

Dr Zorica Mršević
ŽENSKA PRAVA U MEĐUNARODNOM PRAVU

Recenzenti:
Prof. dr Slobodanka Konstantinović-Vilić,
Pravni fakultet, Niš

DR ZORICA MRŠEVIC

ŽENSKA PRAVA
U MEĐUNARODNOM
PRAVU
TREĆE IZMENJENO
I DOPUNJENO IZDANJE

Helsinški parlament građana
Udružene žene

BANJA LUKA
2000.

ЖЕНСКА ПРАВА У МЕДУНАРОДНОМ ПРАВУ

Споменад је уједињеној нацији првог јула 1995. у Јардуковом походу, који је ујединио српске и хрватске снаге у борби против његовог савезника СРЈ. У тој борби је погинуло више хиљада људи, а међу њима и бројни жене и деца. У тој борби је погинула и Српска жена, која је била једна од првих жртава ове борбе. У тој борби је погинула и Српска жена, која је била једна од првих жртава ове борбе.

Књига "Женска права у међunarodnom праву" nastala је tokom mog osmogodišnjeg perioda intenzivnog bavljenjem raznim aspektima ženskih ljudskih prava. Zadatak prevođenja međunarodnih dokumenata pojavio se kao neizbežan prvi korak ka njihovoј afirmaciji u našoj sredini. Njihovo objavljanje iziskivalo je kao sledeći nužan zadatak i prateće tekstualno tumačenje jer bi inače sam pravni tekst delovao dosta šturo i nekomunikativno. Objavljeni tekstovi su opet sa svoje strane dalje zahtevali priču u vidu predavanja da bi cela stvar postala još jasnija, bliža domaćoj svakodnevici i našim ženskim životima i iskustvima.

Zahvaljujem se pre svega studentkinjama ženskih studija u Novom Sadu i njihovoj koordinatorki, prof. Svenki Savić koje su tokom mojih predavanja u novembru 1997 podržale ideju koja se tamo i tada rodila, a koju smo zajednički formulisale kao "zašto ne staviti sve to u jednu knjigu". Preko dvadeset predavanja o raznim aspektima ženskih ljudskih prava koje sam održala tokom školske 1997-98 u okviru projekta "Ženska mreža" a i van nje, u organizaciji lokalnih žena (osim Novog Sada pominjem Niš, Vršac, Suboticu, Kikindu, Zrenjanin, Užice, Podgoricu) dali su mi za pravo da verujem u realnost potrebe izдавanja te knjige. Činjenica da međunarodna dokumenta relevantna za ženska ludska prava uglavnom nisu prevođena i objavljivana kod nas, sem sporadično u feminističkoj periodici, bila je uočena i tokom predavanja na ženskim studijama u Beogradu.

Dilema oko тога шта се све сматра relevantним међunarodним dokumentom, reшила сам широким shvatanjem које је обухватило не само "hard core" ratifikovane ugovore već i rezolucije i deklарације које не подлеžу ratifikaciji, zatim не само UN dokumenta već i dokumenta Evropske zajednice i Evropskog saveta. Spisak је проширен i zaključima најваžnijih međunarodnih konferencija, попут one оdržане у Кини 1995 или оних који се односе на prostituciju i pornografiju tokom последњих пар година. Коначно, ту су и документа неvladinih организација које strogo gledajući, заиста nemaju baš nikakav međunarodni aspekt niti značaj, али сам ih smatrala relevantnim jer представљају корене будуćih међunarodних ugovora u, за сада још нeregulisanim oblastima pojedinih specifičnih aspekata ženskih prava, ne zaboravljajući да су сви

napori oko formulisanja ženskih ljudskih prava u međunarodnim dokumentima, započeli kao aktivnosti ženskih, nevladinih organizacija i grupa širom sveta.

Prvo izdanje ove knjige je izdato 1998.g. povodom proslave pedesete godišnjice donošenja Univerzalne Deklaracije o ljudskim pravima i dvadesete godišnjice feminističkih aktivnosti u Jugoslaviji.

Druge, dopunjeno izdanje je izашlo 1999.g. pošto je prvo potpuno iscrpeno i pošto se pojavila potreba za dopunjavanjem prvog izdanja poglavljem o ženama u politici.

Treće izmenjeno i dopunjeno izdanje nastalo je u saradnji Helsinskih gradanskih parlamenta i organizacije "Udružene žene" iz Banjaluke, sa autorkom.

Autorka

I Glava

PRAVO DA SE BORIMO ZA SVOJA PRAVA

1. PRAVO DA SE BORIMO ZA SVOJA PRAVA

Građanska prava onako kako se uče u svom tradicionalnom načinu poimanja simbol su nemoći zajednice da zaštiti žene od nasilja, diskriminacije i svih drugih oblika kršenja ljudskih prava. Samo zato da bi se održali stari odnosi, ne koristi se dovoljno 50% ljudskih resursa a to je rasipanje, to nije samo nepravda, već je i neefikasno. Kada muškarci oklevaju, istorija trpi zastoje, zato su neophodne aktivnosti žena na političkom i svakom drugom planu radi unapređenja ljudskih prava žena.

2. OD BEZVREDNOSTI ŽENSKOG ŽIVOTA DO DISKRIMINACIJE ŽENSKE KREATIVNOSTI: SREDNJOVEKOVNA KINA I RENESANSNA BOLONJA

1. Ostalo je zabeleženo u istoriji dinastije Ming da se 1452 desio pokušaj atentata na imperatora Jiajinga. Spasla ga je činjenica da atentatorke nisu vezale pokretnu petlju na čvoru već nepokretnu, pa tako nisu uspele dovoljno da zategnu smrtonosnu omču. Imperatora je spasla imperatorka koja je dotčala i presekla svileni konopac oko njegovog vrata. Ostalo je još zabeleženo da su zaverenice rekле kao objašnjenje: "U svakom slučaju smo mrtve, pa je ovo bolje nego da umremo od njegove ruke." Dve konkubine i sve služavke (i one koje su bile u zavereništvu i one koje nisu) bile su kažnjene smrtnom kaznom čerećenjem koju kaznu je sugerisala imperatorka (optužujući inače izgleda lažno i jednu od omiljenih imperatorovih konkubina), jer je imperator tada bio slab i preplašen od pokušaja atentata.

Nije ostalo zabeleženo šta je značilo priznanje uhvaćenih zaverenica, da je bolje da ga ubiju, jer su ionako već mrtve. Danas se na osnovu drugih dokumenata saznao da je to u vezi sa Jiajingovom opsesijom da mu se pronađe pilula besmrtnosti za čiju "proizvodnju" su se tražile ljudske žrtve. Zapisano je da je samo u jednoj godini iz Pekinga i okoline u dvor dovedeno 300 devojčica starosti od 8 do 14 godina, a kasnije su tražene samo one ispod deset godina, kao neophodni "sastojci" pilula besmrtnosti.

2. Sve do 19 veka polarizacija muške i ženske kreativnosti je bila potpuna. Ženski genije ne postoje. A ako da, onda je to muškarac. Umetnički genije u krajnjoj meri dostignuća je samo muški prerogativ. Dok je muškarac mogao da postigne plemićko zvanje baveći se umetnošću žene su mogle da se bave umetnošću samo zahvaljujući svom rođenju u aristokratskoj porodici. Ali i tada, njoj je priznavana vrednoća ali ne i inventivnost. Žene su se obrazovale samo u pravcu da budu bolje majke i supruge.

Žene umetnice mogle su da se dese za vreme Renesanse samo u Bolonji, gde ih je bilo preko tridesetak aktivnih, čija dela i danas krase umetničke zbirke, muzeje i crkve Bolonje i okoline (ne u Rimu ili Firenci) i to samo u šesnaestom i sedamnaestom veku.

Bolonja je bila jedinstvena po mnogo čemu u to vreme u Italiji. Imala je univerzitet od jedanaestog veka koji je obrazovao žene počev od tri-naestog veka. Bio je širom Evrope poznat centar pravnih nauka i slobodnih umetnosti. Grad i Univerzitet se ponosio ženama profesorkama prava i filozofije. One su predavale, pisale i objavljivale.

Sveta žena Bolonje je bila Katerina dei Virdi. Rođena u plemičkoj bolonjskoj porodici obrazovana je na dvoru u Ferari. Posle smrti svoga oca otišla je u manastirski red siromašne Klare. Tamo je provela život slikajući i podučavajući druge slikare. Poznata je bila kao i patron umetnosti, trošeći nasledeni novac na potporu slikarima. Ona je bila kult u Bolonji i papa Klement VII je u 16. veku priznao njen kult.

Kada je 1512 Ugo Buonkompanij iz Bolonje postao papa Gregor VIII., on je počeo dosta da daje na umetnost i razvitak crkve u svom rođnom gradu. Za vreme njegovog papstva postojao je umetnički rivalitet između Rima i Bolonje, koji je Bolonja mogla da dobije samo razvijajući nešto čega u Rimu nije moglo biti, a to su dela istaknutih žena-umetnica građanki Bolonje.

Bolonja je počela početkom 16 veka da gradi gradsku katedralu, i na skulptorskim radovima počela je da radi i jedna žena, Propercija dela Rosi koja je vajarstvo učila u skulptorskoj radionici čiji su suvlasnici bili njen otac i stric. Bila je najbolja od njihovih učenika i šegrtka. Sačuvane su i do danas knjige troškova za radove na katedrali, pa se vidi da, iako je bila cenjena i poštovana kako, među umetničkim svetom, tako i među običnim sugrađanima, da je bila permanentno manje plaćana od svojih kolega. Propercija dela Rosi je umrla relativno mlada, četiri godine nakon poslednje isplate za rad na skulpturama u katedrali. Ostalo je zabeleženo da se grad Bolonja ponosio njenim radovima u mermeru.

Elizabeta Sirani se ponašala kao muškarac odbijajući da u društvenom životu ima ponašanje uobičajeno za ženu, da ogovara, da bude pre-

vrtljiva i slaba žena. Osnovala je i slikarsku školu za žene koja je bila prva mogućnost da žene koje nisu kćeri slikara, uče slikarstvo. Bila je uvažena građanka Bolonje i ostalo je zabeleženo da je njena sahrana bila onakva kakva se priređuje samo najviđenijim i najčasnjim građanima.

Lavinija Fontana bila je učenica svoga oca koga je daleko nadmašila u svom radu. Bila je poznata kao portretistkinja i njen autoportret ostao je i do danas poznat. Nasledila je očevu slikarsku radionicu ali samo kao supruga jednog od očevih učenika.

3. KADA I KAKO JE POČELO DA SE GOVORI O ŽENSKIM LJUDSKIM PRAVIMA

Sve je ustvari počelo davne četrdeset i pete, kada je Leonora Ruzvelt postala članica američke delegacije u Ujedinjenim nacijama. Svet je tek prošao kroz pakao Drugog svetskog rata, i nova nada u budućnost čovečanstva nazirala se u ideji ljudskih prava. Leonora Ruzvelt je tu, još nejasno ocrtanu viziju, nastojala da oživotvori kroz zvanična, UN dokumenta. Posle iscrpljujućeg dvogodišnjeg predsedavanja UN Komisijom za ljudska prava, uspela je da ostvari ono za što se zalagala, i Univerzalna Deklaracija o ljudskim pravima je doneta, kao rezultat velike pobede ideje da su ljudska prava kao važnija, ispred prava država i da se nalaze iznad njihovog suvereniteta. Jasno je upućena poruka, da više niko ni svojim zakonima niti putem svojih organa i institucija, ne može da krši ljudska prava svojih državljanima i da svetska zajednica ima pravo da interveniše u takvim slučajevima.

U senci artikulisanja te nove tekovine ljudske civilizacije, bila je i jedna, naizgled mala, ženska pobeda. A da ceo proces uspostavljanja ljudskih prava na globalnom nivou nije tako snažno bio dominiran jednom ženom, pitanje je kakva bi se odluka tada donela. Naime, kako su u mnogim jezicima pojmovi "muškarac i čovek", "ljudsko i muško" sinonimi, predsedavajuća je dobila od delegata afričkih zemalja ozbiljno pitanje, da li se pod tim "men's rights" podrazumevaju samo prava muškaraca, što je njima bilo logičnije, s obzirom na sopstvenu tradiciju, ili se tu ipak radi o pravima svih ljudskih bića, muškaraca kao i žena. To što nama danas to pitanje zvuči neozbiljno, rezultat je između ostalog i dugog puta unapređivanja ljudskih i ženskih prava koje se desilo od tada do danas. Kao uostalom i tadašnjeg odgovora predsedavajuće, koja je javno i nedvosmisleno podvukla činjenicu da se radi o pravima svih ljudskih bića. Ne treba zaboraviti ni njenu hitnu intervenciju da se promeni radni termin "men's rights" u današnji, univerzalni, "human rights", tek toliko da više ne bude zabuna.

Ljudska prava pretenduju na opštost, tj. da predstavljaju prava svih ljudskih bića. Suštinski, ljudska prava nisu uvek i ženska prava, jer se ženama i u teoriji i u realnosti, u unutrašnjim zakonskom i običajnom pravu ona na razne načine uskraćuju, umanjuju ili negiraju. Neotuđiva prava koja imaju ljudska bića na osnovu činjenice da su ljudi, nisu prava uvek i potpuno dostupna ženama, niti je nasilje nad ženama kao osnovni način njihovog kršenja, deo definicije kršenja ljudskih prava. A to nije zbog toga što ženska ljudska prava nisu kršena, već zbog toga što su ta kršenja efikasno prikrivana i tako činjena nevidljivim. Kada je ono što se dešava ženama nešto što se takođe dešava i muškarcima, kao što je premašivanje u zatvorima, nestajanje, ili mučenje do smrti, činjenica da su oni kojima se to dešava, žene, ne ostaje zabeleženo posebno kao kršenje ženskih ljudskih prava, već se one podvode pod zajednički pojmom, npr. nestalih Argentinaca, jevrejskih žrtava holokausta, izbeglica iz Ruande, i sl., i one na taj način nestaju, ne postoje kao ženske žrtve.

Drugi način na koji se nasilje nad ženama čini nevidljivim proizilazi iz činjenice da žene trpe nasilje od muškaraca s kojima su bliske. Ti zločini se ne ubrajaju u kršenje ljudskih prava. Oni su potpuno previđani u evidencijama o kršenju ljudskih prava, jer su žrtve žene i jer ono što je učinjeno mirše na seks. Kada je žena mučena u zatvorskoj ćeliji u Čileu, čak i kada se potpuno zaboravi da je žena, ipak se smatra da su njena ljudska prava kršena zato što je ono što je njoj učinjeno nešto što se dešava takođe i muškarcima. Njena patnja ima dostojanstvo, a njena smrt je časna, kao rezultat zločina protiv čovečnosti. Ali kada je žena, potpuno na isti način, često sa istim smrtnim ishodom, mučena od svoga muža u sopstvenoj kući, ili prostitutka od svog makroa ili klijenta, čovečnost kao da nije prekršena, zločin kao da se nije desio. Sada je ona samo žena. Nasilje nad njom uznemirava savest samo nekolicine, izvan kruga njениh prijateljica.

Ono što se dešava ženama je ili previše specifično za žene da bi se shvatalo kao ljudsko ili je previše uopšteno da bi se smatralo nečim specifičnim za žene. Zločini koji se dešavaju ženama su ili previše opšte ljudski da bi poneli oznaku "ženski", ili previše ženski da bi poneli oznaku ljudski. "Ljudski" i "ženski" su uzajamno isključujući po definiciji. Kao da ne možeš biti i žena i ljudsko biće istovremeno.

Žene trpe razna nasilja koja trpe i muškari. Ali žene takođe trpe i nasilje na načine koji se ne dešavaju muškarcima ili se njima dešavaju vrlo izuzetno. Mnogi od tih posebnih polno-specifičnih oblika nasilja su seksualne ili reproduktivne prirode. Žene trpe seksualno i reproduktivno nasilje svakoga dana u svakoj zemlji na svetu.

Označavanje tih dela kao načina kršenja ženskih ljudskih prava ostvarena je od žena a ne od vlasta ili država. Žene su stvorile ideju da žene imaju ljudska prava, odbijajući da veruju da je stvarnost nasilja s kojim mi živimo nešto nepromenljivo - kao što (muške) vlade svetskih zemalja kako izgleda široko rasprostranjeno veruju.

Žene su stvorile ideju ženskih ljudskih prava kroz odbijanje da privivate realnost nasilja nad ženama kao deo prirodnog stanja stvari. Mi smo naučile da gledamo realnost ženskih života pre svega, i da podržimo ljudsku žensku pravu kao nečeg ostvarljivog, što nam je potrebno, pre no da posmatramo ljudska prava da bi videle koliko toga što se dešava ženama može da se už razne kompromise na štetu žena, podvede pod postojeće definicije ljudskih prava.

Samo nekoliko godina ranije, nasilje protiv žena nije se smatralo kao problem iz domena ljudskih prava, a još manje se smatralo da zaslužuje pažnju međunarodne zajednice. Kada su žene pre par decenija počele da govore o svojim pravima zvali su to borbom za ženska prava ili feminismom. Tada nisu razmišljale u terminima "ljudska prava" jer su pre svega pokušavale da razumeju što je to različito i specifično u ženskoj egzistenciji i uopšte u njenoj prirodi. Kršenje elementarnih ljudskih prava nasiljem prema ženama se odmah identificovalo kao jedna od tih specifičnosti.

Vremenom se iskristalisala ideja o postojanju specifičnih "ženskih prava" a onda se shvatilo da upravo taj aspekt nedostaje opštoj ideji ljudskih prava. Zahtev da su "ženska prava ljudska prava" je dakle povratak osnovnoj ideji ljudskih prava, ali ne prilagođavanjem starim, nepotpunim terminima, nego mjenjanjem i obogaćivanjem pojma i domena ljudskih prava. Šta, naime, znači za žene zahtev za poštovanje prava privatnosti i neprikosnovenosti privatnog života, ako je ona u svojoj kući decenijama premašivana od svoga nasilnog supruga? Šta za žene znači klasično pravo prve generacije na slobodu štampe, ako se ono primenjuje kao izgovor za širenje sadistički obojene pornografije ili propagiranje pedofilije? Koje je značenje prava glasa, ako žene u većini država čine manje od 10% članova nacionalnih parlamenta?

A žene ni danas nisu zadovoljne načinom na koji opšti termini ljudskih prava regulišu ili prečutkuju problematiku specifičnog kršenja ženskih ljudskih prava. Sistematske zloupotrebe ljudskih prava protiv žena su toliko konstantne i svuda rasprostranjene da se smatraju delom prirodnog poretku.

Osnovno pravo žene je da bude zaštićena od nasilja i nasilje je ono što predstavlja najveći atak na njena ljudska prava, koja su inače odavno priznata i obezbeđena muškarcima. Zločini domaćeg nasilja su često nev-

idljivi, prekriveni univerzalnim razlogom koji policija celog sveta koristi da ne interveniše, a to je navodna nepovredivost privatnosti, kuće, porodice, doma, a u stvari neprikisnovenost položaja muškarca u porodici, a samim tim i u društvu. Ono što se s omalovažavanjem naziva "kućnom prepirkom", ostavlja međutim često trajne fizičke posledice, slomljene kosti, deformisano lice, trajne patnje, osećaj manje vrednosti i sramote, a ponekada ima za rezultat i smrtni ishod. Silovanje u okvirima braka se jednostavno ignoriše ili ne priznaje kao krivično delo, ni u zakonodavstvu ni kroz sudsku praksu.

Svakoga dana žene celoga sveta su tučene, seksualno zlostavljanje, zloupotrebljavane, silovane, eksploatisane, prisiljavane na trudnoću i porođaj, prodavane i preprodavane, naterivane u zavisnost od droga i alkohola, prisiljavane na prostituciju do smrti, izlagane beskrajnoj psihoškoj torturi kod svojih kuća, na radnim mestima, praktično svuda gde se nalaze. Žrtve nasilja nisu samo one neposredne, njihove žrtve su to sve žene koje se na taj način, zbog nespremnosti društva da ih adekvatno zaštiti, drže u potčinjenosti, strahu, neizvesnosti.

Jedan od prvih koraka je da se domaće nasilje ne smatra samo žaljenja vrednim društvenim zlom, nego zločinom koji zahteva hitnu intervenciju svih društvenih faktora nadležnih da se bave kriminalom. Podnošenje domaćeg nasilja od strane žena usled nejednakog društvenog i materijalnog statusa, nevidljivosti ili nepostojanja dostupne alternative, uhvaćenosti u zamku ekonomске i emotivne zavisnosti, straha za svoj ili život dece, učestalih trudnoća, osećaja stida i sramote, nepoznavanja sopstvenih zakonskih prava, nedostatka samopouzdanja, društvene presiće, i dr, nije opravданje za izvršioce takvih dela niti za tolerisanje takvih situacija. Fizičko i seksualno nasilje ojačava i reprodukuje status quo u političkoj, društvenoj i ekonomskoj diskriminaciji protiv žena.

Da bi se eliminisalo nasilje nad ženama neophodno je da se njegova eliminacija u porodici, radnom mestu i uopšte u društvu učini nacionalnim prioritetom. Žene su stalno zanemarene od strane države jer se još uvek dosta često njihov odnos sa državom odvija posredstvom muškaraca, preko njihovih muževa, očeva, braće i sinova, koji u isto vreme pribavljaju svoju vlast nad ženama od države ili tradicionalne političke zajednice.

Garantovanje ljudskih prava znači konkretno uspostavljanje sudske kontrole radi kažnjavanja onih koji ih krše, uz davanje ovlašćenja policiji da u takvim slučajevima neposredno interveniše. Prvi i najbolji garant ljudskih prava je država i ona je ta kojoj međunarodna zajednica stavlja u zadatku obezbeđenje ličnih prava pojedinaca. Ako države ne ispunе svoj zadatku mora se povesti međunarodna kampanja za njihovu zaštitu.

Svi članovi međunarodne zajednice imaju interesa da takva kampanja bude sprovedena. Država je odgovorna i kada su nasilnici privatna lica, onda kada (ako) je takvo nasilje oprošteno od strane država ili od njih tolerisano. Takođe, postoje specifični primeri kako državni organi tolerišu ili podržavaju ekonomске, društvene i kulturne prakse koje uskraćuju ženama i devojčicama ishranu, sklonište, zdravstvenu zaštitu, telesni integritet, ili vitalne izvore prihoda, što države sve čini odgovornim za takvo stanje.

Mora postojati svest o tome da su žene u kriznim situacijama, kao što su oružani sukobi ili etnički sukobi na nacionalnom, međunarodnom ili lokalnom nivou, najranjivija grupa. Druge ranjive grupe žena kojima su potrebna posebna pažnja su izbeglice, rasne i etničke manjine, migrantkinje, lezbejke, žene zaražene AIDS-om, ekonomski potlačene ili eksploatisane žene, žene u godinama, i urođeničke žene i žene sa fizičkim ili psihičkim nedostacima. Odgovornost država prostire se i na takve slučajevi i na međunarodnoj zajednici je da insistira na svim aspektima odgovornosti pojedinih država za ono što se dešava pod njenom jurisdikcijom.

Žene na globalnom nivou zahtevaju da zaštita njihovih prava prestane da bude samo obećanje nego i konkretno garantovana. Neophodne su sveobuhvatne unutrašnje zakonodavne reforme koje bi na adekvatan način tretirale domaće nasilje, seksualnu zloupotrebu, fizičko zlostavljanje u kući i na radnom mestu; obezbedivanje službi za podršku ženama žrtvama, koje kao minimum treba da im pruže sklonište, hranu, medicinsku, pravnu i psihološku pomoć.

Jezik i retorika propisa o ljudskim pravima ima ogromnu političku upotrebljivost, uticaj i moralnu snagu, čak i u zemljama koje nisu ratifikovale sve međunarodne ugovore o ljudskim pravima. širom sveta, politički lideri i stanovništvo snažno reaguju na ideju o neotuđivim pravima, dajući moralnu težinu svima koji se organizuju oko tih ideja. U pogledu primene zaštite ljudskih prava žena, međutim mnoge države su prilagodile rečniku "prava" zaštitu religioznih i kulturnih praksi koje nameće ograničenja ženama. Zato je vrlo važno i stvaranje međunarodne pravne mreže kao neophodnog i primarnog trenutnog cilja, i obraćanje pažnje na nespojivost zaštite kulturnih/religioznih prava i ženskih prava koji su kao dve grupe vrednosti ponekada direktno konfrontirane.

Kada žrtva odbije da se pomiri sa svojom nesrećnom sudbinom, žali se i ljuti glasno zbog onoga što je zadesilo, mi onda čujemo glas osećaja nepravde. Šta je to osećaj nepravde? To je pre svega posebna vrsta ljutnje koju osećamo kada nam (ili nekom) se uskraćuju obećani, zasluzeni,

pravedno očekivani dobici, jednostavno, kada ne dobijamo nešto što smanjimo da treba da dobijemo. Osećaj nepravde je eminentno političkog karaktera. Mada osećaj nepravde ne prolazi neprimetno, on ne dobija uvek vidljivu ili važnu ulogu u formiranju političke misli ili akcija. U modernoj demokratskoj teoriji ipak, individualni osećaj nepravde zaposeda centralno mesto kako u psihološkom tako i u političkom smislu reči. Kada naša očekivanja kao ljudskih bića nisu zadovoljena, kada su naši zahtevi ignorisani, kada je naš osećaj dostojanstva i sva naša senzibilnost povređeni, i kada smo prezreni i odbačeni, mi ne gubimo ipak taj osećaj lišenosti, poniženja i uvredenosti, osećaj nepravde!

Nema svaki osećaj nepravde istu društveno priznatu vrednost. Šta je sa svim onim ženama čiji je osećaj gneva prošao nečujno i neprimećeno godinama? One su tretirane kao ekscentrični koji ili ne razumeju naučnu realnost, ili ne prihvataju društvena pravila. Bile su izolovane, bez političkog uticaja ili pozicije za akciju, pa se njihovi glasovi jednostavno nisu računali, a osećaj nepravde je bio ignorisan. Jasno je da ni jedan demokrata ne može da prihvati sistem pravde koja jednostavno učutkuje ili ignorise izražavanje ženskog osećaja za nepravdu, koja postoji kao pravda samo zato što nikome nije dozvoljeno da njenu pravednost doveđe u pitanje, glasno izaražavajući svoj osećaj nepravde. Jasno je da muškarci znaju da pravila nametnuta ženama nisu načinjena i sprovedena da bi im služila na korist, niti je interes žena da se podvrgnu takvim nametnutim pravilima. Ali ipak, ženski osećaj nepravde se još uvek ne smatra relevantnim, ne uzima se u obzir, on nije društveno značajan.

4. O KONVENCIJI O ELIMINACIJI SVIH OBLIKA DISKRIMINACIJE ŽENA

18. decembra 1979. usvojena je Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije protiv žena od strane Generalne skupštine Ujedinjenih Nacija. Stupila je na snagu kao međunarodni ugovor 3. septembra 1981. pošto su je ratifikovale dvadeset zemalja. U desetoj godišnjici Konvencije 1989 gotovo sto zemalja se složilo da bude obavezno njenim odredbama.

Konvencija (Convention on the Elimination of All forms of Discrimination against Women) je bila kulminacija više od tridesetogodišnjeg rada Komisije Ujedinjenih Nacija o statusu žena, koje je telo ustanovljeno 1946 da nadgleda situacije u kojima se nalaze žene i da unapređuje ženska prava. Rad komisije je bio usmeren ka osvetljavanju svih oblasti u kojima se ženama uskraćuje jednakost sa muškarcima. Ti napori za un-

apređenje prava žena su rezultirali u više deklaracija i konvencija od kojih je Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije protiv žena centralni i najobuhvatniji dokument.

U sistemu međunarodnih ugovora o ljudskim pravima, Konvencija zauzima važno mesto u stavljanju ženske polovine čovečanstva u fokus razmatranja ljudskih prava. Duh Konvencije ima korene u ciljevima Ujedinjenih Nacija: da se reafirmiše vera u osnovna ljudska prava, u dostojanstvo i vrednost ljudske ličnosti, u jednakosti prava muškaraca i žena. Sadašnji dokument naglašava značaj jednakosti i kako ona može da bude postignuta. Sa tom svojom funkcijom Konvencija predstavlja ne samo međunarodnu povelju prava za žene, već takođe i plan aktivnosti za zemlje koje garantuju njihovo uživanje.

U svojoj Preambuli Konvencija izričito priznaje da "široko rasprostranjena diskriminacija žena nastavlja da postoji", i naglašava da takva diskriminacija "krši princip jednakosti prava u pogledu ljudskog dostojanstva". Kao što je definisano u čl. 1. pod diskriminacijom se podrazumeva "svako razlikovanje, izuzeće ili ograničenje učinjeno na osnovu pola na političkom, ekonomskom, društvenom, kulturnom, građanskem ili bilo kom drugom polju". Ono što okuplja države potpisnice je upravo osuda takve diskriminacije i uzajamna saglasnost da omoguće svim odgovarajućim sredstvima i bez odlaganja politiku eliminacije diskriminacije žena. Diskriminacija, po definiciji ove Konvencije, predstavlja prepreku za učešće žena pod jednakim uslovima sa muškarcima u političkom, društvenom, ekonomskom i kulturnom životu svojih zemalja. To sa svoje strane nije samo kršenje ženskih ljudskih prava već to, kako se smatra, koči rast prosperiteta društva i porodice jer onemogućava puni razvitak ženskih potencijala i njihovo korišćenje u službi svojih zemalja i ljudskog roda. A pun razvitak zemlje, dobrobiti sveta i razlozi mira zahtevaju maksimum učešća žena pod jednakim uslovima sa muškarcima na svim poljima.

Konvencija daje pozitivnu afirmaciju principima jednakosti zahtevajući od država potpisnica da preduzmu "odgovarajuće mere, uključujući zakonodavne, da osiguraju potpun razvoj i unapređenje žena, u cilju da im se garantuje vršenje i uživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda kao osnove jednakosti sa muškarcima" (čl. 3). Ono što je važno napomenuti je da Konvencija insistira da se na svim legislativnim nivoima obezbedi nediskriminacija žena. Pre svega to je nivo nacionalnog ustava, pa zatim zakonodavstvo uzeto u celini, znači i materijalni propisi i formalne, proceduralne odredbe o njihovoj praktičnoj primeni. To uključuje i druge odgovarajuće mere podzakonskog karaktera podobne za praktičnu realizaciju principa nediskriminacije žena. Predviđeno je takođe da se za-

konski tekst ojača i odgovarajućim sankcijama primenljivim usled nepoštovanja. Osim obezbeđenja pravne zaštite za pravo žena na jednakost sa muškarcima već postojećim sredstvima nacionalne legislature, kroz postojeće procedure i institucije, Konvencija predviđa mogućnost država da organizuju posebne nacionalne tribunale kao posebne institucije namenjene zaštiti žena od svake vrste diskriminatorskih radnji. Takođe se predviđa obaveza država potpisnika da se uzdrže od bilo koje diskriminatore radnje ili prakse protiv žena i obezbede da će se javne vlasti i institucije ponašati u skladu sa tom obavezom.

Osim obavezne zaštite žena od diskriminacije vršene od sopstvenih organa i institucija, Konvencija predviđa obavezu država potpisnika da preduzmu sve odgovarajuće mere da eliminisu diskriminaciju protiv žena od strane bilo koje osobe, organizacije ili preduzeća. Time one postaju odgovorne za sve vrste diskriminacija učinjenih od strane i privatnih lica prema ženama u domenu sopstvenih jurisdikcija. Osim donošenja novih propisa u skladu sa principima nediskriminacije, Konvencija predviđa obavezu država potpisnika da ponište postojeće zakone, regulative, običaje ili prakse kojima se ranije uspostavila diskriminacija protiv žena. Posebno je potrebno ukinuti sve kaznene odredbe kojima se uspostavlja diskriminacija protiv žena.

Da bi se ukinula dugotrajno postojeća diskriminatorska praksa u svim sferama društvenog i privatnog života, koja je već i sama po sebi, bez ikakve druge dodatne okolnosti, generator nove diskriminacije, Konvencija predviđa mogućnost usvajanje posebnih privremenih mera sa ciljem ubrzanja de facto jednakosti između muškaraca i žena. To je politika tzv. pozitivne diskriminacije i ne dolazi pod udar odredbe o zabranjenoj diskriminaciji. Te mere su privremenog karaktera i biće prekinute kada se ciljevi jednakih mogućnosti i tretmana budu ostvarili.

Program za postizanje jednakosti je specificiran u četrnaest proizilazećih članova. U njihovom pristupu, Konvencija pokriva tri dimenzije situacije žena. Građanska prava i pravni status žena razmatra se u detalje. U dodatku, neslično drugim ugovorima koji se odnose na ljudska prava, Konvencija se takođe odnosi na dimenzije ljudske reprodukcije kao i primenu kulturnih faktora u odnosu polova. Tako je predviđeno da će države potpisnice preduzeti sve odgovarajuće mere da modifikuju društvene i kulturne modele ponašanja muškaraca i žena, u pogledu postizanja eliminacije predrasuda i običaja i svih drugih praksi koje se bazuju na ideji inferiornosti ili superiornosti bilo polova bilo stereotipnih uloga muškaraca i žena. Govoreći o raznim obicima suzbijanja diskriminacije prema ženama, Konvencija ne ispušta izvida i one najdrastičnije radnje uperene protiv žena koje imaju karakter radnji krivičnih dela priz-

natih međunarodnim pravom. Za te slučajeve je predviđeno da će države potpisnice preduzeti sve odgovarajuće mere uključujući zakonske, da spreče svaki oblik trgovine ženama i eksploracije i prostitucije žena.

Pravni status žena privlači najširu pažnju. Razmatranje preko odnosnih prava u političkom odlučivanju nije umanjivana od usvajanja Konvencije o političkim pravima žena 1952 (Convention on the Political Rights of Women). Njene odredbe ipak su ograničene u čl. 7 sadašnjeg dokumenta gde se ženama garantuje pravo glasa na svim izborima i referendumima u zemlji, kao i da budu birane u sva javna izborna tela, da vrše javne službe i javne funkcije na svim vladinim nivoima. Takođe im je dato pravo da učestvuju u formulisanju vladine politike kroz rad u svim vladinim telima a takođe i u nevladinim organizacijama i udruženjima koja učestvuju u javnom i političkom životu u zemlji. To uključuje jednaku prava za žene da predstavljaju svoje zemlje na međunarodnom nivou (čl 8).

Konvencija o državljanstvu udatih žena, usvojena 1957 (Convention on the Nationality of Married Women) integrisana je u čl. 9 kojim se pribavlja status ženama bez obzira na bračno stanje. Konvencija zbog toga podvlači pažnju na činjenicu da je često ženski pravni status povezan sa brakom, što ih čini zavisnim od njihovih muževa i njihovog državljanstva, više nego individua sa svojim sopstvenim pravom. Zato Konvencija posebno predviđa obavezu država potpisnika da ni brak sa strancem niti promena državljanstva muža za vreme braka ne znači automatsku promenu državljanstva supruge, ostajanje bez državljanstva ili prisilno prihvatanje državljanstva muža. Države potpisnice će takođe obezbediti ženama jednaku prava sa muškarcima u pogledu državljanstva njihove dece.

Članovi 10, 11 i 13 afirmašu žensko pravo na odsustvo diskriminacije u obrazovanju, zaposlenju i ekonomskim i društvenim aktivnostima. To posebno znači iste uslove za karijeru i profesionalno usavršavanje, mogućnost studiranja i za sticanje diploma svih kategorija. Ta jednakost mora biti osigurana u pretškolskim, opštlim, tehničkim, profesionalnim i višim tehničkim i najvišim obrazovnim institucijama univerzitetetskog nivoa, kao i u svim drugim vrstama profesionalnih obuka. Konvencija insistira precizno na obavezi da se obezbedi pristup istim obrazovnim programima, istim ispitima, nastavnom kadru sa kvalifikacijama istoga standarda i istim školskim zgradama sa opremom istog kvaliteta. Zahteva se i revizija udžbenika i nastavnih programa radi eliminisanja stereotipnog koncepta uloge muškaraca i žena na svim nivoima i svim formama obrazovanja. Zbog toga je neophodno imati i jednakе pristupe mogućnostima stipendiranja i drugim školskim pogodnostima, a insistira se i na istim

mogućnostima aktivnog učestvovanja u sportovima i fizičkom obrazovanju. Neophodan je napor država usmeren ka smanjenju prekidanja školovanja od strane žena i organizovanje programa za devojke i žene koje su napustile školu pre maturiranja. Takođe moraju biti obezbedene iste mogućnosti za pristup programima kontinuiranog obrazovanja, uključujući programe za odrasle i funkcionalno opismenjavanje, posebno one koje imaju za cilj u najranijoj mogućoj fazi smanjenje svake razlike u obrazovanju koja postoji između muškaraca i žena.

Vrlo je važno napomenuti da će države potpisnice preduzeti sve odgovarajuće mere da eliminišu diskriminaciju protiv žena na polju zaposlenosti. To se bazira na pravu na rad kao neotuđivom pravu svih ljudskih bića. Neophodno je zato da države potpisnice obezbede pravo na iste mogućnosti za zaposlenje, uključujući takođe iste kriterijume prilikom selekcije u pogledu primanja na posao, pravo na slobodan izbor profesije i radnog mesta, pravo na napredovanje, sigurnost posla i sve beneficije i uslove službi kao i pravo da prime profesionalnu obuku i doobučavanje, uključujući stažiranje, napredno profesionalno obučavanje i povratno obučavanje.

I da ne ostane zaboravljeni ili zatureno, pravo oko koga se svojevremeno prvo bitno okupljao feministički pokret, pravo na jednakе zarade, predviđeno je izričito i tekstom ove Konvencije kao pravo na jednak plaćanje, uključujući beneficije, na jednak tretman u pogledu rada kao i jednakost tretmana u vrednovanju kvaliteta rada, pravo na socijalnu sigurnost, posebno u slučajevima penzionisanja, nezaposlenosti, bolesti, invaliditeti, starosti i drugih nesposobnosti za rad, kao i pravo na plaćeno odsustvo, pravo na zaštitu zdravlja i sigurne radne uslove, uključujući zaštitu reproduktivne funkcije. Zabranjeno je pod pretnjom izricanja sankcija, otpuštanja zbog trudnoće ili materinskog odsustva i diskriminacija u otpuštanju na osnovu bračnog statusa. Tim zahtevima dat je poseban naglasak, u pogledu situacije seoskih žena, čija je specifična borba i životni ekonomski doprinos zacrtan u članu 14 garantuje više pažnje politici planiranja.

Još u Preambuli Konvencije uočena je pojava da u situaciji siromaštva žene imaju poslednje pristup zdravstvenim uslugama (kao uostalom i hrani, obrazovanju, školovanju i mogućnostima zaposlenja kao i drugim potrebama). Zato odredbe čl. 12 predviđaju da će države potpisnice preduzeti sve odgovarajuće mere da eliminišu diskriminaciju protiv žena na polju zdravstvene zaštite u nameri da obezbede, na osnovi jednakosti muškaraca i žena, pristup službama zdravstvene zaštite, uključujući one koje se odnose na planiranje porodice. S tim u vezi države članice će

obezbediti ženama odgovarajuće službe u vezi sa trudnoćom, porođajem i post porodiljskim periodom, omogućavajući besplatane službe gde je to potrebno, kao i adekvatnu ishranu za vreme trudnoće i dojenja.

Ekomska diskriminacija nije eliminisana samo ako se ženama omogući jednak pristup zaposlenju i jednakе plate. Neophodno je da države potpisnice preduzmu i druge odgovarajuće mere, kao što su pravo na bankarske kredite, hipoteke i druge oblike finansijskih kredita, pravo da učestvuju u rekreativnim aktivnostima, sportovima i svim aspektima kulturnog života, pravo na razne porodične beneficije.

Konvencija posebno skreće pažnju na probleme s kojima se suočavaju seoske žene s obzirom da se njihov rad kreće u nenovčanoj oblasti ekonomije i s obzirom na značajnu ulogu koje one imaju u opstajanju svojih porodica. Naglašavaju se posebno njihova prava na školovanje i zdravstvenu zaštitu kao i pravo da uživaju odgovarajuće uslove života, posebno kada je u pitanju stanovanje, sanitarni uslovi, električna energija, i snabdevenost vodom, transport i komunikacije. Važno je takođe i da imaju pristup poljoprivrednim kreditima i zajmovima, marketinskih mogućnostima, odgovarajućoj tehnologiji i jednakom tretmanu kod poljoprivrednih i imovinskih reformi kao i kod planova raspodele zemlje, kao i da imaju mogućnosti da organizuju grupe samopomoći i kooperativne u nameri da pribave jednak pristup ekonomskim mogućnostima kroz zaposlenje i samozaposlenje.

Član 15. potvrđuje potpunu jednakost žena u građanskim i poslovnim odnosima. Posebno će se omogućiti ženama jednak pravo da zaključuju ugovore i raspolazu imovinom i da imaju jednak tretman na svim nivoima postupka pred sudovima i tribunalima. Zahteva se da svi instrumenti upravljeni na ograničenje ženske pravne sposobnosti "budu smanjeni ništavnim i nepostojecim". Države potpisnice će omogućiti muškarima i ženama ista prava u pogledu prava koje se odnosi na lično kretanje i slobodu da izaberu mesto boravka i stanovanja. Konačno u članu 16, Konvencija se vraća na pitanje bračnih i porodičnih odnosa, potvrđujući jednak prava i dužnosti žena i muškaraca u pogledu izbora bračnog druge, roditeljstva, ličnih prava. Konvencija takođe predviđa jednakaka prava za oba bračna druga u pogledu vlasništva, državine, upravljanja, administriranja, uživanja i raspolaganja imovinom, bez obzira da li je vršenje tih poslova besplatno ili za odgovarajuću nadoknadu. Zaručivanje i venčavanje deteta neće imati pravnog efekta i biće preduzete sve neophodne mere uključujući zakonske, radi preciznog određenja minimalnih godina za brak i činjenja službene registracije braka obaveznom.

Izvan problematike građanskih prava, Konvencija posvećuje dosta pažnje jednom od najvažnijih pitanja za žene, tačnije njihovim repro-

duktivnim pravima. Preambula utvrđuje da "uloga žena u začeću ne treba da bude osnova za diskriminaciju". Veza između diskriminacije i ženske reproduktivne uloge je razmatrana u Konvenciji povezano. Na primer, u članu 5 nastoji se na "odgovarajućem razumevanju materinstva kao društvene funkcije" uz zahtevanje potpune podele odgovornosti nad podizanjem dece obojih pola. Shodno tome, odredbe za materinsku zaštitu i brigu o deci su proklamovane kao bitna prava i inkorporirana su u sve oblasti Konvencije, bilo da se radi o zaposlenju, porodičnom pravu, zdravstvenoj zaštiti ili obrazovanju. Društvena obaveza širi se na ponudu društvenih službi, posebno mogućnosti za zbrinjavanje dece, koje dozvoljavaju pojedincu da kombinuje porodične odgovornosti sa radom i učešćem u javnom životu. Preporučuju se posebne mere za materinsku zaštitu i "ne smeju da budu razmatrane diskriminatorski" (član 4). Konvencija takođe potvrđuje žensko pravo na izvore u reproduktivnom procesu. Značajno, to je jedini ugovor o ljudskim pravima koji pominje planiranje porodice.

Države članice su obavezne da uključe savetovanje o porodičnom planiranju u obrazovni proces (član 10) Konvencije da razviju porodične zakonike koje garantuju ženska prava "da slobodno i odgovorno odluče o broju i rasporedu rađanja dece i da imaju pristup informacijama, obrazovanju o sredstvima koja bi im omogućila vršenje tih prava" (član 16). Član 10c daje ovlašćenje za reviziju udžbenika, školskih programa i metoda podučavanja u pogledu eliminisanja stereotipnih ideja u oblasti obrazovanja.

Treći opšti deo Konvencije ima za cilj da proširi naše razumevanje ideje ljudskih prava, mada daje formalno priznanje uticaju kulture i tradicije u ograničavanju ženskog uživanja njihovih fundamentalnih prava. Te sile imaju oblike stereotipa, običaja i normi koji omogućavaju obimno pravno, političko i ekonomsko organičavanje napretka žena. Uočavajući te međuodnose, Preambula Konvencije naglašava "da promena tradicionalne uloge muškarca kao i uloga žene u društvu i porodici je neophodna da bi se postigla puna jednakost muškaraca i žena." Države članice su zbog toga obavezne da rade prema modifikaciji društvenih i kulturnih modela individualnog ponašanja u nameri da eliminišu predrasude i običaje i sve druge prakse koje se baziraju na ideji inferiornosti ili superiornosti bilo koga pola ili stereotipnih uloga muškaraca i žena" (član 5). Konačno, kulturni modeli koji definišu javnu sferu kao svet muškarca i domaću kao svet žena kako su na udaru svih konvencijalnih odredaba koje afirmišu jednaku odgovornost za obojih pola u porodičnom životu i njihovo jedнако pravo u pogledu obrazovanja i zaposlenja. Sve zajedno,

Konvencija predviđa obiman okvir za dovođenje u pitanje raznovrsnih tendencija koje stvaraju i zadržavaju diskriminaciju na osnovu pola.

Primena Konvencije je nadgledana od strane Komiteta za eliminaciju diskriminacije protiv žena (CEDAW-Committee on the Elimination of Discrimination against Women). Komitetova ovlašćenja i administracija su definisani članovima 17 do 30 Konvencije. Komitet je sastavljen od 23 stručnjaka koji su imenovani od strane svojih vlada i izabrani su od strane države članice kao ličnosti "najviših moralnih shvatanja i sposobnosti" u oblasti koje pokriva Konvencija. "Stručnjaci će biti izabrani od strane država potpisnica između njihovih državljana na osnovu ličnih sposobnosti, pri čemu će pažnja biti posvećena odgovarajućoj geografskoj distribuciji i predstavlja-nju različitim civilizacijskim oblicima i pravnih sistema".

Države potpisnice se obavezuju da radi razmatranja od strane Komitea podnesu izveštaje Generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija o zakonodavnim, sudskim, administrativnim ili drugim merama koje su usvojili radi davanja efekta odredbama ove Konvencije i o napretku koji je vremenski učinjen. Izveštaj će biti podnet u okviru jedne godine od kada je Konvencija stupila na snagu u odnosnoj državi, a posle toga, najmanje svake četvrte godine i dalje kada god Komitet to zahteva.

Dakle, u poslednjih četiri godine od država članica se očekivalo da podnesu nacionalni izvještaj Komitetu uključujući mere koje su usvojili radi efektuiranja odredaba Konvencije. Za vreme godišnje sesije, članovi Komiteta razmatraju te izveštaje sa predstavnicima vlada i istražuju sa njima oblasti daljih aktivnosti u određenoj zemlji. Komitet takođe daje opštu preporuku državama članicama u pogledu razmatranja eliminacije diskriminacije protiv žena. Države potpisnice će nastojati da usvoje sve neophodne mere na nacionalnom nivou sa ciljem postizanja pune realizacije prava priznatih u ovoj Konvenciji.

Između pojedinih država potpisnica mogu iskrasnuti sporovi u pogledu tumačenja odredaba Konvencije i njene praktične primene. Svaki spor koji nije sprazumno rešen između dve ili više država potpisnica u pogledu tumačenja ili primene ove Konvencije, biće na zahtev jedne od njih, podvrgnut arbitraži. Ako za šest meseci od datuma zahtevanja arbitraže strane ne mogu da se sporazumeju o njenoj organizaciji, bilo koja od strana može izvestiti o sporu Međunarodni sud pravde pod uslovom da je u saglasnosti sa statutom Suda. Tu bi eventualno mogla da bude izražena uloga razvijenijih zemalja gde je položaj žene daleko bolje regulisan, gde je feministički pokret jak a ženske grupe uticajne na domaćoj političkoj sceni, u vidu pritiska, pa i sporova sa zemljama koje su potpisale CEDAW ali ga ne primenjuju u potpunosti.

5. FEMINIZAM I POLNO ZASNOVANO NASILJE

Feminizam se opisuje kao teorija i praksa koja polazeći od načela jednakovrednosti muškaraca i žena, stvara ideologiju društvene promene sa ciljem poništenja ekonomске, društvene i političke diskriminacije žena i drugih ugnjetenih društvenih grupa. Feminističke teoretske perspektive i shvatanja o prirodi i razlozima za postojanje ugnjetavanja žena, vrsti političkih strategija za postizanja društvenih promena, kao i u pogledu analize prirode i domena poželjnih promena su različiti. Zbog toga je feministizam više značni pojam i može se opisati kao opšta feministička teorija i zagovaranje ženskih prava. Postoje razni feministici, liberalni, marksistički, radikalni, socijalistički, psihanalitički feministizam, postmoderni feministizam i feministizam trećeg sveta. Sve te razne tendencije i pravci su premeđusobno osnažujući nego suprotstavljeni. Manje-više sve feministkinje vide žensko iskustvo kao centralno za bilo koju teoretsku analizu i političku strategiju.

Kao filozofska analiza ideje roda i značenja polnih razlika, feministička teorija kritički vrednuje i objašnjava razloge društvene realnosti polno zasnovane diskriminacije, eksploracije, nasilja i ugnjetavanja. Feministička teorija preispituje i analizira polne predrasude tradicionalne teorije i zahteva da se ta kritika radikalno transformiše u epistemološki okvir. Liberalne feministkinje stavljaju težište na jednakost prava i mogućnosti žena da učestvuju u glavnoj društvenoj struci zbivanja. Radikalne feministkinje imaju za centar pažnje biologiju, a lezbejske feministkinje se usresređuju na prisilnu heteroseksualnost. Sve ispituju problematiku kako se patrijarhat manifestuje i održava. Odnedavno feminističke teorije naglašavaju jedinstvo različitosti ženskog iskustva i znanja. Postmoderne feministkinje razmatraju zategnutosti između tih isključujućih teorija i odbacivanja determinisanosti stabilnih kategorija.

Zagovornice ženskih ljudskih prava identifikovale su ženska ljudska prava kao posebnu, odvojenu kategoriju zato što su, međunarodni pravni instrumenti koji treba da ih štite, stvoreni od strane muškaraca u muško orijentisanom svetu, tako da ne sadrže mogućnosti tumačenja na polno senzibilan način, i ne daju prava rešenja na specifična ženska iskustva diskriminacije i nepravde. Kada govore o ženama, zagovornice ženskih ljudskih prava stavljaju akcenat na različitostima između žena, koje se baziraju na njihovoj nacionalnoj pripadnosti, klasi, seksualnoj orijentaciji i drugim faktorima.

Nasilje prema ženama ili polno zasnovano nasilje (gender based violence) je pojam koji se odnosi na nasilje koje se najčešće, najtipičnije, ako ne i potpuno ekskluzivno, dešava ženama. Silovanje, seksualni delikti,

domaće nasilje, prinudna prostitucija i sex trafficking, su među formama nasilja koje se najizrazitije vrše od strane muškaraca kao učinioца, prema ženama kao žrtvama. Nasilje prema ženama često je kombinovano sa verovanjem da su žrtve prema kojima je ono upravljeno, same nekako krive. Okrivljavanje žrtava, minimizira ulogu i odgovornost učinioца i države, stavljajući umesto toga težište na ponašanje žrtve. Stav feministkinja je da nasilje prema ženama predstavlja glavni mehanizam održavanja nejednakosti društvene moći između muškaraca i žena i održavanja žena u podređenom položaju. Staviše, nasilje prema ženama je deo šireg sistema institucionalne i ideološke dominacije. Nasiljem se kako pojedinačne, tako i žene uopšte, drže u svojim restriktivno, od strane muškaraca zadatim ulogama i ponašanjima. Time se takođe kontroliše ženska seksualnost i reproduktivne sposobnosti.

Seksizam je diskriminacija ili predrasude protiv ljudi na osnovu njihovog pola ili roda. Pojam se posebno koristi da označi diskriminaciju prema ženama. Pojam seksizam je stvoren šezdesetih godina da bi kritički opisao ponašanje i prakse prema ženama kroz analogiju sa rasizmom. Istraživanja pokazuju da se sve osobine koje se smatraju muškim mnogo više vrednuju i da se uzimaju kao norme, dok se ženske karakteristike i osobine obezvredjuju ili se smatraju nekakvim odstupanjem. Nejednaka društvena percepcija muškaraca i žena doprinosi održavanju seksizma kao moćnog sredstva oblikovanja društva.

6. ŽENSKO SIROMAŠTVO

“A žene su uvek bile siromašne, ne samo poslednjih dvesta godina, nego odvajkada”. Virdžinija Vulf

“Laž je da je siromaštvo osnova za solidarnost, naprotiv to je osnova za potpuni gubitak elementarnog ljudskog dostojanstva” - Staša Zajović

70% najsiljašnijih ljudi na zemaljskoj kugli su žene. Dve trećine radnih sati čovečanstva daju žene. Ipak, one zarađuju samo jednu desetinu svetskog prihoda. A poseduju samo jedan procenat svetske imovine. Jasno je da siromaštvo određuje živote mnogih žena, da one o tome najčešće nemaju kome da govore, da su izolovane jedna od drugih i same naspram društva. Tek predstoji proces otkrivanja ženskog siromaštva kao društvenog fenomena, a ne kao ličnog problema pojedine žene “koja se nije snašla”. “Razmišlјajući o sigurnosti i blagostanju jednog pola i o siromaštvu i nesigurnosti drugog...”, pitamo se, “...zašto je jedan pol tako uspešan a drugi toliko siromašan..”, možda i zato što su “...tu muškarci koji nemaju nikakvu vidljivu kvalifikaciju, sem što nisu žene..” .

Položaj žene i muškarca u društvu se karakteriše neravnotežom moći koja se prelama u svim dimenzijama javnog i privatnog života. Ta neravnoteža se ogleda i u postojanju specifičnog ženskog siromaštva. Koristeći svoju superiornu poziciju u društvu muškarci ostvaruju kontrolu nad većinom društvenog bogatstva, zadobijajući veći ugled, zarađujući više novca, stičući veću moć. Patrijarhalno ustrojstvo odnosa polova podrazumeva tradicionalnu podelu društvenih uloga, a deo tog scenarija je nevidljivost ženskog siromaštva. Ono se podrazumeva, prihvata kao "normalna stvar", ne izazivajući poseban gnev, možda samo nelagodu ili pak, "...izaziva u nama prezir prema sramnom siromaštu našeg pola".

A siromaštvo nije samo posledica celog diskriminativnog društvenog scenarija, ono je takođe i uzrok drugih diskriminacija, generator novih problema za ženu. Usled siromaštva ona ne može da se adekvatno zaštitи od nasilja koje trpi u kući, na javnom i na radnom mestu; usled siromaštva, ona ne može sebe i svoje kćeri dovoljno da obrazuje, obezbedi zdravstvenu zaštitu, konkuriše za više cenjena i bolje plaćena radna mesta; ne može da aktivno i ravnopravno participira u političkom, privrednom i javnom životu; ne može umetnički, sportski i kreativno da se izrazi.

Stres bitno utiče i na žensko zdravlje: istraživanja ukazuju da žene najčešće najdublje stresove doživljavaju upravo usled materijalnih teškoća.

Mi međutim, ne želimo da pričamo o opštem siromaštu, krizi, nezaposlenosti, sankcijama, jer se time zamagljuje polna suština ženskog siromaštva. Ne želimo da pričamo ni o tome kako su naši životi u stvari puni, a naše emocije intenzivne, pa ako i nemamo para, mi smo iznutra bogate, jer se i time zamagljuje polna suština ženskog siromaštva. Posebno ne želimo one priče samookrivljajućeg tipa, "ja se nisam snašla", "ne umem ja to", "nije to za mene", "pare su oduvek bežale od mene" i sl, jer se i time zamagljuje polna suština ženskog siromaštva. Želimo da počnemo sa pitanjem koje je postavila Virdžinija Vulf: "Kako je teško preživeti od onoga što zaradite?"

Time želimo da postignemo da prestanemo da se makar među sobom stidimo i osećamo sramotu zbog svoje nemaštine. Jer mi za nju nismo krive. Suština pitanja je početak osvećavanja, koji počinje kada prestane zbog nečega da nas bude sramota, a sramota prestaje da nas bude, kad o nečemu, o čemu smo uglavnom upravo baš zbog sramote čutale, počnemo da govorimo. A siromaštvo je jedan od najnevidljivijih ženskih problema. Delimično i zbog našeg čutanja o tome.

Želimo da počnemo da nalazimo i izgovaramo jake feminističke reči o ženskom siromaštu, poput onih koje koristimo za nasilje koje trpimo. Želimo da identifikujemo prave krvice za žensko siromaštvo. Želimo konačno, da se naljutimo, i to sasvim ozbiljno, zbog postojanja ženskog siromaštva.

Siromaštvo u nama uvek izaziva gomilu zbrkanih osećanja; od osećanja neadekvatnosti, besa i sramote do patrijarhalno nametnutih osećanja da treba da budemo ponesne, srećne i zadovoljne zato što smo sve što imamo same napravile, odnosno da sve što smo napravile poseduju neki nama bliski muškarci.

Patrijarhalna laž je da je siromaštvo časno, jer siromaštvo je jedan težak teret. Postoji mnogo društvenih mehanizama kojima se vrši prinudna nad ženam. Naočigledniji od tih mehanizama su nevrednovanje ženskog profesionalnog rada, nevrednovanje i neplaćanje "ženskih" - kućnih poslova, prinuda nad ženama da uvek izgledaju ženstveno, a klasičan ženski imidž zahteva da se u njega ulaže mnogo novca, energije i vremena. Jedan od oblika poslovne diskriminacije žena koja vodi u žensko siromaštvo i održava žene siromašnim je činjenica koju su žene formulisale kroz slogan: žene rade a muškarci poseduju.

Diskriminacija žena koje žive bez muškaraca je poseban oblik diskriminacije. Ove žene su naročito trn u oku patrijarhalnom društvu zato što dokazuju da nije istina laž koju nam od malih nogu ponavljaju "Postoje pravila igre, ti znaš da ne možeš sama". Mnogo žena iz ženskih grupa uspeva da živi bez muškaraca, ali zbog toga što ruše patrijarhalna pravila preživljavaju mnogo oblika diskriminacije, osobito ekonomске.

Siromaštvo vodi u građanske neslobode zato što ženama ne ostavlja vremena, snage i energije da se bave bilo čime drugim osim preživljavanjem. Govoriti o ženskom siromaštu ne vodi ka nalaženju rešenja jer njih nema. Jedino što se može popraviti je da se podigne svest o postojanju ženskog siromaštva i njenoj polnoj determinisanosti i nepravednosti. Godine 1993. inflacija je u našoj zemlji bila 400 hiljada milijardi procenata za godinu dana. 500 milijardi je bilo npr. nedovoljno da se kupi litar mleka. Decembra 1993. i januara 1994. samo za preživljavanje, tj. samo za ishranu četvoročlane porodice bilo je potrebno 17 prosečnih mesečnih ličnih dohodata. Situacija se "popravila" pa je u maju 1994. bilo porebno "samo" 6 prosečnih plata. Ta situacija postoji i danas, za neophodne potrebe (osim ishrane i energija, odeća, kultura, komunalije i sl) zahtevaju 3-5 prosečnih mesečnih ličnih dohodata.

Prva ženska strategija u preživljavanju je restrikcija sopstvenih potreba, a dalje dolaze razna dovijanja, izmišljanja, čekanja u redovima, trčanje na drugi kraj grada gde je nešto jeftinije, kupovina zaliha kada su cene manje, uz permanentno prisutne restrikcije svih potreba, svega što nije najnužnije. Kako strategije preživljavanja nisu trenutne već stalni deo naših života, onda smo i mi u jednoj novoj stvarnosti kvazi življjenja, imitacije stvarnog života. Stalna restrikcija naših potreba i odustajanje od naših zahteva je jedan od načina prevare sebe samih, kojom smo konstantno prinuđene na imitaciju života².

BELEŠKE:

1. Ruso je bio pravi kolekcionar primera društvenih nepravdi kao i najsuštinjski zastupnik teorije jednakosti. Njegovo delo je istinski muzej svih oblika i različitosti društvenih, ljudskih nepravdi. U svim istorijski poznatim društvima, bogati dominiraju siromašnima uz ono što izgleda kao saglasnost siromašnih, s obzirom da oni prihvataju svoju sudbinu u ime mira.

2. Želete smo da počнемo da se bunimo protiv onih koji dišu naš vazduh i koji poseduju stvari koje smo mi zaradile. Želete smo da počнемo da zahtevamo da ženski rad bude adekvatno cenjen, plaćen i priznat. Znamo da se to neće dogoditi sutra, ali budućnost je pred nama.

II Glava

PRAVO NA ZAŠТИTU OD NASILJA

1. NASILJE PREMA ŽENAMA: TEORIJSKE OSNOVE I PRAKTIČNE IMPLIKACIJE

Svaka druga devojka će iskusiti neki oblik seksualne zloupotrebe, od dobacivanja do silovanja pre no što napuni 18 godina, svaka treća pre dvanaeste godine. Preko 95% odraslih učinioца seksualne zloupotrebe su poznati svojim žrtvama, a 19% su rođaci. Samo 5% događaja se prijavljuje državnim organima a manje od 1% dovodi do optužbe pred sudom¹. Uprkos tога, domaće nasilje prema ženama predstavlja četvrtinu svega prijavljenog nasilja.

Domaće nasilje je mnogo učestalije i uobičajenije nego nasilje na ulicama, restoranima ili radnom mestu. Procenjuje se da je oko 2% nasilnih napada na žene prijavljeno od policije. Gotovo polovina svih ubistava žena su ubistva koje su učinila njihovi partneri ili bivši partneri² 70% svih žena su iskusile sexual harassment u nekom momentu svoga života. Svake dve od pet žena su bile silovane ili seksualno napadnute. Jedna od jedanaest žena je silovana na sastanku, a preko jedne trećine od njih na svom prvom sastanku.³

U Andrićevoj knjizi Anikina vremena stoji da je u ženi đavo koga treba suzbiti ili batinama, ili čestim porođajima ili i jednim i drugim, a ako neka žena uspe da izbegne i jedno i drugo, onda treba ubiti takvu ženu. Vekovima postoje tučene žene i zloupotrebjavane supruge, ali je tek zahvaljujući pre svega naporima i aktivnostima feminističkih organizacija njihov problem je počeo da dobija društvenu dimenziju.

Kada su žene pre par decenija počele da govore o svojim pravima zvale su to borbot za ženska prava ili feminismom. Tada nisu razmišljale u terminima "ljudska prava" jer su pre svega pokušavale da razumeju šta je to različito i specifično u ženskoj egzistenciji i uopšte u njoj prirodi. Kršenje elementarnih ljudskih prava nasiljem prema ženama se odmah identificovalo kao jedna od tih specifičnosti.

Cinjenica je da je položaj žene i muškarca u društvu odnos neravnoteže moći koja se očituje u svim dimenzijama javnog i privatnog života oba pola. Ta neravnoteža se prelama i u odnosu na problem muškog nasilja nad ženama. Koristeći svoju superiornu poziciju u društvu muškarci upražnjavaju sve vrste nasilja nad ženama: fizičko, seksualno, emotivno, psi-

hičko, materijalno. Nasiljem se povratno održava status nadređenih, što im omogućava da drže žene pod kontrolom.

Fenomen muškog nasilja nad ženama ne može da se shvati unutar psiholoških teorija ličnosti, crta karaktera i sličnih hermetičkih teorija. Činjenica je da je nasilje nad ženama rasprostranjeno u svim društvenim formacijama i prisutno kroz sve istorijske periode čini ovaj fenomen mnogo kompleksnijim i dubljim nego što psihološke teorije mogu da obuhvate. U svakom slučaju se moraju uzeti u obzir društvene uloge polova i nejednaka raspodela moći među polovima. Takav društveni identitet žene osnova je pojave dugogodišnjeg trpljenja nasilja a ne navodni ženski mazohizam.

Kako nasilje ima pol neophodno je povezivanje individualnih iskustava kroz kolektivnu akciju da bi se došlo do rešavanja tog specifičnog aspekta ljudskih potreba. Osnovno je suprostavljati se mehanizmima koje muško nasilje čini nevidljivim. Naime, činjenica je da je društvenoj javnosti nasilje nad ženama nepoznato ili ako je poznato onda je trivijalizованo i devalorizованo. Činjenica je da mnoge žene ne govore o nasilju koje trpe što ne znači da nasilja nema već prosti da ne postoji ni jezik ni društveni prostor (npr. ženska javnost) u kome bi ga objavile i naišle na potvrdu i prepoznavanje. Zbog toga društvo nije dovoljno senzibilizованo na specifične patnje kroz koje prolaze žene trpeći svakodnevno nasilje.

Nasilje nad ženama je u osnovi sistema svih odnosa u društvu, pogotovo unutar sistema porodičnih odnosa bez obzira što se faktički ne javlja u svim porodicama. Nasilje je uslovljeno nejednakom društvenom moći polova pa je inherentno uopšte muško-ženskim odnosima i zbog toga nevidljivo i neprepoznatljivo obema stranama.

U etiologiji domaćeg nasilja važnu ulogu ima tzv. priviknutost na nasilje kao odgovor na stres, ljutnju ili frustraciju. I žrtve i napadači (oni se takođe mogu posmatrati kao žrtve svoje prošlosti i procesa socijalizacije) su poticali u najvećem broju slučajeva iz porodica u kojima su učestalo i ozbiljno bili tučeni ili u kojima su prisustvovali nasilju između roditelja. Rezultati istraživanja sasvim jasno sugeriraju da deca odrasla u nasilničkim domovima, posebno dečaci imaju mnogo više izgleda da nauče takav model ponašanja i koriste ga kada su zbog nečega frustirani nego druga deca koja nisu bila izložena domaćem nasilju u svojim domovima. Žene koje su bile izložene nasilju kao deca, bilo kao posmatrači bilo kao žrtve, imaju više izgleda da budu kasnije zloupotrebljavane, jer veruju da je nasilno ponašanje svojstveno bračnoj situaciji. Rezultati jednog američkog istraživanja takođe potvrđuju tu tezu. Naime, njime se dokazuje postojanje korelacije između rane seksualne zloupotrebe i silovanja u

kasnijem dobu. 27% žena koje su bile seksualno zloupotrebljavane kada su bile mlađe od 18 godina, kasnije su bile silovane, dok je to sa ostalim ženama slučaj samo u 8% slučajeva.

Od žena koje su bile seksualno zloupotrebljene kao deca 40% su bile i tučene i silovane u braku. Od žena koje nisu imale takvo iskustvo 14% su kao odrasle bile i tučene i silovane. Razlika je toliko očigledna da je jasno da postoji daleko veći izgled da one koje su preživeli seksualnu zloupotrebu kao deca kasnije kao odrasle takođe budu tučene, zlostavljanje i silovane. Naime, kroz ranu seksualnu zloupotrebu žena nauči da je bezvredna, nemoćna i potpuno zavisna od muškarca, što kasnije dovodi do njene viktimizacije.

O deči koja su fizički ili seksualno zlostavljanja očigledno se nije vodilo dovoljno računa, nisu bile dovoljno zaštićena, niti naučena da mogu da traže i dobiju zaštitu od svoje okoline. Zato što nisu iskusila sigurnost kao deca ne znaju da mogu da postavljaju granice, ne znaju da mogu da kažu "ne" jer ne znaju da imaju prava da se zaštite. One koje su odrasle u disfunkcionalnim porodicama ne veruju da imaju osnovna prava, ponekad imaju sklonost da veruju da čak nisu ni zavredele nikakvu zaštitu ili u ekstremnim situacijama, da su čak i zasluzile da budu seksualno zloupotrebljavane, jer tobože s njima nešto nije u redu, jer su nečiste, nemoralne, loše i sl. Važno je shvatiti da ne postoji ponašanje deteta koje bi bilo takvo da bi se ono moglo okriviti za čin seksualne zloupotrebe. Takođe ne postoji ništa što bi žena mogla da učini da bi zasluzila da bude tučena ili silovana, ali žene često imaju sklonost da veruju da su traume koje su preživele na neki način njihova greška i okolina ih podržava u tome.

Kada legitimne mogućnosti nisu dostupne pojednim pripadnicima društva onda nasilje kao poslednje sredstvo postaje zapravo jedino moguće. Kroz istraživanja se dokazuje hipoteza da do nasilja dolazi onda kada muž ima slab društveni položaj i mogućnosti. Upotreba alkohola od strane nasilnih muškaraca je od njihovih žrtava vrlo retko pominjana kao uzrok nasilja. Proizilazi da alkohol ne prouzrokuje domaće nasilje već pre da smanjuje toleranciju i ruši inhibicije koje sprečavaju muškarca da povredi ženu.

Iako se nedostatak novca, nezaposlenost i druge atributi siromaštva (društvena nemoć i osuđenost, loše stambene prilike, npr.) često pomenuju kao neposredni uzroci izbijanja violentnih incidenta, korenji domaćeg nasilja izlaze iz okvira finansijske nesigurnosti jer mnoge zlostavljanje žene dolaze iz sredina u kojima nisu imale nikakve probleme te vrste. Dokle god muškarci veruju da je nasilje prihvatljiv odgovor na stresne i frustrirajuće situacije, problem tučenih žena će nastaviti da pos-

toji. Takođe je neophodno boriti se sa ukorenjenim verovanjima da: a) muškarčev status mora biti "viši" od ženinog; b) da muškarac koji nije ni dominantan ni fizički jači od žene nije "pravi" muškarac; c) da je fizička snaga i prisila dozvoljeno sredstvo u rešavanju porodičnih svađa ili bilo kojih drugih međuljudskih sporova. Mora se shvatiti da tučena žena nije mentalno bolesna, već žena u nevolji kojoj je neophodna emocionalna pomoć kao i pomoć opipljivog, materijalnog karaktera.

Službe kao SOS telefoni, skloništa za žene žrtve nasilja i savetovališta za silovane žene, proistekle su iz feminističkog pokreta. Sam feministički pokret nastao je, ne u stvari "68" već su žene učesnice tih događaja, sa novostečnom sveštu krenule da se organizuju na feminističkim principima. Dakle, revolucionarna "68" nije donela ženama ništa posebno, ali su od tada žene uglavnom u razvijenim zemljama krenule da se samoorganizuju u ženske pokrete. Osnovni sadržaji tih pokreta su bili zahtevi da se ženama omogući pravo na rad i iste plate, kao i borba protiv nasilja nad ženama i decom. Postalo je jasno da nasilje određuje živote mnogih žena, da one najčešće nemaju o tome kome da govore i da su zbog toga izolovane jedna od drugih i same naspram društvenih ustanova. U procesu otkrivanja nasilja nad ženama stvarao se stav da je muško nasilje nad ženama društveni fenomen, a ne lični problem žena koje ga trpe. Društvena dimenzija muškog nasilja nad ženama uslovila je i reakciju društvenog tipa pa su počele da se formiraju mnoge ženske službe za podršku i pomoć ženama žrtvama nasilja koje su potekle iz ženskog pokreta. Tako su nastali prvi krizni telefoni "hot line" pre dvadeset godina u Britaniji, SAD, Kanadi, Australiji, Holandiji. Zajedno sa telefonskim linijama otvarane su i kuće-skloništa za pretučene žene.

Njihova osnovna karakteristika je da ih nisu otvarale postojeće ustanove socijalnog ili medicinskog staranja, već su ih samoinicijativno otvarale žene kroz samoorganizovanje, volonterski rad, samopožrtvovanje. Počinjale su da rade i godinama nastavljale rad bez novca i bez ikakve društvene potvrde⁴. Veliki gradovi imaju čitavu mrežu takvih skloništa – u npr. Londonu ih ima 43.

Tokom vremena države su prihvatile ove ženske projekte koje su u početku bile plod samoorganizacije i volonterske samoinicijative ženskih organizacija i preuzele su finansiranje iz budžeta telefona, skloništa i savetovališta, tako da korisnice ne plaćaju njihove usluge koje se finansiraju kao medicinske ili socijalne usluge. Sva istraživanja vršena tokom početnih i kasnijih faza rada takvih kriznih telefona osnovanih od strane ženskih organizacija jasno govore o neophodnosti njihovog postojanja.

Pre svega činjenica je da vrlo mali broj žena koje su pretrpele nasilje neposredno traži pomoć od postojećih službi socijalne i zdravstvene zaštite

ili policije; a kada to i urade onda im se pomoć uskraćuje zbog nepoverenja, ili dobijaju neadekvatnu ili nedovoljnu pomoć zbog predrasuda proisteklih iz činjenice da se radi o patrijarhalnim institucijama. Drugim rečima, takvoj službi ima mesta u svakom društvu ali ne odvojeno od ostalih institucija već u saradnji i stalnoj koordinaciji rada sa njima, pri čemu ona treba da pruži prvu pomoć za šta je iskustvo pokazalo da je najpogodniji upravo SOS telefonska služba.

2. O DEKLARACIJI O ELIMINACIJI NASILJA PREMA ŽENAMA

Uprkos postojanju niza međunarodnih dokumenata koji se bave ljudskim pravima, ni u jednom od njih nije posebno obrađeno nasilje prema ženama. Uočavajući tu očiglednu prazninu, Komisija za status žena pokrenula je međusesiju radnu grupu koja se sastala u septembru 1992 u cilju sačinjavanja Nacrtu deklaracije o nasilju prema ženama. Interesantno je da su se delegacije iz 48 država članica sastojale na tom sastanku od ukupno 41 muškarca i 58 žena.

Pošlo se pre svega od hitnosti potrebe opšte primene prema ženama prava i načela u pogledu jednakosti, sigurnosti, slobode, integriteta i dosljedovanja svih ženskih ljudskih bića, što je sve sadržano u glavnim međunarodnim instrumentima koja se bave ljudskim pravima a posebno u Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama. Međutim, kako je nasilje prema ženama prepreka u postizanju jednakosti, razvijanja i mira, jer se time krši, ugrožava i poništava korišćenje ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane žena, uočila se potreba ojačavanja postojećih međunarodnih instrumenata jednim specifično orijentisanim ugovorom samo ka toj problematici. U Preambuli te nove Deklaracije podvučen je suštinski problem, a to je da nasilje prema ženama predstavlja manifestaciju istorijski nejednakih odnosa moći između muškaraca i žena, što je vodilo u dominaciju nad, i diskriminaciju prema ženama od strane muškaraca i sprečavanju njihovog punog razvijanja. Tu postoji i svesti o postojanju dugog perioda propuštanja da se zaštite i unaprede ta prava i slobode u odnosu na nasilje prema ženama, tako da je ono postalo jedan od suštinskih društvenih mehanizama koje žene prinudno stavlja u podređen položaj u poređaju sa muškarcima.

Inače, nasilje prema ženama i u porodici i društvu raširena je pojava i ne poznaće imovinske, klasne i kulturne granice na koje se mora odgovoriti hitnim i efikasnim merama za eliminaciju njegove pojave, što je konstatacija Rezolucije Ekonomskog i društvenog saveta 1990/15 od 24. ma-

ja 1990. Iako je dakle nasilje prema ženama univerzalna pojava neke grupe žena, kao one koje pripadaju manjinama, urođeničke žene, žene-izbeglice, migrantkinje, žene koje žive u seoskim ili udaljenim zajednicama, siromašne žene, žene u zatvorskim ili sličnim institucijama, ženska deca, žene sa nedostacima, starije žene i žene u situaciji oružanog sukoba, posebno su izložene nasilju.

Već izvesno vreme postoje preporuke⁵ na međunarodnom nivou o potrebi razvitka mreže za stvaranje međunarodnog instrumenta koji bi se eksplicitno odnosio na nasilje protiv žena. U senzibilisanju javnosti za probleme pre svega postojanja nasilja prema ženama važnu ulogu odigrale su ženske grupe i uopšte ženski pokret koji je boreći se u praksi sa konkretnim slučajevima nasilja takođe doprineo ukazivanju na prirodu, ozbiljnost i proširenost problema nasilja prema ženama. Deklaracija je tako, nastala pre svega da zadovolji neke postavljene ciljeve proizašle iz postojanja potrebe za: (a) jasnom i sveobuhvatnom definicijom nasilja prema ženama; (b) jasno utvrđenim pravima koji treba da se primene da bi se osigurala eliminacija nasilja prema ženama u svim njegovim oblicima; (c) rešenost država u pogledu prihvaćenih odgovornosti; i (d) rešenost međunarodne zajednice u njenoj širini da eliminiše nasilje prema ženama.

Da bi se to ostvarilo neophodno je podvući činjenicu da su žene ovlaštene na jednako uživanje i zaštitu svih ljudskih prava i osnovnih sloboda na političkom, ekonomskom, društvenom, kulturnom, građanskom ili svim ostalim poljima. Ta prava uključuju kao najvažnija prava između ostalog: (a) pravo na život; (b) pravo na jednakost; (c) pravo na ličnu slobodu i sigurnost; (d) pravo na jednaku pravnu zaštitu; (e) pravo na zaštitu od svih oblika diskriminacije; (f) pravo na najviši dostupni nivo fizičkog i mentalnog zdravlja; (g) pravo na uslove rada koji su pravedni i u korist žena; (h) pravo da se ne bude podyrgnut mučenju, ili drugim surovim, nehumanim ili degradirajućim postupcima ili kažnjavanju.

Sva ova prava sadržana su u ranije donetim međunarodnim instrumentima koji se bave na opšti način ljudskim pravima. Iz njih proizilazi potreba da se kroz adekvatniju i specifičniju terminologiju odredi pojам nasilja prema ženama, njegovi oblici, načini njegovog suzbijanja na lokalnom i međunarodnom nivou.

Sama Deklaracija nije obimna i ima ukupno šest članova. Odmah na početku daje se definicija nasilja prema ženama u terminološkom određenju da "nasilje prema ženama" znači svaki akt polno zasnovanog nasilja koji dovodi do (ili samo može da ima za rezultat) fizičke, seksualne ili psihičke štete ili patnje žena. Pod isti termin podvodi se i pretinja istim takvim radnjama kao i ograničenje ili proizvoljno lišenje slobode. Važno je

napomenuti da se jednako tretiraju akti nasilja koji se dešavaju u javnom i u privatnom životu.

Pored te opšte definicije pojma nasilja, Deklaracija u odredbama svoga drugog člana određuje pojedine oblike nasilja. Na prvom mestu se pominje fizičko, seksualno i psihološko nasilje koje se javlja u porodici, uključujući batinjanje, seksualnu zloupotrebu ženske dece u domaćinstvu, nasilje vezano za miraz, bračno silovanje, žensko genitalno sakraćenje i druge tradicionalne prakse štetne za žene, slično nasilje izvan braka i nasilje povezano sa eksploracijom. Sledi nasilje u tzv. javnoj sferi, tj. ono koje se dešava u okvirima opšte zajednice. Ono se takođe dešava u vidu fizičkog, seksualnog i psihološkog nasilja, a posebno obuhvata radnje silovanja, seksualne zloupotrebe, seksualnog iznudivanja i ponižavajućeg rada, kao i promet ženama i prisilnu prostituciju.

Konačno, i ova Deklaracija sledeći Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama čini državu odgovornom za vršenje nasilja prema ženama ma u kojoj oblasti privatnog ili javnog života se ono dešavalо. Ta odgovornost je dvovalentna i odnosi se kako na nasilje učinjeno od strane državnih organa tako i ono učinjeno od strane bilo koga na koga država nije adekvatno reagovala sankcijama ili drugim merama. Ta odgovornost države data je u Deklaraciji kroz opšte određenje da se pod nasiljem prema ženama smatra svako fizičko, seksualno i psihološko nasilje učinjeno ili oprošteno od strane države, ma gde da se desilo.

Države treba da primene bez odlaganja sva odgovarajuća sredstva u politici eliminacije nasilja prema ženama, a da bi to efikasno mogle da urade treba pre svega da osude nasilje prema ženama. Pri tom ne treba da se ustežu ili uzdržavaju pozivajući se na običaje, tradiciju, religijska ili druga mišljenja da bi izbegle svoje obaveze u pogledu njegove eliminacije. One takođe treba da uključe u vladine budžete sredstva za svoje aktivnosti usmerene ka eliminaciji nasilja prema ženama. Odredbe člana 4. Deklaracije sadrže opsežnu listu mera koje države potpisnice treba da preduzmu u borbi protiv nasilja prema ženama, a jedan od prvih koraka je preuzimanje ratifikacije ili prihvatanje Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama kao i povlačenje svih rezervi na tu Konvenciju.

Sledeći korak je da se uzdrže od angažovanja u nasilju prema ženama, kao i da izvrše odgovarajuće mere radi sprečavanja nasilja, vođenja istrage i u saglasnosti sa nacionalnim zakonodavstvom, kazne takva dela prema ženama, bilo da su te radnje učinjene od strane države ili privatnih lica. Da bi se to efikasno izvršilo potrebno je da države unaprede kaznene, građanske, radne i administrativne sankcije u domaćem za-

konodavstvu radi kažnjavanja i nadoknade štete učinjene ženama koje su podvrgнуте nasilju.

Zbog specifičnosti svoje društvene uloge i položaja ženama je često otežan pristup državnim institucijama, pogotovo ako je protivna strana muškarac, pa se zato Deklaracijom podvlači potreba da ženama koje su podvrgнуте nasilju treba da bude obezbeđen pristup pravosudnim mehanizmima, pravedni i efikasni pravni lekovi za nadoknadu štete koju su pretrpele, kao što je predviđeno nacionalnim zakonodavstvom. Važna je takođe i obaveza država koje treba da informišu žene o njihovim pravima da traže nadoknadu kroz pravosudne mehanizme.

No, kako se ni jedna društveno negativna pojавa ne suzbija iz društvenog života samo i isključivo sankcijama, to se predviđa obaveza država potpisnica ove Deklaracije da razmotre mogućnosti razvitka nacionalnih planova aktivnosti radi unapređenja zaštite žena od svih oblika nasilja ili da uključe odredbe u istom cilju kod planova koji već postoje. Kod takvih planova važno je da se uzimu u obzir kada je to odgovarajuće, iskustvo nevladinih organizacija, posebno onih čija je delatnost iz te oblasti sa kojima se znači preporučuje saradnja.

Neophodne su i preventivne mere pravne, političke, administrativne i kulturne prirode koje unapređuju zaštitu žena protiv svih oblika nasilja. Ono što je veoma važno u izgradnji takvog sistema represivno-preventivnih mera je stalno vođenje računa o tome da njihov rezultat ne bude ponovna viktimizacija žena kao rezultat polno nesenzibilnih zakona, prisilnih mera i drugih intervencija.

Međutim, kada do nasilja uprkos preventivnim merama dođe, onda nije dovoljno samo kazniti učinioца već je potrebno izgraditi sistem maksimalno primenljivih i pristupačnih mera za oporavak žrtava, žena i dece koji su pretrpeli nasilje kao što su rehabilitacija, pomoći u nezi dece i njihovom izdržavanju, tretmani, savetovanje, zdravstvene i socijalne službe, pogodnosti i programi, kao i pomoćne strukture, pri čemu treba da se preduzmu sve druge odgovarajuće mere da unaprede njihovu sigurnost i fizičku i psihološku rehabilitaciju. Ovo se obezbeđuje na domaćem nivou a gde je potrebno i moguće i u okvirima međunarodne saradničke mreže.

Ni najbolji zakoni i ostale mere, međutim, ne mogu da daju željene efekte ako ih sprovode ljudi čije se obrazovanje završilo u okvirima patrijarhalnih vrednosti i običaja pa je stoga neophodno da države preduzmu mera da obezbede da službena lica za primenu prinude i javni službenici odgovorni za primenu politike prevencije, istrage i kažnjavanja nasilja prema ženama, budu adekvatno obučeni i senzibilisani u pogledu potreba žena. Potreban je i korak ispred predviđen u vidu obaveze država da usvoje odgovarajuće mera, posebno u oblasti obrazovanja, radi promene

društvenih i kulturnih modela ponašanja muškaraca i žena radi eliminacije predrasuda, običaja i svih drugih praksi baziranih na ideji inferiornosti ili superiornosti bilo kog od polova kao i na stereotipnim ulogama muškaraca i žena.

Takođe, potrebno je obratiti se onima koji su se do sada u okvirima svojih mogućnosti uspešno nosile sa muškim nasiljem prema ženama, a to su ženske organizacije i službe nastale samoorganizovanjem žena. Deklaracija predviđa obavezu država da priznaju važnost uloge ženskih pokreta i nevladinih organizacija širom sveta u podizanju svesti o problemu nasilja prema ženama i njegovom ublažavanju, kao i da omoguće i olakšaju rad ženskog pokreta i nevladinih organizacija, i da sarađuju sa njima na lokalnom, nacionalnom i regionalnom nivou. Predviđeno je i da se ohrabre međuvladine regionalne organizacije u kojima su države potpisnice ove Deklaracije već članice, radi uključivanja eliminacije nasilja prema ženama u njihove programe, gde je to naravno, moguće.

Ono što je oduvek bilo jako oružje u rukama tih nevladinih organizacija i ostalih oblika građanskih inicijativa za sprečavanje nasilja prema ženama, njihovi podaci skupljeni kroz neposrednu praksu, ostaju takođe važni i u slučaju uključivanja države u njihov rad, odnosno njihovu zajedničku saradnju. Zato Deklaracija predviđa potrebu da se unaprede istraživanja, prikupljanje podataka i statistike, koja se posebno odnosi na domaće nasilje, u odnosu na prevladavanje drugih oblika nasilja prema ženama i da ohrabre istraživanje njihovih uzroka, prirode, ozbiljnosti i posledice nasilja nad ženama kao i efikasnost primenjenih mera u smislu prevencije i nadoknade nastupele štete usled nasilja. Predviđeno je da se ti statistički rezultati i nalazi istraživanja učine javnim, tj. pristupačnim kako stručnoj tako i opštoj javnosti.

Kada se pominju sve te mera za eliminaciju nasilja prema ženama treba imati u vidu i one posebne kategorije žena pomenutih u Preambuli Deklaracije, u pogledu kojih države imaju obavezu da usvoje posebne mera usmerene ka eliminaciji nasilja prema ženama koje su posebno osjetljive na nasilje. S tim u vezi potrebno je da uključe u podnetim izveštajima informacije koje se odnose na nasilje prema ženama i mera za primenu ove Deklaracije, kao što se zahteva shodno relevantnim instrumentima o ljudskim pravima Ujedinjenih nacija, kada su u pitanju i opštne i posebne kategorije žena.

Aktivnosti na suzbijanju nasilja prema ženama nisu stavljene u zadatak samo državama potpisnicama ove Deklaracije, već i organima i specijalizovanim telima sistema Ujedinjenih nacija koje treba, u okviru svojih polja delatnosti, da doprinesu priznavanju i realizaciji ovih prava i principa ustanovljenih u njoj. One konkretno treba da stimulišu

međunarodnu i regionalnu saradnju u pogledu definisanja regionalnih strategija za borbu protiv nasilja, razmene iskustava i finansijskih programa koji se odnose na eliminisanje nasilja prema ženama. Takođe je važno da organizuju sastanke i seminare sa ciljem stvaranja i podizanja svesti među svim ljudima u pogledu problema eliminacije nasilja prema ženama. One još imaju ulogu da stimulišu saradnju i razmenu iskustava u sopstvenim okvirima sistema Ujedinjenih nacija, dakle između tela koja se bave ugovorima o ljudskim pravima da bi efikasno mogli da odgovore problematici. I izvan specijalizovanih tela i organa koji se bave problematikom ženskih ljudskih prava neophodno je da se u analize o društvenim trendovima i problemima periodičnih izveštaja o svetskoj društvenoj situaciji uključi i ispitivanje trendova u pogledu nasilja prema ženama. Krajnji cilj naravno nije samo pasivno sagledavanje situacije, već da se razmotre, problemi eliminisanja nasilja prema ženama u ispunjenju svojih ovlašćenja zajedno sa poštovanjem primene instrumenata ljudskih prava. U tome i na međunarodnom planu postoji obaveza organa i agencija Ujedinjenih nacija da sarađuju sa nevladinim organizacijama u pogledu nasilja prema ženama.

3. O POSEBNOJ IZVEŠTAČICI

Na petnaestom zasedanju održanom 4. marta 1994, Komisija o ljudskim pravima usvojila je Rezoluciju 1994/45 pod nazivom "Pitanje integracije ljudskih prava u mehanizme ljudskih prava Ujedinjenih nacija i eliminacija nasilja prema ženama", kojom je odlučeno da se postavi na trogodišnji period posebna izveštница o nasilju prema ženama, uključujući njegove uzroke i posledice. U toj rezoluciji, Komisija o ljudskim pravima pozvala je posebnu izveštaćicu da u vršenju svojih ovlašćenja i u okvirima Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i drugim međunarodnim instrumentima koji se odnose na ljudska prava uključujući i Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama i Deklaraciju o eliminaciji nasilja prema ženama da:

(a) traži i prima informacije o nasilju prema ženama, njegovim uzrocima i posledicama od vlada, ugovornih tela, specijalizovanih organa, drugih posebnih izveštaca odgovornih za pitanja ljudskih prava, međuvladinih i nevladinih organizacija, uključujući ženske organizacije i da efektivno odgovori na te informacije;

(b) preporučuje mere, načine i sredstva, na nacionalnom regionalnom i međunarodnom nivou, radi eliminacije nasilja prema ženama i njegovih uzroka i radi otklanjanja njegovih posledica;

(c) da blisko sarađuje sa ostalim posebnim izveštacima, posebnim predstvincima, radnim grupama i nezavisnim stručnjacima u Komisiji o ljudskim pravima i Potkomisiji o prevenciji diskriminacije i zaštiti manjina kao i sa ugovornim telima, uzimajući u obzir zahtev Komisije da oni redovno i sistematski uključuju u svoje izveštaje pristupačne informacije o kršenju ljudskih prava koje se odnose na žene i blisko sarađuje sa Komisijom o statusu žena u vršenju njene funkcije.

U toj rezoluciji Komisija takođe poziva na eliminaciju polno zasnovanog nasilja u porodici, u okvirima društva, a posebno tamo gde je izvršeno ili oprošteno od strane države. Takođe se naglašava dužnost vlasta da preduzmu odgovarajuće i efektivne aktivnosti koje se odnose na radnje nasilja prema ženama, bilo da su te radnje učinjene od države ili privatnih lica.

Dalje, specijalna izveštaćica je takođe ovlašćena da preduzima terenske akcije, bilo posebno bilo zajedno sa drugim posebnim izveštacima ili radnim grupama, kao i da se redovno savetuje sa Komitetom o eliminaciji diskriminacije prema ženama. U dodatku Komisija zahteva da Generalni sekretar obezbedi izveštajima posebne izveštacice posebnu pažnju od strane Komisije za status ženama da bi se pomoglo radu te Komisije u oblasti nasilja prema ženama.

Ovlašćenja posebne izveštacice sadrže dve komponente. Prvi je utvrđivanje međunarodnih pravnih standarda o problematici o kojoj je reč, a drugi je ispitivanje pojedinih slučajeva koji potiču iz oblasti nasilja prema ženama. Ta druga komponenta se sastoji od istraživanja činjeničnog stanja, kao i navoda koji mogu biti podnošeni posebnoj izveštacići od zainteresovanih strana. Takođe u pogledu druge komponente njenih aktivnosti, Posebna izveštaćica treba da preduzima napore radi identifikovanja preciznije situacije nasilja prema ženama. U smislu dijaloga ona će pristupiti zainteresovanim vladama i zahtevati objašnjenje navoda u pogledu nasilja prema ženama koje je ona primila. Taj metod direktnog dijaloga sa vladama u saglasnosti je sa pristupom Komisije o ljudskim pravima koja poziva posebnu izveštaćicu da "traži i prima informacije o nasilju prema ženama, njenim uzrocima i posledicama od vlada". Takođe se zahteva od "svih vlasti da sarađuju i pomažu posebnoj izveštacići u obavljanju njenih zadataka i dužnosti na koje je ovlašćena radi prikupljanja traženih informacija".

Uzimajući u obzir alarmantnu situaciju nasilja prema ženama širom sveta, posebna izveštaćica namereva da uspostavi dijalog sa vladama na koje se odnose navodi u pogledu terenskih misija radi pomoći vladama da nađu trajno rešenje radi eliminacije nasilja prema ženama u svojim društвима.

Posebna izveštačica je posebno obavezna da preduzme obimne terenske misije radi podnošenja prvog i drugog izveštaja koji su podneti 1996 i 1997. Te posete su obuhvatile sve geopolitičke regije. Posebna izveštačica je posetila Aziju, Afriku i Istočnu Evropu tokom 1995 i Latinsku Ameriku, Zapadnu Evropu kao i pojedine azijske regije 1996. Konačno, posebna izveštačica podstiče formulisanje posebnog protokola za Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama, radi omogućavanja pojedinkama prava na upućivanje žalbe, onda kada su sva lokalna pravna sredstva iscrpljena. To će obezbediti da žena žrtve nasilja imaju konačno pristup međunarodnim instrumentima ljudskih prava da bi se njihova prava uspostavila i obezbedila.

U pogledu preliminarnih mera predloženih od strane posebne izveštačice državama da preduzmu na nacionalnom nivou, one se pre svega pozivaju na svoje obaveze i odgovornosti u pogledu Deklaracije o eliminaciji nasilja prema ženama. Države se konkretno pozivaju da: (a) osude nasilje prema ženama i da se ne pozivaju na običaje, tradiciju ili religiju da bi izbegli svoje obaveze u eliminaciji takvog nasilja; (b) da ratifikuju Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama bez rezervi; (c) da formulišu nacionalne akcione planove radi borbe protiv nasilja prema ženama; (d) da iniciraju strategije razvoja pravnih i administrativnih mehanizama radi obezbeđenja efektivne pravde prema ženama žrtvama nasilja; (e) da obezbede odredbe o posebnoj pomoći radi podrške i rehabilitacije žena žrtava nasilja; (f) da obezbede obuku sudskih i policijskih službenika u pogledu senzibilisanja za posebne probleme koji se odnose na nasilje prema ženama; (h) da unaprede istraživanja u pogledu problematike koja se odnose na nasilje prema ženama; (i) da osiguraju odgovarajuće izveštavanje o problemima nasilja prema ženama na međunarodnom nivou.

Na međunarodnom nivou, posebna izveštačica se poziva na Bečku Deklaraciju i program aktivnosti da se uvrste ljudska prava i jednak status žena u glavne aktivnosti Ujedinjenih nacija na polju ljudskih prava i zahteva se od Komisije o ljudskim pravima da učini pristupačnim izveštaj Četvrte svetske konferencije žena koja se održala u Pekingu 1995.

4. DEKLARACIJA O POLITICI SUPROTSTAVLJANJA NASILJU PREMA ŽENAMA U DEMOKRATSKOJ EVROPI⁶

Nije sporno da je nasilje nad ženama, kao jedan od najtežih vidova degradacije žene, danas, više ili manje, prisutno u svim zemljama, bez obzira na ekonomski, klasni ili kulturne razlike. Zato je neophodno da

svaka država, u skladu sa proklamovanim međunarodnim dokumentima koji se bave ovom problematikom, preduzme odgovarajuće napore u cilju iskorenjivanja ili bar suzbijanja ovog fenomena. Savet Evrope se tome pridružio na međunarodnom planu donošenjem Deklaracije o politici suprotstavljanja nasilju prema ženama, potvrđujući da su primena sveobuhvatnog Plana akcije i intenziviranje međunarodne saradnje u borbi protiv nasilja nad ženama neophodni zadaci država članica kako bi se ostvarila misija Saveta Evrope u vezi sa zaštitom i unapređenjem ljudskih prava.

Nasilje nad ženama predstavlja ozbiljnu prepreku u ostvarivanju razvoja, postizanju jednakosti i obezbeđenju mira. S druge strane, ono vodi kršenju osnovnih ljudskih prava i sloboda, odnosno nejednakom uživanju ovih prava i sloboda od strane žena i muškaraca. Na Konferenciji Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima (Beč, 1993), u paragrafu 9 završnog dokumenta, rečeno je da ljudska prava žena i devojčica predstavljaju neutidiv, integralni i nedeljiv deo univerzalnih ljudskih prava. Nasilje nad ženama znači istovremeno kršenje prava na život, sigurnost, slobodu, dostojanstvo, integritet, odnosno onemogućavanje potpunog uživanja ekonomskih, socijalnih, kulturnih, građanskih i političkih prava. Time se narušavaju osnovni principi funkcionisanja demokratske države. Zato je potrebno mnogo više pažnje posvetiti ovoj pojavi i iznaci adekvatne načine njenog prevazilaženja. Važno je istaći da se od početka 80-tih godina na međunarodnom planu ulažu veliki napor u cilju rešavanja ovog pitanja. To je rezultiralo donošenjem niza dokumenata koji se bave problemom nasilja nad ženama.⁷

Deklaracija o politici suprotstavljanja nasilju prema ženama u demokratskoj Evropi je doneta u oktobru 1993. godine od strane ministara država učesnika Treće evropske ministarske konferencije o jednakosti muškaraca i žena održane u Rimu. Suština tog dokumenta je donošenje odluke o borbi protiv nasilja nad ženama, bez obzira gde se ono javlja, u porodici, na radnom mestu ili u društvu i da li je izvršeno ili tolerisano od strane službenih lica ili nije, putem hitne primene usaglašenog Plana akcije, uz korišćenje političkih, sudske, administrativnih, obrazovnih, kulturnih i drugih sredstava. Oni su se rešili na donošenje toga dokumenta pre svega oslanjajući se na osnovne principe Saveta Evrope, principe pluralističke demokratije, vladavine prava i poštovanje ljudskih prava. Potpuno uživanje osnovnih prava i sloboda mora biti podjednako dostupno ženama i muškarcima, a razni oblici muškog nasilja prema ženama⁸, uskraćujući im pravo na život, sigurnost, slobodu, dostojanstvo i integritet, onemogućuju⁹, predstavljajući smetnju u funkcionisanju demokratskog društva, baziranog na vladavini prava. Pod oblicima nasi-

lja koje muškarci vrše nad maloletnim i punoletnim ženama, u ovoj Deklaraciji je navedeno fizičko, seksualno i psihičko nasilje u porodici, na radnom mestu ili u društvu, prebijanje, polno sakaćenje, incest, seksualno uznemiravanje, seksualno zlostavljanje, trgovina ženama i silovanje.¹⁰

Primećeno je sa velikom zabrinutošću da je nasilje nad ženama univerzalna pojava, prisutna u svim socijalnim slojevima i društвима, nezavisna od stepena njihovog razvoja, političke stabilnosti, kulture ili religije, čije razmere tek počinju da izlaze na videlo. Istaknuto je da nasilje prema ženama, uključujući uskraćivanje prava na slobodno odlučivanje o materinstvu, može da se posmatra kao sredstvo kontrole žena, koje proizilazi iz nejednake raspodele moći između muškaraca i žena koja još uvek preovlađuje i predstavlja prepreku postizanja polne jednakosti. Skrenuta je pažnja da politika borbe protiv nasilja nad ženama mora da sačinjava glavni deo politike ravnopravnosti i obrazovanja u pogledu ljudskih prava.

U pogledu odgovornosti medija kao kreatora društvene klime istaknuta je neophodnost postizanja ravnoteže između slobode izražavanja i osnovnih ljudskih prava koja bi trebalo da preovladava u demokratskom društvu. Ova Deklaracija, naime, ističe veliku odgovornost medija za proizvodnju, reprodukciju i distribuciju materijala nasilničke, brutalne i pornografske sadržine.

U pogledu odgovornosti država, ona je eksplicitno podvučena samo kada je u pitanju njena odgovornost za nasilne radnje izvršene od strane državnih sužbenika. Kada je u pitanju, pak, odgovornost za privatne radnje nasilja, ostavljena je kao otvorena "mogućnost odgovornosti države" ako ona ne preduzme s dovoljno marljivosti akcije za prevenciju kršenja prava ili ako ne goni nasilne radnje ne sankcionиšući ih, ili ne obezbeđujući pomoć žrtvi.

Naime, država je ta koja bi trebalo da stvori ili potpomogne stvaranje institucionalizovanih oblika pomoći ženama žrtvama nasilja. Deklaracija o politici suprotstavljanja nasilju prema ženama u demokratskoj Evropi sadrži strategiju intervenisanja sadržanu u Planu akcije za borbu protiv nasilja nad ženama. Elementi strategije sadrže pre svega istraživačke zahvate o prirodi, oblicima, ozbiljnosti i posledicama pojave nasilja prema ženama, uz ocenu pozitivnog zakonodavstva i drugih programa koji se sprovode u cilju eliminisanje ove društvene pojave. Drugi deo elemenata strategije sadrži zakonodavne, sudske i policijske aspekte borbe protiv nasilja prema ženama. Treći deo sadrži razne mere iz domena prevencije i obrazovanja usmerene ka izmeni socijalnokulturnih stavova i ponašanja žena i muškaraca i podizanje opšte svesti o problemima koji

se tiču nasilja nad ženama. Četvrti deo sadrži mere ukazivanja adekvatne socijalne, ekonomski i psihološke pomoći ženama žrtvama nasilja uz razvijanje saradnje raznih nadležnih tela za pružanje te pomoći.

U domenu legislature, država bi trebalo da, putem odgovarajućih pravnih akata, obezbedi zaštitu žena od nasilja u porodici, na radnom mestu i u društvu. U tom smislu, potrebno je obezbediti što efikasniji postupak, koji će žrtvi garantovati zaštitu njenog dostojanstva i privatnosti (ovo naročito u slučajevima porodičnog nasilja). Prilikom primene Plana akcije, posebnu pažnju trebalo bi posvetiti upravo nasilju u porodici (uključujući i silovanje u braku), koje mora biti tretirano podjednako ozbiljno kao i nasilje van porodice. Insistira se i na podsticanju žena da prijavljuju akte nasilja, jer se samo tako mogu na vreme preduzeti adekvatne mere i stvoriti prava slika o rasprostranjenosti ovog fenomena. Međutim, postupak ne bi trebalo pokretati ukoliko žrtva to ne želi. Zbog specifičnosti slučajeva porodičnog nasilja, predlaže se specijalizacija pojedinih članova tužilaštava, istražnih organa i sudova, kojima bi se poveravali takvi predmeti. Takođe se insistira na posebnoj obuci policije, pravosudnih organa, kriminalističkih službi, zdravstvenih ustanova i svih onih koji na bilo koji način dolaze u kontakt sa ženama žrtvama nasilja. To bi omogućilo pravovremeno uočavanje problema i adekvatno reagovanje na njega. U vezi sa tim, Deklaracija naročito ističe značaj policije u sistemu kontrole i reagovanja na akte nasilja nad ženama, pa stoga preporučuje: prijem od strane ženskih policijskih službenika, obavezno registrovanje podnosioca žalbe, pozitivno držanje prema žrtvi, upoznavanje žrtve sa njenim pravima, kao i službama za pružanje pomoći koje joj stoje na raspolaganju, brzu i efikasnu intervenciju, kao što je, na primer, uklanjanje izvršioca akta nasilja iz bračnog doma u slučaju nasilja nad ženom u porodici. Međusobna saradnja državnih organa, kao i bolji odnos prema ženi žrtvi nasilja doprineli bi razotkrivanju niza slučajeva koji ostaju po strani. Ovo je naročito važno u slučaju porodičnog nasilja gde je, zbog težnje da se očuva jedinstvo porodice i da se ružne stvari ne iznose na videlo, tamna brojka visoka. Država bi, takođe, trebalo da obezbedi adekvatne mere reagovanja na nasilje prema ženama, i to u vidu građansko-pravnih sredstava, kompenzacije i krivičnih sankcija kada je to neophodno. Posebni programi vaspitanja, resocijalizacije i popravljanja učinilaca trebalo bi da dovedu do redukovanja ove negativne pojave. Deklaracija ukazuje nacionalnim zakonodavstvima na potrebu razmatranja najefikasnijih mera obeštećenja žrtve, a posebno alternativa suđenju i zatvaranju izvršilaca akata nasilja. Ali, pažnja se mora posvetiti i prevenciji i kontroli ovog vida nasilja, kako bi se ono eliminisalo. U tom smislu,

države potpisnice ove Deklaracije zalažu se za sprovođenje javnih, obrazovnih programa i kampanja, koje bi organizovala javna vlast u cilju izmene ukorenjenih stavova o položaju žene u društvu, čime bi se istovremeno obezbedila podrška merama za suprotstavljanje ovoj pojavi. Zatim, u okviru gradskog planiranja, na primer, trebalo bi preduzeti takve korake kojima bi se društvena bezbednost, a time i bezbednost žena podigla na viši nivo - postavljanje telefonskih govornica, poboljšanje osvetljenja i slično. Ukazuje se, takođe, na značaj organizovanja posebnih obrazovnih programa za roditelje, kao i na posredovanje u porodici kao sredstvo prevencije nasilja.

Prilikom primene Plana akcija nešto više pažnje mora se posvetiti ženama koje se najteže mogu odbraniti u slučaju nasilja. U vezi sa tim, moguće je osvrnuti se na Generalnu preporuku 19 Komiteta za eliminisanje diskriminacije prema ženama (CEDAW) iz 1992. godine koja sadrži odredbe o neophodnoj zaštiti i pružanju pomoći ženama koje su nešto više izložene aktima nasilja, a to su prostitutke i žene iz nerazvijenih oblasti. Naime, prostitutke su mnogo više izložene opasnosti od nasilja zbog prirode "posla" kojim se bave, dok se obrazloženje povećanog rizika od nasilja za žene u ruralnim oblastima traži u ukorenjenim tradicionalnim stavovima o mestu i ulozi žene u porodici i društvu.

Država, vlade i nevladine organizacije trebalo bi da obezbede i potpomognu osnivanje skloništa i drugih službi za pomoći ženama žrtvama nasilja. Ove službe trebalo bi da pruže pravnu, medicinsku, socijalnu, materijalnu i drugu pomoći i podršku, koje su neophodne ženi za prevaziđanje situacije u koju je dospela. Deklaracija uočava važnu ulogu ženskih pokreta, nevladinih organizacija, kao i vlada u stavljanju problema nasilja nad ženama na dnevni red političke scene. Takođe se ističe, kao i u nekim drugim međunarodnim dokumentima, kao što su na primer Nairobijska pravila o poboljšanju položaja žena iz 1985. godine, značaj, prvenstveno, nevladinih organizacija u vezi sa osnivanjem i funkcionisajnjem skloništa, savetovališta i niza drugih službi za pomoći i podršku ženama žrtvama nasilja u porodici i društvu. Država, a naročito lokalne vlasti, trebalo bi da obezbede materijalna sredstva za osnivanje ovakvih službi, kao i drugih dobrovoljnih organizacija koje bi pružale pomoći ne samo žrtvama, već i nasilnicima.

Država bi trebalo da obezbedi, organizuje i finansira istraživanja, sa ciljem da se saznaju uzroci nasilja nad ženama, njegov obim i rasprostranjenost, kako bi se na osnovu toga našla sredstva i mere reagovanja na ovu pojavu. Na ovom planu, trebalo bi pospešiti međunarodnu saradnju, naročito po pitanju sačinjavanja zvaničnih statistika, razmene podataka i upoređivanja iskustava različitih država.

Kako mediji danas zauzimaju sve značajnije mesto u svakodnevnom životu i imaju snažan uticaj na svest građana i formiranje javnog mnjenja, to bi trebalo organizovati javne, obrazovne i informativne programe, koji bi putem pravovaljanog načina predstavljanja položaja žene u društvu doveli do eliminisanja brojnih predrasuda koje se nalaze u osnovi rodno specifičnog nasilja. Zato, ova Deklaracija ističe i pozitivnu funkciju medija, pod uslovom da se uzdržavaju od eksplotatorskih i senzacionalističkih reportaža i napisa, u obelodanjivanju problema nasilja nad ženama u svakodnevnom životu ili, pak, u periodima krize i konflikata.

Na kraju, možemo da zaključimo da je nasilje nad ženama danas veoma prisutna pojava, koja potresa sva društva i sve države, bez obzira na ekonomske, političke, kulturne, tradicionalne i druge razlike. Stoga, ono predstavlja ozbiljnu prepreku u ostvarivanju osnovnih postulata demokratske države - vladavine prava, jednakosti, ravnopravnosti, mira i razvoja. Istovremeno ono znači i kršenje osnovnih ljudskih prava i sloboda proklamovanih od strane međunarodne zajednice. Zato je eliminisanje nasilja prema ženama preduslov punog poštovanja ljudskih prava. U tome primarnu ulogu dobija država, jer se tek sa obezbeđenjem zakonske zaštite žena od nasilja i njenim podizanjem na jedan viši nivo ovi ciljevi mogu ostvariti, tj. može se uspostaviti jednakost i ravnopravnost polova. Međutim, značajno je još jednom napomenuti i to da se ovom problemu sve više pažnje poklanja na međunarodnom planu, što dokazuje i niz dokumenata donetih 80-tih i 90-tih godina, a jedan od njih je svakako i Deklaracija o politici suprotstavljanja nasilju prema ženama u demokratskoj Evropi.

BELEŠKE:

¹ Uzeto iz "An Exploratory Study of the Prevalence of Sexual Abuse in a Sample of 16-21 years olds", Child Abuses Studies Unit, North London Polytechnic, 1991.

² Uzeto iz "National Working Party Report on Domestic Violence" Victim Support Scheme, July 1992.

³ "Violence Against Women Survey" Glasgow Women's Support Project, Glasgow Evening Times, 1990. The Hidden Figure: Domestic Violence in North London, Jayne Mooney, Center for Criminology, Middlesex University, 1993.

⁴ Na primer 1975 počela je sa radom takva služba u francuskom gradu Strazburu a organizovale su je dve žene, jedna Amerikanka koja je imala iskustva u radu sa pretućenim ženama i jedna Francuskinja koja je u vezi i sa našim SOS-om. Pozive su primale preko celog dana, noću i vikendom. Najčešće su delovale odmah po pozivu, jedna bi selila u kola i sa svojim psom išla na lice mesta. Obično bi stizala pre policije, braniла ženu od napasnika i smeštala je najčešće u svoj stan. Takav rad našao je na podršku medija a prijavile su im se kao volonterkе mnoge advokatkinje i lekarke. Uskoro je upostavljena veza sa ženama iz sindikata.

ta i parlamentarkama iz te regije. Opisi slučajeva i statistička obrada svih podataka predstavljala je ubedljivo oružje u rukama te grupe žena kada su zakucale na vrata državnih organa tražeći novac. To je jedno od početnih iskustava a pre dobijanja društvene potvrde, priznanja i novca, potvrdu su dobijale od samih žena koje su u ovim kućama nalazile sklonište i spas od nasilja a zatim i novi smisao života počinjući sa novom stranicom u svojim životima. Mnoge od tih žena danas njima rukovode i aktivno učestvuju u njihovom organizovanju.

⁵Rezolucija Ekonomskog i društvenog saveta 1991/18 od 30 maja 1991.

⁶Tekst napisala Sanja Radisavljević.

⁷Rezolucija o silovanju i seksualnom zlostavljanju žena (Rim, 1993), Nairobijska unapređena pravila o poboljšanju položaja žena (Nairobi, 1985), Rezolucija ekonomskog i socijalnog saveta 1991/18 o nasilju nad ženama u svim njegovim formama (1991), Generalna preporuka 19 Komiteta o eliminisanju diskriminacije prema ženama (1992), Rezolucija 1992/18 ekonomskog i socijalnog saveta "Nasilje nad ženama u svim njegovim formama" (1992), Rezolucija ekonomskog i socijalnog saveta 1992/20 "Poboljšanje položaja žena i ljudska prava" (1992), Preporuka br. R(85)4 Odbora ministara država članica o nasilju u porodici (1985), Deklaracija o politici suprotstavljanja nasilju prema ženama u demokratskoj Evropi (Rim, 1993), Pekinška deklaracija i platforma delovanja, usvojena na 4. svetskoj konferenciji žena (Peking, 1995).

⁸Rodno specifično nasilje je, pak, ono nasilje koje je upereno protiv žene zato što je žena ili koje neproporcionalno pogada žene.

⁹Generalna preporuka 19 Komiteta o eliminisanju diskriminacije prema ženama iz 1992. godine rodno specifično nasilje posmatra kao oblik diskriminacije koji ozbiljno ugrožava mogućnost žena da uživaju ista prava kao muškarci.

¹⁰Prema Pekinškoj deklaraciji nasilje nad ženama znači svaki akt rodno specifičnog nasilja koje rezultira ili ima izgleda da rezultira u fizičkoj, seksualnoj ili psihičkoj povredi ili patnji žene, uključujući i pretrje ovakvim ponašanjem, prinudu ili proizvoljno lišenje slobode, bez obzira da li se radi o javnom ili privatnom životu.

III Glava

REPRODUKTIVNA PRAVA ŽENA

1. ŽENSKA DEKLARACIJA O POPULACIONOJ POLITICI

Ženska Deklaracija o populacionoj politici postoji u formi Nacrta namjenjenog pripremi za Međunarodnu konferenciju o populaciji i razvoju 1994. Deklaracija posle svoje Preambule sadrži tri osnovna dela, Osnovne etičke principe, Minimalne programske zahteve i Neophodne uslove.

U Preambuli Deklaracije podvlači se da populacione politike kreirane sa ciljem postizanja socijalne pravde i unapređenja dobrobiti svih ljudi moraju da se odgovorno i stručno pozabave uklanjanjem žarišta problema u vidu nejednakе raspodele materijalnih i društvenih sredstava među pojedincima i grupama, koje se baziraju na polu, uzrastu, rasi, religiji, društvenoj klasi, negradskom prebivalištu, državljanstvu i drugim društvenim kriterijumima; promenama modela seksualnih i porodičnih odnosa; političkim i ekonomskim merama koje ograničavaju devojkama i ženama pristup zdravstvenim službama i metodama regulacije fertiliteta; a posebno, ideologijama, zakonima i praksama koje uskraćuju ženama osnovna ljudska prava. Svi oni odražavaju ne samo biološke razlike između muškaraca i žena, nego i diskriminaciju prema devojkama i ženama, kao i neravnotežu moći između žena i muškaraca. Njihovo postojanje i obim rasprostranjenosti dokaz je nivoa (ne)sposobnosti i (ne)voljnosti vlasti da obezbede zdravlje i obrazovanje i zaštitu osnovnih ljudskih prava za sve. Ipak se ne zaboravlja da je ta sposobnost i voljnost vlasti, između ostalih činilaca, stalno ugrožavana globalnom ekonomskom krizom, stukturalnim programima prilagođavanja i trendovima ka privatizaciji.

Ukidanje nejednakе podele sredstava i moći između i unutar pojedinih zemalja, između rasnih i etničkih grupacija i između žena i muškaraca, da bi se obezbedila dobrobit svih ljudi, posebno žena, sastavni je deo širokih razvojnih strategija čije su komponente i populacione politike.

Upućuje se i kritika dosadašnjim populacionim politikama i programima koji su u većini zemalja bili inspirisani više demografskim ciljevima nego kvalitetom života kao ciljem. Sledeći pravac kritike upućen je dosta široko rasprostranjenim stavovima po kojima su veličina populacije i njen rast često neadekvatno bili optuživani kao jedini ili glavni uzrok problema kakvi su globalna degradacija čovekove sredine i siromaštvo.

Umesto da se dakle rešavaju suštinski problemi siromaštva i društvenih nepravdi, pribegavalo se jednostavnijim programima za kontrolu fertilitetra, koji su bili posebno usmereni na zemlje i grupe sa niskim dohotkom, a često su odražavali i rasne i klasne predrasude.

Sledeći pravac kritike dosadašnjih populacionih programa i politike uočava da se od žena očekivalo da snose najviše odgovornosti i rizika u pogledu kontrole rađanja, dok su istovremeno široko bile isključivane iz svih odnosa donošenja odluka kao i same populacione politike. Pri tome su obe strane, zagovornici kako pronatalne tako i antinatalne populacione politike obraćali pažnju isključivo na ponašanje žena, a ne na ponašanje muškaraca kao na ono što treba da bude regulisano shodno njihovim teoretskim zamislima. Rezultat je da je tim populacionim programima i programima za planiranje porodice, seksualnost i polno zasnovana nejednakost moći bila široko ignorisana i tolerisana, a ponekada čak i pojačavana. Zbog svega toga Deklaracija poziva na suštinsku promenu zamisli, strukture i primene populacione politike, radi usvajanja jačanja i dobrobiti svih žena. Žensko jačanje je sa svoje strane, legitimno i izuzetno značajno za njihova sopstvena prava a ne samo kao sredstva za rešenje populacionih problema.

Ova Deklaracija u tu svrhu promoviše sedam osnovnih etičkih principa:

1. Žene mogu i čine odgovorne odluke za sebe, svoje porodice i svoje zajednice, a sve više i za države sveta. Žene moraju biti subjekti, a ne objekti, bilo koje razvojne politike a posebno one populacione;

2. Žene imaju pravo da odrede kada, da li, zašto, sa kim i kako će da izraze svoju seksualnost. Populacione politike moraju se bazirati na principima poštovanja seksualnog i telesnog integriteta devojaka i žena;

3. Žene imaju lično pravo i društvenu odgovornost da odluče da li, kako i kada će imati decu i koliko će ih imati; ni jedna žena ne sme biti prinuđena da zatrudni ili sprečena u tome protiv svoje volje. Sve žene, bez obzira na uzrast, bračni status, ili druge socijalne uslove, imaju prava na informacije i službe neophodne za vršenje njihovih reproduktivnih prava i odgovornosti;

4. Muškarci takođe imaju ličnu i društvenu odgovornost za svoje sopstveno seksualno ponašanje i fertilitet i efekte toga ponašanja na svoje zdravlje i dobrobit svojih partnerki i svoje dece.

5. Seksualni i društveni odnosi između žena i muškaraca moraju biti rukovođeni principima jednakosti, neprinudnosti i uzajamnog uvažavanja i odgovornosti. Nasilje prema devojkama i ženama, njihovo podređivanje ili eksploraciju i druge štetne prakse kao što je genitalno sakraćenje ili nepotrebne medicinske procedure, krše osnovna ljudska prava. Takve

prakse takođe štete efektivnim, na zdravlje i prava orijentisanim populacionim programima;

6. Osnovna seksualna i reproduktivna prava žena ne mogu biti podređena, protiv ženine volje, interesima roditelja, članovima porodice, etničkim grupama, religioznim institucijama, odgovornim za zdravlje, istraživačima, kreatorima politike, državnim interesima ili bilo kojim drugim faktorima;

7. Žene rešene da unaprede žensko zdravlje i prava i povezane u radu u službi žena, moraju biti uključene kao kreatorke politike u primene programi svih aspekata donošenja odluke uključujući definisanje etičkih standarda, tehnološkog razvijanja i distribuciju i širenje informacija.

Minimalni programski zadaci sadrže zahteve za:

1) Smanjenje nejednakosti i eliminaciju rasprostranjene nepravičnosti u svim aspektima seksualnog, društvenog i ekonomskog života. To podrazumeva: omogućavanje svima pristup informacijama, obrazovanju i diskusiji o seksualnosti, polnim ulogama, kontroli rađanja i reprodukcije, u školama i izvan njih; promenu polnih uloga i rodnih stereotipova u mas-medijima i drugim javnim komunikacijama da bi se podržali egalitarniji odnosi ispunjeni s više međusobnog poštovanja; donošenje i primena zakona za zaštitu žena od seksualnog i polno zasnovanog nasilja ili prinude; primenu politika koje ohrabruju i podržavaju roditeljsko i domaće izdržavanje muškaraca; davanje prioriteta obrazovanju žena, obuci za rad, plaćenim poslovima, pristup kreditima, pravo na vlasništvo na zemlji i drugim imovinskim pravima; davanje prioriteta investicijama u osnovne zdravstvene službe, sanitarije i čistu vodu.

2) Podržavanje ženskih organizacija koje su namenjene ženskim reproduktivnim pravima. One bi trebalo da učestvuju u stvaranju, primeni i nadzoru politika i programa za sveobuhvatno reproduktivno zdravlje i prava i da rade sa zajednicama na službama raspodele, obrazovanja i odbrane ženskih prava i reproduktivnog zdravlja.

3) Obezbeđenje opsežnih reproduktivnih i seksualnih zdravstvenih službi za žene svih uzrasta. U tu svrhu treba da služe sledeća sredstva i mere: novo zakonodavstvo radi omogućavanja sigurnog pristupa svim odgovarajućim sredstvima kontrole rađanja; poklanjanje pažnje svim aspektima seksualnog i reproduktivnog zdravlja, uključujući trudnoću, porodaj i postporodajnu negu; sigurna i legalna abortivna služba; sigurna mogućnost izbora između kontraceptivnih metoda uključujući metode sa barijerom; informacije, prevencija i tretman STDa, AIDSa, neplodnosti i drugih ginekoloških problema; službe staranja o deci; i politike podržavanja muškog roditeljskog odsustva i kućnih odgovornosti; nedirektivno savetovanje radi omogućavanja ženama da potpuno informisano

načine slobodne izbore između metoda kontrole rađanja kao i drugih zdravstvenih službi; razgovori i informacije o seksualnosti, polnim ulogama i odnosima moći, reproduktivnom zdravlju i pravima; uređenje informativnog sistema koji sledi određenu ženu ili muškarca, a ne jednostavno kontraceptivnu metodu ili službu; obuka da se osoblje učini polno senzitivnim izvršiocima ugledne službe, zajedno sa postupcima vrednovanja i nagrađivanja radnog učinka na osnovu kvaliteta ostvarene nege, a ne samo kvantiteta ostvarenih usluga; program vrednovanja i kriterijum fundiranja koji koristi standarde definisane ovde da se eliminišu nesigurne ili prinudne prakse kao i seksističke, klasne ili rasističke predrasude; uključivanje reproduktivnog zdravlja kao centralne komponente svih javnih zdravstvenih programa, uključujući populacione programe, priznavanje da su ženama potrebne informacije i službe ne samo u reproduktivnim godinama nego i pre i posle njih; istraživanja koje službe žene žele, kako podržati ženski integritet i kako unaprediti njihovo opšte zdravlje i dobrobit.

4) Razvitak i pribavljanje najšireg mogućeg dijapazona pristupačnih kontraceptivnih sredstava, kroz: davanje prioriteta razvitučku metoda pod kontrolom žena koje ženu štite od seksualno prenosivih infekcija kao i trudnoće; obezbeđenje pristupačnosti i unapređenje opšte upotrebe kondoma dobrog kvaliteta; obezbeđenje da tehnološka istraživanja poštuju ženska prava na potpunu informisanost i slobodan izbor i da nisu koncentrisana samo na siromašne ili na drugi način neprivilegovane žene a posebno ne na određene rasne grupe.

5) Obezbeđenje finansijskih sredstva da bi se postigli gore navedeni ciljevi, i

6) Stvaranje i unapređenje politike za širu društvenu, političku i ekonomsku transformaciju koja će dozvoliti ženama da ugovaraju i upravljaju svojom sopstvenom seksualnošću i zdravljem, čine svoje sopstvene životne izbore i u potpunosti učestvuju na svim nivoima upravljanja društвom.

Neophodni uslovi da bi se ostvario cilj da žene kontrolišu svoju seksualnost i reproduktivno zdravlje i uživaju svoja reproduktivna prava su: 1) žensko donošenje odluka, 2) adekvatna finansijska sredstva, 3) postojanje pokreta za žensko zdravlje, 4) razviti mehanizme odgovornosti namenjene i odgovorne ženama, na nacionalnom i međunarodnom nivou.

2. PRAVO PLANIRANJA PORODICE I INKRIMINISANJE POBAČAJA

Reprodukтивne slobode se baziraju na pravu o ličnom samoopređenju, pa se zato cela ideja reproduktivnih prava i sloboda razmatra unutar problematike ljudskih prava. Ta sloboda podrazumeva pristupačnost sredstava za regulaciju fertiliteta na sigurniji i efikasniji način nego što to dozvoljavaju prirodni metodi. To nije napor da se po svaku cenu smanji broj rađanja, već da se omogući ljudima da ostvarе sopstvene namere u pogledu sopstvenog roditeljstva. U razmatranju pune realizacije ženskih ljudskih prava, pažnja mora biti poklonjena oblasti koja se odnosi na ljudsku reprodukciju. Žene imaju osnovno pravo na prihvatljivo i sigurno materinstvo kao i na informisanost, obrazovanje i pristupačnost porodičnog planiranja kao i druge reproduktivne zdrastvene usluge. Materinstvo mora rezultirati iz slobodne i informisane odluke svake žene.

Reprodukтивna prava kao ljudska prava ne samo da zabranjuju prisilnu zloupotrebu državnih zakона, populacionih politika i društvenih običaja, već takođe ovlašćuju žene na afirmativne napore od strane države i međunarodnih organizacija da usvoje društvene, ekonomski i kulturne uslove koji će osigurati njihovu neprekrišnost, samoodređenje, zdravlje i sredstva za život u saglasnosti sa poštovanjem različitosti među ženama. Takvi uslovi uključuju pristup sigurnoj kontracepciji, druge alternative, abortus i materinske službe, kao što je priznato u CEDAW-u.

Patrijarhat je izgradio hijerarhiju moći koja se bazira na godinama i polu u kome žene i devojke imaju malo ili nimalo kontrole nad svojim seksualnim ili bračnim životima, brojem i rasporedom dece. Organizovani, savremeni odgovor žena je stvaranje principa dobrovoljnog materinstva, koji je bio od centralnog značaja u pokretu za žensku emancipaciju još među liberalnim feministkinjama 19. veka, dok je za socijalne i radikalne feministkinje to mnogo češće bio princip seksualnog i društvenog oslobođenja.

Mogu se razlikovati najmanje tri osnovne komponente reproduktivnog prava: 1) sloboda odlučivanja koliko dece će se imati i kada (ili da li) će se ona imati; 2) pravo na informisanost i sredstva za regulisanje fertiliteta, 3) pravo na kontrolu sopstvenog tela. Prve dve su ideje formalizovane u raznim UN deklaracijama dok je treća proizašla primarno sredinom šezdesetih godina iz feminističkog pokreta¹.

Jedno od glavnih pitanja današnjice je da li će se globalni rast populacije usporiti dovoljno u sledeće dve decenije da obezbedi preživljavanje za sve ljude bez pribegavanja kontrole rađanja prisilnim merama. Parallelno sa tom brigom, u isto vreme postoji porast talasa religioznog

fundamentalizma, etničkog nacionalizma i organizovanog međunarodnog pokreta "prava na život" koji preti da podrije sve što je postignuto na polju planiranja porodice, ženskih prava i reproduktivnih prava u poslednje tri decenije. Mrak minulih vekova se vraća kroz parolu da bez poroda nema porodice a bez roda nema nacije, i da o tako "važnim" pitanjima žene ne smeju da odlučuju.

Feministkinje u mnogim zemljama našle su se tako između dve vatre, s jedne strane je tzv. antinatalna politika koju zagovaraju "kontrolisti", a sa druge pronatalna ideologija nacionalističkih i fundamentalističkih sila. Zajedničko im je da i jedni i drugi zahtevaju kontrolu nad ženskim telima i ženskim životima. Kontrolisti žele da ograniče svim sredstvima rast populacije, naročito u trećem svetu, prisiljavajući žene da koriste uvezene, nametnute, nesigurne i nezdrave kontracepcije. Svi programi kontrole rađanja u južnim zemljama su, kako ih feministkinje optužuju, prisilne i svi takvi neprirodni metodi kontrole fertiliteta moraju da budu odbačeni. U nekim svojim krajnostima takvi feministički stavovi čine pun krug dodirujući se sa stavovima prolaf organizacija. Naime, među nekim feminističkim grupama postoji tendencija da negiraju globalno postojanje problema naseljenosti. One se usmeravaju na kritiku socijalnih nepravdi, postojanje siromaštva i nejednakosti u raspodeli bogatstva unutar i među narodima. Tu se postavlja pitanje gde takva mišljenja stavljaju konkretnie žene koje očajnički žele sada i u ovom momentu da spasu svoje zdravlje i regulišu svoj fertilitet raspoređujući trudnoće i izbegavajući nesigurne abortuse?

Priznata reproduktivna prava konkretno znače pravo na izbor. Međutim žene sveta su retko u situaciji da i tamo gde su im formalno ta prava priznata da stvarno donose odluke po svom izboru, jer im je on često nametnut ili ograničen. One su retko u situaciji da biraju onako kako bi želele već onako kako se od njih očekuje. Npr. usled male vrednosti ženske dece, ona su nepoželjna u nizu društava i žene imaju "mogućnost izbora" između abortusa ženskog fetusa, direktnog ubistva ženskog novorođenčeta ili zanemarivanju ženske bebe dok sama ne umre usled nedostatka hrane i nege.

Aktuelni feministički stavovi današnjice predstavljaju u stvari stalni povratak ranim feminističkim idejama, koje se iznova otkrivaju od novih generacija feministkinja, da postoji ženska sposobnost i pravo da odluče da li će, kada, ako i sa kim imati seksualni odnos i imati decu, i da je to osnovna komponenta njenog prava kao žene i njenog ljudskog dostonjanstva. Kraće rečeno, feministkinje stavljaju akcenat da žene imaju pravo na seksualno zadovoljstvo i kontrolu nad sopstvenim telima².

To je bez sumnje vrlo zapadnjački orientisan stav koji se bazira na zapadnjačkim intelektualnim tradicijama koje visoko vrednuju individualne slobode i lični izbor. To je ujedno stav koji sadrži radikalnu osudu muške moći, privilegija i opšte ugnjetenosti žena i devojaka. On je optimističan u svojoj nadi da će razum i dobre namere prevagnuti, ali istovremeno i pesimističan u stavu da neće. Iznad svega to je apel da se sluša i čuje glas svetskih žena.

3. ISTORIJSKA GENEZA IDEJE KONTROLE FERTILITETA

Države su tokom istorije stalno atakovale na privatni domen, pokušavajući da organizuju, preusmere, ograniče ili prošire fertilitet i seksualne prakse običnih ljudi. Razlozi za takvo ponašanje su imali dva glavna cilja: prvi se odnosio na kontrolu stanovništva (njihovog broja i sastava), a drugi na kontrolu seksualnosti, posebno udatih žena i devojaka. Kroz prakse raznih država u raznim periodima, ta dva aspekta državne intervencije u lične živote su rezultirale kompleksom ne retko, kontradiktornih politika.

Zašto je jedan poseban, tradicionalan, tipično ženski domen prakse, kao što je abortus, podvrgavan organizovanoj političkoj kontroli? Istoriski, i državna i crkvena politika koja reguliše fertilitet, imaju tendenciju da budu reakcija na uočene prakse i postupke ostvarivanja sopstvenih odluka žena. Država pokušava time da prilagodi, preusmeri i oduzme legitimitet svakodnevnim ženskim praksama i postupcima ostvarivanja sopstvenih odluka u pogledu fertiliteta.

Kompleksan međuodnos između klasnih, seksualnih i populacionističkih elemenata u državnoj reproduktivnoj politici, može biti ilustrovan primerom iz rimske Imperije. U prvom veku Rimsko pravo manifestovalo je svest o opadanju nataliteta u višoj klasi, kojoj je začeće nametano kao građanska dužnost. Naime, putem Avgustovih zakona, stvoren je sistem nagrada i kazni radi postizanja da jedan par ima najmanje troje dece, i da se obeshrabri sve češća pojava da se nemaju deca uopšte. Ta pronatalna politika održavala je svest države o tome da su hemijski, magijski, hirurški i mehanički metodi abortusa i kontracepcije, bili poznati i primenjivani od strane rimskih žena i da su uticali na pad nataliteta. Kako su sva ta sredstva bila na raspolaganju samo onima koji su mogli da ih priuštite, a ne svima, siromašnima je ostajalo na raspolaganju napuštanje neželenog poroda i čedomorstvo. Imperija pak sa svoje strane, uopšte nije kažnjavala ta dva metoda regulisanja nataliteta, primenjivana od pripadnika siromašnih, nižestatusnih slojeva, s tradicio-

nalno brojnim potomstvom, dok je istovremeno kažnjavala progonom žene koje su izazivale abortus bez muževljevog znanja, i žene (babica najčešće) od kojih su se dobijala kontraceptivna ili abortifikativna sredstva. Takve žene i babice su se smatrali kao "loš primer" suprotstavljanja građanskoj dužnosti začeća, ili još gore, onih koje uzimaju reprodukciju u svoje ruke.

Abortus je sredinom devetnaestog veka postao u Sjedinjenim Državama objekt organizovanog suzbijanja i ograničavanja, ne zbog broja žena koje su ga praktikovali³, već zbog toga ko su te žene bile: bele, obrazovane i imućne pripadnice višestatusnih slojeva. Dakle, razlozi su bili u seksualnim, rasnim, klasnim posledicama njihovog takvog ponašanja. Naime, abortus omogućava situaciju da se seksualne aktivnosti primenjuju od strane žena koje nemaju nikakvu nameru da začnu, dakle omogućava seks radi seksa tj. radi sopstvenog ili partnerovog zadovoljstva. Abortus daje dakle taj seksualni aspekt fertilitetu i ostavlja to pitanje otvorenim. Njegovim korišćenjem poštovane žene manifestuju svoje pravo na seksualnost, pri čemu uskraćivanjem svojoj klasi, rasi i etnicitetu potomstva, tj. uzimanjem prava odlučivanja o potomstvu u svoje ruke, razbijaju delikatno uspostavljene društvene balanse između klase, rasa i polova.

Ako je pitanje zabrane abortusa iskrsnulo u Sjedinjenim Državama u periodu od 1860 i 1870, to nije zato što su tada žene počele previše da ga koriste, već je to zbog toga što su počele više da koriste medicinske usluge, a ne usluge drugih žena, i što su lekari kao stručnjaci, počeli taj problem da iznose. Uočen je pad nataliteta uz porast abortusa, što je dovelo do porasta seksualnih sloboda žena srednje klase, na šta se desio dvostruki politički odgovor: s jedne strane sistematična propaganda usmerena protiv abortusa i drugih praksi kontrole rađanja primenjivanih od strane žena srednje klase; s druge strane se javio program "negativne eugenike", da se upotrebom prinudnih abortusa i sterilizacije ograniči rađanje siromašnih, stranaca i raznih drugih "neodgovarajućih". Oba politička odgovora bila su kreirana i vođena od strane novokonsolidovane medicinske profesije čija je zabrinutost za dobrobit nacije dovela do kreiranja antiabortivne politike dalekosežnog trajanja koja se protezala sve do druge polovine dvadesetog veka. Od lujisivilske Konvencije 1859. do kraja 19. veka, permanentno rastuća Američka Medicinska Asocijacija, čvrsto i nepokolebljivo je službeno bila protiv ma kakve legalizacije abortusa u Sjedinjenim Državama, vršenih kako u, tako i izvan te organizacije⁴. Ti naporovi američkih lekara, bili su na duge staze jedini i najvažniji faktor koji je usmeravao lokalnu politiku protiv abortusa. Njihova delatnost bila je u službi polnih, klasnih i etničkih pozicija konzervativnog, patrijarhalnog i desničarskog kraktera.

Konvencija iz 1859. bila je prva u kojoj je AMA stala na stanovište opštег odbacivanja abortusa. Do toga vremena abortus je u većini američkih država bio legalan ili u izuzetnim slučajevima, sitan prekršaj, ako se radilo u visokoj trudnoći. AMA se zalagala za zabranu članovima te profesije da vrše tu praksu, zastupajući moralno stanovište da je fetus živo biće i da ima građanska prava. Iz takvog stava rezultirala je kriminalizacija abortusa, koja se održala sve do 1973 godine, do kada je bio dozvoljen jedino abortus u slučajevima u kojima bi trudnoća dovodila ženin život u pitanje.

Sledeći kampanju protiv abortusa, 1860 i 1870, okupili su se stručnjaci hereditarno i biologistički orijentisani, stvarajući teoretsku i političku osnovu za tzv. eugenički pokret. Njihovi teoretski korenii su bili u socijalnom darvinizmu, italijanskoj kriminološkoj školi, frenologiji i genealoškim studijama "degenerisane" porodice. Rasistički stavovi i klasno zadojene predrasude, našle su teoretsku osnovu u radovima Frencisa Galtona, koji je u Engleskoj bio osnivač tzv. galtonijanske eugenike, pokreta koji je promovisao ideju o urođenoj superiornosti poznatih i uspešnih muškaraca, nasuprot urođenoj inferiornosti nižeklasnih i delinkventnih članova stanovništva, kao i urođenoj superiornosti bele rase nasuprot urođenoj inferiornosti svih ostalih rasa. Dominantna ideologija je da su kriminal, bolest, siromaštvo, prostitucija, kao i drugi oblici "nevaljanog" seksa, rezultati naslednih bolesti koje se nasleđuju od predaka. U društvenom kontekstu u kome su dominirali imigracioni talasi i radnički nemiri, takva ideologija je postala korisno političko oruđe za kontrolu klasnih, rasnih i etničkih sukoba⁵.

Cilj takve društvene akcije nije bio samo onaj proklamovan, tj. da se smanji broj nosilaca "defektnih gena", nego takođe i napad na i kažnjavanje seksualnog "promiskuiteta" za koji se smatrao da se širi od pripadnika nižestatusnih društvenih slojeva. Suština svih tih aktivnosti je bila da država ima prava da prodre i da će prodreti u žensko telo, njenu seksualnost i reproduktivnost, u svojoj neprikosnovenoj funkciji moralne policije. Država će regulisati stanovništvo preko regulisanja ženskih tela uz opravdanje nužnostima koje se odnose na stanovništvo.

Istorijska analiza zabrane abortusa i eugeničke sterilizacije ilustruje argument da je državna politika da kontroliše fertilitet, politika usmerena na seksualnu autonomiju žena i njihova reproduktivna prava, isto kao i kontrola stanovništva u njegovom kvantitetu i "kvalitetu". Takve politike imale su različite forme i različite intenzitete prema ženama pripadnicama različitih društvenih klasa, ali je njima zajednička suština odbijanje prihvatanja da žena može i sme da bude konačni arbitar u pogledu svoga materinstva i seksualnosti.

Feministkinje iz 19. veka bile su među najjačim zagovornicama seksualne apstinencije za žene - kao mere ženske samoodbrane protiv seksualne eksploracije i radi postizanja "dobrovoljnog materinstva". Iz tih razloga feministkinje su se suprotstavljale i abortusu i kontracepciji, videvši u njima pre simptome ženske seksualne eksploracije, nego način za ostvarivanje "prava da se u pogledu materinstva donese odluka" koju su srdačno podržavale". Učestvujući i razrađujući tu ideologiju, viktorijanske feministkinje su najednom potvrdile svoje pravo na rađanje, ali ograničavajući sopstvenu seksualnost, prihvatile su ideju o seksu kao opasnom i nečem zabranjenom. što manji broj dece, bio je znak čestitosti i duhovnosti, dakle jednog "ladylike" životnog stila. Margaret Sanger je u svom delu "Žene i nova rasa" (1920) naglašavala da se problem kontrole rađanja mora povezati sa borbom žena za njihovu emancipaciju, i osnovnom potrebom za "sopstvenom kontrolom sopstvenog tela". Ona je insistirala da "ni jedna žena ne sme da postane majka protiv svoje volje". "Žena mora da ima svoje pravo-osnovno pravo i slobodu da izabere da li će ili neće da bude majka i koliko će dece da ima. Bez obzira kakvo je držanje muškarca, problem je pre svega njen - i pre no što postane njen, pre svega je njen i samo njen." Ona je optužila crkveni seksualni moralni kodeks, kao i "zakonski dozvoljeno silovanje" u braku, zalažeći se da nasuprot tome postoji kvalitetno informisanje o sredstvima za "uklanjanje straha od neželjene dece" kao i onih koji su od pomoći da "saznaju o svom sopstvenom telu i...sopstvenoj prirodi".

4. PRAVNI STATUS ABORTUSA U SVETU

U najvećem broju zemalja u razvoju, uprkos svetskom trendu ka dekriminalizaciji, abortus je legalan samo u slučajevima potrebe da se spase život trudnice ili iz vrlo ograničenih zdravstvenih razloga, s tim što tu postoje značajni izuzeci u mnogoljudnim zemljama kakve su Kina i India. Restriktivni abortusni zakoni međutim, uopšte ne smanjuju učestalost pojave abortusa, ali doprinose tendenciji porasta smrtnosti i zdravstvenih problema kao rezultata tzv. nebezbednih abortusa⁹.

Sve zemlje mogu da se grupišu u nekoliko osnovnih kategorija s obzirom na zakone o abortusu: zemlje u kojima je abortus ilegalan sa retkim izuzecima razloga spasavanja ženinog života; onih koje dozvoljavaju abortus iz posebnih zdravstvenih ili socijalnih razloga; one koje dozvoljavaju široko abortus na zahtev trudne žene. Oko 80% svetske populacije živi u zemljama sa zakonima koje dolaze u dve poslednje kategorije, odražavajući promene u abortusnim zakonima koje su se dešavale za poslednjih 25 godina, posebno u razvijenim zemljama.

U većini zemalja u razvoju međutim, abortus je visoko ograničen. Zakoni mnogih od tih zemalja datiraju iz kolonijalnog perioda, mada su bivše kolonijalne sile, a posebno Britanija i Francuska, od tada odavno liberalizovale sopstvene zakone. Ipak su brojne zemlje u razvoju koje dozvoljavaju abortus na zahtev, ili iz različitih zdravstvenih razloga kao što su Tunis, Zambija, Kina, Indija, Turska, Vijetnam i Kuba.

Treba imati u vidu da zakonska legalizacija još uvek ne znači rešenje problema, jer u nekim zemljama je procedura odobrenja abortusa takva, da je pristup sigurnom abortusu u medicinskim ustanovama, uprkos zakonskim odredbama, praktično teško ostvarljiv, kao što je npr. slučaj u Zambiji. U većini takvih zemalja žene višeg imovinskog statusa kao i stanovnike gradova, imaju situaciju lakšeg pristupa abortusu u zdravstvenim ustanovama od onih sa kojima to nije slučaj.

Pravno ograničavanje abortusa uopšte ne smanjuje njegovu učestalost, za što su dokaz zemlje Latinske Amerike u kojima je abortus zapravo zabranjen, sem u izuzetnim slučajevima.

Ipak, legalni status abortusa uz praktično omogućavanje pristupa, neophodan je faktor koji utiče na smanjivanje nesigurnih, nelegalnih, nestručnih i opasnih abortusa.

Politika ograničavanja abortusa uopšte ne povećava stopu nataliteta, za što je najbolji primer Rumunija, gde se zabrana abortusa i kontracepcije snažno sprovodila od strane vlade u periodu od 1966 do 1989. Portastao je samo procenat smrtnosti žena zbog nestručnih abortusa za 87% (tzv. maternal deaths). Ta stopa smrtnosti se u toku prve godine od legalizacije abortusa preplovila, od kako je abortus ponovo legalizovan posle revolucije 1989. I u drugim zemljama je primećen dramatičan pad smrtnosti usled nebezbednog abortusa sa njegovom legalizacijom, kao što je npr. slučaj sa Kubom gde je smrtnost zbog abortusa sa 25 na 100.000 žena u reproduktivnim godinama, pala na 3, u periodu od 1969. do 1979, u periodu njegove postepene legalizacije.

Zemlje koje dozvoljavaju rani abortus na zahtev trudne žene, a u kojima živi 40% svetskog stanovništva¹⁰:

Kanada, Sjedinjene Države, Kuba (10 nedelja), Porto Riko, Albanija, Austrija (16), Belgija (12), Bosna-Hercegovina (12), Bugarska (12), Hrvatska (12), češka (12), Danska (12), Estonija (12) Francuska (12) Grčka (12), Italija (12), Latvija (12), Litvanija (12), Makedonija (12), Holandija, Norveška (12), Slovačka (12), Švedska (12), Slovenija (12), bivše zemlje Sovjetskog Saveza: Armenija, Azerbejdžan, Belorusija, Gruzija, Kazahstan, Kirgizija, Moldavija, Rusija, Tadžikistan, Turkmenstan, Ukrajina, Uzbekistan-svi po 12, Kina, Mongolijska (12), Singapur, Vijetnam, Turska (10), Tunis (12).

Zemlje koje dozvoljavaju abortus iz sociomedicinskih razloga (kao što su niska primanja, životna kriza, mladost ili starost, kao i zdravstveni razlozi), a u kojima živi 21 posto svetskog stanovništva:

Finska (12), Britanija, Mađarska (12), Australija, Indija (20), Japan (22), Severna Koreja, Tajvan, Zambija.

Zemlje koje dozvoljavaju abortus zbog rizika koje trudnoća nosi za ženino zdravlje, nedostatka fetusa ili u slučajevima silovanja ili incesta, u kojima živi 16% svetskog stanovništva:

Argentina, Bolivija, Kosta Rika, Ekvador, Salvador, Jamajka, Peru, Trinidad i Tobago, Nemačka, Poljska, Portugalija, Španija, Švajcarska, Hong Kong, Južna Koreja, Malezija, Novi Zeland, Pakistan, Papua Nova Gvineja, Tajland, Izrael, Jordan, Kuvajt, Saudijska Arabija, Alžir, Bocvana (16) Burundi, Kamerun, Kongo, Egipat, Etiopija, Gana, Gvineja, Kenija, Lesoto, Liberija, Maroko, Namibija, Ruanda, Sijera Leone, Južna Afrika, Tanzanija, Togo, Uganda, Zimbabve.

Zemlje koje dozvoljavaju abortus samo u slučajevima silovanja i incesta ili da bi se spasao život žene, a u kojima živi 5% svetskog stanovništva:

Brazil, Meksiko, Sudan.

Zemlje koje dozvoljavaju abortus samo da bi se spasao život žene, a u kojima živi 18 procenata svetskog stanovništva:

Irska, Čile, Kolumbija, Dominikanska Republika, Gvatemala, Haiti, Honduras, Nikaragua, Panama, Paragvaj, Urugvaj, Venecuela, Avganistan, Bangladeš, Kambodža, Indonezija, Laos, Burma, Nepal, Filipini, Šri Lanka, Iran, Irak, Liban, Oman, Sirija, Emirati, Jemen, Angola, Benin, Burkina Faso, Centralna Afrička Republika, Čad, Obala Slonovače, Gabon, Libija, Madagaskar, Malavi, Mali, Mauritanijska, Mauricijus, Mozambik, Niger, Nigera, Senegal, Somalija, Zair.

5. PROLAJF POKRET

Za mnoge muškarce, abortus znači ubijanje njihovih sinova, dakle neopravdani gubitak koji treba da bude sprečen svim sredstvima. Takođe, oni znaju da su nekada bili samo oplodeno jaje u telu svoje majke i da su mogli da završe isto kao i hiljade drugih nerođenih fetusa, tj. da budu abortusom eliminisani. Mnogi znaju takođe, da je njihova majka imala mogućnost izbora, da bi sigurno abortirala, tj. da ih ne bi nikada rodila. Dati "pravo na život" fetusu kao izraz muške identifikacije sa njim, predstavlja dakle verbalnu artikulaciju jezika muške dominacije nad ženama. To je dobro znani jezik i politika oduzimanja prava ženama. To je jezik i politika omogućavanja muškarcima neograničenog prava života i smrti

nad svim rođenim i nerođenim bićima, čiji ekskluzivitet ne obuhvata žene nego ih naprotiv, isključuje i podvrgava. To je što se tiče muškaraca prolajfera. Oni se inače, u svojim socio-kulturnim osobinama ne razlikuju mnogo od muških pročoista.

Ko su međutim žene, pripadnice i poborkinje prolajf pokreta? One se dosta razlikuju od zagovornica prava na izbor, prava na abortus. Nedavna istraživanja daju sledeće rezultate: poborkinje prolajf pokreta su obično aktivne u pokretu u svojim ranim četrdesetim godinama (u čemu se ne razlikuju od svojih političkih oponentkinja), njihovi očevi su imali niže obrazovanje, većinom su i same niže obrazovane žene (maksimum srednja škola), uglavnom su nezaposlene, a kada rade, zarađuju ispod minimalne zarade, većina je udata, većina se udala kada su bile mlađe od 20 godina, većina ima dvoje do troje dece (sa tendencijom ka troje) i većina su religiozne i pripadaju katoličkoj veroispovesti.

Pripadnice prava na abortus međutim, najčešće potiču od očeva sa univerzitetskom diplomom, najčešće i same imaju univerzitsko obrazovanje, a skoro 20% ih ima viša akademска zvanja kao što je magistratura, doktorat ili razne specijalizacije i poslediplomske studije, većina je zaposlena i to na više plaćenim i društveno više cenjenim radnim mestima, većina je udata (ali manje izražena većina no kod prolajferki), većina ih se udala posle dvadesete godine (uglavnom po završenim studijama), imaju jedno do dvoje dece (sa tendencijom ka jednom detetu), i većinom ne pripadaju ni jednoj veroispovesti niti religija ima značajniju ulogu u njihovom životu.

Objašnjenje pozicije žena-prolajferki je da nemajući pristup tržištu rada niti obrazovanju, imaju interes da nastoje na tome da se materinstvo prizna kao najvažnije žensko dostignuće i jedino za što je ona "prirodno stvorena". One celu dilemu oko abortusa vide kao napad na materinstvo zarad nečeg drugog, a to "drugo" je profesionalna karijera koja je njima manje više nedostupna. To je razlog da biološke činjenice vezane za žensku reproduktivnost stavljaju iznad činjenica društvenih i profesionalnih kapaciteta žena. Uloga seksa po prolajferkama je da se omogući reprodukcija, a po pročoiskinjama uživanje, intima, zadovoljstvo. Prolajferke su zbog svoje društvene pozicije mnogo više zainteresovane da održe brak i porodicu na pijedestalu jer im od toga zavisi egzistencija. Pristupačnost seksa van braka, tj. Žena spremih i voljnih na seks izvan braka, zajedno sa zagovaranjem menjanja tradicionalnih uloga muškarca i žene (npr očekivanje da muškarci obavljaju domaće poslove) predstavlja atak na njihovu društvenu sigurnost. Nezaposlena žena koja se "samo" bavi kućnim poslovima i decom, sve je manje atraktivna u poređenju sa visokokompetitivnom, obrazovanom i dobro plaćenom

ženom od karijere. Jedina razlika koja se, baš zato što je jedina mora tim više naglašavati, je njena privrženost porodičnim vrednostima, tradiciji, poštovanje muške kućne uloge, i spremnost na rađanje što više dece.

Zato se u Americi smatra da su prolajferke i pročoiskinje dva različita sveta i da ih ta činjenica utvrđuje čvrsto u njihovim uverenjima u pogledu abortusa, jer ako bi "druga strana" pobedila to bi značilo potpuno obezvredjivanje njihovog načina života i izvora egzistencije. Tragedija je u tome da su glavne žrtve nestručnih, ilegalnih abortusa u situacijama kada je on iz raznih razloga legalno nepristupačan, upravo pripadnice nižeobrazovanih i siromašnijih društvenih slojeva. Zalaganjem za nešto što je direktno štetno za njih same jedan je od tipičnih primera "ženskog izbora", odnosno "izbora" u situaciji neposedovanja pravih opcija.

BELEŠKE:

1 Zorica Mršević: Ženska prava su ljudska prava, Centar za ženske studije, Beograd 1994.g, str 166.

2 Ta ideja o kontroli sopstvenog tela međutim nije nikakva novina. Puritanci sedamnaestog veka u Engleskoj začeli su ideju nužnosti kontrole nad sopstvenim telom. Njihov princip je bio, ličnost je ličnost samo ako ima potpunu kontrolu nad svojim telom i svojom dušom.. "moje telo nije ničija svojina, ono je neotudivo, ono pripada samo meni".

3 1860 jedan američki lekar je pisao da nema ni jedne od 10 udatih žena koje nisu tokom svoga života imale bar jedan abortus urađen ili pokušan, a za naciju kao celinu verovao je da se svaka peta trudnoća završava abortusom.

4 Interesatno je da su sve vreme mnogi lekari govorili o tome da je abortus relativno siguran kada se radi po pravilima struke od strane stručnjaka, i da je opasan jedino kada se radi u ilegalnim uslovima i nehigijenski od nestručnjaka.

5 Eugenički ciljevi počeli su da se ostvaruju i zakonski (prvi takav zakon donet je u Indijani 1907) kojima se obezbeđivalo prisilna sterilizacija, kriminalaca, idiota, imbecila, silovatelja, sa procenom da je 10% stanovništva "društveno neadekvatno" i da pod raznim izgovorima treba da bude sprečeno da ima potomstvo. Na udaru takvih propisa došle su lutalice, siročad, siromašni. Mnoge mentalno nestabilne ili zaostale osobe bile su zatvarane u institucije samo radi obavljanja prisilne sterilizacije da bi zatim bili pušteni. Većina osoba nad kojima je izvršena prisilna sterilizacija bile su u stvari siromašne žene.

6 Apstinencija, ipak nije samo bila sredstvo kontrole rađanja već izraz ideologije moralne čistote, one koja je manifestovala žensku prirodu kao aseksualnu i čistu.

7 Women and the new race.

8 Rosallind Pollack Petchesky: Abortion, and woman's choice, Northeastern University Press, Boston, 1984, str. 89.

9 Zorica Mršević: Pravni status abortusa u svetu, Feminističke sveske, 3-4/95, str 66.

10 Broj u zagradama označava broj nedelja trajanja trudnoće meren od prvog dana poslednje menstruacije. Tamo gde nema broja, period nije ograničen. Podaci su iz "Population Action International" i odnose se na 1993 godinu.

IV Glava

PRAVO NA ZAŠTITU OD SEKSUALNOG NASILJA

1. MEĐUNARODNA MREŽA ZA NOVU KONVENCIJU O ELIMINACIJI SVIH OBLIKA SEKSUALNE EKSPLOATACIJE

Seksualna eksplatacija bilo koje žene je surov, nehuman i degradirajući postupak koji formira standarde postupanja prema svim ženama nespojive sa urođenim dostojanstvom i vrednošću ljudskog bića. Do sada ni jedan postojeći međunarodni instrument o ljudskim pravima ne treći adekvatno problem seksualne eksplatacije.

Međunarodna mreža nevladinih organizacija radi na ostvarenju nove Konvencije o eliminaciji svih vrsta seksualne eksplatacije i nastoji na najširem učeštu međunarodne zajednice za ljudska prava. Te nevladine organizacije uključuju učešće Koalicije protiv prometa ženama, Koaliciju protiv prometa žena Azije, Pokret Trećeg sveta protiv eksplatacije žena, Međunarodnu federaciju za ljudska prava i Međunarodni ženski savet. Ta mreža za ostvarenje nove konvencije protiv seksualne eksplatacije formirana je uz podršku UNESCO-a i Belgijiske francuske zajednice.

Masivna i proširena eksplatacija žena od strane lokalnih i globalne industrije seksa formira suštinsko kršenje ljudskih prava i predstavlja barjeru ženskoj jednakosti. Prostitucija, seks turizam, promet ženama i druge prakse koje svode žene na seksualne usluge imaju posebno razorno dejstvo na žene zemalja u razvoju i žene pod opresijom iz tzv. razvijenih zemalja.

Nacrt ove Konvencije nastao je kao izraz potrebe da se zaštite ženska ljudska prava koja su ozbiljno ugrožena masovnom i rastućom seksualnom eksplatacijom žena. Pošto je seksualnost integralni deo ljudskog bića jasno je da i žene imaju pravo na seksualni integritet i autonomiju, a seksualna eksplatacija, uključujući prostituciju, ukida ta prava i potčinjava žene kao grupu, kršeći elementarno ljudsko dostojanstvo i pravo jednakost. Postoji već, naime međunarodno formirana svest o tome da seksualna eksplatacija nanosi teške povrede i često uzima oblike seksualnog ropstva, torture, sakačenja i smrti, da seksualna eksplatacija pogoda žene koje su podvrgнуте rasnoj dominaciji i diskriminaciji, kao i

da seksualno nasilje i prostitucija jesu oblici seksualne eksploatacije (mada to nisu neizbežno).

Sama seksualna eksploatacija sa svoje strane bilo koje žene, predstavlja seksualnu degradaciju svih žena, lišavajući žene slobode kretanja i preteči ženskoj sigurnosti i bezbednosti ostvarujući tako uslove za ono što se naziva seksualnim terorizmom. A seksualna eksploatacija ljudi, uključujući prostituciju, postala je integralni deo nacionalnih praksi u porastu koje lišavaju žene njihovih ljudskih prava u masovnim dimenzijama.

Konvencija daje i do sada najprecizniju definiciju seksualne eksploatacije. To je naime, praksa koja bilo otvoreno bilo skriveno seksualno potčinjava ženu, kroz zloupotrebu ili nasilje nad ženskom seksualnosti i fizičkim i mentalnim integritetom, kao načinima ostvarenja moći i dominacije, radi ostvarenja zadovoljstva, finansijske dobiti ili drugih konfiski. Dalje dolazi do nabranjanja oblika seksualne eksploatacije s napomenom da lista nije zatvorena, već da obuhvata samo ono što se smatra najupečatljivijim primerima. Takođe treba primetiti da je ta lista ipak preširoka, jer se pod pojmom seksualne eksploatacije obuhvataju i razni oblici zapravo fizičkog nasilja kojima se takođe narušava i ugrožava telesni integritet žene i dovodi u pitanje i sam njen opstanak, preživljavanje, ali koji po nama izlaze iz domena užeg pojma o kome je reč. U te prakse koživota kroz ubijanje ženske dece i ubijanje žena iz razloga njihovog potraženja, uključujući ubijanje supruga i ubijanje udovica, genitalno sakaćenje, žensko samovanje, miraz i plaćanje neveste, privremen ili prigodan brak u cilju seksualne zloupotrebe i polne predrasude. U prakse koje bismo nazvali seksualnom eksploatacijom u užem smislu spadaju: podvrgavanje surovom, nehumanom i degradirajućem tretmanu kroz sledeće: zlostavljanje, pornografiju, prostituciju, genitalno sakaćenje, prisilnu sterilizaciju i prisilnu trudnoću, seksualno zlostavljanje, silovanje, incest, seksualnu zloupotrebu i prodaju, podvrgavanje seksualnom zlostavljanju i torturi, otvorenoj ili skrivenoj, uključujući sadističke i osakaćujuće prakse.

Konvencija dalje ostaje dosledna u definisanju osnovnih pojmoveva vezanih za seksualnu eksploataciju, kao što su silovanje, seksualna zloupotreba i prostotacija. Pod pojmom silovanje (rape) u smislu ove Konvencije će se smatrati seksualni odnos-seksualni napad na bilo koji deo tela žene bilo koga uzrasta, bilo kojim sredstvom, bez slobodnog i potpunog pristanka te žene. Seksualna zloupotreba (sexual harassment) obuhvata svaku neželjenu seksualnu radnju, gestove, govor ili materijale.

Najkompleksniji je termin prostitucije budući da je to ona bazična situacija protiv koje je najviše usmerena ova Konvencija. Pod tim pojmom se podrazumeva korišćenje ženskog tela kao robe koja se kupuje,

prodaje, menja (ne mora uvek za novac), a uključuje povremenu prostituciju, uličnu prostituciju, prostituciju sankcionisanu društveno-kulturnim praksama, bordele, vojničku prostituciju, razvijenu prostituciju, pornografiju, seks turizam i tržište nevestama putem pošte.

Interesantno je napomenuti da svi ovi pojmovi ne obuhvataju radnje specifično usmerene samo na žene, mada se one najviše štite kao najugroženije. Takođe sve što je tu rečeno o seksualnoj eksploataciji žena primenjuje se i na muškarce i dečake u situaciji seksualne eksploatacije.

Kroz Drugi deo Konvencije države-potpisnice izražavaju zajedničku osudu seksualne eksploatacije svih oblika. One se takođe slažu da formulišu politiku i prakse koje će imati uticaja na društvo radi obezbeđenje zaštite od seksualne eksploatacije i lično pravo kontrole sopstvenog tela, seksualnog integriteta i seksualne autonomije.

Važno je napomenuti da se države potpisnice slažu o potrebi kažnjavanja učinioца seksualne eksploatacije, dakle ne zadržavaju se samo na teorijskoj osudi takvih radnji. Osim primene kaznenih mera, interesantno je prisustvo saglasnosti da se žrtve seksualne eksploatacije obeštete. Dakle, države potpisnice su spremne da razvijaju kaznene, građanske, radne i administrativne sankcije radi suzbijanja radnji koje se smatraju seksualnom eksploatacijom. Takođe se predviđa pribavljanje pomoći žrtvama u sudskom progonu njihovih napadača. U pogledu postupaka koji će se voditi protiv učinioца dela iz oblasti seksualne eksploatacije, Konvencija predviđa kao minimum pravila radi omogućavanja ženama fer postupka u kojima će stvarno imati šansu da ostvare svoja prava. Tu se predviđa da ranija seksualna istorija žena uključujući istoriju prostitucije, ne može biti upotrebljena protiv nje u bilo kom pravnom postupku; da ni jedna radnja seksualne eksploatacije ili nasilja protiv žena neće biti opravdavana ili branjena čašću; da će kao otežavajuća okolnost kod seksualne eksploatacije, a ne odbrana biti činjenica da je izvršilac muž, otac, drugi srodnik ili poslodavac žrtve; da status žena kao ilegalnih imigrantkinja ili lica bez državljanstva neće biti upotrebljen protiv nje.

Odredbe Konvencije takođe nalažu državama potpisnicama da odbiju mogućnost legitimisanja, ozakonjenja prostitucije ni kao profesije, ni zanimanja niti vida zabave. Štaviše, predviđeno je da se usvoje takve zakonske odredbe unutrašnjeg zakonodavstva koje bi definisale prostituciju kao akutni oblik seksualne eksploatacije. Predviđa se i kažnjavanje svih aktera u organizacionom lancu toga "biznisa" i to: 1) lica koje podvodi, mami, ili uvodi na bilo koji način u cilju prostituisanja, drugo lice, čak i sa pristankom toga lica; 2) eksploatiše prostituisanje drugog lica, čak i sa pristankom toga lica; 3) drži ili upravlja, ili sa znanjem finansira ili uzima učešće u finansiranju bordela; 4) izdaje sa znanjem ili stavlja na

raspolaganje zgrade ili druga mesta u cilju vršenja prostitucije ili nekih drugih sličnih aktivnosti.

Takođe se predviđa i kažnjavanje mušterija, koji se smatraju kao učinoci/saučesnici koji treba da budu kriminalizovani. Istovremeno se odbacuje bilo koji oblik kažnjavanja prostitutki. Tamo gde postoje krivične sankcije protiv prostitutku kao žrtava seksualne eksploracije, države potpisnice će opozvati takve sankcije. Predviđa se i odgovornost za proizvođače, prodavce i distributere pornografije, smatrajući da pornografska industrija širi potražnju za seksualnom eksploracijom, unapređuje i aktivno se angažuje u praksama koje su u okvirima seksualne eksploracije.

Konvencija izražava poseban senzibilitet u pogledu nekih kategorija žena koje smatra ranjivijim i izloženijim seksualnoj eksploraciji. Takođe se identificuju i neke situacije koje sve žene stavlju u povećan rizik da budu izložene seksualnoj eksploraciji. Tako se npr. kao posebne rizične kategorije žena navode pripadnice manjina i domorodačkog stanovništva, žene podvrgнуте rasnoj diskriminaciji, seoske žene i žene koje su u migracionim procesima, etnički i društveno marginalizovane žene, žene radnice, a posebno u zonama slobodne trgovine, žene u industriji zabave, ženska deca, starije žene, žene fizički i mentalni invalidi, uključujući one koje imaju teškoća sa učenjem i mentalno zaostale, kao i one čije je zdravlje narušeno zloupotrebotom opojnih materija.

Posebne situacije povećanog rizika za sve žene koje se nađu u njima, su oružani sukobi, prirodne katastrofe, siromaštvo, utamničenje, uključujući ona političkog karaktera, emigracija, maloletnički sabirni centri, centri za institucionalno zbrinjavanje, određene porodične sredine u kojima se praktikuje seksualna zloupotребa dece, domaće nasilje, prisilno i dečje sklapanje brakova, beskučništvo i izbeglištvo.

Osim kažnjavanja neposrednih učinilaca i definisanja posebnih kategorija/situacija s povećanim rizikom pojave seksualne eksploracije, države potpisnice su saglasne da preduzmu niz sistemskih mera koje bi na globalnom društvenom planu delovale suzbijajući na uslove za samu pojavu i razvitak seksualne eksploracije. To je isto predmet saglasnosti država potpisnica ove Konvencije, da se moraju otkloniti ekonomski uslovi koji dovode do situacija koje žene prinuđuju da se bave prostitucijom. To su pre svega preambiciozne razvojne politike u do juče nerazvijenim zemljama koje sadrže programe nagle industrijalizacije, migracije na relaciji selo-grad, stvaranje "preko noći" industrijskih, trgovачkih i slobodno carinskih zona. Posebno je potrebno da politike i prakse država obezbede pun ekonomski razvoj žena kroz njihovo integriranje u dostojanstveno plaćenom radu na pristojnom standardu života koga su bile lišene, kao i

da pribave obrazovne programe radi promene društvenih i kulturnih modела koji promovišu seksualnu eksploraciju žena.

Posebno je naglašena potreba da se zakonskim i drugim merama zabrani seks turizam i kažnjavaju oni koji organizuju turiste sa ciljem seksualne eksploracije. Predviđeno je i kažnjavanje organizatora takvih praksi koje predstavljaju ostvarivanje i unapređenje prostitucije. Takve mere će biti usvojene i primenjene kako u zemljama iz kojih dolaze mušterije tako i u zemljama kuda putuju.

Poseban angažman od strane država potpisnica potreban je radi suzbijanja svakog oblika prodavanja žena i dece. Radi toga je neophodno da se usvoje mere radi prevencije i zabrane prodaje žena u cilju seksualne eksploracije, a posebno prostitucije; da se donese takva zakonska regulativa koja je neophodna da zaštiti imigrantske i emigrantske žene i decu, kako na mestima dolaska tako i u mestima odlaska kao i dok su na putu; da se na odgovarajući način obavi javno upozorenje javnosti o opasnosti prodaje žena i dece; da se osigura nadzor nad železničkim stanicama, aerodromima, lukama i putevima kao i drugim javnim mestima, u namerni da se spreči međunarodni promet i trgovina ženama i decom u cilju prostitucije; da se obezbedi da odgovarajuće vlasti budu informisane o takvim licima koja su naredbodavci ili ortaci u takvoj prodaji ili su njene žrtve.

Posebno se preciziraju određene situacije nastale na osnovu imigrantskog statusa kao i odgovarajuće mere preduzete radi njihovog regulisanja. Tako npr. države članice priznaju da postoje određeni tipovi rada u imigracionom procesu, kao što je rad kod kuća i zabavljачki rad koji vodi u seksualnu eksploraciju i može voditi u prostituciju i preduzeće sve odgovarajuće mere da pribave odgovarajuću zaštitu žrtava takve seksualne eksploracije. To se odnosi i na izbeglištvo, izbeglički status i protekcioni status, kao i povratak onih koji žele da budu repatriirani, bilo da su žrtve seksualne eksploracije ušle u zemlju legalno ili ilegalno; zaštita koja obezbeđuje zaključenje punovažnih pismenih radnih ugovora, nadzor nad odredbama ugovora, i zaštita migrantskih radnika od seksualne eksploracije ili zloupotrebe u zemlji prijema; pravo da se zadrži sopstveni pasoš i putna dokumenta tako da ni jedno lice ne može biti prodato radi bavljenja prostitucijom ili prinudeno na pružanje seksualnih usluga od bilo koga drugog lica; pravo na sklonište, medicinsku zaštitu, savetovanje i druge pomoćne službe; pravo migrantskih žena da budu zaštićene shodno postojećem radnom zakonodavstvu zemlje prijema.

Države potpisnice se slažu takođe u tome da se obezbede takvi zakonski mehanizmi koji će dovoditi do kažnjavanja poslodavaca koji seksualno eksplorisu ili zloupotrebljavaju migrantske radnike, a koji će se

smatrati krivično i građanski odgovornim. Takođe će biti zabranjena i kažnjena lica i preduzeća koja unapređuju, profitiraju ili se angažuju u bilo kom poslu koji obuhvata bračno spajanje žena stranih državljanstava, kao što je na primer prodaja nevesti putem poštanskog naloga i pseudo-brakova. Međutim, da sve to ne bi dovelo do jednostavne zabrane ženama da putuju, poseduju pasoše ili emigriraju, koje bi neke zemlje mogle da uvedu kao "jednostavni" način rešenja problema seksualne eksploatacije migrantskih žena, Konvencija predviđa da ni pod kakvim uslovima države ne mogu da donesu takve odredbe tako da bi sprečili žene da emigriraju ili putuju u inostranstvo.

Ono što je vrlo interesantno ali verovatno i najteže sprovodivo sadržano je u odredbama Konvencije koje određuju odgovornost država čija se vojska, organi prinude i odgovarajuće civilne službe koji se nalaze u ili izvan baza na stranim teritorijama, ili svojim sopstvenim zemljama, angažuju u prostituciji žena i dece. Predviđa se pre svega da će se ta vojska i ostale službe smatrati pravno odgovornim i podvrgnuti mogućim kaznama a odgovornost država ogleda se u tome što će se njihovi predstavnici, diplomatski službenici i odgovarajući personal smatrati krivično i građanski odgovornim za seksualnu eksploataciju.

Takođe je interesantna obaveza država potpisnica ove Konvencije da spreče seksualnu eksploataciju žena za vreme ratnih uslova uključujući one sukobe koji su etničkog karaktera ili imaju karakter sukoba unutar užih zajednica, građanskih ratova, pobuna i strane intervencije, kao i da zaštite žene i decu od seksualne eksploatacije u izbegličkim logorima i centrima za evakuaciju. Ono što tu skreće pažnju je činjenica da se ne pominje u kojim ratovima ili etničkim sukobima su države potpisnice obavezne da reaguju. Naime, nigde nije precizirano da se to odnosi samo na domaće sukobe, tj. sukobe na sopstvenoj teritoriji, ili pak teritorijama susednih zemalja, ili zemalja istog regiona. Dakle, tako koncipirana odredba predstavlja jednu vrlo široku obavezu država potpisnica da reaguju u svim ratnim sukobima, zaštitujući žene i decu od moguće seksualne eksploatacije. Ne precizira se jedino načini i metode ostvarivanja te obaveze sem prvog koraka, organizovanja i slanja posmatračkih timova sastavljenih pretežno od žena radi nadgledanja kršenja ljudskih prava u oblasti seksualne eksploatacije i prodaje žena.

Da bi se sve gornje obaveze realizovale, neophodno je u svakoj zemlji formiranje posebnih službi. Naime, prostitucija je trenutno jedini mogući izvor zarade i životne egzistencije za hiljade žena i njihovih porodica. Zato je neophodno ne samo reagovati kaznama, zabranama, sprečavanjem, uz kombinaciju globalnih i dugoročnih društvenih mera radi otklanjanja ekonomskih uzroka koji vode u prostituciju. Potrebno je ponuditi alter-

nativu sada, onima koji je trenutno izvan prostitucije ne vide ili je stvarno i nemaju. Države potpisnice će u tom cilju stvoriti i uspostaviti službe za žrtve seksualne eksploatacije, uključujući prostituciju, kao što su skloništa i druge službe socijalnog staranja, i osnovaće specijalizovane fondove za zdravstvene usluge i centre za alternative prostituciji koje bi radile na volonterskoj osnovi, bili poverljivi i koji bi omogućavali sledeće: a) prevenciju, tretman i testiranje u pogledu SDT i HIV; b) rehabilitacione programe protiv zloupotreba raznih štetnih materija; c) obuku medicinskog osoblja da prepozna seksualnu eksploataciju uključujući silovanje i prostituciju, pruže odgovarajući tretman i podnesu izveštaje odgovarajućim službama kao i da sakupljaju medicinske dokaze radi krivičnog optuženja seksualne eksploatacije; d) besplatno i fakultativno savetovanje i obrazovne službe; e) ustanove za dečije zbrinjavanje i pomoć kod stambenih problema; f) pomoć u plati; g) preći pristup kreditima i zajmovima radi započinjanja aktivnosti u maloj privredi; h) obrazovani programi za ne-seksualna zanimanja.

Države članice se takođe slažu da preduzmu odgovarajuće mere radi obezbeđenja: obeštećenja žrtava seksualne zloupotrebe ako treba uprkos žrtvinom eventualnom imigrantskom statusu, kao i da se njihovi iskazi o seksualnoj eksploataciji prihvate kroz pošten postupak saslušanja. Takođe je potrebno obezbediti obrazovne programe i rad u nameri da povećaju ženske ekonomske mogućnosti, i da uvećaju njihovu vrednost i status, i da time umanjuju potrebu žena da pribegnu prostituciji, bez obzira na žrtvinu imigracioni status.

Peti deo Konvencije posvećen je proceduralnim merama, a pre svega osnivanju Komiteta za eliminaciju seksualne eksploatacije radi ispitivanja programa načinjenog od strane država potpisnica za postizanje realizacije obaveza preuzetih ovom Konvencijom. Komitet će se sastojati od deset članova, koji će biti izabrani od strane država potpisnica između njihovih državljanina po njihovim ličnim sposobnostima pri čemu će pažnja biti poklonjena pravednoj geografskoj raspodeli kao i prema pravnim sistemima iz kojih dolaze. Takođe će se voditi računa o pravednoj raspodeli predstavnika onih zemalja iz kojih i u koje se žene prodaju radi seksualne eksploatacije. Članovi Komiteta će biti izabrani na rok od četiri godine i imajuće mogućnost da budu reizabrani ako su ponovo nominovani. Inače, svaka država može u vreme potpisivanja ili ratifikacije ove Konvencije ili njenom pristupanju, da objavi da ne priznaje nadležnost Komiteta.

Ako Komitet primi uverljivu informaciju po kojoj proizilazi dobro zasnovana činjenica da se seksualna eksploatacija, dešava na teritoriji neke države potpisnice, Komitet će pozvati državu potpisnicu da sarađuje u ispitivanju takvog obaveštenja kao i da prekine te aktivnosti i podnese

odgovor u pogledu odnosne informacije. Komitet će nastojati na ostvarenju saradnje sa odnosnom državom potpisnicom i odgovarajućom nevladinom organizacijom. U saglasnosti sa državom potpisnicom, takva istraga može uključiti posetu njenoj teritoriji.

Država potpisnica ove Konvencije može u svako vreme da objavi da priznaje nadležnost Komiteta da primi i razmotri saopštenje sa efektom da se država potpisnica žali da druga država potpisnica nije ispunila svoje obaveze shodno ovoj Konvenciji. Ta saopštenja mogu biti primljena i razmatrana samo u saglasnosti sa procedurama predviđenim ovom Konvencijom i samo ako su podneta od strane države potpisnice koja je učinila objavu priznajući u pogledu sebe nadležnost Komiteta. Nikakvim saopštenjem se Komitet neće baviti ako odnosna država potpisnica nije učinila takvu objavu. Komitet će smatrati nedopustivim bilo kakvo saopštenje koje je anonimno ili koje se smatra da predstavlja zloupotrebu prava na podnošenje takvog saopštenja ili je nespojivo sa odredbama ove Konvencije.

2. SEKSUALNO NASILJE U RATNIM, KRIZNIM VREMENIMA I PROSTORIMA¹

U haosu ratnih jugoslovenskih godina, desile su se mnoge stvari o kojima se ne priča mnogo ili se još bolje, čuti. Ili se, najgore od svega, manipuliše na senzacionalistički način. "Stvari" se po pravilu, dešavaju ženama. Ratovi se vode preko ženskih tela. Žene su poražene čim je rat počeo, koja god strana ili opcija dobija na kraju prevagu. Ovo o čemu je tokom ratnih godina izveštavala štampa, a što smo grupisali u deset vrsta seksualnog nasilja prema ženama, nije se dešavalo pre ratnih zbivanja, ili se dešavalo sporadično, neznatno, u pojedinačnim slučajevima. Danas je to naša stvarnost, to je svakodnevna sudska hiljada žena, dojučerašnjih građanki Jugoslavije².

2.1. CRVENI FENJERI RATA

Javne kuće na ratištim za vojnike BiH-a i UNPROFOR-a popunjane su zarobljenim srpskim ženama. Za novac se sve dobija, seksualna usluga svake vrste, hrana i piće se plaćaju posebno. Otvarele su se uglavnom u javnim objektima gradova, sportskim dvoranama, fakultetima, hotelima, a na magistralnim putevima u poznatim drumskim restoranima. Novodovedene žene su prvo silovane od strane vojnika koji su ih uhapsili, a zatim prinudno pretvarane u prostitutke.

Plavi šlemovi iz Ukrajine i Francuske i Egipa su itekako dobre mušterije, za njih u svako doba dana i noći i rade ti brojni kupleraji širom Bosne i Hercegovine, ko poželi uz porciju seksa dobija viski, konjak, kvalitetna domaća vina, teleće i jagnjeće pečenje, pršutu, normalno to se posebno plaća, jedna devojčica od jedanaest godina im je služila kao konobarica, koja ih je služila potpuno gola, nad njom su se svakodnevno iživljivali, odveli nas u Slavonski Brod u logor, tamo sam srela mnogo mladih, izuzetno lepih ali unakaženih žena iz Kninske Krajine, ubrzo sam shvatila da sam dovedena u javnu kuću, ponekad su nas ostavljali dva ili tri dana mirne, kad nas ostave mirne ne daju nam da jedemo, ne daju nam vode, ne daju nam trunke hrane a i kada smo dobijale tu hranu, ta hrana je hrana koja se ni životinjama ne bi davala (Borba 17. 11. 92). Hazim Delić zamenik logora u Čelebiću se javno hvalio da je za godinu dana silovao 126 Srpskinja (Novosti 31. 10. 1993); ratne javne kuće u BiH bile su na sledećim adresama: u Sarajevu u hotelu Zagreb, u studentskom domu Bjelave, sportskom centru Zetra, kafiću Borsalino, naselju Ciglana, u bivšoj firmi Đorđević, zgradi Građevinskog fakulteta, (upravnik Mirza Delibašić), Surduku kod Pazarića, Hadžićima, osnovnoj školi u Tarčinu, tuzlanskom Srednjoškolskom centru, Studentskom domu, privatnoj kući na putu prema Srebreniku kod Previla, u Bugojnu u kući ubijenog Srpsina Relje Lukića, u Ski centru Rostovo, Buturović polju kod Konjica, kafiću Amadeus u Konjicu, u Bihaću u ugostiteljskom objektu Mustafe Vukovića... (Borba 17. 11. 92). Kada su dolazili da nas siluju, prvo su nam vezali oči maramama - hteli su da ne upamtimo njihova lica, naš položaj je bio očajan, dolazili su kad su hteli, ponekad trojica na jednu ženu, a ti ne znaš ni ko dolazi ni šta radi sa tobom, kad su ih silovali pitali su ih gde su im muževi, govorili su im da će Srbi svi izginuti i da Srpskinje ubuduće neće rađati srpsku već muslimansku i hrvatsku decu, neke od nas nisu izdržale, skrenule su, sišle su uma, bilo je trenutaka kada sam htela sebi da oduzmem život (Novosti 16.12.1992); to je bila manja stambena zgrada, iz prostorije su do nas svakodnevno dopirali krlici i urluci žena, ja sam bila neprekidno maltretirana, iz dana u dan iz noći u noć, sve se ponavljavao, kako sa mnom tako i sa drugim ženama (Novosti, 15.12.92.); slušamo o devojčicama koje su silovane, mučene i ostavljene da krvare i da umru od rana; muslimanske žene kažu da su ih silovale bivše komšije i žene, derke i majke pričaju kako su silovane dok su im muževi, očevi i braća bili naterani da gledaju (NIN 19.2.1993); nas žene su silovali, 10-15 Hrvata i Muslimana ulazilo bi noću u kupatilo gde smo se mi morale tuširati i tu nas silovali, silovali su nas do nesvesti, onda bi nas osveščivali u wc-u i vraćali sve krvave, kad su dolazili predstavnici UNPROFOR-a, nas sve su strpali u automobile i odvezli u Kajak klub na Savi gde smo bile 3 dana

dok komisija nije otišla, iz Bosanskog Broda je mnogo žena silovano i maltretirano svake noci (Ekspres Politika, 27.2.93); mnogim srpskim devojkama iz sela u Požeškoj Kotlini, starosti između 17 i 20 god, izgubio se svaki trag, u ovom konclogoru za Srbe nalazi se 23 srpske devojke koje polupijani i razulareni gardisti koriste za zabavu, organizuju se i noćne orgije a u silovanju nemoćnih devojaka učestvuje 6-7, pa čak i više od 10, često pijanih ustaša, najlepše srpske devojke razaslane su u javne kuće za bojovnike, tek kada su je potpuno uništili, fizički i psihički, pustili su nas na slobodu, logor u Slavonskoj Požegi, silovali su i terali ih na homoseksualne činove, na blud i razne perverzije (Ekspres Politika 25.6.92).

2.2. PRODAJA ŽENA

U oblastima BiH na kojima se vodi ili su se vodile ratne operacije, tamo gde nema dovoljno hrane, gde je život na kocki svakodnevno, žene se prodaju i preprodaju poput hrane. Cena naravno zavisi od ponude i potražnje. Nema vlasti, nema zaštite ili kontrole, zarobljene srpske žene pretvorene su u robu čija vrednost na ratnom tržištu ima konstantni ekvivalent: jedna žena=jedna živa ovca.

Prodaja i preprodaja žena u opasnim prostorima, odavde iz Beograda nejasno zvanim "ratište": Jel' dil, jel' tal, jel' valja: četiri ovce za četiri žene, biraj koju hoćeš... ovom čaščavam novinara da ovo ne piše, preplašene žene drhte u kediju dok furamo prema gajbi, nočas će biti narođeno veselje, da bog pozivi ovce, u sobu ulazim sa onom koju sam dobio pride, jesli li gladna, žena se svlači, obuci to i jedi, jede ko životinja, kilo i po salame, i opet počinje da se svlači, oči su joj mrtve (Duga 26.9-10-10. 1992). Jezik izgleda živi duže od očiju, u kući je bilo još žena, mlađih i starih, od 18 do 40 godina, kada su mene doveli one kao da su se već bile saživele sa tim svojim jadom i čemerom, ni jedna da vršne niti da zajauče, primale su te vojnike nekako otupelo kao da nije reč o njima, jedna mi je žena ozbiljno zamerila, što kukaš kad davo dođe po svoje, tvoji jauci uz nemiruju nas a uz nemiri se i ova marva pa nas onda duže muči, treba im onda više vremena da se zadovolje, stisni zube i čuti, daće bog, pustiće nas.

2.3. SVE SE PRODAJE, SVE SE KUPUJE

Rat se ne vodi samo na ratištu, srpske žene nisu prostitutke samo uz uperenu cev neprijatelja iz koje izlazi smrt. Ratni profiteri po velikim gradovima, novopečeni biznismeni uvode i nova pravila ponašanja, novu praksu. Ona se zove poslovna pratnja. Na ceni su devojke koje su atrak-

tivne i obrazovane, koje govore strane jezike. Nemogućnost nastavka školovanja i poštenog zaposlenja, ekonomski kriza i embargo s druge, poznati su činioci u jednačini u kojoj gotovo i da nema nepoznatih. Jedna generacija devojaka predodredena je da plati svoj ceh ratu, embargo, nezaposlenosti koja pogoda pre svega žene i devojke svih profesija. Profesionalna pratnja ili drugim rečima, amaterski početak profesionalne prostitucije, hleb i egzistencija je mnogima.

Sve se prodaje sve se kupuje, ili kako biti cveće koje стоји на stolu, odnosno družiti se sa poslovnim čovekom, a sve to u zemlji koja zvanično nije u ratu: ide se s njim u kupovinu, pokazuje grad, odlazi se na putovanje u okolinu ili prisustvuje razgovorima sa poslovnim partnerima... "Uspešnim poslovnim ljudima" mi bi rekle, ratnim profiterima, ili "gospodi uglavnom oženjenoj i bračno isfrustriranoj" (Novosti 10.2.1993), posle obavljenog posla, kako novinari s puno razumevanja i benevolenije konstatuju, obično nedostaju opuštanja i reči razumevanja njihovih supruga, koju onda nalaze preko neke od poslovno dobro uhodanih agencija koje nude "usluge su po principu, za nekoga sve, za svakoga ponešto" (Politika 17.1.1993), ili "izuzetne usluge za izuzetu gospodu". Agencije za poslovnu pratnju angažuju obrazovane devojke s najmanje srednjom školom i znanjem najmanje jednog svetskog jezika. Posebna priča je para da lažnih devica (Novosti, 2.9.1994) jer su dobru zaradu namirisale i privatne ginekološke ordinacije koje devojkama maltene serijski vraćaju nevinost-cena za prodaju lažnog devičanstva kretala se između 100 i 150 nemačkih maraka, a danas je dostigla neverovatnu cifru od 5000 maraka. Svi love u mutnom, svi mešetare i svi (da li baš?) lepo zarađuju.

2.4. OSMEHOM ILI MINI-SUKNJOM DO POSLA

Scenarij isti, akteri gotovo nepromjenjeni: dakle, mesto zbivanja, srpski gradovi u ekonomskoj krizi i pod embargom u ratnom okruženju. I be sposlica. Akteri, s jedne strane nezaposlene devojke, bez nade u ono što se obično zvalo "pošten posao", ili još gore, bilo kakav posao. S druge strane oni, vešti momci koji nude posao, ali zna se, pod uslovima koji oni diktiraju. U svetu postoji izraz za ovu vrstu seksualnog nasilja i eksploracije - sexual harrassment. Za dela te vrste slede i kazne. Kod nas jedva da postoji svest kod nekolicine da tu sve ipak nije u savršenom redu.

Osmehom i mini suknjom do posla - devojke do 20 godina koje ako žele da dobiju posao moraju da nose mini suknje, da budu uvek našminkane i prepoznatljive, treba da izlaze sa poslovnim partnerima i da se žrtvuju da bi ih ubedili da kupe proizvod firme u kojoj rade (Politika 8.9.1993.)

2.5. DEVOJKE ZA IZNAJMLJIVANJE

Devojke bez roditelja ili o kojima se нико посебно не брине, једнотично се купују. И препродају и изнајмљују, јер one су само роба. Јефтина и заменљива. Oni су увек припадници новокомпонованих ратних профitera, sa džepovima punih strane valute. Vlasti postoje i функционишу, tako se povremeno i sazna za poneki slučaj, poneke koja je uspela, bar privremeno da im побегне iz ruku.

Duro Ivović kupio je малоletну девојку од 15 година (и раније су у његовој пiceriji радиле ноћне dame, углавном из Русије), да би пружала услуге италијanskim državljanima u Zelenici i Kotoru i сваке већери је газди morala да да 150 maraka, она нema где да се врати jer су јој родитељи razvedeni, majka je alko-holičarka koja je više puta нападала ноžem a boji se i osvete. (Novosti 22.12.93.)

2.6. OD IGRAČICA DO PROSTITUTKI

Najbolji recept да угоститељски објект ради и у временима кризе, је да агађају "играчice". One će оскудно одевene да подижу атмосферу и нико потрошње хране и пића. Гостија је дозвољен сваки приступ, уз наравно одређену тарифу. Onima којима nije дosta да гledaju i pipaju pred svima, услуге се nastavljaju posle затварања ресторана. Углавном се радило о источноевропским женама, Ruskinjama, Ukrajinkama, Rumunkama, a однедавно и домаће девојке су се укљуčile у бизнис.

Od igračica do prostitutki-bakšiš u gaćicama se подразумевао, остale услуге биле су понекад шанса за већу зараду. Starosti су између 18 i 20 година, у својству animir dama одржавају потрошњу јела и пића, као пе-ваčice подгrevajaju атмосферу, а као prostitutke posle radnog vremena, u ranim jutarnjim satima, debelo увећавају сопствени (да ли баš?) i de-vizni konto svojih послодавца (Novosti 28.12.1993). U svakom selu bar, kada je шумадијским кадедžijama zbog teške економске ситуације посао krenuo nizbrdo, поčeli су да dovode plesačice iz источноевропских земаљa, recept за brzu i dobru зараду se brzo proširio tako da u skoro svakom шумадијском selu постоји makar jedan striptiz bar (Novosti 3.2.1993). Javno se licitra ko da više, младе i lepe Ruskinje, Ukrajinke i Rumunke i po neka домаћa лепотица, које су званично konobarice i plesačice, hon-orarno zarade dobar bakšiš, задовољне су i simpatične zečice које само u donjem i jedva видљивом изазовном делу веša neumorno plešu, гостија sedaju u krilo, grle ih i maze, a kad prime dobru napojnicu spremne su i da ih воде u svoju собу (Novosti 9.2.93), do pre godinu-dve, po istom шаблону, u Toplici su zauzimale igračice i striptizete iz Rumunije i

Rusije, od увођења sankcija sprske девојице забављају српске младице искључivo u nemačkim markama.

2.7. JAVNA KUĆA KAO JAVNA TAJNA

Javne kuće ne постоје код нас, nisu zakonom dozvoljene, ali шta je sledeći logičan korak posle "vrućeg" plesa u striptiz baru? Može neorganizованo ali za sve koji na tome zarađuju, bolje je организовано, што znači da se zna ko daje собу i krevet, na koliko i za koliko. Svi izbegavaju izraz "bordel" jer se то ne sme, ali iza striptiz barova se zna шta se i ne baš toliko krišom, dešava.

Javne kuće ne постоје код нас, nisu zakonom dozvoljene. Pa ipak: gazda nudi само krevet u memljivoj sobi, скромni оброк i "rad" od devet увеће до три ујутру, bakšiš je jedino за шta te девојке rade, права зараđa i novac idu u дžеп менадџера - makroa koji budnim okom прати шta se догађа u memljivom kafiću, под fluorescentnim светлима која дaju осеćaj nesvakidašnjeg i nude неку нереалну стварност blještavog, bogatog i raskalašnog, девојке sa dalekikh ruskih i ukrajinskih prostranstava, tragaјući za nekim boljim i sigurnijim животом, за зарадом која им може doneti благостанje - одлуčile су да padnu šaka најсрнijih mafijaša који не haju ni za шta друго do za марке i dolare (Ekspres 2.2.1993). U Zemunu ovaj biznis je najunosnija privredna grana: on nas je две недеље uz batine primoravao da se bavimo prostituticom, uz pretnje i obećanja da nikada nećemo dobiti pasoš taj momak je tokom decembra svakodnevno dolazio i prisiljavao nas da спавамо sa njim, on ih je "delio" sa još jednim, vlasnikom bara, који se sažalio i prebacio ih u okolinu Barajeva, тamo nismo imale problema, sve dok nas ponovo nije našao onaj siledžija, vratio nas je u место где smo ga upoznale, u taj bar su углавном dolazili kriminalci који су отворено користили наркотике i pucali, te ноћи ponovo me je silovao, cena за Natašu i njene saputnice je 300 dem, od Ljudmila se tražilo da se bavi prostituticom, запретио нам je ako ne пристанемо svojim vezama u сremskomитровачкој policiји i proterivanjem iz Jugoslavije, а u belom roblju nema starijih od 24 g.

2.8. DAME ZA ČRVENU

Углавном жene sa društvenog dna, дошле из бивших социјалистичких земаља да se prostituišu na železničkim stanicama, по parkovima, улазима уграда, под mostovima. Protivvrednost za njihove seksualne услуге je некадашња новчаница crvene boje koja je vredela nekih 5 nemačkih maraka. Kao neloyalna konkurenca домаћим prostitutkama i kao opomena

za one neuspešne kakva ih budućnost čeka, vrlo su nedobrodošle, pa su izložene i fizičkim obračunima.

Prvo su po buvljacima počele da nude svoje telo za črvetu-dve, da bi se zatim bolje snašle i počele da rade po timočkim kafanama kao konobarice uzimajući od gostiju posebnu nadnicu za prekovremeni rad-treću smenu, izgledale su na prvi pogled jadno, bile su to mlade devojke ali im je težak i buran život zarezao duboke bore na licu, u vozovima koji čekaju polazak ima dosta praznih i zamračenih kupea, tamo se obavlja ovaj seksualni čin na brzaka, tucaju se po vagonima, u haustorima, u staničnim magacinima u garažama u kojima se ne može disati od prašine, u klozetima obližnjih kafana, na klupama, silaze i do keja pa ispod mesta menjaju muškarce, spremne su da "puše" za paklu jeftinih cigareta, da se naguze za dva kilograma hleba, da se tucaju i sa trojicom alkoholičara za dva vinjaka, prostitutke za črvene ne idu dalje od autobuske i železničke stanice, zbog svog skromnog izgleda i neugledne garderobe, ne smeju ni da skoknu do Terazija, u pristojnije hotele i restorane ne žele da ih prime, a mnoge od njih kada nemaju posao prespavaju na klupama po parkovima, u haustorima i na Kalemegdanu, daju se i po pijacama, a seljaci ko seljaci ne odbijaju jeftinu robu, a rat prostitutki na štajgi traje, ne možemo sada od njih da dođemo do izražaja samo nam kvare posao, već neretko ne uspemo da zaradimo ni 40 maraka na dan, one su se namnožile i iz minuta u minut preotimaju nam mušterije, sad smo stvar uzele u svoje ruke, rešile smo da uništimo tu konkurenčiju, već smo dobro premlatile neke Čehinje, Poljakinje, Mađarice, a jedna Bugarka je jedva izvukla živu glavu jer je nekoliko mojih drugarica žezele da je linčuje i baci pod prvi voz koji najde (Praktična žena 25.7.1992).

2.9. OBEĆANJA, OBEĆANJA...

Devojkama se nudi legalan posao nesesualne prirode u nekoj od zapadnih zemalja. Zarade koje se obećavaju ravne su (više) godišnjim zaradama njihovih roditelja, a posao je rad u restoranima, turizmu, da čuvaju stara i bolesna lica. Za one naivnije postoje priče o brzom uspehu u svetu filma, visoke mode. U svemu često učestvuju i njihovi roditelji, koji obično nastoje na taj način da se reše neželjenog odraslog deteta, koje bukvalno gurnu, prodaju u prostituciju. Kada se nađu u zemlji određenja, put nazad je obično zatvoren. Njihove nove gazde im oduzimaju pašoš i batinama i raznim pretnjama prisiljavaju da se prostituišu, često na najnižem nivou, na parking prostorima, gradilištima. Sav novac naravno ide gazdama, a malo koja devojka uspe da se izvuče iz zatvorenog kruga

nasilja, alkohola, droge i prostitucije, koji vodi svojim eksplotataorkim putem obično u bolest i smrt.

Naivnost je neverovatna, vizija dobre i brze zarade zaslepljuje devojačka čula, kaže praški šef policije, nasedajući na uobičajena obećanja da će postati igračice ili konobarice, mnoge postaju jeftine kurve. Znao je da devojke nakon osnovne ili srednje škole nemaju gotovo nikakve mogućnosti da se zaposle i lukavi Baluli je obično roditeljima obećavao da će devojkama pronaći solidan posao u Trstu, Udinama, Veneciji, Milanu, govorilo se da poseduje nekoliko restorana i da će zemljakinje da zaposli kao konobarice ili pomoćnice u kuhinji, svakoj će biti osigurana hrana, spavanje, napojnice i prosečna zarada od 500.000 lira mesečno, imao je dosta prijatelja među jugoslovensko-italijanskim pograničnim vlastima i nije imao problema da prebací mnoge devojke preko nje, vrlo brzo su bile suočene sa gorkom istinom da se ne mogu zaposliti kao kelnerice, jer italijanski zakoni ne dopuštaju da strane državljanke dobiju stalni posao ili zbog toga što nisu poznavale italijanski jezik, Baluli je čak organizovao kratak kurs italijanskog jezika, kako bi što bolje mogle komunicirati sa bogatim mušterijama, njim je ostajala sitnina a čitavu zaradu grabilo bi "organizatori", spavale su u prikolicama i montažnim barakama u Milanu i Torinu, hranile su se oskudnom suvom hranom a gazde jedino nisu žalile novaca na kupovinu garederobe, jer je trebalo da izgledaju što lepše i seksepilnije. Ponekada smo spavale samo tri sata pa onda onako umorna, natrag na pločnik, tucali su me matorci, maloletnici, pijanci, narkomani, debeli Italijani, fizički radnici, mornari, kriminalci...svuda, u parkovima, haustorima, na stepeništu, na snegu, u šupama, barakama, u smrdljivim sobama, ispod mostova, ispod pijačnih tezgi, na kafanskim stolovima, u jeftinim motelima, na hladnoj zemlji, nikada nikome nisam smela da kažem "ne", smršala je petnaest kilograma, pojavile su se bore na licu od neumerenog i teškog života, pila je litar viskija dnevno; da nije lukavstvom uspela da pobegne sigurno ne bi ostala živa, bila je mašina za seks, radila je i po osamnaest sati dnevno. Na belgijskoj TV-u, isповест Tibora, mađarskog makroa, izaberem njih nekoliko za koje sam siguran da ih niko neće tražiti ako nestanu, preprodam ih, to jeisto kao da prodam kilo hleba (Svet, 4.10.93.)

2.10. ZENGICE

Prostitucija je dobar izvor zarade za one koji je organizuju, rezonuje se u ponekoj od novokomponovanih država nastalih raspadom bivše Jugoslavije. Novac je preko potreban za vođenje rata, pa se iz postojanja jakog motiva i pogodnog sredstva, začas napravi lukrativan projekat, zvan

izvoz prostitutki. Njima se to pak predstavlja kao patriotska dužnost, obećavaju im se po završetku "terma" kule i gradovi, koje se na kraju svode na kakvu garsonjeru i dozvolu za neometani nastavak bavljenja istim poslom i kod kuće. Za one koje prežive patriotsko služenje nacionalnim ciljevima svoje zemlje, za one sa kojima to nije slučaj, niko posebno ne žali, prostitutke su nekako uvek same krive za sve što im se dešava.

Zgodne privlačne i seksepilne cure, devojke i žene koje žele da daju sve od sebe za "hrvatsku stvar", nazvane su jednostavno "zengice", pored droga visoku ulogu u finansijskim, transakcijama igra prostitucija, hrvatsko vrhovništvo ovaj prljavi rat vodi i prodajom ženskog tela, trebaju biti snažne i otporne, one slabašne brzo se razbole i podlegnu tom neljudskom odnosu prema njima, može se reći da je hrvatski mup glavni menadžer i organizator retrutovanja lepih zengica, u Matunovoј bečkoj "baletskoj školi" se balet ne igra, kroz ovu školu legalizovana je prava prostitucija, oni zengice šalju i na hrvatska ratišta, kako bi malo oraspložili umorne bojovnike, kada zadovolje zagorele ustaške jurišnike sele se u gradove, najveći deo love ide za oružje i hranu za front, najprivlačnije kurvice ostavljaju za bogatu, uglađenu i odabranu austrijsku klijentelu, zengice kao proizvođačice od te ogromne love dobijaju samo 5% od celokupnog prihoda, umorne od prostituisanja razočarane i smravljenе, povećani promiskuitet doveo je do polnih bolesti, hrvatsko vrhovništvo im je po povratku dalo skromne garsonjere, zahvalnice za učešće u povjesnom ratu, niske mesečne plate u hrvatskoj valuti, kao i mogućnost da se kao kurve rata i herojke bave najstarijim zanatom bez bojazni da će biti uhvaćene, ima i onih koje su završile na neuropsihijatriji pošto nisu bile spremne za maratonski sex, što se očekivalo od onih koje svoje telo stavljuju u službu hrvatskog gospodarstva (Duga br.475 22. 5. 92).

2.11. KO SU ONE?

Iskorишćeno žensko stanovništvo za ostvarivanje političkih i verskih ciljeva (Borba 12.1.1993), kod agencija rade tzv. stalne devojke koje imaju najmanje srednju školu i govore najmanje jedan strani jezik, osnovno je da su komunikativne, zabavne i maksimalno diskrette, a ima i satelit-antagažmana, udate i uzorne supruge i majke, koje su u svakodnevnom životu bankarske službenice, lekarke, ekonomistkinje, pravnice, u svakom slučaju fakultetski obrazovane, one svoju motivaciju objašnjavaju naglim padom životnog standarda usled čega nekadašnji viši srednji sloj ne može više sebi da priušti ono što novinar bezobrazno, bezobzirno i ženomrzački naziva, sitnicama koje život čine, kao što su npr. zlato, skupi parfemi,

krzno, ekskluzivna garderoba, bolji provod (Politika 15.12.1992). Ove devojke uglavnom pristižu iz siromašnih i pasivnih krajeva južne Srbije, Vladičinog Hana, Surdulice i okoline Niša i za svoje aktivnosti za noć zarađuju najmanje 10 do 50 nemačkih maraka.

Šta da radim u svom selu, da okopavam kukuruz i čekam bogatog mlađenju, završila sam srednju medicinsku školu pre dve godine i nigde ne mogu da se zaposlim, ovako ću da skupim lov u zbrisem u inostranstvo a da nikao neće znati odakle mi te pare, naizgled mi smo jeftina roba, ali ako se preračuna mesečna zarada, pri sadašnjim platama, videćete da smo mi ženski Rokfeleri, jer smo na kraju "dobre" 300 maraka, moj otac misli da sam manekenka, on je radnik na prinudnom odmoru i sve skupa jedva zaradi 7 maraka mesečno, zadnjih nekoliko meseci ja izdržavam porodicu a oni me gledaju u čudu, srpske devojčice zabavljaju srpske mladiće (Novosti 28.12.1993); mlade i lepe Ruskinje, Ukrajinke i Rumunke i po neka domaća lepotica (Novosti 3.2.1993), sve su došle isključivo da bi plešale, ali su se okolnosti promenile kada su shvatile da za veće mogu da zarade mesečnu zaradu od koje u svojoj zemlji dugo mogu da žive na visokoj nozi, mojih sedam prijateljica i ja u Rusiji studiramo medicinu i veterinu, a u slobodnom vremenu smo učile moderan balet - posao nećemo uskoro dobiti pa smo prihvatile ponudu jedne agencije da plešemo po ekskluzivnim restoranima u Jugoslaviji (Novosti 3.2.1993); ovo je jedini način da preživim (devojka 25 godina) od pre sedam meseci zaposlena u poznatoj agenciji za pratnju poslovnih muškaraca, ona je sebe opisala kao šarmantnu mladu damu koja se brzo uklopila u pravila erotskog biznisa, završila je defektologiju, govori nemački i engleski, rešava pitanja egzistencije i omogućava sebi ono što kao diplomirana stručnjakinja ne bi nikada mogla, devojke koje su bez posla a nisu moralno opterećene, ne osećam se kao prostitutka jer biram partnera, ne mislim da je ovo posledica siromaštva koje nas pritiska, to se sve radi i u drugim bogatijim zemljama (ali, devojka zaboravlja ko radi: opet one najsiromašnije), jednostavno uvek će postojati ljudi kojima će ovakvi susreti biti posebni užici, kao što će uvek postojati žene koje će se prodavati ili bolje rečeno unovčavati svoje telo (Novosti 10.2.1993); lepe i golišave devojke sa Istoka ispunjavaju muškarcima sve želje, naravno za dobar bakšiš, goste zabavljaju 20 lepih devojaka s fakultetskim diplomama iz Rusije i Ukrajine, dobijaju sto dolara mesečno, plus stan i hrana i kupovina garderobe u seksu šopu (Novosti 9.2.93); nije nam bilo lako, iz naše zemlje smo došle bez igde ičega, ja sam napustila studije medicine i krenula trbuhom za kruhom, radom u polju i sitnim švercom ne može da se zaradi mnogo, a kada mi je čovek iza tezge ponudio za telo više nego što je moja najbolja dnevna zarada, nisam se razmišljala, posle je sve bilo lakše, jedino me kao budućeg

lekara brine što nema baš nikakvu medicinsku zaštitu, kada god se pročuje da u nekoj kafani ima ove vrste zabave nas proteraju pa smo prinuđene da tražimo nove kafane i nove gazde (Novosti 26.1.93); devojke imaju od 19 do 30 godina, većina je završila fakultet govore bar jedan svetski jezik, uglavnom engleski a među ovim gospođicama ima i pravih poliglota, poželjne karakterne osobine mlađih dama su tačnost, odgovornost, komunikativnost a pre svega ljubaznost, jer od toga zavisi koliko će mušterija odrešiti kesu (Politika 17.1.1993); ni jedna se ne pravda (po mišljenju novinara, uvek su one te koje treba da se pravduju, od "klijenata" opravdanje nije traženo), mlađošću i neiskustvom već socijalnim statusom u društvu i porodici, koji ih je doveo do ivice bede i siromaštva (Novosti 28.12.1993); nezaposlena sam nemam nikakvih sredstava za život, staram se o dvoje maloletne dece (petogodišnji dečak i četvorogodišnja obolela devojčica), prinuđena sam da se bavim prostitucijom (Praktična žena 25.7.1992); ne znamo da li su neimaština beda ili isključivo želja za boljom zaradom dovele ove bludnice na štajgu, da po najnižoj tarifi u Jugoslaviji, za 4 marke prodaju svoje telo onima koji vole da u najlošijim uslovima potraže seksualne usluge od prodavačica ljubavi, za pet crvenih možete dobiti gotovo sve od plavokosih, crnokosih, i smeđokosih Poljakinja, Rumunki, čehinja, Bugarki i kako se priča vatrenih Mađarica, izgledale su na prvi pogled jedno (Praktična žena 25.7.1992); kćeri nakon osnovne ili srednje škole nemaju gotovo nikakve mogućnosti da se zaposle (Praktična žena, 25.7.1992); kategorije se određuju prema izgledu devojke i prema onome na šta ona sve pristaje, pored isplate od agencije, devojke dobijaju i dodatnu zaradu od gazda i baksii od klijenata, što sve zavisi od umešnosti (Pančevo, 22.12.1992); u belom roblju nema starijih od 24.g. (Ekspres politika 31.1.93); ilegalke: Beograd - policijska racija po 10 kafića i toples barova, zbog ne prijavljenog boravka, uglavnom, uhapsili 38 državljanke Zajednice nezavisnih država i 3 Rumunke; proterane animir-dame - na veliku žalost mlađenovačkih noćobdija u 4 ovađanje privatne kafane od juče više nema mlađih Ruskinja koje su zabavljale goste u sitnim satima, zvanično njihova uloga bila je izvođenje nekih nazovi modernih igara, koje su se po pravilu završavale skoro kompletnim striptizom (Ekspres politika 22.3.93.); režiser erotskih filmova Zoran Stefanović - poprilično je razočaran neprofesionalnošću naših devojaka koje imaju "visoko mišljenje o sebi", one traže enormne honorare za koje bi mogao da angažuje 4 Meksikanke ili neke druge Južnoamerikanke koje nisu tolike i takve puritanke kao naše devojke (Ilustrovana Politika br. 1749, 11.5.92.); Ruskinja Lela (striptizeta i animir dama): "tamo odakle sam došla nema para, nema robe, nema hrane u prodavnicama, sve je stalo, samo mali broj zelenića kriminalaca i bogataša živi fenomenalno, mesečna plata oko

20 DM, bilo mi je bolje da igram u noćnim klubovima za strance nego da ceo dan budem na nogama kao trgovac za pultom, za bednu i gotovo nikakvu platu", uvek mora da sam nasmejana i u top formi, ne smem da se razbolim, od 300 dem sexa za noć Ruskinje dobijaju samo 100, 70% zarade od prostituisanja uzimaju kafedžije i makroi, oni nalaze mušterije i vešto koriste jeftinu radnu snagu i slovensku lepotu, slobodna sam kao ptica na grani i nisam umešana u kriminal (Praktična žena 6.3.93); dame sa pločnika, zaposedaju uglove ulica: Lomine, Gavrila Principa, park kod Ekonomskog fakulteta, parkinge oko hotela "Nacional" i "Interkontinental", od kada je nastao haos u rascepkanom Sovjetskom Savezu, mnoge Ruskinje su stigle u Jugoslaviju u trci za zaradom, ali i boljim životom, podosta Ruskinja, Bugarki, Rumunki i Albanki se širom zemlje odaju najnižim oblicima ulične prostitucije, one zgodnije igraju po noćnim klubovima, Lara kaže da izdržava svoje roditelje i starijeg brata, koji živi u oskudici iako radi kao mašinski inžinjer, Ala: "znam kako valja razбудiti njihovu maštu i muškost (Praktična žena 20.2.93.); ove lepojke vrbuju se u Hrvatskoj ali i u inostranstvu, od angažovanja profesionalnih prostitutki do privlačenja i obrađivanja čak i maloletnica, ima budalačina u suknjama, najprivlačnije kurvice, razularene zengice, "zengice kamikaze", kurve rata, (Duga br.475, 22.5.92); dame s poločnika su udarnički delale ne razmišljajući o ekonomskom kolapsu i krahу u zemlji jer muškarci će uvek naći novac za kurvice, kurveštije, raznorazne ciganke, profuknjace i kurvice (Duga 815,25.4.92); mnoge od njih su su nasilno odvedene silovane i psihički navikavane na potčinjenost, siromašne žene i deca su prinuđeni na robnu trgovinu po ulicama, švercu i to sve u velikoj borbi protiv gladi i radi brzog bogaćenja, duše se ne broje samo tela koja, sve više se srozavajući srljuju u propast ili bolest, Istočna Evropa je žigosana uličarkama i javnim kućama, siromaštvo je prisililo mnoge mlađe žene na prostituciju, skoro sve žene su žrtve, u Rusiji više od 75% nezaposlenih čine žene, velika nevolja je u tome sto je teško razgraničiti koje od njih su postale prostitutke dobrovoljno a koje od njih su na to prinuđene, u Nepalu, čak i da radite 24 časa dnevno, ne možete zaraditi ni za hranu, sve se može podneti, ali glad nikako, da sam se rodila kao muško ja bih možda i ubila da se prehranim, ali ovako kao žena postala sam prostitutka" (Svet 4.10.93.).

2.12. A KO SU ONI?

Najveći procenat strukture klijenata predstavljaju novopečeni biznismeni, mi nećemo izbaci mnogo adekvatniji izraz, ratni profiteri, a tu su nezaobilazni i oni: političari najviše koriste sistem, "prijatelj moga pri-

jatelja traži prijateljicu za nekog prijatelja svoga prijatelja" (Politika 15.12.1992); najčešće mušterije su im novokomponovani bogataši i njihovi potomci, neretko se zakupi hotelska soba za čitavu noć pa se sa sobom povede ceo "lager", uz specijalitete kuće i šampanjac ukupni ceh izade i do 1000 maraka (Novosti 28.12.1993); inostrani gosti i naši biznismeni, koji su dobre platiše i koji posle napornog dana potraže malo nežnosti kod zgodnih velegradskih "radodajki", a seljaci ko seljaci ne odbijaju jeftinu robu (Praktična žena 25.7.1992); niko ne ispituje da li ste markiz de Sad (Pančevo, 22.12.1992); većina mušterija je debelo naoružana i ne preza ni od čega samo da bi izbegli da plate, muškarci će uvek naći novac za kurvice, plavi šlemovi, Ibro iz Hadžića i Mensur iz Brčkog, narkomani i hemofiličari, prenosili sidu po javnim kućama širom BiH-a, pored tog sloja koji se naziva sposobnim biznismenima, mlađim i prodornim menadžerima, među klijentima se povremeno pojavljuju i razočarani ljudi, nižih materijalnih mogućnosti - intelektualci, 60 odsto od njih traži samo razgovor i ne traži da devojka bude fizički atraktivna, već samo da ume pažljivo da sluša njihovu priču (Politika 15.12.1992); pretpostavljamo da sileđija ne želi da siluje pred posmatračima, ali cilj je bio da se te žene svesno ponize, zato mislimo da je reč o jasnoj vojnoj strategiji (NIN 19.2.1993); u Kragujevcu za sada, postoji pet-šest noćnih klubova u kojima su stalni gosti novopečeni privatni biznismeni, šverceri pa čak i bolje stojeći penzioneri koji svoju ušteđevinu za crne dane troše u zamračenim lokalima (Novosti 3.2.1993); ko su potrošači: identifikованo je šest grupa: prva ima slogan, godine nadoknađujem novcem, zatim pritudni apstinenti (mornari, vojnici, ljudi na poslovnim putovanjima, turisti na odmoru bez ljubavne partnerke), mlađi sa naraslim seksualnim nagonom i smanjenim mogućnostima realizacije zbog negovanja nevinosti žene i puritanskog morala, zatim su tu avanturisti, radoznalci koji imaju potrebe da unesu dinamiku u svoj život, potom osobe devijantnog seksualnog ponašanja, mlađi koji su maksimalno inhibirani u komunikacijama sa devojkama, i kojima roditelji aranžiraju susrete ove vrste (Borba 29.8.1994); pokušavao sam da zamislim koliko će biti razočaranje mlađih Evropljanki i Amerikanki kad jednom posle rada navale na ove prostore da vide kakve su to muškarčine koje siluju u "desetinama tisuća" (Epoha 9.1.1993); Srbi su toliko lepi muškarci da ih žene toliko vole da im ne treba nikakav naročit trud da ih dobiju bez nasilja, silovanje nije immanentno srpskom biću, u istoriji ne postoji ni jedan jedini podatak o silovanju, jednostavno, tome nismo skloni, kao ni filozofiji, uostalom, možda je čitava ova sramna kampanja samo jedna tamna perverzna čežnja osamljenih žena za pravim, divljim, balkanskim muškarcem, jer im je već dosta blaziranog i frustriranog zapadnog muškog sveta koji se sve manje interesuje za žene? (Politika 3.1.1993).

3. PRAVNI ASPEKTI SILOVANJA I DRUGIH SEKSUALNIH NAPADA

Silovanje predstavlja zločin shodno međunarodnom humanitarnom pravu kao i shodno krivičnim zakonima svih republika koje su činile bivšu Jugoslaviju. To je takođe i deo suštinski primenljivog prava statuta ICT-Y gde se on pominje u raznim članovima³.

Za razliku od većine kodifikovanih krivičnih zakona u svetu, silovanje nije precizno definisano u međunarodnom humanitarnom pravu. Ali na osnovu savremenih krivičnih zakona u vodećim svetskim krivično-pravnim sistemima, silovanje se smatra nasilnim krivičnim delom seksualne prirode protiv ličnosti. Ta osobina nasilja seksualne prirode, takođe je primenljiva i na druge oblike seksualnih napada protiv žena, muškaraca⁴ i dece⁵, kada su te aktivnosti vršene uz prisilu ili uz pretnju silom, a obuhvataju i seksualno sakaćenje⁶. Treba primetiti da bez obzira na definiciju, radnje seksualnog napada protiv žena, muškaraca i dece, su zabranjene međunarodnim humanitarnim pravom kroz normativne odredbe koje zabranjuju nasilje protiv fizičkog integriteta i dostojanstva ličnosti. Zbog toga, silovanje i drugi seksualni napadi su pokriveni in pari matri.

Iako seksualni napadi predstavljaju zločine od strane datih izvršilaca, lica koja nisu izvela samu radnju ali su indirektno obuhvaćena vršenjem toga dela, kao donosioci odluka i starešine, su takođe odgovorni shodno odredbama Konvencije o genocidu⁷ i opštim normama odgovornosti komandanata.

Kršenje ratnih zakona i običaja primenljivih na sukobe međunarodnog karaktera, sadržani su u brojnim međunarodnim instrumentima. Četvrta Haška Konvencija obrađuje pitanje seksualnih napada u čl. 46: "Porodična čast prava i životi lica i privatna imovina kao i religiozna ubedjenja i prakse, moraju biti poštovani." Četvrta ženevska Konvencija izričito zabranjuje silovanje u članu 27. Komisija smatra da član 147 o "teškim povredama" uključuje i silovanje i druge seksualne napade koje čine "mučenja i neljudski tretman" i da su oni takođe zabranjeni jer su modu onim radnjama koje "smišljeno uzrokuju velike patnje ili ozbiljne telesne povrede ili narušavanja zdravlja."

Dalje, Protokol I za četvrtu ženevsку Konvenciju sadrži u članu 76. izraženu zabranu silovanja i drugih seksualnih napada. U dodatku takve prakse, koja se osnivaju na rasnoj diskriminaciji, su takođe i "teške povrede" shodno članu 85, par. 4 Protokola I, koji smatra da "neljudske i degradirajuće prakse koje obuhvataju narušavanje ličnog dostojanstva,

bazirani na rasnoj diskriminaciji...su zabranjene". Takođe se smatra da član 27 Četvrte ženevske Konvencije čini delom međunarodnog običajnog prava, uspostavljajući osnovu na opštu nadležnost. Nadalje, treba da bude uočeno sa osvrtom na Protokol I, da odredbe člana 85 kada se nasilje dešava na osnovu rasne diskriminacije, takođe čini kršenje međunarodnog običajnog prava.

Shodno svim tim odredbama, pojedina radnja silovanja ili seksualnog napada čini ratni zločin. Kao "teška povreda", taj tip nasilja spada pod opštu nadležnost. Učinilac ipak mora biti lice koje je povezano sa jednom od strana u sukobu, a i žrtva mora biti lice povezano sa drugom stranom u tom sukobu ili da bude građanin neke neutralne zemlje. Takođe se smatra da je član 76. Dodatnog Protokola I, primenljiv na žrtve koje nisu zaštićene drugim odredbama Čevrte ženevske Konvencije.

S poštovanjem odredaba primenljivih na sukobe nemeđunarodnog karaktera, zajednički član 3. za sve četiri ženevske Konvencije se primenjuje kao i Dodatni Protokol II, član 4, par. 2. Obe te odredbe uključuju zabranu silovanja i drugih seksualnih napada ukoliko oni predstavljaju namernu povredu određenog lica. I jedna radnja je dovoljna da postoji takva povreda, kada je učinilac povezan sa jednom od strana u sukobu, a žrtva je povezana sa drugom stranom u sukobu ili je građanin neutralne države. Shodno Protokolu II, takve zabranjene radnje čine prekršaj kada se sukob dešava na "teritoriji visokih strana ugovornica između njihovih oružanih sila, ili odmetnutih snaga ili drugih organizovanih grupa, koje pod odgovornom komandom, vrše kontrolu nad delom te teritorije što ih čini sposobnim da izvrše istrajne i usaglašene vojne operacije i da sprovedu ovaj Protokol".

Dva druga izvora međunarodnog humanitarnog prava zabranjuju seksualne napade i silovanje bez obzira na prirodu i karakter sukoba. To je pravo sadržano u običajima i konvencijama koje se odnosi na "Zločine protiv čovečnosti" i Konvenciju o genocidu:

(a) U pogledu "zločina protiv čovečnosti", seksualni napadi i silovanje spadaju u oblast značenja "...drugih nečovečnih radnji...". Ipak, zabranjeno ponašanje mora biti deo preovlađujuće politike progona baziranog na etničkom ili religioznim osnovama protiv civilnog stanovništva.

(b) Shodno Konvenciji o genocidu, seksualni napadi i silovanje su uključeni u značenjske okvire člana II te Konvencije koji predviđa da je zabranjeno ponašanje izvršeno kada je deo "namere da se uništi, u celi ni ili delimično, nacionalna, etnička, rasna ili religiozna grupa."

Shodno odredbama i "zločina protiv čovečnosti" i Konvencije o genocidu, takve zabranjene radnje su podvrgnute opštoj nadležnosti. Takođe je dobro utvrđeno da se oba izvora međunarodnog humanitarnog prava

smatraju kao delovi jus cogens i da su prema tome, povezana sa međunarodnim običajnim pravom.

Strane u takvom sukobu su obavezne ženevskim Konvencijama od 12. avgusta 1949 i Dodatnim Protokolom I i II, ova podložna državnoj sukcesiji. Strane su takođe obavezne Konvencijom o genocidu shodno sukcesiji država, ukoliko je takva konvencija bila ratifikovana od bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Strane su obavezne tom konvencijom shodno jus cogens i međunarodnom običajnom pravu. Strane su takođe obavezne shodno jus cogens-u i međunarodnom humanitarnom pravu po obavezi koja proizilazi iz odredaba o "zločinima protiv čovečnosti", kao što je predviđeno u konvencijama i međunarodnom običajnom pravu.

Može se zaključiti da nema sumnje u postojanje zabranjenosti silovanje i seksualnih napada u ženevskim Konvencijama i drugim primenljivim izvorima međunarodnog humanitarnog prava.

BELEŠKE:

1 Preskliping uradila Stanislava Zajović, a u obradi pomagala Jelena Kerkez.

2 U nameri da ne prepričavamo novinske izveštaje, koji predstavljaju dragocen dokument i svedočanstvo jednog vremena, odlučile smo se za kolažnu, preskliping metodu. Kombinovali smo autentične reči sa komentarima očeviдаča, onako kako je napisano, uz korektno navođenje izvora. Snaga originalne reči sa pratećom atmosferom ostala je tako nenarušena. Preskliping je izdvojen kurzivom od ostalog teksta.

3 Vidi rezoluciju Saveta bezbednosti 827 (1993). Teške povrede ženevskih Konvencija (član 2); Kršenje ratnog prava i običaja (član 3); "Zločini protiv čovečnosti" (član 4); i Genocid (član 5). Treba uočiti da je shodno članu 4, silovanje specifikovano navedeno, mada konvencionalno i običajno međunarodno pravo, kada definišu "zločine protiv čovečnosti", ne navode silovanje kao posebnu radnju, ali ga uključuje kao deo "...drugih nečovečnih radnji."

4 Nasilna krvična dela homoseksualne prirode nisu eksplisitno navedena u međunarodnom humanitarnom pravu, ali zaštita od silovanja i drugih seksualnih zloupotreba, primenljiva je takođe i na muškarce na osnovu jednakosti i nediskriminisanja.

5 Vidi Konvenciju o pravima deteta i Deklaraciju o preživljavanju, zaštiti i razvoju dece (Plan akcija, usvojen od Generalne skupštine Ujedinjenih Nacija 20. novembra 1989).

6 U svom komentaru na član 5 Statuta, Generalni sekretar smatra takođe da silovanje i druge seksualne zloupotrebe, treba da budu spojene, kako konstatuje u određenim dekovima: "...silovanje i drugi oblici seksualne zlostave, uključujući prisilnu prostituciju." Vide i Izveštaj Generalnog sekretara, supra nota 19, u čl. 13.

7 Konvencija o genocidu, supra nota 22, u čl. III.

8 Protokol II, supra nota 16, u čl. 1. par. 1.

ŽENSKA POLITIKA KAO MOGUĆI PUT KA ŽENAMA U POLITICI

Feministički pokret polazi od stava da je "lično političko", čime želi da skrene pažnju na nejednakost društvene moći u privatnim odnosima koje ne smeju više da budu kamuflaža za nasilje prema ženama, žensko siromaštvo i druge oblike diskriminacije i ugnjetavanja žena. Svaki odnos u kome postoji odnos moći, dominacije, zloupotrebe i sl. predstavlja politički, a ne lični odnos, pa feministkinje šire pojam "poitike" na sve sfere svakodnevnog života i insistiraju da politika nije samo rasprava o zakonima i porezima, odluka o ratovima i mirovним ugovorima, aktivnost političkih partija, izbori i borba za vlast.

Polazeći od tog zajedničkog stava feministički pokret zastupa dve osnovne strategije u pogledu učešća žena u politici. Jedna je odbacivanje glavne političke scene kao diskriminatorske i nefer prema ženama gde one nemaju nikakve šanse da promovišu ženske potrebe i stavove, niti mogućnost da zauzmu ravnopravne pozicije. Po tom stavu, ženama je kao oblik političke aktivnosti mnogo bliži onaj tip aktivnosti koji se realizuje kroz pokrete (ženski, pacifistički, ekološki). Taj stav je gotovo potpuno podržan i u našoj sredini. Drugi stav i strategija ne odbacuje prvi, ali sadrži i potrebu realizacije učešća žena na glavnoj političkoj sceni i on je uglavnom zastupljen u SAD-u i zemljama Zapadne Europe.

Prva mesta intenzivnog bavljenja alternativnom politikom za žene su ženske grupe. Ženska grupa može da se definiše i kao mesto na kome žene misle o: svojim životima, društvu u kome žive, mogućnosti da budu kreativne pojedinke i da izgrade ženski pokret. Grupe žena nisu nosioci velikih društvenih promena niti mogu da započnu ili nose društvene revolucije. One takođe nisu ni zamena za porodicu, alternativna porodica.

Mnoge žene su potpuno izolovane, i celo društvo je organizovano da izoluje žene pa je grupa jedina mogućnost da se otkriju druge žene koje im nisu suparnice ni u čemu, koje ih prihvataju onakve kakve su, koje imaju iste ili slične probleme i sa kojima mogu da podele iskustvo. One su pre svega mesta gde se stvara ženska ideologija, slobodan prostor za rađanje ženske samosvesti. Male grupe su posebno pogodne za ostvarivanje oslobođenja žena u smislu omogućavanja da potvrde sopstvene poglede na realnost i da razmišljaju nezavisno od svuda inače dominantnih muških vrednosti. To je mesto gde će žene moći da razumeju načine na koje društvo funkcioniše da bi sprovodilo ugnjetavanje žena i o način-

ima da se ugnjetavanje prevaziđe društveno i psihološki. To je tzv. slobodni ženski prostor.

To upoznavanje sa iskustvima drugih žena ukazuje da je rešenje ženskih problema u udruživanju sa drugim ženama jer mnogi ili većina ženskih problema potiče od našeg zajedničkog ženskog statusa. Veoma je važno da se stari stereotipi, da žene ne mogu da rade zajedno ili ne vole jednu drugu, ili da mogu dobro da rade samo ako im je muškarac šef, počašu kroz praksu ženskih grupa kao pogrešni.

Deljenje iskustva pomaže da se nađe zajedničko za sve ženske probleme, a to je da žene pate od ruke muške supremacije u društvu. Ona prodire u sve sfere ženske egzistencije i kontroliše način na koji se ženama dozvoljava da organizuju svoje živote i načine na koje obavljaju međusobne odnose. Ženska grupa je mesto koje pomaže ženama da shvate suštinu načina kojima se žene sprečavaju da osećete sopstvene vrednosti. U ženskoj grupi ženama je dozvoljeno, nekima po prvi put u životu, da se osećete nezavisnim od muškaraca. Ujedno, zato što je grupa postala tako značajna za ženske živote one su počele da prestaju da budu zavisne od muških vrednosti i institucija. Ženska grupa afirmiše i promoviše slobodni prostor za žene. Po svom karakteru ženska grupa je tzv. grassroots tip organizacije.

1. GRASSROOTS TIP ORGANIZOVANJA GRAĐANA

"Grassroots organization" je politički termin, već par decenija u upotrebi. Bukvalni prevod "travino korenje" nije adekvatan (mada je asocijativan) političkoj sadržini pojma. Radi se o saomorganizovanju kroz inicijativu običnih ljudi, koji uvidajući neposredne probleme svakodnevnog života odlučuju da ih sopstvenim snagama reše. Pri tom nemaju pretenzija da reše probleme na makro-društvenom nivou jer za to nemaju ni snage, ni sredstava, niti dovoljno znanja. Oni se u vidu građanske inicijative, upuštaju u rešavanje određenih problema na nivou manjih teritorijalnih zajednica. Problemi su obično iz oblasti ekologije, nasilja nad ženama i decom, alkoholizma i droga, nasilja na ulicama i školama, zaštite nekog aspekta ljudskih prava, zdravstvene zaštite i sl.

Samoinicijativne grupe okupljaju ljudi razne generacijske pripadnosti, socijalnog porekla, imućnosti, obrazovanju, nacionalnog i etničkog sastava, koje spaja želja da radeći volonterski u slobodno vreme, poboljšaju neki aspekt zajedničkog života. Pritom uče da sarađuju sa ljudima i efikasno obavljaju osnovni zadatok organizacije van hijerarhizovanih, formalnih struktura s kojima se sreću na radnom mestu, stvarajući tzv. novi profesionalizam koji se bazira na prvrženosti osnovnoj ideji grupe i neposred-

nom iskustvu stečenom kroz rad na terenu. Mnogi mlađi ljudi tokom studija ili po njihovom završetku nauče više radeći u grassroot organizaciji nego što su naučili u redovnom školovanju, od odnosa prema radu do saradnje sa drugima u izvršenju neposrednih zadataka. To je garancija da osoba o kojoj je reč nema za motiv samo novac, da je u stanju da radi iz idealizma i uverenja u ispravnost određenih ideja, zatim da ume da se neposredno nosi sa raznovrsnim problemima, tj. da je sposobna da preuzeže limite školskog obrazovanja, da je u stanju da sarađuje sa širokim dijapazonom raznovrsnih ljudi i da u takvom okružju bude i efikasna.

U bivšim socijalističkim zemljama Evrope grassroots tip organizacije imaju još jednu ulogu, one su škola neposredne demokratije, mesto gde se uči odgovorno donošenje odluka u interakciji sa jednakima. Njihovi članovi takođe dobro znaju da sa mesta centralne vlasti obično ne vidi ni deo problema sa kojima se obični ljudi svakodnevno suočavaju, a još manje način na koji bi se oni efikasno rešili. S druge strane, u tim zemljama spontano organizovanje nema tradiciju jer su nekadašnje socijalističke vlasti s podozrenjem zabranjivale politički pluralizam i svaku inicijativu "od dole". Zbog svega toga su takve organizacije u mnogo čemu deo novog talasa, "toplog vetra demokratije" koji dodiruje ne samo političke strukture na makro-društvenom nivou već i pojedince sa njihovim svakodnevnim problemima.

2. O STRUKTURIRANOSTI ŽENSKIH GRUPA I "NEVIDLJIVIM ELITAMA"

U vreme kada je ženski pokret počeo da dobija svoje obrise kroz osnivanje grupa za razne vidove pomoći ženama, stalno je naglašavano da su te grupe organizovane na nehijerarhijski način, da nema klasičnih "šefova", nadređenih i podređenih, niti pak uobičajene strukture vertikalnog karaktera. Izvor takve ideje je bila prirodna reakcija na previše strukturirano društvo, posebno patrijarhalni tip strukture, u kojoj se svi neizbežno nalazimo na pozicijama da nad nama i našim životima neko vrši kontrolu i moć. Takvi odnosi su najčešće bili unapred određeni, nisu mogli ili su se teško mogli promeniti, individualne razlike su se negirale, od svih se očekivalo da odigraju "zadatu" ulogu i time reprodukuju iznova isti tip strukturiranosti, što je ženama sve bilo neprihvatljivo za sopstvene, samoorganizovanjem nastale grupe i projekte kojim su želele da postignu "nešto novo".

Žene su zato spremno prihvatile odsustvo strukture kao glavni organizacioni princip ne shvatajući limite, a još manje opasnosti same ideje.

"Laissez-faire" grupa je naime realistična kao i "laissez faire" društvo. Cela ideja u realnosti predstavlja maglovitu scenu na kojoj onaj najjači ili najsrećniji (a ne retko i najbeskrupulozniji!) uspostavlja hegemoniju nad drugima. Hegemonija se lako uspostavlja jer ideja "nestrukturiranosti" ne sprečava formiranje neformalnih struktura već samo formalnih. Isto tako i "laissez-faire" filozofija ne sprečava ekonomski moćne da uspostave kontrolu nad platama, cenama i raspodelom robe, ona samo sprečava vladu da to radi. Tako ideja o nestrukturiranosti predstavlja zapravo maskiranje moći i u ženskim organizacijama je obično najjača branjena upravo od strane onih žena koje su u njima najmoćnije (bez obzira da li one same imaju moći i uticaj ili su samo bliske sa onima sa kojima je to slučaj, pa imaju od toga određene privilegije, koristi i sl). Dokle god je struktura grupe neformalna, dotle su pravila kako se donose odluke poznata samo nekolicini i svest o moći pripada onima kojima su poznata pravila. One kojima ta pravila nisu poznata ostaju u konfuziji, počnu da pate od paranoičnog gubljenja iluzija i podozrivog neshvatanja šta se zapravo zbiva, dovodeći u sumnju samu suštinu feminističkih ideja i potrebu postojanja samoorganizovanih ženskih grupa.

Pravila o donošenju odluke moraju biti poznata i pristupačna svima, a to može biti slučaj samo ako je grupa organizovana na formalan način. Nema bojazni da bi formalizovan način donošenja odluke ugrozio neformalnost same strukture. Pri tom treba reći da "nestrukturiranost" u stvari ne postoji, ona je organizaciono nemoguća. Mi ne možemo odlučiti da li ćemo da imamo strukturiranu ili nestrukturiranu grupu, jedino možemo da odlučimo da li ćemo da imamo formalno strukturiranu ili neformalno strukturiranu grupu. Nestrukturiranost dakle, znači takvu grupu koja nije bila strukturirana namerno na određeni način. Strukturirana grupa je pak ona sa kojom je to slučaj. Strukturirana grupa ima uvek formalnu strukturu, ali takođe može imati i neformalnu. Nestrukturirana grupa uvek ima neformalnu, prikrivenu strukturu. Ta neformalna struktura predstavlja osnovu za za stvaranje elite kao centra odlučivanja i koncentracije moći. Elite je mala grupa koja ima vlast nad celom grupom i postupak donošenja odluka za celu grupu ostaje u privatnom krugu elitistkih.

Elite međutim nisu zavere, vrlo je retko da se manja grupa osoba sastane i namerno reši da kontroliše šиру grupu. Elite nije ništa više niti išta manje od grupe prijateljica kojima se desilo da učestvuju u istim političkim aktivnostima. Zato što su one prijateljice, usvajaju iste vrednosti i orientacije, razgovaraju jedne s drugima s više otvorenosti i savetuju se jedne s drugima češće i prijateljski nego s drugima, stvara situaciju da su pojedinke obuhvaćene mrežom mnogo moćnije od onih koje nisu u toj grupi.

Neke grupe, u zavisnosti od veličine mogu imati i više takvih neformalnih mreža. Ako postoji samo jedna takva mreža unutar nestrukturirane grupe onda je ona ta elita. Ako je grupa formalno strukturirana onda ona može biti elita ali i ne mora u zavisnosti od njenog sastava i moći kao i karaktera formalne strukture. Ako postoe više mreže one mogu biti u sukobu oko prevlasti nad celom grupom, formirajući frakcije, ali se mogu i namerno opredeliti za napuštanje sukoba oko prevlasti uz prepuštanje nekom drugom da bude elita. Najzdravija situacija je da svi članovi šire grupe imaju mogućnost da arbitriraju između onih koji se takmiče oko vlasti i da su u poziciji da postavljaju zahteve pred one kojima će dati svoj privremeni pristanak da poseduju određenu moć unutar grupe.

Neizbežnost elite i ekskluzivna priroda neformalnog mrežnog komuniciranja grupe prijatelja niti je fenomen karakterističan za ženski pokret niti je novost za žene. Upravo su takvi neformalni odnosi vekovima isključivali žene iz učešća u donošenju odluka u grupama u kojima su se nalazile, pa i onda kada je postojala formalno postignuta pravna jednakost ili jednakost pristupačnosti svih funkcija i položaja. U svakoj profesiji ili organizaciji takve mreže predstavljaju "zatvorene sobe", mentalitet poveznosti tipa "stare škole", ili "old boys clubs" koja efikasno sprečava uglavnom žene ali i mnoge muškarce da imaju pristup izvorima moći i društvenog priznanja.

Često se dešava da se karakteristike kao što su lične sposobnosti, posvećenost feminizmu, talenti ili lični doprinosi pokretu uopšte ne uzimaju u obzir, a da budu uzete karakteristike kao što su: pripadnost srednjoj klasi, udata ili da živi sa stalnim partnerom; lezbejka ili sa pretenzijama da to bude; heteroseksualna; da je u godinama između 20 i 30; da ima fakultet; da se drži određene političke orientacije; da ima decu, ili da bar voli decu; da nema decu; da ima određene karakteristike žensvenosti, da je npr. ljupka; da se oblači na odgovarajući način. Ti kriterijumi su uslovi za nastanak prijateljskih veza, ali samo oni prethodni su pravi kriterijumi koji moraju biti usvojeni ako bilo koja organizacija hoće da bude javno efikasna.

Članica elite postaje se ako neka članica šire grupe odgovara kriterijumima za stvaranje prijateljskih odnosa sa članicama uže grupe. Takođe je važno da li je neko u grupi od njenog početka, koliko je u stanju da sklopi ličnih prijateljskih veza, koliko takvih veza ima od ranije. Jedan od načina da nova članica grupe uđe u elitu je da nađe sponzorku, tj. izabere nekog iz elite i odnega lično prijateljstvo sa njom (pružanjem bespogovorne javne podrške navijačkog karaktera, dostavljanjem informacija o drugima, širenjem njenih kontrolisanih (dez)informacija među drugima, ulaženjem u seksualno-emotivne veze, odn. pružanjem usluga

toga tipa, i sl) što je direktni put da bude uključena u uži krug koji odlučuje.

Retke su potpuno zatvorene elite koje ne stvaraju neformalne mreže komuniciranja i sa novoprdošlim članicama grupe. Krug koji odlučuje obnavlja se selekcioniranim regrutovanjem novodošavših putem ličnih uticaja kroz davanje saveta i pomoći oko uključivanja u rad, obezbeđivanjem informacija nedostupnim drugim novim ili čak i starim članicama grupe, davanjem objektivno neosnovanih privilegija, seksualno-emotivnim vezama, i sl. Ali sve to zahteva dosta vremena, ako neko radi puno radno vreme ili ima porodične, političke ili neke druge obaveze, toj osobi je nemoguće da učestvuje u eliti jer jednostavno nema dovoljno slobodnih sati na raspolažanju da neguje privatne prijateljske veze neophodne da bi stekla glas u postupku donošenja odluka. To je ono zbog čega su formalno strukturirani procesi donošenja odluke dobri za zaposlene. Kada postoji uspostavljen proces donošenja odluke, svako bez posebnog ličnog angažmana može uzeti u određenoj meri učešća u njemu.

Sve grupe stvaraju neformalne strukture kao rezultat međusobne interakcije među članicama grupe i uopšte ne znači da su takve elitističke grupe loše; u većini slučajeva one zaista nisu rđave niti imaju loše namere u smislu predumljaljnog izigravanja osnovnih ciljeva radi eksploracije ili zloupotrebe ostalih. Takve neformalne grupe mogu činiti veoma dobre stvari. Ali ne sme se smesti sa umra da je samo nestrukturirana grupa totalno pod uticajem elitističke manjine. Kada je neformalna elita kombinovana sa mitom o neophodnosti održanja "nestrukturiranosti" onda nema ni pokušaja da se stave ograničenja njihovom korišćenju moći. Neformale grupe nemaju obavezu da budu odgovorne široj grupi. Njima moć nije dodeljena i ona im zato ne može biti ni oduzeta. One nisu izabrane pa ne mogu biti ni smenjene izborom drugih. Njihov uticaj se ne zasniva na onome što rade za grupu pa ne mogu ni biti direktno pod uticajem grupe. To naravno ne znači da su one neodgovorne, naprotiv većina onih koji se late donošenja odluka za druge, u najmanju ruku se trude da delaju odgovorno. Ono što je problem je da ih grupa jednostavno ne može naterati na odgovornost i ta odgovornost se prirodno onda više vezuje za interes elite i pojedinih njenih članica, a ne cele grupe.

3. POLITIČKA (NE)MOĆ I OPŠTA (NE)EFIKASNOST

Nestrukturirane grupe su vrlo efektivne u postizanju da žene govore o svojim životima i dele lična iskustva, ali nisu dovoljno dobre u postizanju da se stvari dešavaju i poslovi svršavaju. One jesu prvi korak da

žene prestanu da budu zavisne od muških vrednosti i institucija, slobodan prostor za razvijanje sopstvene kreativnosti, ali ujedno i slepa ulica neefikasnosti. Članice neformalne strukture su retko dovoljno zajedno i dovoljno u dodiru sa ljudima spolja da bi bili u stanju da efektivno funkcionišu. Tako se dešava da pokret stvara mnogo kretanja i gibanja, ali malo rezultata. Mnoge žene su isključene iz učestvovanja jer učešće u pokretu podrazumeva učestvovanje u malim grupama priateljica i one koje nisu dovoljno sposobne da funkcionišu na taj način nalaze se u nepovoljnoj situaciji. Dokle god su prijateljske grupe jedini ili glavni način organizacione aktivnosti, elitizam postaje institucionalizovan.

Kada grupa nema neki poseban zadatak ili je on dugoročan, ili ga je iz raznih objektivnih razloga teško ostvariti, energija njenih članova spontano počinje da se okreće ka kontrolisanju drugih u grupi. To se ne dešava iz maliciozne namere da se manipuliše drugima. Jednostavno, sposobne pojedinke sa dovoljno vremena na raspolaaganju i potrebom da opravduju svoje okupljanje pretvaraju spontano svoje napore u ličnu kontrolu i provode svoje vreme kritikujući druge članice grupe. Kada grupa ima određene, neodložne i pre svega ostvarljive zadatke i ciljeve, sve članice počnu da se navikavaju da rade sa drugima raznih osobina i da priguše lične netrpeljivosti radi opštег cilja.

Kada se osim podizanja svesti ne postižu neki određeni ciljevi mnoge žene odlaze iz pokreta da bi radile nešto konkretno, u ekologiju, zaštitu ljudskih prava, humanitarne i crkvene organizacije, bilo gde, gde postoji jasan i vidljiv cilj koji se može dostići individualnim i grupnim naporima. One koje ostaju okreću se "sopstvenim", ličnim intesima što može da predstavlja podsticaj individualnoj kreativnosti i da bude korisno za pokret ali i ne mora, posebno ako se transformiše u koristoljubivost, slavoljubivost, ispoljavanje preterane ambicije i sl. Ono što tu nije dobro je da većina žena ne usvaja duh zajedničkih grupnih npora, čak i kada su njihovi napor od izuzetne koristi za grupu. To takođe dovodi do toga da neke žene napuste pokret zato što ne žele da imaju veze sa individualnim projektima drugih, a ne nalaze mogućnost otkrivanja, pridruživanja ili započinjanja grupnih projekata koje bi njih interesovale. Neke druge žene u sličnoj situaciji reše da ostanu i bore se ali na neadekvatan način, investiranjem enegije u intrige, jalove igre moći, projektovane konflikte sa projektovanim "neprijateljima". Često se u takvim situacijama javlja onemogućavanje drugih bez shvatanja da za sve ima dovoljno prostora, ispoljavanje neodgovornog i često destruktivnog ponašanja tipa, "sve je dozvoljeno". U najekstremnijim situacijama javlja se kršenje elementarnih normi međuljudskog komuniciranja pa i onih zakonskog karaktera, kao što je zloupotreba ili čak krađa materijalnih sredstava grupe,

što je ponekada pre simbolično signaliziranje frustracije odnosima u grupi nego što je motivisano koristoljubivošću. Nestrukturirana grupa obično ispoljava nemoć da efikasnim metodama reši unutrašnji problem destrukcije i zloupotreba jer usled neformalnosti za taj posao jednostavno niko nije ovlašćen, pa se preko svega prelazi u ime održanja međusobnog "poverenja". Iz nemoći da se reše unutrašnji problemi te vrste traži se pomoć spolja, izvan feminističkih i ženskih grupa. Ne retko se ta nemoć manifestuje pisanjem anonimnih dostava vlastima, sponsorima i donatorima, dakle svima onima od čije dobre volje u krajnjoj liniji zavisi postojanje objektivnih uslova postojanja grupe.

Mnogi sa strane ocenjuju zbog toga ženski pokret kao jalov, koji ima jedini cilj puko okupljanja žena koje tu provode neko svoje vreme. Autentična potreba za značajnom političkom aktivnošću koja dovodi neke žene spolja da se pridruže feminističkom pokretu, a koje se obeshrabre onim što odmah ocene kao njegovu političku nemoć, odvede ih zato na drugu stranu gde mogu da realizuju svoje ideje i korisno ulože svoju energiju.

Što je grupa nestrukturiranija i što više nedostaje svaki oblik formalnog organizovanja, i što je grupa više privržena ideologiji "nestrukturiranosti" to je lakše da bude preuzeta od strane grupe političkih priateljica i partnerki bliskih ili udaljenih od feminističkog pokreta. što je grupa manje strukturirana, manja joj je kontrola nad pravcem u kome se kreće i političkim akcijama u kojima se angažuje.

Dokle god ženski pokret bude naklonjen takvoj organizacionoj formi malih, neefikasnih diskusionih grupa priateljica, glavni problem nestrukturiranosti se neće čak ni uočiti. Iskrsl problemi će se pogrešno pripisivati ličnim karakteristikama pojedinih članica, nedostatku ili nepravilnoj raspodeli sredstava ili čak njegovom višku, što je tek potpuna besmislica, i sl. Ono što je suština, a što se iznutra gledano obično teško uočava, je da taj organizacioni tip ima svoje limite, on je politički neefikasan, ekskluzivan i diskriminatorski u odnosu na žene koje ne žele ili ne mogu da se uklape u prijateljske mreže. One koje se iz raznih razloga ne uklapaju obeshrabruju se od toga da uzmu učešća u pokretu, one pak koje se uklapaju ohrabruju se da ulože svoje snage i energiju u održanju stvari onako kako su zatećene.

Samo podizanje svesti kao glavni cilj ženskog pokreta i grupa je sada već pomalo zastarelo i u svakom slučaju je nedovoljno da predstavlja jedini izvodljiv zadatak, a izgleda da nestrukturirane grupe jedino to i mogu da urade. Zbog toga se ne retko podizanje svesti stavlja na pijadestal kao najviši mogući domet feminističkog pokreta, a radionički tip rada ustoličuje se pogrešno kao jedni mogući za sve tipove organizacija i ak-

tivnosti. Istina je da nestrukturiranost predstavlja prevaziđeni tip organizovanja ženskih grupa. Nostalgija za "stariom dobrim vremenima", "herojskim" ili "pionirskim" počecima, kada se sve činilo mogućim uz kolektivno samopožrtvovanje i "čisto" volontiranje, često je neprelazna brana i kočnica za uvodenje novina. Ideološka rigidnost u privrženosti feminističkim principima, odn. onim što se prema potrebi od strane elite proglašava jedino ispravnim feminismom, takođe. Pokret mora da pređe na druge zadatke i ciljeve, kao što mora da pređe na efikasnije organizacione tipove unutrašnje strukture bez bojazni da neće biti "ispravan" u ostvarenju feminističkih principa.

4. PRINCIPI DEMOKRATSKOG STRUKTURIRANJA

Kada jednom pokret napusti ideologiju "nestrukturiranosti" on je slobodan da postigne onu organizacionu formu koja će omogućiti odgovarajuće i zdravo funkcionisanje. To ne znači da treba otići u drugu krajnost i slepo imitirati tradicionalne organizacione forme, posebno ne one patrijarhalnog karaktera. Ali ne smeju slepo ni svi da budu odbačeni. Neke tradicionalne tehnike će se pokazati kao korisne mada ne perfektnе. Neke mogu da nam pribave pogled na to šta treba, a šta ne da se prihvati. Konačno, treba eksperimentisati sa raznim strukturama i koristiti razne varijetete za razne situacije. Ono što mora da se prihvati je da ne-ma ničeg prirodno lošeg u formalnoj strukturi po sebi. Loša je samo nje-na zloupotreba.

Neki principi su suštinski za demokratičnost unutrašnje strukture pričemu takođe vode ka političkoj efikasnosti:

1. Delegiranje određenih ovlašćenja na određene osobe za specifične zadatke kroz demokratsku proceduru; ako su ljudi izabrani da urade posao, posebno ako su prethodno izrazili interes za njega onda će ga verovatno i uraditi.

2. Svima onima kojima je povereno neko ovlašćenje istovremeno je upućen zahtev za odgovornim ponašanjem. To je način kako grupa ostvaruje kontrolu nad osobama koje se nalaze na pozicijama da imaju ovlašćenja. Pojedinke mogu posedovati i vršiti vlast ali je grupa ta koja ima poslednju reč nad tim kako se ta vlast vrši i za šta se koristi.

3. Podela ovlašćenja na što više osoba koliko je to razumno moguće. To sprečava mogući monopol moći i zahteva od onih na pozicijama moći da se savetuju sa što više osoba u njenom sprovođenju. To takođe daje mogućnost mnogim da budu odgovorne za određene zadatke i da se uče da obavljaju različite poslove.

4. Rotacija zadataka među članicama. Odgovornost koju je jedna osoba dugo nosila formalno ili neformalno, počinje da se smatra kao lična svojina i ne da se lako ni napustiti od nje niti kontrolisati od grupe. I suprotno, ako se zadaci previše često menjaju, onda pojedinke nemaju dovoljno vremena da nauče svoj posao i da osećaju zadovoljstvo kroz izvršenje posla na dobar način.

5. Davanje zadataka na osnovu racionalnih kriterijuma. Davanje zadatka pojedinkama samo zato što ih grupa voli ili zato što ih ne voli neće služiti ni grupi niti tim osobama. Sposobnosti, interesi i odgovornost treba da budu od glavnog interesa u takvim selekcijama. Svima naravno treba da bude data mogućnost da uče nove stvari koje do tada nisu savladali, ali se to najbolje postiže kroz postepeno učenje, bolje nego "udavi se ili plivaj" metodom. Demoralisuće je ako neko ima odgovornosti na koje ne može da odgovori. Takođe je jako loše uskraćivanje odgovornosti onima koji mogu dobro da rade jer to demoralise ne samo njih nego i sve druge koje bi mogle da budu kompetentne i stručne. Žene su dovoljno bile kažnjavane i onemogućavane kroz istoriju kada su bile stručne da bi to trebalo da se ponavlja u ženskom pokretu.

6. Podela informacija svima što je brže moguće. Informacije su moć. Pristup informacijama ojačava nečiju moć. što više pojedinac zna o tome kako se stvari dešavaju i šta se uopšte dešava to je u stanju da bude politički efektivniji.

7. Podjednak pristup sredstvima grupe. To nije uvek u potpunosti moguće, ali bar tome treba težiti. Članica koji ima monopol nad sredstvima kao što je npr. vozilo, mašina za umnožavanje, kompjuter ili oprema za pravljenje fotografija može imati neodgovarajući uticaj na upotrebu tih sredstava. Znanja i informacije su takođe sredstva. Obučavanje za upotrebu takvih sredstava treba takođe da bude svima pristupačna pod jednakim uslovima.

Kada se ti principi primene oni osiguravaju da se ma koja vrsta struktura primenjuje na različite načine u različitim grupama kao i da će grupa funkcionisati na odgovoran način. Grupa ljudi na pozicijama da imaju ovlašćenja biće difuzna, fleksibilna, otvorena i privremena. Oni neće biti u situaciji da lako mogu da institucionalizuju svoju moć jer se konačna odluka donosi od grupe kao takve. Grupa će odlučivati ko će unutar nje imati ovlašćenja i u kojoj meri i koliko dugo.

Tekst relevantnog međunarodnog ugovora o obezbeđenju uslova za ravnopravno učešće žena u politici sadržan je u dokumentu pod nazivom: Mere Evropskog saveta za ravnopravniju zastupljenost žena (Parlamentarna Skupština Evropskog saveta Dok. br. 8423 od 26. maja 1999).

VI Glava

ZAŠTITA LJUDSKIH PRAVA LEZBEJKI

1. LEZBEJSKA PRAVDA

To je pojam koji označava skup ostvarnih i zahtevanih prava lica oba pola homoseksualne orientacije. Ona su najdetaljnije pravno zaštićena u Evropskoj zajednici, a u tom smislu relevantni dokumenti su: Rezolucija o jednakim pravima homoseksualaca i lezbejki u Evropskoj zajednici doneta od strane Evropskog parlamenta 1994., dopunjena 1998., Antidiskriminativna klausula ugovora Maastricht doneta 1997., kao i niz porodičnopravnih zakona pojedinih država (Danska, Švedska, Norveška, Island, a od oktobra 1999. i Francuska) kojim se reguliše registrovano partnerstvo lica istog pola. Gej prava su inspirisana aktivnostima pokreta za tzv. gej oslobođenje. To je globalni pokret koji je započeo kasnih šezdesetih sa ciljem ostvarivanja političkih, društvenih i kulturnih prava homoseksualnih muškaraca i žena.

Prve saveznice bile su feministkinje, jer se smatralo da imaju zajedničke ciljeve koji se sastoje u ostvarivanju društva u kojem ljudi neće biti pravno diskriminisani zbog svog pola i seksualnih sklonosti. Međutim, lezbejske teoretičarke i aktivistkinje su radikalno redefinisale lezbejske strategije i zahteve koje su po obimu i karakteru daleko uznapredovale u odnosu na usku platformu građanskog liberalizma pokreta za gej oslobođenje. Interesi lezbejki i homoseksualaca postali su tako, prvo samoproklamacijom prava lezbejki i homoseksualaca. Ona još uvek, uprkos mnogim naprecima, nigde nemaju potpunu zakonsku formu i zaista nigde nisu i stvarno u punoj zahtevanoj formi ozakonjena prava, kao službeni deo pozitivнопravnog korpusa. Ali oni jesu skup zahteva kojima se nastoji na ostvarenju različitih vidova ovlašćenja koji su neophodni da se štite pravni interesi lezbejki i homoseksualaca. Njima se traži ne samo zakonska jednakost, već takođe pravne garancije mogućnosti razvijanja sopstvenog životnog stila kao i adekvatne zaštite od diskriminacije i različitih oblika nasilja, društvene represije i ugnjetavanja.

Međunarodno udruženje lezbejki i homoseksualaca (ILGA) sa sedištem u Briselu je veoma aktivni činilac u realizovanju raznih oblika realizacije pravnog priznanja i prihvatanja zahteva lezbejki i homoseksualaca za ostvarenje njihovih prava. Početkom ovog veka kriminalizacija homoseksualnog odnosa bila je gotovo obavezna u svim nacionalnim zakonodavstvima, a kazne su bile dugotrajne i često izricane.

Takođe, naše vreme je bilo svedok drastičnih progona homoseksualaca u vreme nacizma kao i redovnog osuđivanja homoseksualaca na duge zatvorske kazne u mnogim zemljama posle Drugog svetskog rata. Životna stvarnost homoseksualaca određena njihovim pravnim statusom slikovito je opisana rečima Oskara Vajlda kao "neuspeh, siromaštvo, sramota, tuga, očaj, patnja, suze, kajanje, trnje, beda, teskoba...". Antidemokratski režimi su najrepresivniji prema homoseksualnoj orijentaciji, tako da su homoseksualci proganjeni i ubijani, zajedno sa Jevrejima, Romima i ostalim "nižim vrstama", u nacističkim logorima, obeleženi roze trouglom, istovremeno simbolom nekadašnjeg holokausta i današnjeg gay-pokreta.

Nasuprot tome стоји уверење да сви луди имају jednak prava i dosljedanstvo što predstavlja суština ljudskih prava. Zbog toga zakonodavstvo i praksa ljudskih prava treba da štiti sva kolektivna prava manjinskih grupa bilo koje vrste kao i sva prava pojedinih pripadnika i pripadnika tih grupa. Seksualna orijentacija nema a priori negativnih implikacija, bila ona hetero ili homoseksualna – što potvrđuju sva savremena naučna medicinska i psihološka istraživanja. Danas u demokratskim društvima, lezbejke i gej-muškarci doživljavaju postepen, sve ubrzani, progres svojih ljudskih prava, a homofobija – naročito njeni radikalni vidovi, kao što su fizičko zlostavljanje, postepeno u zemljama EZ i SAD-u – postaje fragment istorije, dok pravni akti dozvoljavaju sve veći dijapazon ostvarivanja legitimnih težnji homoseksualaca, kao što su sklapanje braka i usvajanje dece.

Smatra se da se stepen postignutog demokratskog razvijenja veoma dobro može premeriti nivoom poštovanja lezbejskih i gay prava: Kipar, npr. sredinom devedesetih nije primljen u EZ isključivo zbog diskriminativnih zakona prema homoseksualcima (koje je naknadno promenio), a Rumunija je u istom periodu, posle nekoliko godina natezanja, ipak primljena u Savet Evrope, ali sa jasno izraženim stavom ove organizacije da pravne akte, koji homoseksualnu manjinu stavljaju u neravnopravan položaj, treba najhitnije promeniti. Tako kompleksna rasprava o pravima lezbejki i homoseksualaca postaje pravno i politički važna. Velika energija je uložena i ulaže se u SAD i zemljama Evropske Zajednice na unutrašnjem planu radi postizanja uticaja na demokratski izabrana zakonodavna tela kao i da bi se izmenilo tumačenje postojećih zakona preko nezavisnih sudija da bi se došlo do službenog priznanja njihovih specifičnih interesa.

Na međunarodnom planu postoje tri glavna načina da se ostvare prava lezbejki i homoseksualaca. Prvi način je ujedno i najteži i sastoji se u nastojanju da se usvoje posebni međunarodni instrumenti namenjeni isključivo pravima lezbejki i homoseksualaca. Drugi je nastojanje na us-

vajanjem amandmana na već postojeće međunarodne ugovore što se, kako iskustvo pokazuje, uglavnom svodi na eventualno donošenje dodatnih protokola na postojeće ugovore, ili pokretanje postupka za rad na nacrtu novih ugovora sa specifičnom materijom. Treći put je menjanje pravne prakse preko menjanja pravne teorije koja na raznim mestima i instanicama deluje u pravcu promene shvatanja i tumačenja prava i menjanje sudske prakse.

Do sada se pokazao kao najefikasniji način, priprema tzv. test slučajeva, tj. takvih slučajeva koji predstavljaju prekretnicu za rešavanje svih budućih sličnih problema. Postupak zastupanja interesa lezbejki i homoseksualca uz upotrebu formulacija pravne teorije, doprinosi stvaranju novih pravnih shvatanja i pravne reforme u pogledu zaštite interesa lezbejki i homoseksualaca, a u kranjoj liniji vodi ka usvajanju njihovih prava. Svi pomenuți metodi i nastojanja ka novom zakonodavstvu i pozitivnom rešavanju test slučajeva su u širokoj primeni od strane lezbejskih i gay organizacija u Evropi.

2. ANTIDISKRIMINATIVNA KLAUZULA MASTRIHTSKOG UGOVORA

Epilog političkih borbi i ponekog političkog skandala je poznat: Evropski savet je 17. juna 1997 u prisustvu šefova petnaest država-članica na zasedanju u Amsterdamu doneo reviziju Mastrihtskog Ugovora kojom se daje pozitivna i afirmativna zaštita evropskih građana od diskriminacije zasnovane na polu, rasi ili etničkom poreklu, religijskom ili drugom uverenju, invalidnosti, starosnoj dobi i seksualnoj orijentaciji. Među izričito navedenim grupama zaštićenim od diskriminacije dakle, nalaze se i lezbejke i homoseksualci. To naravno ne znači da će sve članice automatski da se odreknu diskriminatorskih zakona koji regulišu različite oblasti života. Ali je to veliki korak koje su zemlje Evropske Zajednice preduzele radi ostvarenja poštovanja ljudskih prava i osnovnih ljudskih sloboda. Tako je na najvišem međunarodnom nivou afirmisan stav da ustavno načelo jednakosti treba shvatiti ne kao ujednačavanje pravnog statusa istih, već kao pravnu jednakost različitih.

Tekst relevantnog člana revidiranog Ugovora glasi: "Bez prejudiciranja drugih odredaba ovog Ugovora i u okvirima ograničenja dodeljenih mu u okvirima Zajednice, Evropski savet je jednoglasno odlučio na predlog Komisije i uz konsultovanje Evropskog Parlamenta da može da preduzme odgovarajuće mere za borbu protiv diskriminacije zasnovane na polu, rasi ili etničkom poreklu, religijskom ili drugom uverenju, invalidnosti, starosnoj dobi ili seksualnoj orijentaciji."

3. "POVELJA" LEZBEJSKIH PRAVA

Pravna regulativa zaštite građanskih prava lezbejki kao jedne od značajno ugnjetene i marginalizovane grupe žena je mlada pravna oblast. Međunarodni okviri koji daju osnova za elementarnu zaštitu od diskriminacije, put i uslov su ka donošenju detaljnih unutrašnjih propisa o ovoj, još uvek kontroverznoj materiji. Neformalne grupe, nevladine organizacije, klubovi lezbejki i sl. u svetu, kroz svoje aktivnosti značajno doprinose vidljivosti problema i konceptiranju mogućih rešenja. Jedno od tih neformalnih ali efektnih načina ostvarivanja građanskih prava i sloboda za lezbejke je donet u univerzitetском američkom gradu Ajova Sitiu. Tokom marta 1997 u Ajova Sitiju u ženskom centru, grupa za podršku lezbejkama, "žene u dodiru" donela je "Povelju" lezbejskih prava:

Imam pravo na samopoštovanje od rođenja pa nadalje, a ne da patim godinama dok ne skupim dovoljno hrabrosti za to; ako uopšte skupim tu hrabrost, i ako mi svet dozvoli da budem hrabra.

Imam pravo da izgledam damska ali i pravo da izgledam kao muškarača.

Imam pravo da budem ogorčena i besna.

Imam pravo da kažem "ne" i da kažem "da" čak i kada se to "da" slučajno kosi sa vašom posebnom verzijom moralnosti.

Imam prava na najveća moguća dostignuća i samoostvarenja kao rezultat osećaja neadekvatnosti koji mi je nenaklonjeno društvo nametnulo.

Imam pravo da samu sebe zovem "pederušom", ali vi nemate to pravo.

Imam pravo da tražim emotivnu podršku ali i da je ne tražim i držim svoje probleme u sebi, sve dok ne eksplodiram.

Imam pravo da se prenemažem i afektiram ali i da se ne prenemažem i ne afektiram.

Imam prava da govorim o svom seksualnom, privatnom, porodičnom životu baš toliko koliko i vi govorite o svom seksualnom, privatnom, porodičnom životu "normalnih" ljudi.

Imam pravo da ne budem tučena kad se vraćam kući. Imam pravo na svoj dom i svoj posao, čak i kad moje komšije i poslodavci otkriju da spavam sa ženama.

Imam pravo da zarađujem za život kako ja hoću, radeći kao unutrašnja dekoraterka ili kao automehaničarka.

Imam pravo na svoju decu iz prethodnih heteroseksualnih veza ili da imam decu u svojim vezama sa ženama.

Imam pravo da stvorim dom sa drugom ženom kao i na sve privilegije i zaštite koje imaju "normalni" ljudi kada rade isto.

Imam prava da vam kažem kada ste homofobični.

Imam prava da znam svoju sopstvenu istoriju i svoje lezbejske prethodnice, ko su one bile i šta su učinile za sebe i za mene.

Imam još mnoga, mnoga prava, koje svet "normalnih" ne smatra da bi trebalo da imam, a pre svega imam pravo da budem ono što jesam.

VII Glava

ŽENE I SPORT

1. ŽENA U SPORTU NIJE SLABIJA VEĆ JE PROSTO DRUGAČIJA

Pred kraj devetnaestog i na početku dvadesetog veka veoma uticajan medicinski establišment počeо je na svojim stručnim skupovima da upozorava bele žene više srednje klase na navodno poguban uticaj sporta na žensko telo. Atletika je po tim, navodno, veoma stručno zasnovanim nalazima bila opasna za reprodukтивни sistem žena. Povrh toga, smatralo se da na psihičkom planu dovodi žene do debiliteta. Žene su takođe u izjavama i kroz medicinsku stručnu literaturu upozoravane da sport može da dovede do pojave sekundarnih muških polnih karakteristika, kao što su pojava dubljeg glasa, rast brkova i brade ili pojačanje dlakavosti na drugim delovima tela, kao i preteran razvitak muskulature ramena, ruku i nogu. Očigledna svrha tih upozorenja je bila da se žene ograniče i vrate pod kontrolu muškaraca posebno kroz upozorenja na njihove "prirodne" i "patriotske" uloge supruga i majki.

Kada su se posle nekoliko decenija, tokom 1920-tih i 1930-tih godina, sva medicinska predviđanja o muškobanjastim ženama koje su doatile bradu i brkove a gubile moć da rađaju zbog sporta, pokazala prosto kao netačna, pojavile su se neke drugačije formulisane društvene zabrane ženskog sporta. Umesto upozorenja o pojavi maljavosti na licima žena-sportistkinja i pomeranju ili čak opasnosti od ispadanja materice, žene koje su želele da se bave sportom počele su da se suočavaju sa mogućim gubitkom društvenog statusa, tj. odbacivanjem. Naime, bliska ženska prijateljstva koja bi se ostvarivala kroz sport, postala su sumnjava. Ono što se za muškarce smatralo dobrom i poželjnim u vidu druženja i saradnje u muškim sportskim kolektivima, za sportiskinje je počelo da se smatra kao "učenje i prihvatanje lezbejskog ponašanja". Sportiskinje su sve nazivane transvestitima, neostvarenim muškarcima, muškobanjastim lezbejkama, koje su u sportu našle mogućnost da ispolje svoje holične seksualne sklonosti ka osobama istog pola, patološke potrebe za fizičkim dokazivanjem, oblačenjem u mušku odeću i bavljenje muškim aktivnostima.

2. DISKRIMINACIJA SPORTISTKINJA

Možda nije poznato, ali nekada su kod nas postojale zvanične trke u ženskom bicikлизmu. Pre 24 godine je to ukinuto i nikada se više nije ponovo organizovalo. Nekadašnja šampionka zvala se Marija Kalmeta Berić iz Zadra gde i danas živi i vlasnica je gostonice Zlatno sidro.

Gotovo polovinu takmičara na Olimpijadi u Sidneju 2000 činiće sportiskinje, više nego ikada. Sportiskinje u svetu ipak čine samo 8% od svih sportista. U svetskim sportskim forumima ima ih 10%.

Porodica i država su odgovorni da omoguće ženskoj deci da se bave sportom, jer je bolje da se ulaže u sport nego u zatvorske i medicinske ustanove.

Nad ženama sportiskinjama se sprovodi nasilje, radi sportskih rezultata prinuđuju se na nehumane treninge, uzimanje anabolika i raznih sve savršenijih dopinga, (savršenijih naravno ne u smislu smanjene opasnosti po život, već otežanog otkrivanja). Sportiskinje seksualno zloupotrebljavaju i iskorističavaju treneri, ucenjujući ih da bi bili u ekipi, išli u inostранstvo na takmičenje i pripreme.

Ako u jednoj zemlji postoji dobro razvijena muška sportska disciplina, a neadekvatno ženska, onda postoji diskriminacija. Znači da postoje iskusni treneri, sportski objekti, dobra i jaka domaća takmičenja, publika, interes omladine da se bavi tim sportom, nacionalna "škola" toga sporta, spremnost vlasti da finansiraju taj sport, i sve se to investira u muške takmičare, a malo ili nimalo u ženske.

Diskriminacija je tvrditi da su rezultati sportiskinja "slabiji" od muškaraca i da je zato ženski sport manje atraktivran i manje uspešan. Pre svega, u sportu postoje kategorije, po uzrastu, polu, i drugi. Ne mogu da se mere rezultati pionira i seniora pa da se iz toga izvede zaključak da je pionirski sport dosadan jer su njihovi rezultati slabiji od seniorskih ili da oni ne bi trebalo da se bave sportom uopšte. Isto važi i za invalide. Ni pioniri, ni rekreativci, ni invalidi, ni veterani, svi oni naravno nikada neće postići vrhunske rezultate iz kategorije profesionalnih muškaraca, ali da li je to razlog da im se zabrani ili uskrati bavljenje sportom?

Rezultati žena menjaju se veoma brzo, i muški rezultati nisu toliko napredovali kao ženski. Danas devojčice od 12-13 godina plivaju u vremenu u kome je Džoni Vajsmler nekada osvajao zlatnu olimpijsku medalju. Odavno je konstatovano da je vrhunski sport zapravo opasan po zdravlje pa ako bi sva sredstva, interes i napore vezane za sport usmerili samo ka vrhunskom sportu i malobrojnoj eliti koja je u stanju da postiže vrhunske rezultate, to bi značilo da nismo shvatili značaj i korist sporta. A on nije u tome što će nekoliko veštački nabildovanih i koječime

naključanih muškaraca probijati za koju stotinku sekunde neki svetski rekord, već u masovnom i rekreativnom bavljenju sportskim aktivnostima što više ljudi svih uzrasta, i naravno, bez diskriminacije polova.

3. NOVAC

Pobednice u ženskoj konkurenciji dobijaju uvek manje nagrade jer sponzori prosto manje daju na ženski sport. Nije retkost da dobijaju nagrade u naturi, npr. komplet šminke ili veš mašinu. Muškarci međutim po pravilu dobijaju ček na visoke iznose, a ako je u pitanju stvar, to može samo da bude neki vrlo skupi automobil izvikane marke.

Osnovni problem je nedostatak materijalnih sredstava, što dovodi do slabe klupske organizacije i nestručnog rada u njima. Žene nisu ni za šta krive. One imaju želje, ljubavi i motiva da se bave sportom. Najviše jedna petina klubova u ženskoj košarci organizavana je na profesionalni način. Ostale treniraju tri do četiri puta nedeljno, dovoljno za održavanje zdravlja i kondicije rekreativca. Izbor trenera najčešće nije posledica želje, već nužde, proistekle iz siromaštva, tako da se ne angažuju najbolji niti stručni, već oni koji bi trebalo tek da uče i stječu iskustvo.

Razlozi koje navode treneri ženskog sporta i sportistkinje zašto je ženski sport zamaren je manje novca, opšte nesređeno stanje u društvu, odlazak trenera i igračica u inostranstvo, nedostatak međunarodnih uspeha, nezainteresovanost medija i sponzora.

1968. na Vimldonu pobednik Rod Lejver je dobio 8.000 dolara, a pobednica Bili Džin King 3.000. Žene su čutale i trpele tu diskriminaciju sledeće dve godine, a onda je skandal eksplodirao na prestižnom turniru u Los Andelesu gde je muškom pobedniku ponuđena nagrada čak osam puta veća no pobednicu u ženskoj konkurenciji. Takmičarke su dobijale neke nagrade tek od četvrtfinala dok su muškarci od eliminacija dobijali honorare. Žene su sve još morale da plate svoje putne i smeštajne troškove. Doneta je odluka o bojkotu uz pomoć sponzora Svetskog teniskog magazina i organizovan je paralelni turnir u Hjustonu. Američka teniska federacija je odmah suspendovala sve učesnice, isključila ih iz reprezentacije, zabranjeno učešće na grand-slem turnirima. 1999. novčane nagrade na turniru u Vimldonu u ženskoj i muškoj konkurenciji su konačno izjednačene.

4. MEDIJI

U Švedskoj skoro da nema diskriminacije među polovima. Ipak, produženje minutaže emitovanih prenosa ženskih takmičenja, proizvelo je

pravu buru. Naime, nedavno je dečiji program jedne TV stanice napravio eksperiment tako što je sedam dana emitovao potpuno ravnopravno sport-ska takmičenja devojčica i dečaka. Već posle nekoliko dana počeli su da se javljaju gledaoci koji su protestovali zbog prikazivanja "isključivo" ženskog sporta. Zaključak iz tog i nekih drugih sličnih istraživanja je da kada je odnos prikazivanja muškog i ženskog sporta 70-80% muškog, a 20-30% ženskog sporta, da se to smatra "podjednakim", a kada se poveća prikazivanje ženskog sporta i sportiskinja, da se to smatra preteranim i neproporcionalnim. Muškim sportovima se tradicionalno posvećuje veća pažnja čak i kada na istim takmičenjima, npr. olimpijskim igrama, svetskim prvenstvima i sl. postižu slabije rezultate od sportiskinja svoje zemlje. Peto-šesto ili "sjajno" sedamanesto mesto u muškoj konkurenciji tako dobija više pohvala i publiciteta od drugog, trećeg pa čak i prvog mesta u ženskoj konkurenciji.

Interes publike je društvena konstrukcija i kreira se između ostalog i onim što se nudi za gledanje. Ako su u medijima prisutne samo muške ekipе i takmičenja u muškom sportu onda će normalno i interes biti sve više orientisan na muški sport.

5. TRENERI

Žene treneri su bolje za žene od muškaraca jer su osećajne i imaju više razumevanja.

O zdravlju sportiskinja mora da se vodi posebna briga od najmlađeg uzrasta, a za to su pogodnije žene treneri, a neophodni su i stalni klupski lekari kojih najčešće uopšte nema.

Devojke su osjetljive, emotivne i nije uvek lako sa njima ostvariti profesionalni kontakt. Trener mora da bude dobar psiholog da bi talenat došao do izražaja. Zato je bolje da trener ne bude muškarac već žena.

Mogućnost povreda kod žena je veća i nestručni treneri koji misle da je sve samo u što više i što napornijeg rada prosto dovode sportiskinje do povreda. Žene u sportu su emotivnije, porazi i pobede, takmičarske neizvesnosti i napetosti ostavljaju traga, treneri često ne umeju s tim da izadu na kraj i misle da će samo vikanjem i psovkama da "zavedu red", što opet ima odraza i na igru i na kvalitet sportskih aktivnosti.

Pitanje je koliko žene mogu da izdrže sportski profesionalizam jer je poznato da dobri rezultati zahtevaju odricanje, česte i surove pripreme. Materinstvo je poseban problem, pored sporta je nemoguće posvetiti se detetu.

Biti sportista je kao trgovачki putnik, nikada niste kod kuće, maksimum vremena ste profesionalno anagažovani i sređivanje privatnog živ-

ota postaje prava umetnost. Neophodna je podrška i bezrezervno razumevanje partnera i sređen privatni život da bi se postigli profesionalni visoki rezultati.

Devojčice koje počinju da se bave sportom izložene su seksualnim zloupotrebama muških trenera, klupskih funkcionera i sudija.

Niko sportiskinjama kod nas ne daje stan, i kako onda govoriti o materinstvu.

Sportiskinje su više no iko prepuštenе same sebi, kao da smo neki Don Kihoti, sami protiv svih, i protivnica, i trenera, i sopstvenog tela i zdravstvenih problema, i sudija i sredine.

Sportiskinje, pa čak i one vrhunske, se sa velikom neizvesnošću odlučuju da studiraju na sportskim akademijama, fakultetima za fizičko vaspitanje i sličnim visokoškolskim sportskim ustanovama koje po pravilu obezbeđuju po diplomiranju trenersku karijeru muškarcima. One su naime, svesne ograničenih mogućnosti rada i angažovanja žena trenera. Žene kao treneri se primaju sa ustezanjem i kada su u pitanju ženske ekipе, i najviši dometi su im sportiskinje nižerazrednih takmičarskih rangova, aerobik ili fitness klubovi, dok kao treneri vrhunskih sportiskinja ili muških ekipa uopšte ne dolaze u obzir.

6. AMERIKA

Iako su Sjedinjene Američke Države zemlja koja je simbol masovnog učešća žena u sportu, situacija je dosta kompleksna. Njena složenost se može sagledati u svetu nekoliko sledećih događaja:

1. Vrhovni sud Sjedinjenih Američkih Država² je 1997. doneo jednu presudu koja se tiče žena sportiskinja: privatni Univerzitet Braun je proglašen krivim za diskriminaciju žena, jer ima manjkavu ponudu univerzitetskih sportskih ženskih reprezentacija, što se protivi odredbama Devetog Poglavlja saveznog antdiskriminativnog zakona. Odredbe tog Poglavlja zabranjuju polne predrasude u bilo kojoj javnoj ili privatnoj obrazovnoj ustanovi koja dobija novac iz saveznog budžeta. Deveto Poglavlje je zakon donet 1972, a zvanična tumačenja koja se odnose na ženski univerzitetski sport sadrže zahtev da procenat sportiskinja bude sličan procentu studentkinja na svakom univerzitetu. Dodatni kriterijumi (za vađenje iz "bule" onih univerziteta koji ne zadovoljavaju prvi kriterijum) su da li univerzitet u potpunosti zadovoljava potrebe svojih trenutno postojećih sportiskinja ili bar, dokazana skorašnja istorija ekspanzivnog razvitka ženskih sportova.

1991. Univerzitet Braun je radi uštеде ukinuo dva dosta popularna ženska sporta, gimnastiku i odbojku, zajedno sa dva, na tom univerzite-

tu dosta nepopularna muška sporta, vaterpolo i golf. U proleće 1992. su gimnastičarke i odbojkašice Braun, tužile svoj Univerzitet za polnu diskriminaciju. Okružni sud je odmah naredio uspostavljanje "predašnjeg stanja" tj. vraćanje ova dva ženska tima na univerzitetski budžet, ali je na žalbu Univerziteta, doneo odluku o "mirovjanju" dok se ne ispitaju sve okolnosti. I tako su se oni preganjali po raznim sudovima sve do donošenja konačne odluke. Braun je potrošio preko milion dolara na advokate, veštace i vođenje parnice, uglavnom računajući da tužiteljke neće imati toliko novca da nastave parnicu. Branili su se da Univerzitet ne može da bude odgovoran za postojanje različitog nivoa interesa za bavljenje sportom među studentima različitog pola, za različit nivo interesa gledalača koji postoji između muškog i ženskog sporta, kao i da bi prisilno ispunjavanje kvota, značilo smanjenje para za ono za što se izgleda pare uvek moraju naći a to su muški sportovi.

U međuvremenu, da se ipak približi neophodnoj kvoti ženskih sportistkinja uvedena su nova tri ženska sporta, dizanje tegova, jahanje i vaterpolo, poboljšani su objekti namenjeni sportiskinjama, svačionice i sl, i donet je plan usaglašavanja sa Devetim poglavljem po kome će se na tom Univerzitetu uvesti nove juniorske ženske ekipe u mačevanju, gimnastici, skijanju i vaterpolu.

U međuvremenu su u žalbenom postupku odluku u slučaju Univerziteta Braun čekale slične tužbe protiv diskriminacije sportistkinja na univerzitetima Mejn, Masačusets, Rod Ajlend i Porto Riko. Žalbeni sud je odobrio Braunov plan po pitanju svih korisnih novina ali je zahtevaо ispunjenje tužilačkih zahteva za vraćanje ženske gimnastike i odbojke u status univerzitetskih reprezentacija. Braun se žalio Vrhovnom Sudu Sjedinjenih Država koji tu žalbu odbio, navodeći da je Deveto Poglavlje zakon u toj zemlji već 25 godina i da se ne mogu tolerisati pokušaji njegovog izigravanja umesto poštovanja. Slučaj "Braun" koji se prostim rečnikom svodi na situaciju "imaš 51% žena koje studiraju, a samo 38% studentkinja u ženskim sportskim univerzitetskim reprezentacijama, znači kriv si za diskriminaciju žena", postao je test slučaj i budući slučajevi diskriminacije sportistkinja na univerzitetima neće proći.

2. Iako se u Sjedinjenim Američkim Državama mnogo daje na ženski sport i ulažu veliki napori u iskorenjivanju diskriminacije, ona ipak nastavlja da postoji. Za vreme mog boravka u Americi na Univerzitetu u Ajovi, otkrila sam da je veoma zahtevno biti sportiskinja, jer su one stalno na udaru i dalje postojećih predrasuda o tome da je sport za žene "opasan" i da "ugrožava" ženstvenost sportiskinja. Sportiskinjama je zbog toga manje ili više zabranjeno da nose kratku kosu, a van sportskog terena su obavezne su budu našminkane i da nose visoke potpetice, sukњe

i sličnu ženstvenu odeću, i tako, na svakom mestu i u svakoj prilici ostavljaju "dobar utisak", tj. dokazuju svoju ženstvenost. Biti optužena da si lezbejka znači kraj sportske karijere. Žena trenera je sve više, ali na sportskom terenu kada vode ekipu sve izgledaju kao da su krenule u pozorište, imaju tamne, svečane kostime, svilene bluze, visoke potpetice, vrlo nafriziranu kosu, tešku šminku. Za njih važe mnogo striktnija pravila ponašanja nego za recimo profesorke prava, koje nose na časovima i džins, i udobnu obuću ravnih potpetica, i kratku neobojenu i nefriziranu kosu i sl. I sportistkinje i njihove trenerke redovno dobijaju besplatne komplete šminke i ženstvenu garderobu od raznih sponzora koji se, kako raste rejting neke ženske ekipe, prosto utrkaju u kvalitetu i kvantitetu proizvoda namenjenih za "dame". Sportisti se ponekada bune i kažu da su diskriminisani jer ne dobijaju od sponzora kao žene besplatnu garderobu, kozmetiku, frizerske i kozmetičarske usluge. Ali oni zarađuju višestruke novčane iznose u odnosu na žene i nisu pod neprestanom sumnjom da su homoseksualci, niti zbog bavljenja sportom iko dovodi u pitanje njihovu fizičku i psihičku "normalnost", što je sa sportiskinjama redovno slučaj. Inače sva ta davana sportiskinjama su motivisana jednim ciljem, a to je da one na svaki način izgledaju "žensveno" i ne "brukaju" svoj univerzitet eventualnim muškobanjastim izgledom da ne bi to delovalo odbojno na sponzore i roditelje budućih sportiskinja.

7. ŽENE GOVORE

Autentična svedočanstva žena³ govore o tome da predrasuda po kojoj se žene "ne interesuju za sport" nema osnova, da se mnoge žene itekako zanimaju za sportske aktivnosti, da uživaju u njima, što sve važi i za takmičarski aspekt bavljenja sportom. Takođe se kao crvena nit jasno uočava stalno prisutna diskriminacija sportistkinja koja ide od prikrivenih i manje uočljivih formi, do otvorenih onemogućavanja i zabrana.

"Ja volim sport. To je za mene oduvek bio način da se osećam dobro. Kao dete sam trenirala u jednom atletskom klubu, mnogo sam volela da trčim, i bila sam dobra u tome, osvojila sam razne nagrade."

"Kao i mnoge druge žene ja prosto uživam da se bavim raznim sportskim aktivnostima. Nije to samo ona želja za igrom i nadmetanjem sa drugima, već uživam i u postizanju novih sposobnosti, u osećaju ponosa na svoje snažno telo, i povećanog samopouzdanja."

"Nekada sam imala običaj da tri do četiri puta nedeljno trčim. Nisam mogla naime samo da se bavim razvojem gornjeg dela moga tela. Naime, ja sam bila veslačica, a posle treninga imala sam običaj da preplivam jedan

dobar komad. I tako svaki dan 15-20 km veslanja i 500 m plivanja, pa je trčanje dolazilo kao nekakva protivteža."

"Za razliku od većine druge dece, ja sam kao učenica prosto obožavala fizičko vaspitanje."

"Kada god uđem u sportsku dvoranu, i osetim taj svuda isti, dobro poznati miris gume, tople vode, i svega onoga što se već tamо oseća, osetim se kao privilegovana osoba. Znam da sam dobila pristup na mesto gde su žene primane tek od pre par decenija, i na koje i danas hiljade žena usled siromaštva, svakodnevne iscrpljujuće borbe za opstanak i raznih drugih zabrana, vidljivih i nevidljivih barijera, još uvek nemaju pristup."

"Moja velika strast nekada je bila veslanje u kajaku - i to onoj specijalnoj vrsti koju koriste Inuiti na Grenlandu. Bila sam u tome savim dobra, i sada je moje celo telo vidljivo razvijeno od toga, posebno ramena i uopšte gornji deo tela. Ja sam bila veslačica na duge staze. Uspela sam da završim Tur de Gudenea 4 puta. Za one koji ne znaju, to je najduža trka u kajaku na svetu, kao neki kajak maraton. Za žene i juniore staza je dugačka 60 km. Pripremala sam se jednom i za mušku stazu koja je dugačka 120 km, što nije samo duplo duža staza, već i daleko teža, jer se vesla po brzacima, među stenama i virovima, dok je ženska staza uglavnom na jezerima ili mirnijim tokovima reka."

"Jedini sportovi koje zaista cenim su borilačke veštine. Kao dete sam bila prosto fascinirana lepotom pokreta, snagom i fizičkom i psihičkom moći koja стоји iza njih i kontroliše ih. Posle lošeg iskustva sa sportom u školi, gde se od devojaka nije očekivalo da "se tuku", imala sam dugo problema da se upišem na neki sport. Kao studentkinja sam se konačno upisala u tekvondo klub i za mene je to bilo fantastično iskustvo. To je bio pravi sport za mene i ubrzo sam pčela da napredujem i da ne budem tako loša, jer sam počela da popravljam lošu fizičku kondiciju. Sa kondicijom je išla i sve bolja tehnika."

"Najimpresivnije iskustvo u mom životu je noćenje u pustinji na Sinaju gde sam bila sa planinarskom grupom."

"Ja sam oduvek bila stidljivo dete i za mene je najteža stvar u životu bila fiskulturna svlačionica. Nešto me je tada tamо činilo da se osećam strašno ranjivom. Uprokos tom problemu ja sam veoma uživala u fizičkom osećaju zadovoljstva i emotivnom užbuđenju koje je nosila fiskultura, a kasnije i bavljenje košarkom. Bilo mi je veliko iskustva da padnem od umora posle treninga i da se osećam zaista dobro."

"Ja sam u poređenju sa devojčicama iz svoje generacije bila najmanja i najmršavija, a plus svega, nosila sam naočare, i bila rahitična. Bila sam pravi knjiški moljac i pošto sam bila odlična učenica, nekako se zbog svega toga očekivalo kao prirodno da budem trapava, i da na fiskulturi bu-

dem "levo smetalo" sa dve leve noge i ruke. Valjda ni ja sama nisam imala nikakvo drugo očekivanje. Bilo je dakle za sve veliko iznenadenje kada se pokazalo da sam brza, snažna i spretna, da beskrajno uživam u užbuđenjima koje nosi igra i naročito da volim da se nadmećem i da pobedujem. Imala sam više srca i borbenosti od većine devojčica i sigurno više inteligencije od bilo kog dečaka, pa sam tako počela aktivno da se bavim sportom."

"Ono što osećam kada se bavim sportom je neka vrsta osećaja tipa, "u, ala mi je fino i ala mi sve ovo prija."

"Sport mi je omogućio bukvalno da zavolim samu sebe, da mogu da kažem, hej, pa ovo si stvarno super uradila. Takođe u sportu sam naučila neke, da tako kažem, životno neophodne alate, kao što su koncentracija, samodisciplina, motivacija, određenost, timski rad, i sigurno još mnogo sličnog."

"Sportsko iskustvo je značajno podiglo moje samopouzdanje, jer sam naučila kroz iskustvo da je moje telo dobro za sport, kao i da je bavljenje sportom stvarno jedna velika zabava. Poslednje čime sam se bavila od sportova je bilo plivanje, ali mi je to nekako i najbrže dosadilo. Sada sam u periodu u kome se ne bavim redovno nikakvim sportskim aktivnostima, ali planiram da se uskoro aktiviram pošto su mi deca dovoljno odrasla i jer mi je dragocen taj osećaj moći koje sport brzo i jednostavno svakome omogućuje, bez obzira da li si posebno dobar u disciplini kojom se baviš."

"Još se još uvek bavim aikidom, ali ne takmičarski. Najviše se borim sa sopstvenim viškom kilograma."

"Kao dete sam jako volela sve igre loptom. Ali na časovima fuskulture su nas davili sa gimnastikom koja mi prosto nije išla od ruke. Tražila sam sa drugaricama koje su se slično loše osećale da igramo košarku, odbojku, bilo šta, ali nam nisu dozvolili, jer navodno moralo se raditi po programu, a ne po individualnim željama. U slobodno vreme sam igrala košarku na ulici na nekakvim skelepanim, nestandardnim koševima, na džombastom asfaltu na kome je stalno postojala opasnost od povreda, i pitala sam se kakav je to program koji dečacima dozvoljava da igraju fudbal i košarku na časovima fuskulture, a nama devojčicama nije bilo dozvoljena ma kakva igra. Kome pripada lepa sala, pravi koševi, svlačionice sa topлом vodom u školi, ako mi možemo košarku da igramo jedino na ulici?"

"Želela sam kao dete da naučim neke borilačke veštine, na ulici sam se nekoliko puta potukla i pobedila. Imala sam dobre i brze ruke i želela sam da naučim da boksujem, ali kome god bih to rekla, ismejavali bi me, ili me očinski ubedivali da se okanem jalovih razmišljanja jer "to nije za devojčice". Tako je prošlo mnogo dragocenih godina za koje vreme su

dečaci postajali dobri sportisti. Tek kao studentkinja sam se upisala na karate, to je bilo jedino moguće za žensko i jedini sport najbliži boksu kojiji sam oduvek volela."

"Kada mi je bilo 11-12 godina molila sam nastavnike fizičkog da mi dozvole da radim fizičko sa dečacima jer su oni uvek igrali igre lopotom, košarku, fudbal, odbojku. Nastavnici su rekli da je što se njih tiče to u redu, ali da moram da pitam dečake da li se oni slažu. Oni su bili moji drugovi i van škole smo se igrali pa su znali da sam u tome solidna. Oni su pristali, ali uslov je bio da ne plaćem ni pod kakvim uslovima. Ja sam naravno sva srećna pristala i tako sam provela ostatak osnovne škole radeci fizičko sa dečacima. Krila sam pomno menstruaciju da me ne bi izostavljali iz ekipe na "važnim" utakmicama."

"Ja volim da vozim bicikl, ali moj muž voli da gleda prenose fudbalskih utakmica. Kada vozim sama, onda mi je dosadno, a i mislim da me svi čudno posmatraju i da se pitaju zašto ta žena vozi sama, zar nema nikoga da joj se pridruži?"

"Prošle sezone naš košarkaški tim je igrao stvarno dobro i u jednom važnom susretu sa jednim inostranim, boljim timom, dok su naše devojke izgarale dajući sve od sebe da bi ostvarile što bolji rezultat, čula sam podsmešljivi komentar dva momka iza mene, po kome je sve to zato što su one, "ionako sve lezbejke". Taj komentar je trebalo potpuno da obezvredi njihove napore i umanji njihovu pobedu i uopšte ženski sport."

"Kao dete sam se bavila baletom, to se ne smatra sportom, mada je napornije od ma kakvog sporta, ali to se smatralo za devojčicu pravom fizičkom aktivnošću koja će joj pomoći da se pravilno (znači "nepreterano" razvije). U školi sam na fiskulturi bila snažnija i u boljoj kondiciji od mnogih vršnjaka baš zbog bavljenja baletom, ali su me tamo opominjali da ne budem gruba, pitajući se kako neko može da bude tako "grub" iako se bavi baletom. Ja u stvari nisam bila gruba već prosto snažnija i brža od ostalih i to je sve. Shvatila sam da žena mora da krije svoje prave sposobnosti ako ne želi da bude odbačena."

"Bavila sam se sportom celog života, i sada sam redovna rekreativka, ali moram da kažem da bih jako volela da postoji neko takmičenje i za nas starije. Takmičenje je taj izazov koji budi u meni ono najlepše i mislim da bi moralо da se razmišlja o nekom organizovanom sistemu takmičenja za veteranke."

"Za žene u mojoj porodici slavlja su bili dečiji rođendani i proslave godišnjica nečega, bilo čega, braka, diplome, useljenja u novu kuću, i sl. Za muškarce slavlja su bila sportske pobeđe tima za koji je porodica navijala, kao da su oni tome nešto doprineli."

"Kada sam bila devojčica uvek su mi govorili da fudbal, vaterpolo, formula 1 i sl. nisu za žene. Nisam razumela zašto, zar su žene toliko glupe i nesposobne da ne mogu da nauče da se bave tim aktivnostima? Moja majka se uvek mrštila kada bi moj otac ili brat provodili sate gledajući na TV-u fudbal. Iz toga sam zaključivala da žene zbog nečega ne treba da vole ni da gledaju sportske prenose. Ni to nisam razumela, ja sam volela i da igram fudbal i da ga gledam na TV-u, i sada je isto, ne razumem zašto su žene izvan toga."

"Biti sportiskinja znači biti nešto kao "lošija" žena ili manje ženstvena. U svakom slučaju si nešto kao pod sumnjom, i to sigurno nije nešto čime bi se ona mogla hvaliti izvan sportskog kolektiva. Biti sportista međutim znači biti nešto kao muževniji muškarac, imati neki muški plus. Tako, kada se jedna moja rođaka zabavljala sa jednim obojkjašem, svi u porodici su ponosno isticali da je on sportista i sjajan mladić. Kada je međutim moj brat počeo da izlazi sa jednom deovjom koja je plivala, svi su se snuždili i pitali ga "šta će ti ona". Bilo je i upozorenja, da možda neće moći da ima decu, kao svašta se "navuče" u tim bazenima, da je "previše" snažna i da će želeti sigurno da dominira, da neće nikada imati interesa za kuću i decu i sigurno neće znati ili hteti da kuva. Očekivalo se da neće umeti ni da se ponaša kako treba i svi su prilikom susreta strpeli da će ona da kaže nešto prostački, da će da psuje, pljuje na parket ili razbiji nešto. Kada su njih dvoje jednom otišli u pozorište, svi su rekli "ma šta se ta pravi kao da je kulturna".

"Ja sam bila u osnovnoj školi uvek jača i brža od vršnjaka. Tada sam naučila da moram da se pretvaram pred njima da sam slabija. Među drugaricama nisam morala da se pretvaram i mogla sam da se pokažem u najboljem svetlu. Međutim, kada sam postala sportiskinja, pokazalo se ono, da nije "dobro" biti žena pa dobra u sportu. Ženski sport je uvek smaran drugorazrednim i nevažnim i svi su me zabrinuto pitali za moju budućnost, šta mislim da će se sa mnom "desiti" misleći naravno da neću moći nikada da se udam."

"Sport je previše važan za muškarce da bi oni ikada dozvolili da žene u tome ravnopravno učestvuju, i ne daj bože, stiču iste mogućnosti da zarađuju, putuju i provode se. Sport je odlična škola muške solidarnosti, i taman posla da žene kroz sport nauče isto, to njima nikako ne bi odgovaralo."

"Očevi nastavljaju da kupuju fudbalske i košarkaške lopte svojim sinovima, a barbice svojim kćerima. Majke žele da njihove kćeri budu "prilagođene" i da ne izazivaju nikoga, ni očeve ni buduće kandidate za muževe, a bavljanje sportom od strane devojaka je baš to, izazov koji mnogi od njih ne žele mirno da podnose."

"Moj otac je imao nas tri kćeri, i možda zato što nije imao sina, nastrojao je da se mi sve bavimo sportom, posebno ja, kao najstarija. U prvo vreme sam džogirala sa njim, a sa 7 godina me je upisao u svoj karate klub gde smo zajedno trenirali. On je takođe jako vodio računa o zdravoj ishrani, i mada sam prestala da se bavim sportom kada sam izašla iz južnorskog doba i nisam baš sve to volela, sada znam da je i moje zdravlje ismopouzdanje sigurno rezultat tog sportskog detinjstva."

"Ja sam oduvek igrala tenis. To je skup sport, i sve u vezi sa tenisom je skupo. Znati dobro da igras tenis je prestižno i ne može svako da se time pohvali. Moji roditelji su baš to želeli, da ja i moja sestra znamo te prestižne sportove, pa sam ja osim tenisa i dobro skijala, što je takođe skupo i prestižno. Toga naravno nisam bila svesna kao dete, ali sada, kada plaćam za moje kćeri da se bave tim sportovima znam u čemu je fazon."

"Kao dete sam trenirala plivanje i bila sam dosta dobra, imala sam rezultate koji su bili značajni u gradu u mom uzrastu. Kako sam van treninga bila znatno bolja plivačica od svih svojih vršnjaka koji nisu ništrenirali, smatrala sam dugo, da je plivanje nešto u čemu su žene sigurno bolje od muškaraca, pa sam se kasnije razočarala kada sam shvatila da je to samo razlika između onih koji nešto treniraju od onih koji ne treniraju ništa."

"Ja sam se bavila baletom i gimnastikom. Nikada me niko nije diskriminiso ili ja možda to nisam zapažala. Ali se sećam da su dečaci koji su trenirali te sportove zajedno sa mnom uvek bili izloženi podsmehu što se bave baletom i gimnastikom, i ja nisam shvatala zašto se to smatra "ne-muževnim" kada sam bar ja znala koliko su treninzi teški i naporni."

"U srednjoj školi sam konačno shvatila da je ženama mesto u društvu neko drugorazredno, baš kroz fiskulturu. Naime, tamo se smatralo da je muška fiskultura veoma važna. Za njih je postojao pravi fudbalski teren sa pravom, dobro održavanom travom, po kome mi nismo smeple ni da hodamo a kamoli nešto na njemu igramo, da se ne "upropasti". Mi smo, kada je bilo lepo vreme za vreme časova fiskulture isle u park da se šetamo, a zimi smo u nekoj praznoj učionici igrale folklor."

"Kada sam bila dete, otac me je odveo da jašem ponje, a kada sam naučila da jašem male konje, prešla sam i na veće. Onda sam počela da se bavim aikidom, plivanjem, skijanjem, stonim tenisom, i sl. Uživala sam u svemu tome. Sada znam da je sport važan ne samo kao jedna vrsta fizičke aktivnosti, već je od ogromnog znčaja za razvitak samopouzdanja, samodiscipline, povećane motivacije i želje za uspehom, vrednoće i sličnih osobina koje mi danas kao inženjeru veoma pomažu u mojoj profesiji."

"Ja sam odrasla u kraju gde su se deca igrala na ulici i provodila sve slobodno vreme na ulici. Tamo smo svi igrali košarku. Ja sam bila jedina devojčica koja je kako smo rasli, nastavila da se igra sa dečacima, dok su moje drugarice počele sve više da sede u ulazima, krišom puše, i sl. Moj otac me je često grdio što se "derem" iako je buka koja je dopirala sa ulice bila od svih koji su igrali. Njemu se ipak činilo da se ja derem najviše samo zato što je to zapravo bio jedini ženski glas među muškim, i što su ostale devojke sedele mirno na pragovima tih pričajući."

"Osim časova fizičkog nije bilo nikakvih drugih mogućnosti za devojčice da se bave sportom, dok su dečaci imali na raspolaganju razne klubove gde bi ih pozivali, davali im besplatne trenerke, dresove i patike. Nama je obično stavljano do znanja da smo slabije od dečaka, kao da je to neka naša krivica, i ja sam stvarno smatrala da devojčice "ne zaslužuju" da im neko omogući da se bave sportom, jer smo niže rastom i sporije."

"Nikada nisam čula za neku ženu ili devojku iz moga društva ili moje porodice koja bi se bavila sportom ili koja bi makar volela sport. Ja sam međutim oduvek bila brza u trčanju. Mogla sam da pretrčim svakoga na kratkim i srednjim distancama. Ali mi nisu dozvolili da treniram, pitali su se šta će mi to, pravili su viceve i sl. I danas volim da trčim, ali kao i celog života, moram da se pravdam i objašnjavam. Danas kažem da trčim zbog kilaže, to kao može da se prihvati mada opet, svi prave viceve i oko toga."

"Ja imam deset godina mlađeg brata i mi nismo mogli zajedno da se igramo na ulici. Kako nisam imala kao drugi brata ili sestru da se pomaze u igrama, smatrala sam da je to moj hendikep, i da zbog toga nisam rado primana da igram fudbal. Tek posle sam shvatila da to nije što nemam brata ili sestru da igramo zajedno već zato što sam devojčica."

"Biti sportiskinja znači voditi život koji niko drugi ne vodi, skroz različit o svega što drugi smatraju normalnim. Moj dan je potpuno različit. Ustajem rano i u 5.30 sam već u bazenu. Posle prvog jutarnjeg treninga, jedem, obično nešto što sam ponela sa sobom, jer nemam vremena da se vraćam kući, a nemam ni novaca da stalno nešto kupujem, pa je to tako običan sendvič. U 8.30 do 11.30 idem na fakultet gde imam časove. Jao, kako mi se tada spava, celo moje telo i duša spavaju. Posle toga opet trening i da skratim, ceo dan se borim sa umorom i nedostatkom vremena, treniram i jedem. U krevet idem u 7.30 uveče. Kako misliš da bih inače ustala u 5 ujutru? Za mene ne postoji bioskopi, restorani, pozorišta, pa ni običan tv program. Samo ta stalna potreba za snom i hranom."

"Životno iskustvo sportiskinja je drugačije od drugih žena. Sport nas je naučio da pobedujemo, a to druge žene ne znaju. Takođe, sport nas je naučio i kako da gubimo bitku, a ne rat, kako da porazi budu deo ili uvod

u pobjede, a ne konačni porazi, što takođe druge žene ne znaju. Mi smo naučile šta znači upornost i istrajnost i šta znači želeti pobjedu. Mi znamo šta znači biti nezavisna individua, ali i kako sarađivati. Mi znamo da se borimo i to primenjujemo i u životu kasnije.”

“Za nas sportiskinje kažu da smo lezbejke i to je jedna od najvećih prepreka za ženski sport. Mi naravno nismo lezbejke više no recimo, medicinske sestre, kozmetičarke, frizerke ili ma koje druge žene, ali ono što jesmo to je da odstupamo znatno od ženske polne uloge koja je ženama stereotipno namenjena u društvu. Zato nas i nazivaju lezbejkama, jer biti lezbejka znači u stvari biti različita a mi jesmo različite. Biti sapomouzdana, nezavisna, profesionalna, ne nužno jedino zaинтересована za muškarce (ženski sport je vrsta ženske samodovoljnosti), žena koja voli žene, odnosno koja poštuje žene i sa njima sarađuje umesto da ih mrzi i ometa ih, je zaista sve drugo no što se od žena očekuje. Zbog toga nas nazivaju lezbejkama i pokušavaju da se ženski sport ne razvije preterano, i da ne bude mnogo nas koje smo takve.”

“Ženski sportovi dobijaju uvek najgore vreme za treninge u bazenu ili dvorani. Samopodrazumevajuće je da će muškarci imati najbolje termine, dakle ne u ranu zoru ili kasnu noć. Imam mnogo problema kao trener da se izborim da to ne bude uvek tako i moram da radim uvek ono što mrzim, a to je da kada razgovaram i pregovaram sa svakim malim birokratom, da pominjem da sam bila više od deset godina državna reprezentativka, šampionka države i sl. To moje kolege muškarci uopšte ne moraju, oni su uvek na svom mestu bez da bilo šta dokazuju i bez da imaju uopšte bilo šta da dokazuju, jer biti muškarac samo po sebi je nešto kao biti šampion i kada to to nikada nije bio.”

“Ja se bavim umetničkim plivanjem, i svi govore da to i nije neki sport. A mi treniramo isto toliko naporno kao i npr. trkači. Samo što se naši rezultati ne mere štopericom ili prestizanjem protivnika. Nazivaju nas smešnim devojčicama i svi misle da smo “slatke” i dekorativne i da je sve to jedan tako ženstven sport. Nikome ne pada ni na um da bi to mogli da rade i muškarci, to bi valjda bio kraj sveta.”

“Bodi bilding se smatra muškim sportom. Sada ima i dosta žena koje se time bave. Ja sam budi bilderka i smatram da je to sport koji više odgovara ženama nego muškarcima, jer brže daje rezultate i žene brže mogu da vide svoje telo preoblikovano, vitkije, bolje građeno. Mnoge glumice, tv voditeljke, manekenke takođe uzimaju časove budi bildinga u fitnes klubovima.”

8. ZAKLJUČAK

Početkom ovog veka smatralo se da sport nije za žene zbog navodne štetnosti za žensko zdravlje. Kasnije je sport smatran kao izvor neženskog ponašanja i uzrok neprihvatanja tradicionalnih ženskih rodnih uloga i odnosa. Sportske aktivnosti žena su zapravo uvek zaista i bile put i način narušavanja tradicionalnih rodnih uloga i odnosa i izvor ženske samosvesti i samopouzdanja. Sport je i danas jedna od društvenih oblasti sa najvećom i najmanje prikrivanim diskriminacijom žena. Mnogo je manje žena na svim takmičarskim nivojima, i u svim sportovima, mnogo je manje žena trenera, sudija, sportskih lekara i naročito, sportskih funkcionera, mnogo manje novca se troši za razvoj ženskog sporta, manje su nagrade, manja je zastupljenost ženskog sporta u medijima. Na sve te vidljive probleme, nadovezuje se gotovo nevidljiv problem seksualnog nasilja prema sportiskinjama najmladeg uzrasta koje sprovode njihovi treneri. Upravo zbog toga, mnoge najpoznatije i najuspešnije sportiskinje su one koje su u juniorskom uzrastu za tretere i zaštitnike imale svoje roditelje. Važni momenti za promenu rodno stereotipnih odnosa u sportu su: ovogodišnje izjednačavanje novčanih nagrada u ženskoj i muškoj konkurenciji teniskog turinira Wimbledon, prodor žena u kolektivne sportove kao što su fudbal i vaterpolo, kao i veliki interes publike za ta takmičenja, odluka Vrhovnog suda SAD o izjednačavanju ženskog i muškog sporta na univerzitetima u svim aspektima, kao i opšta spremnost žena da se mnogo više bave sportom i da ne dozvole da u tome budu onemogućene i obeshrabrene.

BELEŠKE:

1 Nedavno je obelodanjena praksa sistematskog seksualnog nasilja nad mlađim ruskim gimnastičarkama. Problem nasilja prema najmladim sportiskinjama je tema koju je literarno obradiла i J. Voznesenska u svom "ženskom dekameronu".

2 Autorka je predavala godinu dana na Pravnom fakultetu Univerziteta Ajova u školskoj 1996/97.

3 Radi se o ženama različitog uzrasta, sportskih i životnih karijera, obrazovanja i nacionalnosti, sa kojima je autorka komunicirala na temu ličnog iskustva sa sportom tokom poslednjih nekoliko godina.

VIII Glava

ŽENSKA PRAVA I PEKINŠKA DEKLARACIJA

1. OSNOVNI ZADACI I AKTIVNOSTI PREDVIĐENI PEKINŠKOM DEKLARACIJOM

Decenije koje su protekle od opredeljenja da su ljudska prava i ženska prava, do danas, bile su put jačanja ideje o opštim ljudskim pravima i otkrivanja ideje o postojanju posebnih, ženskih prava, kojima tek predstoji puna afirmaцију i primena. A na četvrtoj svetskoj konferenciji o ženama koja je održana u Pekingu od 4 do 15 septembra 1995.g. izglasana je kao njen završni dokument, tzv. Pekinška deklaracija¹. Integralni deo Pekinške deklaracije je program aktivnosti namenjen raznim, globalno sagledanim društvenim subjektima, radi ostvarivanja programski zatrtanih ciljeva u ostvarivanju ženskih ljudskih prava. Te aktivnosti sadržane su u Akcionej platformi, kojom se zahteva da se odmah preduzmu konkretnе radnje u stvaranju mirnog, pravednog i humanog sveta, koji se bazira na osnovama poštovanja osnovnih sloboda, uključujući načelo jednakosti za sve ljude.

U postizanju ciljeva predviđenih Akcioneom platformom, nužno je koordinisano angažovanje više subjekata, od kojih se na prvom mestu pominju kao odgovorne i ovlašćene vlade. Posle njih prozvana je svetska zajednica sa svim svojim organima, organizacijama, agencijama i samim Ujedinjenim Nacijama. Građansko društvo sa svojim nevladinim organizacijama, privatnim sektorom i mas medijima, predstavlja takođe važan lokalni faktor ostvarivanja ciljeva pekinške Akcione platforme. Kao glavni problemi vezani za ostvarivanje ženskih ljudskih prava, po prioritetskom redosledu su identifikovani:

1) prisustvo permanentnog ženskog siromaštva i ženskog siromaštva u porastu; 2) nejednakosti, neadekvatnosti i nejednaka pristupačnost obrazovanju i školovanju; 3) nejednakosti, neadekvatnosti i nejednaka pristupačnost službama zdravstvene zaštite; 4) nasilje prema ženama; 5) uticaji oružanih i drugih sukoba na žene, uključujući one koje žive pod inostranom okupacijom; 6) nejednakosti u ekonomskim strukturama i politikama u svim oblicima proizvodnih aktivnosti i pristupačnosti resursima; 7) nejednakosti između muškaraca i žena u učestvovanju u donošenju odluka na svim nivoima; 8) nedostatak mehanizama na svim nivoima za unapređenje društvenog položaja žena; 9) nedostatak uvažavanja i ne-

jednaka promocija i zaštita ženskih ljudskih prava; 10) stereotipno predstavljanje žena i nejednakost pristupačnosti svim komunikacionim sistemima, posebno medijima; 11) polne nejednakosti u raspolaganju prirodnim resursima i u zaštiti prirodne okoline; 12) stalno prisustvo diskriminacije i kršenje prava ženske dece.

2. ZADACI VEZANI ZA PROBLEM ŽENSKOG SIROMAŠTVA²

Više od jedne milijarde ljudi danas na svetu živi u uslovima neprihvatljivog siromaštva. Većina njih su žene. Siromaštvo je kompleksan multidimenzionalan problem čiji su uzroci nacionalnog i međunarodnog karaktera. Globalizacija privrednih tokova dovodi do ekonomskih problema i ekonomskog propadanja čitavih oblasti i regija. Oružani konflikti, raseljavanje stanovništva kao i ambijentalno pustošenje, predstavljaju posebne generatore bede i degradiranih uslova života. Disparitetno učešća žena na mestima ekonomske moći i donošenja odluka, sa svoje strane takođe predstavlja izvor njihove ekonomske diskriminacije. Jedan od stalnih pratilaca svih ekonomskih promena i transformacija je stalnost ženskog siromaštva, kao i siguran porast ženske bede. Siromaštvo se manifestuje na razne načine, kao što su nedostatnost dohotka i produktivnih izvora da se obezbiede održivi uslovi života; prisustvo gladi i neuhranjenosti; bolest, ograničen pristup obrazovanju i drugim suštinskim potrebama; porast lošeg zdravstvenog stanja i smrtnosti usled bolesti; beskućništvo i neadekvatni stambeni uslovi; nezdrav životni ambijent, društvena diskriminacija i izolacija.

Masovno siromaštvo u zemljama u razvoju i tzv. džepovi siromaštva u razvijenim zemljama, pojave su koje pogađaju najviše žensko stanovništvo. Poslednjih decenija, broj žena koje žive u siromaštvu neproporcionalno je porastao u odnosu na broj osiromašenih muškaraca. Žene snose neproporcionalan teret obezbeđivanja kućnih potreba, zbog polne podele radnih obaveza po kojima je teret kućnog blagostanja namenjen ženama. Siromaštvo žena u direktnoj je vezi sa odsustvom ekonomskih mogućnosti i autonomnosti, nedostatkom pristupačnih privrednih izvora, uključujući kredite, vlasništvo nad zemljom i diskriminaciju u nasleđivanju, nedostatkom u obrazovanju i njihovom minimalnom mogućnošću učestvovanja u procesu donošenja odluka. U mnogim zemaljama sistem socijalne pomoći jednostavno nije adekvatan za specifične potrebe žena koje žive u siromaštvu. Rizik osiromašenja je za žene svuda mnogo veći no za muškarce, a za stare žene najveći, upravo usled

nedostataka i neadekvatnosti službi socijalnog staranja. Osiromašenje je prateća pojava srednjih godina u kojima žene teško dolaze do radnog mesta ili bilo kakvog drugog izvora zarade, što se u starosti pretvara u potpunu bedu i lišenost elementarnih potreba. I u zemljama u kojima postoji situacija solidne obrazovanosti žena i visokog učešća na tržištu rada, krizni privredni periodi dovode do masovnog otpuštanja žena i obezvređivanja ženskog rada i obrazovanja.

U pogledu siromaštva žena, Akcione platforma nalaže vladama da redefinišu svoje makroekonomске i društvene politike radi ostvarivanja ciljeva Akcione platforme. Potrebna je primena stabilne makroekonomskе politike sa punim i podjednakim učešćem žena kao i podsticanje stalnog privrednog rasta usmerenog na brisanje siromaštva i polno zasnovanih nejednakosti. Potrebno je restrukturiranje javnih davanja radi unapređenja ekonomskih mogućnosti žena, radi boljeg pristupa izvorima i da bi im se zadovoljile osnovne društvene, obrazovne i zdravstvene potrebe, posebno onih koje trenutno sada žive u siromaštvu. Traži se unapređenje poljoprivrede i ribarstva, gde je neophodno kao prvo obezbediti sigurnost u pogledu dovoljnih količina hrane za domaćinstva, preusmeravanjem, finansijskih, tehničkih i ljudskih resursa. Neophodno je postojanje mreža socijalne pomoći na državnom i opštinskom nivou, kroz koje bi se omogućilo ženama koje žive u siromaštvu da obezbede neophodna sredstva za život, dohodak i prihode i u vremenima krize. Traži se razvitak takvih ekonomsko-političkih programa koje će da imaju pozitivan uticaj na zaposlenost žena, kao i prihode radnika, kako u formalnom tako i neformalnom sektoru, kroz unapređenje specifičnih mera kojima se rešava posebno pitanje dugotrajne nezaposlenosti. Neophodan je razvitak ekonomsko-političkih programa, privrednog, društvenog i poljoprivrednog karaktera, kojima se podržavaju domaćinstva na čijem čelu se nalaze žene. Traži se razvitak i primena programa protiv siromaštva sa merama za povećanje zaposlenosti, uz poboljšanje pristupa hrani ženama koje žive u siromaštvu, kroz formiranje cena i određene distributivne metode.

Neophodna je puna realizacija prava svih emigrantkinja, kroz njihovu zaštitu od nasilja i eksploracije. Neophodni su postupci usmereni ka punoj integraciji emigrantkinja kroz priznavanje njihovog inostranog obrazovanja, diploma, znanja i veština. Traže se mere za integraciju i reintegraciju žena koje žive sada u siromaštvu, u odnose produktivne zaposlenosti u glavnim privrednim tokovima. Interno raseljene žene treba da imaju puni pristup ekonomskim mogućnostima.

Treba da bude omogućeno ženama da imaju pristup pristojnim stambenim uslovima i vlasništvu nad zemljom, ukidanjem svih prepreka za njihovo sticanje, a posebno ženama koje žive u siromaštvu i domaćin-

stvima na čijem čelu se nalaze žene. Traži se stvaranje i primena takvih programa koji će ženama omogućiti lakši pristup poljoprivrednim i ribarskim proizvodima kroz finansijske, tehničke i tržišne usluge.

Neophodno je stvaranje sistema socijalnog osiguranja gde god ono ne postoji, koje bi bilo organizованo na osnovi jednakosti između žena i muškaraca. Traži se obezbeđenje jestinih pravnih savetovališta kao i obezbeđenje pravnog opismenjavanja, naročito namenjenih siromašnim ženama. Potrebna je primena mera unapređenja i jačanja politika i programa za urođenice, radi omogućavanja punog učešća u društvenim tokovima uz poštovanje njihovih kulturnih različitosti, da bi one mogle da imaju mogućnost izbora razvojnih procesa i izlaska iz sopstvenog siromaštva.

Međunarodne finansijske institucije, kao što su Svetska banka i Međunarodni monetarni fond, treba da regionalne razvojne institucije i bilateralne i multilateralne programe razvijaju saglasno sa sledećim ciljevima: nalaženje novih i dodatnih finansijskih izvora radi iskorenjivanja siromaštva, uz posebno ciljanje siromaštva žena; sistematsko jačanje polne dimenzije u primeni programa vlasnišva nad zemljom; nalaženje trajnih i efektivnih rešenja problema dugova u smislu njihovog opraštanja, umanjivanja ili preusmerenja u nove programe i projekte usmerene na prioritetne ciljeve iz ove Akcione platforme; pozivanje međunarodnih finansijskih institucija da ublaže dužnička opterećenja siromašnim zemljama sa niskim nacionalnim prihodom; umanjivanje negativnih efekata ekonomskih programa na rast ekonomskog dispariteta, posebno kada su u pitanju ranjive kategorije kao i kategorije u lošijem položaju; ispitivanje uticaja strukturalnih programa na društveni razvitak kroz polno senzitivne metode da bi se obezbedilo da žene ne snose disproportionalni teret troškova tranzicije; ostvarivanje ambijenta koji bi ženama omogućavao da izgrade i održe stabilne životne uslove.

Od strane nacionalnih i međunarodnih nevladinih organizacija se očekuje mobilisanje svih strana obuhvaćenih razvojnim procesom, uključujući akademske institucije, nevladine organizacije i druge grass-roots i ženske grupe da bi se poboljšali efekti programa usmerenih na iskorenjivanje siromaštva usmerenih na najsiromašnije i najugroženije kategorije žena kao što su žene sa sela i urođenice, žene na čelu domaćinstava, žene u godinama i mlade žene, izbeglice i migrantkinje, invalidkinje, uz prihvatanje da je primena socijalnih programa u primarnoj nadležnosti vlada. Neophodno je uključivanje u sprovođenje razvojnih programa žena kao i omladinskih organizacija. U saradnji sa vladama i privatnim sektorom, neophodan je razvoj službi koje obezbeđuju zdravstvenu zaštitu ženama i obrazovnih institucija, tako da se i siromašnim ženama

i devojkama obezbedi potpuna pristupačnost tim institucijama i službama. U saradnji sa vladama, poslodavcima i drugim društvenim faktorima, potrebno je obezbediti ženama programe dokvalifikacije i sticanja raznih novih korisnih zanja i veština da bi im se omogućilo da zadovolje nove potrebe na tržištu rada. Neophodno je obezbediti punu primenu ženskog prava na jednaku pristupačnost ekonomskim resursima, uključujući pravo nasleđivanja i vlasništva nad zemljom i drugim predmetima svojine, kreditima i odgovarajućim tehnologijama.

Zadatak je i revizija pravnih propisa i upravnih praksi u obezbeđivanju ženama jednakog pristupa ekonomskim resursima. S tim u vezi, potrebno je da vlade obezbede pristupačnost kreditima i bankarskim poslovima i institucijama. To je posebno potrebno ženama u teškim uslovima, zatim onima koje žive u ruralnim ili udaljenim krajevima, kao i gradskim ženama i preduzetnicama, kao mogućnost dobijanja kredita kroz posebnu kreditnu politiku, obuku u korišćenju kapitala i sl. Nužno je ohrabriti stvaranje povezanosti između kreditnih institucija i nevladinih organizacija koje bi mogle da organizuju tu obuku i službe dodele kredita ženama sa sela. Komercijalne banke, specijalizovane finansijske institucije i privatni sektor treba da omogući kredite siromašnim ženama uz razrađenu metodologiju smanjivanja rizika i racionalizacije trošenja. Treba da budu omogućene pozajmice mlađim ženama kojima po tradiciji to nije pruženo. Nužno je pojednostaviti bankarske procedure i postupke za otvaranje bankarskih računa.

Potrebno je i učešće žena u zajedničkom vlasništvu i telima koje donose odluke o kreditima i finansijskim uslugama. Obraća se posebnu pažnju na krediranje malog biznisa i niskoprofitabilnih poslovnih pothvata u formalnom i neformalnom sektoru, jer su to oblasti u kojima se angažuju siromašne žene sa preduzetničkim ambicijama. Međunarodne organizacije treba da povećaju fondove za projekte i programe koje će stvarati na stalnoj osnovi dohodak, namenjenih siromašnim ženama. Neophodna su istraživanja o feminizaciji siromaštva.

Vlade, nevladine organizacije, akademske i istraživačke institucije kao i privatni sektor, treba da razviju metodološke postupke koji će obuhvatati polni aspekt u svim postupcima planiranja i prilagođavanja programa. Primenuju te metodologije u analizama programa i politika sa polnog aspekta i šire rezultate istraživanja. Nacionalne i međunarodne statističke organizacije treba da sistematski skupljaju podatke pokazateljima polno baziranog siromaštva, da bi se žensko siromaštvo u punoj meri učinilo vidljivim i da bi se prepoznale dimenzije ženskog siromaštva i nepriznatog nevidljivog kućnog i drugog rada.

3. ZADACI VEZANI ZA OBRAZOVANJE I OBUČAVANJE ŽENA³

Obrazovanje je ljudsko pravo i predstavlja suštinsko oruđe za postizanje jednakosti, razvijanja i mira. Nediskriminativno obrazovanje je korisno, kako za devojčice tako i za dečake, a u krajnjem ishodu doprinosi razvitu jednakih odnosa među muškarcima i ženama. Pismenost žena je jedan od ključnih faktora u obezbeđivanju i poboljšanju zdravlja, ishrane i obrazovanja porodice, kao i osnaživanju žena da uzmu učešće u društvenom procesu donošenja odluka. Na globalnom, svetskom nivou, devojčice i dečaci uglavnom imaju jednak pristup osnovnom obrazovanju svuda, izuzev u nekim delovima Afrike (Podsahara) i u Centralnoj Aziji, gde su obrazovni procesi još uvek neadekvatni. Napredak postoji u oblasti srednjeg obrazovanja, gde je jednak pristup devojkama i dečacima obezbeđen u mnogim zemljama. Upis devojaka u treći stepen obrazovanja se popravlja. Uprkos svemu, pet godina posle Svetske konferencije o obrazovanju za sve (Jomtien, Tajland, 1995.g.), i usvajanja Svetske deklaracije o obrazovanju za sve, oko 100 miliona dece od kojih oko 60 miliona devojčica, nemaju mogućnosti osnovnog obrazovanja, a još uvek su više od dve trećine (960 miliona) odraslih nepismenih ljudi na svetu žene.

Diskriminacija u pogledu školovanja u mogim krajevima sveta se dešava zahvaljujući održanju raznih običaja, kao što su rani brakovi i trudnoće, i neadekvatna, ispunjena polnim predrasudama nastava, seksualno uznemiravanja i ucenjivanje u obrazovnom procesu, nedostatak i neravnometerna raspoređenost školskih zgrada i opreme. Devojčice su prinuđene da preuzimaju domaće obaveze vrlo rano. Devojčice i devojke se nalaze u situaciji da moraju da odgovore i na školske obaveze i da obavljaju domaće poslove, što često rezultira lošim uspehom u školi i ranim odustajanjem od školovanja, što ima kasnije dugotrajne posledice na ženske živote. Nastavni programi i udžbenici ostali su u velikoj meri prožeti polnim predrasudama i veoma retko su senzitivni u pogledu specifičnih potreba devojaka i žena. Oni ojačavaju i ponovo uspostavljaju tradicionalne društvene uloge žena i muškaraca, što sve zajedno onemogućuje ženama ostvarivanje pune jednakosti u društvu. Obrazovne metode prosvetnih radnika pojačavaju polne razlike između muškaraca i žena, ojačavajući diskriminaciju i potcenjivanje ženskih vrednosti, čime se direktno utiče na umanjivanje ženskog samopouzdarja.

Nastavni programi u oblasti prirodnih nauka ni na koji način ne pružaju mesta za dnevno iskustvo žena i devojaka, a takođe se ne daje adekvatno priznanje ženama naučnicama. Devojčice obično ne dobijaju adek-

vatno obrazovanje iz matematike, prirodnih nauka i tehničkog obrazovanja. I kada prodiru na više obrazovne nivoje, devojke se i dalje kreću u ograničenom broju naučnih oblasti.

U pogledu ostvarenja osnovnog cilja, postizanja jednakih mogućnosti školovanja, od vlada se očekuje da preduzmu adekvatne mere eliminacije diskriminacije na svim obrazovnim nivoima. Do 2000. godine neophodno je obezbediti opštu mogućnost osnovnom obrazovanju i završetak osnovnog obrazovanja od strane najmanje 80 procenata osnovaca; smanjivanje jaza između polova u pogledu nastavka školovanja u srednjoskolskom nivou do 2005 godine; obezbeđivanje opštег osnovnog obrazovanja u svim zemljama do 2015. godine. Neophodna je eliminacija polnih dispariteta u korišćenju obrazovnog sistema u svim oblastima u pogledu trećestepenog obrazovanja, obezbeđenjem da žene imaju jednakе mogućnosti za napredovanje u karijeri, obuci, dobijanju stipendija i kredita, kao i kroz usvajanje afirmativne akcije tamo gde je to moguće.

Potrebno je da vlade u saradnji sa roditeljima, nevladinim organizacijama uključujući omladinske organizacije i privatni sektor, obezbede devojkama tehnička znanja, planiranje karijere, i druga zanja neophodna za njihovo potpuno učestvovanje u društvu.

U pogledu sledećeg osnovnog cilja, eliminacije nepismenosti među ženama, potrebno je preduzeti aktivnosti od strane vlada, nacionalnih, regionalnih i međunarodnih tela, bilateralnih i multirateralnih donatora i nevladinih organizacija, da se smanji broj nepismenih žena na najmanje jednu polovinu od broja koji je postojao 1990, sa posebnim naglaskom na seoske žene, migrantkinje, izbeglice i raseljena lica kao i hendikepirane žene. Treba da se obezbede jednakе mogućnosti za učestvovanje u osnovnom obrazovanju, kao i u postizanju polne jednakosti u završetku osnovnog obrazovanja za devojčice do 2000. godine. Nužno je smanjivanje razlika između situacija koje postoje u zemljama u razvoju i razvijenih zemalja, kao i ohrabrivanje opismenjavanje odraslih i porodica.

Kao treći strateški cilj je obezbeđivanje ženama korišćenje profesionalne obuke, kao i korišćenje nauke i tehnologije i nastavak obrazovanja. Taj cilj se može postići samo zajedničkim aktivnostima vlada, u saradnji sa poslodavcima, zaposlenima, sindikatima i organizovanim radništvom, međunarodnim i nevladinih organizacijama, uključujući ženske i omladinske organizacije i obrazovnim institucijama. Cilj je da se omogući razvitak i primena obrazovanja kroz politiku doobučavanja žena, posebno namenjena mlađim ženama, kao i onim koje se vraćaju na tržište rada, da bi im se obezbedila znanja i veštine potrebne za promjenjen socio-ekonomski kontekst, radi poboljšanja njihovih mogućnosti zaposlenja. Takođe se traži priznanje neformalnih vidova obrazovanja namenjenih

devojkama i ženama. Neophodno je obezbediti adekvatno informisanje o mogućnostima profesionalnog obrazovanja. Posebno je potrebno obrazovati nezaposlene žene da bi im se obezbedila potrebna znanja i veštine radi nalaženja posla ili obezbeđivanja samozaposlenja.

Obuka treba da omogući izlazak iz tradicionalnih oblasti ženskog rada, i omogući angažman u oblastima tehnike, menadžerstva, porasta poljoprivrede, marketinga, ribarstva, industrije, biznisa, umetnosti i zanata. Posebno je značajan angažman žena u projektima generisanja prihoda, tj. granama koje omogućuju stvaranje novog prihoda i otvaranje novih radnih mesta.

četvrti strateški cilj je ostvarivanje nediskriminativnog obrazovanja i obuke, a postiže se zajedničkim aktivnostima vlada, prosvetnih tela i vlasti, kao i obrazovnih i akademskih institucija. Ono što se takođe identificuje kao jedan od strateških ciljeva je unapređenje doživotnosti obrazovanja i obuke za žene i devojke, koji cilj se takođe postiže kroz zajedničku saradnju i aktivnosti svih subjekata i društvenih faktora pozvanih da obezbede nediskriminativni proces obrazovanja.

4. NEJEDNAKOST, NEADEKVATNOST I NEJEDNAKI PRISTUP ŽENA SLUŽBAMA ZDRAVSTVENE ZAŠTITE⁴

Termin "zdravlje" se na početku formuliše kao stanja potpunog fizičkog, psihičkog i društvenog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti ili slabosti. Žensko zdravlje obuhvata emotivno, društveno i fizičko blagostanje žena. One imaju pravo da uživaju najviši dostupni nivo fizičkog i mentalnog zdravlja. Uživanje tog prava je od suštinski vitalnog značaja za njihovu dobrobit i sposobnost da učestvuju u svim oblastima javnog i privatnog života.

Konstatuje se da žene još uvek imaju različit i nejednak pristup korišćenju osnovnih zdravstvenih resursa, uključujući osnovnu zdravstvenu zaštitu za prevenciju i tretman dečjih bolesti, slabu uhranjenost i anemiju. Žene takođe imaju različite i nejednake mogućnosti za zaštitu, unapređenje i održavanje svoga zdravlja. Njihovo zdravlje je pod uticajem polnih predrasuda u zdravstvenom sistemu, nejednakosti i neodgovarajućih medicinskih usluga. Privatizacija sistema zdravstvene zaštite bez adekvatnih garancija opštег pristupa pristupačnim zdravstvenim službama dalje smanjuje dostupnost njihovih usluga. Ta situacija ne samo što ima neposrednog uticaja na zdravlje žena i devojaka već opterećuje žene dodatnim odgovornostima čije mnoge uloge obuhvataju takođe i negov-

ateljske dužnosti u porodici i zajednici, a koje obično nisu uvažavane već samo zahtevane i očekivane. Žensko pravo na zdravlje mora da bude obezbeđeno tokom njihovog čitavog životnog ciklusa podjednako kao i za muškarce.

Ljudska prava žena uključuju i njihovo pravo da imaju mogućnost slobodnog i odgovornog odlučivanja o pitanjima koja se odnose na njihovu seksualnost, uključujući pravo na seksualno i reproduktivno zdravlje, zaštitu od prisile, diskriminacije i nasilja⁵.

Na žensko zdravlje često imaju uticaja isti uslovi koji imaju uticaja i na zdravlje muškaraca, ali njihovo dejstvo nije isto. Među ženama postoji preovlađujuće siromaštvo, ekonomski zavisnost, kao i njihovo specifično iskustvo polno zasnovanog nasilja, negativnog držanja prema devojčicama i ženama, rasna i druga diskriminacija, ograničene mogućnosti koje mnoge žene imaju da kontrolišu svoje živote i sužene mogućnosti donošenja odluka u društvenim razmerama, što sve ima povratni uticaj na njihovo zdravlje⁶.

Zdravlje žena trpi od diskriminacija prema devojčicama koje se ogleda kao prvo, u davanju prioriteta muškoj deci kada je u pitanju ishrana i pristup zdravstvenim službama i nezi, što otežava njihovo sadašnje i buduće zdravstveno stanje. Uslovi koji teraju devojke u rane brakove, trudnoće i odgajanje dece, kao i podvrgavanje štetnim praksama, kao što je genitalno sakaćenje, predstavljaju težak zdravstveni rizik⁷. Adolescentkinjama je potreban pristup nužnoj zdravstvenoj službi i ishrani, kao što je slučaj sa odraslima, a što im često nije omogućeno. Adolescentkinje su takođe biološki i psihosocijalno mnogo ranjivije od svojih muških vršnjaka i izložene seksualnoj zloupotrebi, nasilju i prostituciji, što rezultira nedostatkom zaštite od preranih seksualnih odnosa i svih posledica koje iz njih proizilaze.

Reproduktivna prava podrazumevaju da ljudi imaju mogućnost da ostvare zadovoljavajući i bezbedan seksualni život kao i da imaju sposobnost da se reprodukuju i slobodu da odluče da li će, kada i koliko često to da rade. Žene i muškarci imaju pravo da budu informisani i da imaju pristup bezbednim, efikasnim, pristupačnim i prihvatljivim metodama porodičnog planiranja po svom izboru kao i druge metode regulacije fertiliteta koje nisu protivzakonite kao i pravo i pristup odgovarajućoj zdravstvenoj zaštiti kroz koju će ženi biti omogućeno da bezbedno prođe kroz trudnoću i porodaj i da omogući parovima najbolje šanse da dobiju zdravo potomstvo. To uključuje pravo donošenja odluka koje se odnose na reprodukciju, slobodno od diskriminacije, prisile i nasilja.

Komplikacije povezane sa trudnoćom i porodajem su među najčešćim uzrocima smrtnosti i zdravstvenih poremećaja žena u reproduktivnom

periodu u mnogim zemljama u razvoju, a slični problemi u određenom stepenu postoje i u nekim zemljama tranzicije. Nestručan abortus predstavlja pretnju po život i zdravlje velikog broja žena, što je ozbiljan javni problem najviše za siromašne i najmlade žene koje su u situaciji najvećeg rizika. Većina smrти, povreda i zdravstvenih problema se mogu preventivno sprijeći kroz poboljšanje pristupačnosti adekvatnim zdravstvenim službama uključujući bezbedno i efikasno porodično planiranje.

U mnogim zemljama zanemarivanje reproduktivnih prava žena drastično ograničava njene mogućnosti u privatnom i javnom životu, naročito mogućnosti realizacije prava na obrazovanje i ekonomsko i političko osnaživanje.

SIDA i druge seksualno prenosne bolesti čije je prenošenje ponekad i rezultat seksualnog nasilja, ima pustošeci uticaj na žensko zdravlje, posebno na zdravlje adolescentkinja i mlađih žena. One često nemaju dovoljno moći da budu u situaciji da insistiraju na bezbednom i odgovornom seksu, a imaju i vrlo malo pristupa informacijama o prevenciji i lečenju tih bolesti. Žene predstavljaju polovinu svih novoobolelih odraslih lica od SIDA.

Seksualno i polno zasnovano nasilje uključujući fizičko i seksualno zlostavljanje, međunarodni promet ženama i devojkama, i druge oblike zlostavljanja i eksploracije, smeštaju žene i devojke u visokorizične situacije da obole od fizičkih i mentalnih trauma i bolesti.

Psihički poremećaji prouzrokovani marginalizacijom, društvenom nemoći i siromaštvo, zajedno sa preteranim radom i stresovima, kao i porastom slučajeva domaćeg nasilja, prisustvo suštinskih zloupotreba utiču na zdravlje žena na način kojem bi trebalo da se pokloni najveća moguća paznja. Žene širom sveta su izložene povećanoj upotrebi duvana, alkohola i droga sa ozbiljnim uticajem na njihovo zdravlje i životne nijove dece. Zdravstveni problemi su često povezani sa zanimanjem, jer veliki broj žena radi na niskoplaćenim radnim mestima ili u neformalnom sektoru crnog tržišta rada pod eksploratorskim, nezdravim ili monotonom uslovima rada. U porastu su kancerne oboljenja dojki, materice i druga, koji su kao i neplodnost, mogli da budu izlečivi da su se otkrili i lečili blagovremeno.

Sa produžetkom trajanja ljudskog veka i porastom broja žena u starijim godinama sve više pažnje zahtevaju njihovi specifični zdravstveni problemi. Kombinacija psihičkih i fizičkih promena nastupelih usled menopauze ne retko su kombinovane sa dugogodišnjom nedovoljnom i neadekvatnom ishranom i nedostatkom fizičkih aktivnosti i kretanja, što sve dopirnosi povećanom riziku od kardiovaskularnih bolesti i osteoporoze. Javljuju se takođe i druge bolesti starog doba praćene ne retko

invalidnošću, što sve zahteva posebnu zdravstvenu pažnju i negu takvih žena.

Statistički podaci o zdravstvenom stanju se ne vode sistematski na način koji bi davao jasnu sliku o polu, uzrastu, društveno-demografskom statusu, kao i ustanovljenih demografskim kriterijuma koji bi bili od koristi da se sagledaju i reše problemi društvenih podgrupa koje su posebno ranjive jer su marginalizovane.

Ne retko se žene kao pacijentkinje ne tretiraju u medicinskim ustanovama i od strane medicinskog osoblja svih nivoa sa dovoljno poštovanja, ne obezbeđuje im se adekvatni nivo poverljivosti informacija o njihovom zdravstvenom stanju niti im se garantuje privatnost. U nekim zemljama se kao problem javlja izloženost žena preteranoj upotrebi lekova, nepotrebnim hirurškim zahvatima i drugim neakredvativnim medicinskim tretmanima.

Potrebno je da vlade zajedno sa nevladinim organizacijama kao i organizacijama poslodavaca, podržani od strane međunarodnih institucija organizuju i primene u saradnji sa ženama i lokalnim organizacijama uključujući decentralizovane zdravstvene službe odgovaranje na potrebe žena kroz čitav njihov život.

Traži se da se omogući ženama tokom čitavog njihovog života pristup sistemu socijalne zaštite pod podjednakim uslovima sa muškarcima kroz čitav njihov život. Da se omogući pristupačniji sistem primarne zdravstvene zaštite visokog nivoa. Potrebno je da zdravstveni radnici prođu kroz obuku za polno senzitiviranje, osećaj za stvarne potrebe pacijentkinja i njihovo uvažavanje, komunikacione tehnike, kao i pravo korisnika za poverljivost i privatnost.

Potrebno je obezbediti da se svi zdravstveni radnici saglase sa poštovanjem ljudskih prava, etičkim profesionalnim i polno senzitivnim standardima, da bi bili u stanu da obezbede zdravstvene usluge na bazi dobrovoljnog pristanka informisanih pacijenata. Da se preduzmu sve mere da se eliminišu štetne, medicinski nepotrebne ili prinudne medicinske intervencije, kao i neodgovarajuća ili preterana upotreba lekova kod žena.

Nužno bi bilo ojačati i preorijentisati zdravstvene službe posebno one koje pružaju osnovnu zdravstvenu zaštitu sa namerom da pruže opštu zdravstvenu zaštitu ženama i devojkama. Cilj je da se smanji umiranje na porođaju za 50% u odnosu na nivo iz 1990. do 2000. godine i sledeća polovina do 2015. godine. Potrebno je pokloniti posebnu pažnju potrebbama devojaka, posebno u unapređenju zdravog ponašanja, uključujući fizičke i sportske aktivnosti.

Potrebno je obezbediti da invalidkinje, devojke i žene svih uzrasta dobiju odgovarajuću pažnju i negu. Neophodno je podržati nevladine or-

ganizacije koje rade na ženskom zdravlju da pomognu razvitak mreže svih grupa koje nastoje da poboljšaju saradnju i zajednički rad između svih koji se bave poslovima koji se odnose na zdravlje žena.

Kao jedna od strategija se navodi i jačanje preventivnih programa radi unapređenja zdravlja žena, što podrazumeva aktivnosti vlada u saradnji sa nevladinim organizacijama, mas medijima, privatnim sektorom, relevantnim međunarodnim institucijama, uključujući tela Ujedinjenih nacija ako je potrebno. Tu se daje prioritet i formalnim i neformalnim obrazovnim programima koje pomažu ženama da ostvare samopoštovanje, steknu znanja, donose odluke i preuzimaju odgovornost za sopstveno zdravlje obezbeđuju uzajamno poštovanje u pitanjima koja se odnose na seksualnost.

Potrebno je posebno primeniti politiku iskorenjivanja ženskog siromaštva, ohrabriti muškarce da dele odgovornosti oko podizanja dece, eliminisati diskriminaciju žena, promovisati bavljenje sportom i drugim fizičkim aktivnostima za žene i devojke, smanjiti višestruke terete rada i odgovornosti koje žene imaju na poslu i kod kuće, poboljšati radne uslove u smislu poštenijeg plaćanja i mogućnosti napredovanja za žene. Nužne su informacije o zdravlju i ishrani koje treba da budu dostupne kroz redovno školovanje, kampanja protiv svih oblika zavisnosti od droga i drugih sredstava. Neophodno je unaprediti zdravstvene tretmane osteoporoze - bolesti koja uglavnom napada žene, rano otkrivanje i lečenje raka dojke i grlića materice, poboljšati nezdrave i loše ambijentalne uslove, usvojiti posebne preventivne mere radi zaštite žena, mladih i dece od bilo kakvih zloupotreba, seksualnog zlostavljanja, eksploracije, prodaje i nasilja, uključujući pravnu zaštitu, medicinsku i ostalu pomoć.

Važno je i da medicinski fakulteti i druge visokoobrazovne ustanove za medicinsko osoblje sadrži kao obavezne programe nastave koji se odnose specifičnosti ženskog zdravlja.

Interesantno je da se osim tradicionalno prisutnih subjekata odgovornih za ostvarivanje strateških ciljeva vezanih za žensko zdravlje, kao što su vlade, nevladine organizacije, organi Ujedinjenih nacija i sl, predviđa takođe i učešće nekih drugih faktora. To su na primer, donatori, farmaceutska industrija i mas mediji, naročito kada su u pitanju ciljevi vezani za istraživanja o problemima ženskog zdravlja. Od svih pomenutih faktora se takođe očekuje doprinos u povećanju broja žena na liderskim pozicijama unutar organizacije zdravstvenih službi, kako onih koje pružaju neposredne zdravstvene usluge pacijentkinjama, tako i onih koje se bave istraživačkim, inovatorskim i naučnim radom.

Od ženskih i omladinskih organizacija se očekuje da u saradnji sa vladama i zdravstvenim ustanovama obavljaju nadzor na pojedinim as-

pektima ženskog zdravlja. Potrebno je takođe uložiti više materijalnih sredstava u žensko zdravlje a posebno one ustanove i organizacije koje se bave primarnom zdravstvenom zaštitom žena.

5. ZADACI VEZANI ZA PROBLEM NASILJA PREMA ŽENAMA⁸

Nasilje ugrožava ili ukida mogućnost uživanja ljudskih prava ženama, kao i njihove osnovne ljudske slobode. Dugotrajno propuštanje država da zaštite žene od nasilja i promovišu njihova ljudska prava je problem koji se tiče svih država. U svim društvima u manjoj ili većoj meri, žene i devojke su izložene fizičkim, seksualnim i psihološkim nasilnim radnjama, koje su rasprostranjene bez obzira na imovinske, klasne ili kulturne razlike. Nizak društveni i ekonomski status žena se javlja i kao uzrok i kao posledica nasilja prema ženama.

Pojam "nasilje prema ženama" označava svaku radnju u javnom ili privatnom životu čija posledica su fizička, psihička ili psihološka oštećenja, ili patnje žena, a tim pojmom obuhvaćene su i pretnje nasiljem, pridnudno ili arbitрерно lišenje slobode.

Neke grupe žena su posebno ranjive i izložene mogućem nasilju, kao što su npr: pripadnice manjina, domorotkinje, izbeglice, emigrantkinje, migrantske radnice, siromašne žene koje žive u udaljenim ili seoskim sredinama, žene koje žive u bedi, institucionalizovane ili zatvorene žene, ženska deca, invalidkinje, starije, raseljene, repatriirane žene, žene koje žive u siromaštvu za vreme oružanih sukoba, strane okupacije, agresivnih i građanskih ratova, terorizma, uključujući uzimanje taoca.

Nasilne radnje ili pretnje da će se one preduzeti, bez obzira da li se dešavali u javnom ili privatnom životu, usadjuju strah i nesigurnost u ženske živote, i pretstavljaju prepreku za postizanje jednakosti, razvoja i mira. Strah od nasilja je stalna prepreka ženskoj mobilnosti i ograničenje njihovom pristupu resursima i osnovnim aktivnostima. Nasilje je jedan od suštinskih društvenih mehanizama kojim muškarci vrše kontrolu nad ženama i drže ih u podređenom položaju. Do nasilja dolazi često u porodicama gde se toleriše. Takvi slučajevi se retko prijavljuju a i tamo gde su prijavljeni, retko dolazi do kažnjavanja učinioца.

Prvi subjekti, prozvani i pozvani da intervenišu u slučajevima nasilja prema ženama, su vlade od kojih se očekuje da preduzmu integralne mere prevencije i eliminacije nasilja prema ženama. One pre svega treba da osude to nasilje i da ga ne opravdavaju pozivanjem na običaje, tradiciju ili religiju, da bi izbegle obaveze koje se odnose na eliminaciju nasilja pre-

ma ženama koje su predviđene u Deklaraciji o eliminaciji svih oblika nasilja prema ženama.

Potrebno je da se države uzdržavaju od svih oblika nasilja prema ženama i da budu revnosne u prevenciji, istraživanju i u skladu sa domaćim zakonodavstvom, kažnjavanju nasilnih radnji prema ženama, bilo da su radnje izvršene od strane državnih organa ili privatnih lica.

Nužno je da ozakone ili osnaže postojeće kaznene, građanske, radne i upravne sankcije u domaćem zakonodavstvu da bi se omogućilo kažnjavanje učinioца i nadoknada štete ženama i devojkama koje su bile podvrgнуте bilo kom obliku nasilja, bilo kod kuće, na radnom mestu, u zajednici ili društvu. Potrebno je takođe da se aktivno angažuju radi usvajanja međunarodnih normi ljudskih prava i dokumenata koje se odnose na ženska ljudska prava a posebno ona koja su sadržana u: 1) Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima, 2) Međunarodnoj konvenciji o građanskim i političkim pravima, 3) Međunarodnoj konvenciji o ekonomskim, društvenim i kulturnim pravima, 4) Konvenciji protiv mučenja i drugih surovih, nečovečnih i degradirajućih postupaka i tretmana.

Posebno se naglašava nužnost potpune primene Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama. Traži se unošenje polne perspektive u glavni politički život radi osvetljavanja pravih uzroka, mehanizama i posledica nasilja. To je posebno upućeno onima koji treba da primenjuju zakonske mere protiv nasilnika, kao što su službenici policije, sudova, medicinski i socijalni radnici i sl. Neophodno je da se ženama koje su bile podvrgнутne nasilju omogući pristup pravosudnim mehanizmima radi postizanja pravedne nadoknade. Traži se konkretno ozakonjenje zabrane vršenja nasilnih akata i kažnjavanje učinilaca koji su izvršili radnje genitalnog sakaćenja (obrezivanja), ubistva ženske dece, prenatalnog selekcionisanja, nasilja vezanog za miraz. Neophodno je formulisati i primeniti na svim odgovarajućim nivoima planove aktivnosti za eliminaciju nasilja prema ženama. Potrebno je preduzeti mere na obrazovnom planu da se modifikuju društveni i kulturni modeli ponašanja muškaraca i žena i da se eliminišu predrasude i običaji koji se baziraju na ideji superiornosti ili inferiornosti jednog pola u odnosu na drugi.

Traži se stvaranje mehanizama koji će ženama i devojkama omogućiti da prijave nasilne radnje prema njima u atmosferi poverenja i bez straha od kazni ili osvete. Potrebno je obezbediti da invalidkinje imaju pristup informacijama i službama koje se bave nasiljem prema ženama. Potrebno je poboljšati, razviti i materijalno podržati progam obuke za medicinske, pravosudne, socijalne i obrazovne radnike sa ciljem da se izbegnu nasilne zloupotrebe žena, kroz senzibilisanje tog personala o pravoj prirodi polno baziranog nasilja. Traži se usvajanje takvih zakonskih odred-

aba koje bi regulisale kažnjavanje državnih službenika kada učine nasilne radnje prema ženama u vršenju svoje dužnosti. Neophodna je saradnja sa Specijalnom izveštajicom Komisije za ljudska prava Ujedinjenih Nacija u pružanju svih neophodnih informacija vezanih za nasilje prema ženama kao i saradnja sa drugim posebnim izveštajicima⁹ u pogledu nasilja prema ženama. Od država se traži da zahtevaju produženje mandata specijalne izveštajice, kada on istekne 1997, radi obezbeđenja kontinuiteta njenog rada.

Neophodno je da vlade, lokalni organi uprave, opštine, nevladine organizacije, obrazovne institucije javni i privatni sektor, preduzetništvo i mas mediji preduzmu mere radi: obezbeđenja dobro finansiranih skloništa, za žene i devojke koje su preživele nasilje, kao i obezbeđeno medicinsko, psihološko i drugo neophodno savetovanje i podrška u nalaženju nezavisnih izvora prihoda; formiranja jezički i kulturno prihvatljivih službi za emigrantkinje i migrantske radnice, žene i devojke, koje su žrtve polno baziranog nasilja; podržavanja aktivnosti i inicijative ženskih i nevladinih organizacija širom sveta radi podizanja svesti o problemima nasilja prema ženama radi njihovog doprinosa njegovom eliminisanju; podržavanja i finansiranja obrazovnih programa na lokalnom nivou kojim bi se ponovo oživeli tradicionalni metodi postupanja sa polno baziranim nasiljem, ali i pronalazili novi sa istim ciljem; organizovanja i finansiranja obrazovnih programa namenjenih devojkama i mlađicima, ženama i muškaricima o mogućnostima nenasilnog komuniciranja i rešavanja konflikata.

Traži se širenje informacija o tome koje su službe na raspolaganju ženama žrtvama nasilja. Neophodno je formirati i finasirati specijalne rehabilitacione programe za učinioce nasilja da bi se sprečilo da oni nastave sa nasilnim ponašanjem. Neophodno je podizanje svesti i odgovornosti medija u promovisanju nestereotipnih prikaza žena i muškaraca, kao i eliminisanje nasilnog modela ponašanja.

Od vlasti, sindikata, poslodavaca, omladinskih i nevladinih organizacija se traži da razviju programe i postupke eliminacije seksualne zloupotrebe i ucenjivanja u svim obrazovnim institucijama i radnim mestima. Oni takođe treba da razvijaju obrazovne programe za podizanje svesti o postojanju nasilnih radnji koje predstavljaju krivična dela i kršenje ženskih ljudskih prava. Neophodno je njihovo učešće u razvijanju savetodavnih programa i programa oporavka za devojke i žene koje su živele u nasilnim vezama, domovima ili institucijama u kojima se nasilje dešavalo.

Generalni sekretar Ujedinjenih nacija ima zadatku da posebnoj izveštajici Komisije za ljudska prava obezbedi potrebna sredstava i osoblje za samostalno obavljanje njenih dužnosti ili za saradnju sa drugim posebnim izveštajicima, telima i komisijama Ujedinjenih nacija.

Vlade, regionalne organizacije, Ujedinjene nacije, istraživačke organizacije, ženske i omladinske organizacije, kao i nevladine organizacije imaju zadatku da unaprede istraživanja, prikupljanje podataka i statističke obrade, koje se posebno odnose na slučajeve domaćeg nasilja, utvrđivanje njihovih uzroka, prirode, ozbiljnosti posledica, kao i efekte mera primenjenih u preventivni i lečenju posledica nasilja prema ženama. Potrebno je podržati obavljanje istraživanja o uticaju pojedinih oblika nasilja, kao što je silovanje, na žene i devojke. Potrebno je podstići medije da istraže uticaj rodnih stereotipa koji se lansiraju kroz reklame i spotove na pribegavanje nasilju, radi njihovog eliminisanja.

Vlade zemalja porekla, tranzita ili odredišta prometa ženama, kao i regionalne i međunarodne organizacije, imaju zadatku da pomazu žrtvama prometa ženama i nasilja koje ga prati. Pre svega, neophodna je ratifikacija međunarodnih dokumenata koje zabranjuju promet ljudima i rođstvo. Sa ciljem eliminisanja prometa ženama, plaćenog seksa, pritudnih brakova, i drugih oblika komercijalizovanog seksa, potrebno je preduzeti odgovarajuće mere i zakonsku regulativu radi kažnjavanja učinioca krivičnim i građanskim sankcijama. Potrebno je preduzeti saradnju i koncentrisanu akciju svih relevantnih prinudnih organa i institucija radi smanjenja prometa ženama na nacionalnom regionalnom i međunarodnom nivou. Neohodno je namenjivanje sredstava za organizovanje lečenja i rehabilitacije žrtava prometa ženama koje bi obuhvatale i profesionalnu obuku, pravnu pomoć, poverljivu zdravstvenu zaštitu, a sve to u saradnji sa nevladinim organizacijama, radi obezbeđenja specifične psihološke, medicinske i socijalne pomoći žrtvama prometa ženama. Nužno je u vidu prevencije razvijati mere protiv seks turizma i prometa ženama sa posebnim naglaskom na zaštitu mlađih žena i devojaka.

6. UMESTO ZAKLJUČKA O PEKINŠKOJ DEKLARACIJI

Prvi pozvani i prozvani faktori u ostvarivanju ciljeva predviđenih u Pekinškoj deklaraciji su vlade. Ono što ipak u vidu zaključka treba naglasiti, je stalno apostrofirana uloga nevladinih organizacija. Obuhvaćenost nevladinih organizacija je od ogromne važnosti u sprovođenju dugoročne agende predviđene u Pekinškoj deklaraciji.

Treba imati u vidu da globalne promene nude kako mogućnosti tako i opasnosti za žene, kao što je uvek slučaj u vremenima promena i krize. One stvaraju okvir za postojanje novih mogućnosti za žene koje im nude nova rešenja da uđu u javnu političku debatu na način na koji to nikada

ranije nije bilo moguće. A opasnost je da će čak i oni napretci koje smo načinili biti izgubljeni ako ne budemo u stanju da iskoristimo tu mogućnost da idemo dalje. Žene su obično vođe na lokalnom nivou. One vode takođe porodice i zajednice u vremenima krize. One su te koje moraju da se snađu sa budžetom, da ishrane decu i da sačuvaju porodicu na okupu u ratnim vremenima i drugim krizama. Ali kako se penjemo na lestvici moći, sa porodičnog i lokalnog nivoa na nacionalni i međunarodni nivo, i kako vremena krize zamenjuju mirna vremena, ženski glasovi i same žene isčešavaju. Ovaj pokret, pokret nevladinih ženskih organizacija je upravo pokret za promenu toga, i to je pokret koji smo započeli pre dve decenije.

Nevladine ženske organizacije najviše treba da se angažuju u pogleđu lobiranja svojih vlada, da bi se one na međunarodnom nivou založile za usvajanje opcionog protokola za CEDAW (Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama) a koji bi predviđao mogućnosti: 1) postojanja žalbene procedure koja bi omogućavala ženama ili grupama da traže pravne lekove u slučajevima pojedinačnog nasilja i kršenja njihovih ljudskih prava, i 2) postojanja istražnog postupka kojim bi međunarodni komitet proveravao kako vlade sprovode u život odredbe CEDAW-a i koji komitet bi mogao i po sopstvenoj inicijativi da istražuje izveštaje o raširenosti svih oblika kršenja ženskih ljudskih prava.

BILJEŠKE:

- 1 Usvojena je na 16tom plenarnom sastanku koji je održan 15. septembra.
- 2 Zadaci vezani za borbu protiv ženskog siromaštva sadržani su u odredbama članova 47-81 Pekinške deklaracije.
- 3 Zadaci vezani za obrazovanje žena sadržani su u čl. 69 - 88 Pekinške deklaracije.
- 4 Žensko zdravlje kao jedan od strateških ciljeva predviđenih u Akcionej platformi, predviđeno je članovima od 89. do 111.
- 5 Inter-Balkan Conference on Legal Strategies to Combat Domestic Violence, Sofia, Bulgaria, November 4-7, 1997, Minnesota Advocates for Human Rights, str. 7-22.
- 6 M.J. Frug: Women and Law, (1992), The Foundation Press, Inc, Westbury, str. 177-229.
- 7 Beyond Law, Stories of Law and Social Change from Latin America and Around the World, (1993), Instituto Latino Americano de Servicios Legales Alternativos, Santafe de Bogota, str 23-35.
- 8 Zadaci vezani za borbu protiv nasilja prema ženama sadržani su u odredbama članova 112-131 Pekinške deklaracije.
- 9 Kao što su za mučenja, vansudske i arbitrarne egzekucije.

IX Glava

TEKSTOVI MEĐUNARODNIH UGOVORA RELEVANTNIH ZA ŽENSKA LJUDSKA PRAVA

1. KONVENCIJA O ELIMINACIJI SVIH OBЛИKA DISKRIMINACIJE ŽENA

Države potpisnice ove Konvencije,

Uzimajući u obzir da Povelja Ujedinjenih nacija reafirmiše veru u osnovna ljudska prava i dostojanstvo ljudske ličnosti i jednak prava muškaraca i žena,

Uzimajući u obzir da Univerzalna Deklaracija o ljudskim pravima potvrđuje principe neprihvatljivosti diskriminacije i proklamuje da su sva ljudska bića rođena slobodna i jednak u dostojanstvu i pravima i da su svi ovlašćeni da imaju sva ta prava i slobode koje su u tome sadržane bez razlikovanja bilo koje vrste uključujući i razlikovanje na osnovu pola,

Uzimajući u obzir da države potpisnice Međunarodne konvencije o ljudskim pravima imaju obvezu da obezbede podjednaka prava muškaraca i žena da uživaju sva ekonomski, društvena, kulturna, građanska i politička prava,

Smatrajući da međunarodne konvencije zaključene pod nadzorom Ujedinjenih Nacija i specijalizovanih organa unapređuju jednakost prava muškaraca i žena,

Smatrajući ipak, da znatna diskriminacija prema ženama nastavlja da postoji uprkos postojanju tih raznih dokumenata,

Podsećajući da diskriminacija žena krši principe jednakosti prava i poštovanja ljudskog dostojanstva, da prepreka učešću žena u političkom, društvenom, ekonomskom i kulturnom životu svojih zemalja pod jednakim uslovima sa muškarcom koči rast prosperiteta društva i porodice i otežava puni razvitak ženskih potencijala u službi svojih zemalja i ljudskog roda.

Smatrajući da u situaciji siromaštva žene imaju poslednje pristup hrani, zdravlju, obrazovanju, školovanju i mogućnostima zaposlenja kao i drugim potrebama,

Ubeđene da će uspostavljanje novog međunarodnog ekonomskog poretku baziranog na jednakosti i pravdi značajno doprineti unapređenju jednakosti između muškaraca i žena,

Naglašavajući da je iskorenjivanje apartheid, svih formi rasizma, rasne

diskriminacije, kolonijalizma, neo-kolonijalizma, agresije, strane okupacije i dominacije i mešanja u unutrašnje stvari država bitno za potpuno uživanje prava muškaraca i žena,

Potvrđujući da će jačanje međunarodnog mira i bezbednosti, popuštanje međunarodne zategnutosti, uzajamna saradnja između svih država bez obzira na njihove društvene i političke sisteme, opšte i kompletno razoružanje, a posebno stavljanje nuklearnog naoružanja pod striktnu i efikasnu međunarodnu kontrolu, potvrda principa pravednosti, jednakosti i uzajamne koristi u odnosima između zemalja i realizacija prava na samopredeljenje i nezavisnost naroda pod stranom ili kolonijalnom dominacijom i stranom okupacijom, kao i na nacionalnu suverenost i teritorijalni integritet, unaprediti društveni poredak i razvitak i da će imati za posledicu postizanje pune jednakosti između muškaraca i žena,

Ubeđeni da pun razvitak zemlje, dobrobit sveta i razlozi mira zahtevaju maksimum učešća žena pod jednakim uslovima sa muškarcima na svim poljima,

Imajući na umu da je ogroman doprinos žena blagostanju porodice i razvitičku društva, mada još nepotpuno priznat, kao i društveni značaj materinstva i uloge oba roditelja u porodici i podizanju dece, i svesni da uloga žena u rađanju ne treba da bude osnova za diskriminaciju već da podizanje dece zahteva podelu odgovornosti između muškaraca i žena,

Određujući da u svrhu primene principa predviđenih Deklaracijom o eliminaciji diskriminacije žena treba da usvoje mere koje se zahtevaju radi elminacije takve diskriminacije u svim svojim formama i manifestacijama,

Složile su se u sledećem,

PRVI DEO

Član 1.

Za ciljeve ove Konvencije, termin "diskriminacija žena" će značiti svako razlikovanje, isključivanje ili ograničavanje ljudskih prava i osnovnih sloboda u političkom, ekonomskom, društvenom, kulturnom, građanskem ili bilo kom drugom domenu, učinjeno na osnovu pola koje za rezultat ima umanjivanje ili onemogućavanje priznavanja uživanja ili vršenja tih prava od strane žena na osnovi jednakosti muškaraca i žena, bez obzira na njihov bračni status.

Član 2.

Države potpisnice osuđuju diskriminaciju žena u svim njenim formama, slažu se da omoguće svim odgovarajućim sredstvima i bez odlaganja politiku eliminisanja diskriminacije žena i u tom smislu preduzimaju radnje:

Da integriru princip jednakosti muškaraca i žena u svim svojim nacionalnim ustavima i odgovarajućem zakonodavstvu ako još uvek nisu tamo uneti i da obezbede pravnim putem i kroz druge odgovarajuće mere, praktičnu realizaciju tога principa;

Da usvoje odgovarajuće zakonodavstvo i druge mere, uključujući sankcije gde im ima mesta, zabranjujući svaku diskriminaciju žena;

Da uspostave pravnu zaštitu prava žena na jednakim osnovama kao i muškarcima i da obezbede nadležne nacionalne tribunale i druge javne institucije radi efikasne zaštite žena od svake vrste diskriminatornih radnji;

Da se uzdrže od bilo kakve diskriminatorne radnje ili prakse protiv žena i da obezbede da se javne vlasti i institucije ponašaju u skladu sa tom obavezom;

Da preduzmu sve odgovarajuće mere da eliminišu diskriminaciju žena od strane bilo koje osobe, organizacije ili preuzeća;

Da preduzmu sve odgovarajuće mere, uključujući i zakonske, da promene ili ponište postojeće zakone, regulative i običaje ili prakse kojima se uspostavlja diskriminacija protiv žena;

Da pozovu sve nacionalne kaznene odredbe koje predviđaju diskriminaciju žena;

Član 3.

Države potpisnice će preduzeti na svim poljima, a posebno političkom, društvenom, ekonomskom i kulturnom, sve odgovarajuće mere, uključujući i zakonske, da obezbede puni razvitak i unapređenje žena u cilju da im se garantuje vršenje i uživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda na osnovu jednakosti sa muškarcima.

Član 4.

Usvajanje posebnih privremenih mera od strane država potpisnica sa ciljem ubrzanja de facto jednakosti između muškaraca i žena neće se smatrati kao diskriminacija kako je definisano u ovoj Konvenciji, nego će bez izuzetka biti prekinute kada se budu ostvarili ciljevi jednakih mogućnosti i tretmana.

Usvajanje posebnih mera od strane država potpisnica, uključujući mere sadržane u sadašnjoj Konvenciji, koje imaju za cilj zaštitu materinstva neće se smatrati diskriminatornom.

Član 5.

Države potpisnice će preduzeti sve odgovarajuće mere:

Da modifikuju društvene i kulturne modele ponašanja muškaraca i žena u pogledu postizanja eliminacije predrasuda i običaja i svih drugih

praksi koje se baziraju na ideji inferiornosti ili superiornosti bilo polova bilo stereotipnih uloga muškarca i žene;

Da obezbede porodično obrazovanje uključujući odgovarajuće razumevanje materinstva kao društvene funkcije i priznavanje zajedničke odgovornosti muškaraca i žena u podizanju razvoju njihove dece, podrazumevajući da je interes dece primaran u svim slučajevima.

Član 6.

Države potpisnice će preduzeti sve odgovarajuće mere uključujući zakonske da spreče svaki oblik trgovine ženama i eksploataciju i prostituciju žena.

DRUGI DEO

Član 7.

Države potpisnice će preduzeti sve odgovarajuće mere da eliminišu diskriminaciju žena u političkom i javnom životu zemlje, i posebno će obezbediti žena pravo da pod jednakim uslovima sa muškarcima:

(a) Glasaju na svim izborima i javnim referendumima i da budu sposobne da budu birane u sva javna, izbora tela;

(b) Uzmu učešće u formulisanju vladine politike i u njenoj primeni i da vrše javne službe i sve javne funkcije na svim vladinim nivoima;

(c) Učestvuju u nevladinim organizacijama i udruženjima koje su aktivne u javnom i političkom životu zemlje.

Član 8.

Države potpisnice će preduzeti sve odgovarajuće mere da obezbede ženama da pod jednakim uslovima sa muškarcima i bez ikakve diskriminacije, mogu da predstavljaju svoje vlade na međunarodnom nivou i da učestvuju u radu međunarodnih organizacija.

Član 9.

1. Države potpisnice će obezbediti ženama jednaka prava u odnosu na muškarce da pribave, menjaju i zadrže svoje državljanstvo. One će takođe posebno obezbediti da ni brak sa strancem, niti promena državljanstva muža za vreme braka ne znači, automatsku promenu državljanstva supruge, ostajanje bez državljanstva ili prinudno prihvatanje državljanstva muža.

2. Države potpisnice će obezbediti ženama jednaka prava sa muškarcima u pogledu državljanstva njihove dece.

TREĆI DEO

Član 10.

Države potpisnice će preduzeti odgovarajuće mere da eliminišu diskriminaciju žena u namjeri da im obezbede jednaka prava sa muškarcima u oblasti obrazovanja i posebno da im se na osnovu principa jednakosti obezbedi:

(a) Iste uslove za karijeru i mogućnosti rukovođenja, za mogućnosti studiranja i za sticanje diploma u obrazovnim strukturama svih nivoa i kategorija, kako u seoskim tako i u gradskim oblastima; ta jednakost će biti obezbedena u predškolskim, opštim, tehničkim, profesionalnim i višim tehničkim obrazovnim institucijama kao i u svim vrstama profesionalnih obuka;

(b) Pristup istim obrazovnim programima, istim ispitima, nastavnom kadru sa kvalifikacijama istog standarda i istim školskim zgradama sa opremom istog kvaliteta;

(c) Eliminacija bilo kog stereotipnog koncepta uloge muškaraca i žena na svim nivoima i svim formama obrazovanja ohrabrvanjem drugih viđova obrazovanja koje će omogućiti postizanje tog cilja, i posebno, revidnjom udžbenika i školskih programa i adaptacijom nastavnih metoda;

Iste mogućnosti da se dobiju stipendije i druge školske pogodnosti;

Iste mogućnosti za pristup programima kontinuiranog obrazovanja, uključujući programe za odrasle i funkcionalno opismenjavanje, posebno one koje imaju za cilj da u najranijoj mogućoj fazi smanje sve razlike u obrazovanju koje postoji između muškaraca i žena;

Smanjenje prekidanja školovanja od strane žena i organizovanje programa za devojke i žene koje su napustile školu pre mature;

Iste mogućnosti aktivnog učestvovanja u sportovima i fizičkom obrazovanju;

Pristup posebnim obrazovnim informacijama koje treba da pomognu obezbeđenje zdravlja i dobrobit porodica, uključujući informacije i savete u pogledu planiranja porodice.

Član 11.

Države potpisnice će preduzeti odgovarajuće mere da eliminišu diskriminaciju žena na polu zaposlenosti u namjeri da obezbede ženama i muškarcima ista prava na osnovu jednakosti a posebno:

Pravo na rad kao neotuđivo pravo svih ljudskih bića;

Pravo na iste mogućnosti za zaposlenje, uključujući takođe iste kriterijume prilikom selekcije u pogledu primanja na posao;

Pravo na slobodan izbor profesije radnog mesta, pravo na napredovanje, trajnost radnog odnosa i sve beneficije i uslove službe kao i pra-

vo na profesionalno obučavanje i doobučavanje, uključujući stažiranje, usavršavanje višeg nivoa i povratnu obuku;

Pravo na jednako plaćanje, uključujući beneficije, pravo na jednak tretman u pogledu rada kao i jednakost tretmana u vrednovanju kvaliteta rada;

Pravo na socijalnu sigurnost, posebno u slučajevima penzonisanja, nezaposlenosti, bolesti, invaliditeta, starosti i drugih nesposobnosti za rad, kao i pravo na plaćeno odsustvo;

Pravo na zdravstvenu zaštitu i bezbedne radne uslove, uključujući zaštitu reproduktivne funkcije;

U nameri da sreće diskriminaciju žena na osnovu braka ili materinstva radi ostvarenja prava na rad, države članice će preduzeti odgovarajuće mere:

Da zabrane, pod pretnjom izricanja sankcija, otpuštanje zbog trudnoće li materinskog odsustva i diskriminaciju u otpuštanju na osnovu bračnog statusa;

(b) Da uvedu materinsko odsustvo sa plaćenjem ili sličnim socijalnim beneficijama bez gubitka ranijeg zaposlenja, položaja u službi i socijalne pomoći;

(c) Da ohrabre donošenja odredaba o neophodnosti podržavanja državnih službi koje bi omogućvale roditeljima da kombinuju porodične obaveze i sa službenim odgovornostima i učešćem u javnom životu, posebno kroz unapređivanje formiranja i razvoja mreže ustanova za dečju zaštitu;

(d) Da pribave posebnu zaštitu ženama za vreme trudnoće u onim vrstama poslova koje su dokazano štetne za njih.

Zaštitno zakonodavstvo u odnosu na oblasti obuhvaćene ovim članom će biti periodično preispitivano u svetlu naučnih i tehnoloških saznanja i biće menjano, opozivano i šireno prema potrebama.

Član 12.

Države potpisnice će preduzeti sve odgovarajuće mere da eliminišu diskriminaciju protiv žena na polju zdravstvene zaštite u nameri da obezbede, na osnovi jednakosti muškaraca i žena, pristup službama zdravstvene zaštite, uključujući one koje se odnose na planiranje porodice.

Bez obzira na odredbe paragrafa 1. ovog člana, države članice će obezbediti ženama odgovarajuće službe za pružanje zdravstvene zaštite u slučajevima trudnoće, porođaja i u postporodiljskom periodu, omogućavajući besplatne usluge gde je to potrebno, kao i adekvatnu ishranu za vreme trudnoće i dojenja.

Član 13.

Države članice će preduzeti mere da eliminišu diskriminaciju žena u drugim oblastima ekonomskog i društvenog života u nameri da obezbede na osnovu jednakosti muškaraca i žena, ista prava a posebno:

Pravo na porodične beneficije;

Pravo na bankarske kredite, hipoteke i druge oblike finansijskih kredita;

Pravo da učestvuju u rekreativnim aktivnostima, sportovima i svim aspektima kulturnog života.

Član 14.

Države potpisnice će uzeti u obzir posebne probleme s kojima se suočavaju seoske žene i značajnu ulogu koju imaju seoske žene u ekonomskom opstajanju svojih porodica, uključujući njihov rad u nenovčanom sektoru ekonomije, i predužeće odgovarajuće mere da obezbede primenu odredaba ove Konvencije na žene u seoskim oblastima.

Države potpisnice će preduzeti sve odgovarajuće mere da eliminišu diskriminaciju žena u seoskim sredinama u nameri da im omoguće na osnovi jednakosti muškaraca i žena, učešće i koristi od seoskog razvoja a posebno će takvim ženama omogućiti pravo:

Da učestvuju u razradi i primeni razvojnog planiranja na svim nivoima;

Da im se omogući korišćenje odgovarajuće zdravstvene zaštite, uključujući informisanje, savetovanje i službe porodičnog planiranja;

Da imaju direktnе koristi od programa socijalnog osiguranja;

Da pribave sve vrste školovanja i obrazovanja, formalnog i neformalnog, uključujući takođe i one koje se odnose na funkcionalnu pismenost, kao i inter alia, koristi od svih opštinskih i kućnih službi, u nameri da povećaju njihovu tehničku sposobljenost;

Da organizuju grupe samopomoci i kooperativne u nameri da pribave jednak pristup ekonomskim mogućnostima kroz zaposlenje i samozauposlenje;

Da učestvuju u svim društvenim aktivnostima;

Da imaju pristup poljoprivrednim kreditima zajmovima, marketinškim mogućnostima, odgovarajućoj tehnologiji i jednakom tretmanu kod poljoprivrednih i imovinskih reformi kao i kod šema raspodele zemlje;

Da im je omogućeno uživanje odgovarajućih uslova života, posebno kada je u pitanju stanovanje, sanitarni uslovi, električna energija i snabdevanje vodom, transport i komunikacije.

ČETVRTI DEO

Član 15.

Države potpisnice će omogućiti da žene budu jednake sa muškarcima pred zakonom.

Države potpisnice će omogućiti ženama pravnu sposobnost u građanskim stvarima identičnu onoj koju imaju muškarci, kao i iste mogunosti realizacije te pravne sposobnosti. Posebno će omogućiti ženama jednako pravo da zaključuju ugovore i raspolažu imovinom i da imaju jednak tretman na svim nivoima postupka pred sudovima i tribunalima.

Države potpisnice se slažu da će svi ugovori i svi drugi privatni instrumenti bilo koje vrste sa pravnim efektima koji su usmereni na smanjenje pravne sposobnosti žena biti smatrani kao nepostojeći i ništavi.

Države potpisnice će omogućiti muškarcima i ženama ista prava u pogledu prava koje se odnosi na lično kretanje i slobodu da izaberu mesto boravka i stanovanja.

Član 16.

Države potpisnice će preduzeti odgovarajuće mere da eliminisu diskriminaciju prema ženama po svim pitanjima koja se odnose na pitanja bračnih i porodičnih odnosa a posebno će obezbediti na osnovu jednakosti muškaraca i žena:

Jednako pravo na sklapanje braka;

Jednako pravo na slobodan izbor bračnog druga i sklapanje braka samo sa punim sopstvenim pristankom;

Jednaka prava i odgovornosti za vreme braka i njegovog razvoda;

Jednaka prava i odgovornosti oba roditelja, bez obzira na njihov bračni status, u pogledu svih stvari koje se odnose na njihovu decu; u svim slučajevima, interesi dece će biti istaknuti;

Jednaka prava da odluče slobodno i odgovorno o broju i rasporedu njihove dece i da imaju pristup informacijama, obrazovanju i sredstvima koja bi ih osposobila da koriste ta prava;

Jednaka prava i odgovornosti u pogedu čuvanja, hranjeništva, starateljstva i usvajanja dece, ili sličnih institucija gde oni postoje u nacionalnim zakonodavstvima; u svim slučajevima interesi dece će biti prioritetni;

Jednaka lična prava muža i žene, uključujući pravo da biraju porodično ime, profesiju i zanimanje;

Jednaka prava za oba bračna druga u pogedu vlasništva, državine, upravljanja, administriranja, uživanja i raspolaganja imovinom, bez obzira da li je vršenje tih poslova besplatno ili za odgovarajuću nadoknadu.

2. Zaručivanje i venčavanje deteta neće imati pravnog efekta i biće

preduzete sve neophodne mere uključujući zakonske, radi preciznog određenja minimalnih godina za brak i činjenje službene registracije braka obaveznim.

PETI DEO

Član 17.

U pogledu razmatranja napretka učinjenog primenom ove Konvencije, biće formiran Komitet za eliminaciju diskriminacije žena (nadalje: Komitet), koji će se sastojati u vreme stupanja Konvencije na pravnu snagu od 18 a posle ratifikacije ili pristupa Konvenciji minimalno 35 država potpisnica. 23 stručnjaka visokih moralnih standarda i kompetencije iz oblasti koju pokriva ova Konvencija. Stručnjaci će biti izabrani od strane država potpisnica između njihovih državljana na osnovu ličnih sposobnosti, pri čemu će pažnja biti posvećena odgovarajućoj geografskoj distribuciji i predstavljanju različitih civilizacijskih oblika kao i pravnih sistema.

Članovi Komiteta će biti izabrani tajnim glasanjem sa lista određenih od strane država članica. Svaka država može da nominuje jedno lice od svojih državljanina.

Početna selekcija će biti šest meseci posle datuma stupanja na snagu sadašnje Konvencije. Najmanje tri meseca pre datuma svakog izbora Generalni sekretar Ujedinjenih Nacija će uputiti pismo državama članicama pozivajući ih da u okviru dva meseca podnesu svoju nominaciju. Generalni sekretar će pripremiti po alfabetском redu uređenu listu i podneće je državama članicama.

Izbor članova Komiteta će se održati na sastanku država članica sazvanih od strane Generalnog sekretara u sedištu Ujedinjenih nacija. Na tom sastanku, za koji kvorum čine dve trećine država članica, lica izabrana u Komitet će biti ona nominovana lica koja su dobila najveći broj glasova i apsolutnu većinu glasova predstavnika država članica koji su prisutni i glasaju.

Članovi Komiteta će biti izabrani na termin od četiri godine. Ipak, termini devet izabranih članova u prvom krugu izbora će isteći krajem druge godine; odmah posle prvog izbora imena tih devet članova će biti izabrani kockom od strane predsedavajućeg Komiteta.

Izbor pet dodatnih članova Komiteta će biti održan u saglasnosti sa odredbama paragrafa 2, 3 i 4 ovog člana, dolazeći posle trideset i pete ratifikacije ili pristupa. Termini dva dodatna člana izabranih tim povodom će isteći krajem druge godine, a imena ta dva člana biraju se kockom od strane predsedavajućeg Komiteta.

Za popunjene upražnjenih mesta, države članice čiji su stručnjaci prekinuli svoju funkciju na mestu članova Komiteta će postaviti druge stručnjake između svojih državljanina što mora da odobri Komitet.

Članovi Komiteta će sa potvrdom Generalne skupštine, primati plate od strane fondova Ujedinjenih nacija za vreme i pod uslovima kako Skupština odluči imajući u vidu važnost Komitetove odgovornosti.

Generalni sekretar Ujedinjenih nacija će pribaviti neophodno osoblje i opremu za efektivno vršenje funkcije Komiteta shodno sadašnjoj Konvenciji.

Član 18.

Države potpisnice se obavezuju da će radi razmatranja od strane Komiteta podnosići izveštaj Generalnom sekretaru Ujedinjenih Nacija o zakonodavnim, sudskim administrativnim i drugim merama koje su usvojili radi davanja efekata odredbama ove Konvencije i o napretku koji je učinjen tokom vremena:

U okviru jedne godine od kada je Konvencija stupila na snagu u odnosnoj državi, i posle toga, u najkraćem periodu od četiri godine i dalje kada god Komitet to zahteva,

Izveštaji mogu sadržati okolnosti i teškoće koje imaju uticaja na stepen ispunjenosti obaveza koje proizilaze iz ove Konvencije.

Član 19.

Komitet će usvojiti sopstvena proceduralna pravila.

Komitet će izabrati svoje činovnike na rok od dve godine.

Član 20.

Komitet će se normalno sastajati ne duže od dve nedelje godišnje u namerni da razmotri izveštaje podnete shodno članu 18. ove Konvencije.

Sastanci Komiteta će se normalno držati u sedištu Ujedinjenih Nacija ili bilo kom drugom odgovarajućem mestu, kako odredi Komitet.

Član 21.

Komitet će, kroz Ekonomski i Društveni savet davati redovni godišnji izveštaj Generalnoj skupštini Ujedinjenih Nacija o svojim aktivnostima i činiti predloge i opšte preporuke zasnovane na uvidu u izveštaje i informacije primljene od država članica. Takve sugestije i opšte preporuke biće uključene u Izveštaj Komiteta zajedno sa komentarima država članica, ako postoje.

Generalni sekretar će preneti izveštaje Komiteta Komisiji za Status žena radi njihove informisanosti.

Član 22.

Specijalizovane agencije će biti ovlašćene da budu predstavljene kod razmatranja primene takvih odredaba ove Konvencije prema domenu njihovih aktivnosti. Komitet može pozvati specijalizovane agencije da podnesu izveštaje o primeni Konvencije u oblasti koje dolaze u domen njihovih aktivnosti.

ŠESTI DEO

Član 23.

Ništa navedeno u ovoj Konvenciji neće biti osnova za donošenje nekih drugih odredaba koje bi više vodile ka postizanju jednakosti između muškaraca i žena od onih koje mogu biti sadržane:

U zakonodavstvu države članice, ili

U bilo kojoj drugoj međunarodnoj konvenciji, ugovoru ili sporazumu koji je na snazi toj državi.

Član 24.

Države potpisnice će nastojati da usvoje sve neophodne mere na nacionalnom nivou sa ciljem postizanja pune realizacije prava priznatih u ovoj Konvenciji.

Član 25.

Sadašnja Konvencija će biti otvorena svim državama za potpisivanje.

Generalni sekretar Ujedinjenih Nacija je određen kao depozitar sadašnje Konvencije.

Sadašnja Konvencija može biti podvragnuta ratifikacijom. Instrumenti ratifikacije će biti deponovani kod Generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija.

Sadašnja Konvencija će biti otvorena za pristup svim državama. Pristup će postati važeći deponovanjem pristupnih instrumenata kod Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija.

Član 26.

Zahtev za revizijom sadanje Konvencije može biti učinjen u svako vreme i od svake države potpisnice na način podnošenja pismene beleške Generalnom sekretaru Ujedinjenih Nacija.

Generalna skupština Ujedinjenih Nacija će odlučiti da li će i koje korake preduzeti u pogledu takvog zahteva.

Član 27.

Sadašnja Konvencija će stupiti na snagu tridesetog dana posle datuma deponovanja dvadesetog instrumenta ratifikacije ili pristupa kod Generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija.

Za svaku državu potpisnicu koja je ratifikovala ovu Konvenciju ili joj je pristupila posle deponovanja dvadesetog instrumenta ratifikacije ili pristupa, ona će stupiti na pravnu snagu tridesetog dana posle datuma deponovanja sopstvenog instrumenta ratifikacije ili pristupa.

Član 28.

Generani sekretar Ujedinjenih nacija će primati i deliti tekstove rezervi stavljene od strane bilo koje države u vreme ratifikacije ili pristupa Konvenciji.

Rezerve nespojive sa ciljevima i svrhom ove Konvencije neće biti dozvoljene.

Beleškom upućenom Generalnom sekretaru Ujedinjenih Nacija u bilo koje vreme mogu biti povučene rezerve. Generalni sekretar će o tome obavestiti sve države. Takva beleška biće efektivna od dana kada je primljena.

Član 29.

Svaki spor koji nije sporazumno rešen između dve ili više država potpisnica u pogledu tumačenja ili primene ove Konvencije, biće na zahtev jedne od njih, podvrнут arbitraži. Ako za šest meseci od datuma podnošenja zahteva za arbitriranje stranke ne mogu da se sporazumeju o njenoj organizaciji, bilo koja od strana može izvestiti o sporu Međunarodni sud pravde pod uslovom da je u saglasnosti sa Statutom suda.

Svaka država potpisnica može u vreme potpisivanja, ratifikacije ili pristupa Konvenciji da oglasi da se ne obavezuje paragrafom 1. ovog člana. Druge države potpisnice neće biti obavezne ovim paragrafom u pogledu država koje su načinile takvu rezervu.

Svaka država potpisnica koja je načinila rezervu u saglasnosti sa paragrafom 2 ovog člana može u svako doba povući tu rezervu beleškom Generalnom sekretaru Ujedinjenih Nacija.

Član 30.

Sadašnja Konvencija, tj. tekstovi na arapskom, kineskom, engleskom, francuskom, ruskom i španskom, koji su podjednako autentični, biće deponovani kod Generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija.

Prevod sa engleskog:
Zorica Mršević

2. DEKLARACIJA O ELIMINACIJI NASILJA PREMA ŽENAMA¹

Generalna skupština,

Uočavajući hitnost potrebe opšte primene prema ženama prava i načela u pogledu jednakosti, sigurnosti, slobode, integriteta i dostojanstva svih ženskih ljudskih bića,

Podvlačeći da su ta prava sadržana u međunarodnim instrumentima, uključujući, inter alia, Univerzalnu Deklaraciju o ljudskim pravima, Međunarodnu Konvenciju o građanskim i političkim pravima, Međunarodnu Konvenciju o ekonomskim, društvenim i kulturnim pravima, Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama, i Konvenciju protiv mučenja i drugih surovih i degradirajućih postupaka i kažnjavanja,

Priznajući da bi efektivno sprovođenje Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama doprinela eliminaciji nasilja prema ženama i da će ova Deklaracija ojačati i dopuniti taj proces,

Smatrajući da je nasilje prema ženama prepreka u postizanju jednakosti, razvijanja i mira, kao što je priznato u najrobijskoj strategiji za unapređenje položaja žena, koja je preporučivala komplet mera za borbu protiv nasilja prema ženama, kao i punu primenu Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama,

Potvrđujući da nasilje prema ženama krši, ugrožava i poništava korišćenje ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane žena, i svesni postojanja dugog perioda propuštanja da se zaštite i unaprede ta prava i slobode u odnosu na nasilje prema ženama,

Priznajući da nasilje prema ženama predstavlja manifestaciju istorijski nejednakih odnosa moći između muškaraca i žena, što je vodilo u dominaciju nad i diskriminaciju prema ženama od strane muškaraca i sprečavanju njihovog punog razvijanja, i da je nasilje prema ženama jedan od suštinskih društvenih mehanizama koje žene prinudno stavlja u podređen položaj u poređenju sa muškarcima,

Smatrajući da su neke grupe žena, kao one koje pripadaju manjinskim grupama, urođeničke žene, žene-izbeglice, migrantkinje, žene koje žive u seoskim ili udaljenim zajednicama, siromašne žene, žene u zatvorskim ili sličnim institucijama, ženska decata, žene sa nedostacima, starije žene i žene u situaciji oružanog sukoba, posebno izložene nasilju.

Podsećajući da Rezolucija Ekonomskog i društvenog saveta 1990/15 od 24. maja 1990 u aneksu, inter alia priznaje da je nasilje prema ženama u porodici i društvu rašireno kao i da se prostire preko imovinskih, klas-

nih i kulturnih granice na koje se mora odgovoriti hitnim i efikasnim mera-ma za eliminaciju njegove pojave.

Podsećajući dalje na Rezoluciju Ekonomskog i društvenog saveta 1991/18 od 30 maja 1991, koja inter alia preporučuje razvitak mreže za stvaranje međunarodnog instrumenta koji bi se eksplisitno odnosio na nasilje protiv žena,

Pozdravljujući sa dobrodošlicom ulogu koju ima ženski pokret u podsticanju porasta pažnje na prirodu, ozbiljnost i priširenost problema nasilja prema ženama,

Alarmirani time da su mogućnosti žena da postignu pravnu, društvenu, političku i ekonomsku jednakost u društvu ograničene, inter alia i nastavljanjem i endemičnošću nasilja,

Uvereni da u svetu gore rečenog postoji potreba za: (a) jasnom i sveobuhvatnom definicijom nasilja prema ženama; (b) jasno utvrđenim pravima koji treba da se primene da bi se osigurala eliminacija nasilja prema ženama u svim njegovim oblicima; (c) rešenost država u pogledu prihvaćenih odgovornosti; i (d) rešenost međunarodne zajednice u njenoj širini da eliminiše nasilje prema ženama.

1. Svečano se proglašava ova Deklaracija i podstiču se naporu da ona postane opšte poznata i poštovana.

Član 1.

U cilju ove Deklaracije, termin "nasilje prema ženama" znači svaki akt polno zasnovanog nasilja koji rezultira ili može da ima za rezultat fizičku, seksualnu ili psihičku štetu ili patnje žena, uključujući pretrje takvim aktima, ograničenje ili proizvoljno lišenje slobode, bez obzira da li proizlazi iz javnog ili privatnog života.

Član 2.

Nasilje prema ženama će biti shvaćeno da se odnosi na sledeće oblike ali takođe da nije ograničeno na njih:

(a) Fizičko, seksualno i psihološko nasilje koje se javlja u porodici, uključujući batinjanje, seksualnu zloupotrebu ženske dece u domaćinstvu, nasilje vezano za miraz, bračno silovanje, žensko genitalno sakaćenje i druge tradicionalne prakse štetne za žene, nebračno nasilje i nasilje povezano sa eksplotacijom;

(b) Fizičko, seksualno i psihološko nasilje koje se dešava u okvirima opšte zajednice, uključujući silovanje, seksualnu zloupotrebu, seksualno iznuđivanje i ponižavajući rad, u obrazovnim ustanovama i na drugim mestima, promet ženama i prisilnu prostituciju;

(c) Fizičko, seksualno i psihološko nasilje učinjeno ili oprošteno od strane države, ma gde da se desilo.

Član 3.

Žene su ovlašćene na jednako uživanje i zaštitu svih ljudskih prava i osnovnih sloboda na političkom, ekonomskom, društvenom, kulturnom, građanskom ili svim ostalim poljima. Ta prava uključuju, inter alia:

- (a) Pravo na život;²
- (b) Pravo na jednakost;³
- (c) Pravo na ličnu slobodu i sigurnost;⁴
- (d) Pravo na jednaku pravnu zaštitu;⁵
- (e) Pravo na zaštitu od svih oblika diskriminacije;⁶
- (f) Pravo na najviši dostupni nivo fizičkog i mentalnog zdravlja;⁷
- (g) Pravo na uslove rada koji su pravedni i u korist žena;⁸
- (h) Pravo da se ne bude podvrgnut mučenju, ili drugim surovim, ne-humanim ili degradirajućim postupcima ili kažnjavanju.⁹

Član 4.

Države treba da osude nasilje prema ženama i ne treba pri tom da se pozivaju ni na kakve običaje, tradiciju, religijska ili druga mišljenja da bi izbegle svoje obaveze u pogledu njegove eliminacije. Države treba da primene bez odlaganja sva odgovarajuća sredstva u politici eliminacije nasilja prema ženama, i konačno, treba:

(a) Da razmotre, gde to još nije urađeno, ratifikaciju ili prihvatanje Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama ili da povuku sve rezerve na tu Konvenciju;

(b) Da se uzdrže od angažovanja u nasilju prema ženama;

(c) Da izvrše odgovarajuće mere radi sprečavanja, vođenja istrage i u saglasnosti sa nacionalnim zakonodavstvom, kazne dela nasilja prema ženama, bilo da su te radnje učinjene od strane države ili privatnih lica;

(d) Da unaprede kaznene, građanske, radne i administrativne sankcije u domaćem zakonodavstvu radi kažnjavanja i nadoknade štete učinjene ženama koje su podvrgnute nasilju; ženama koje su podvrgnute nasilju treba da bude obezbeđen pristup pravosudnim mehanizmima kao i pravedni i efikasni pravni lekovi za nadoknadu štete koju su pretrpele, kao što je predviđeno nacionalnim zakonodavstvom. Države treba takođe da informišu žene o njihovim pravima da traže nadoknadu kroz pravosudne mehanizme;

(e) Da razmotre mogućnosti razvitka nacionalnih planova aktivnosti radi unapređenja zaštite žena od svih oblika nasilja ili da uključe odredbe u istom cilju kod planova koji već postoje, uzimajući u obzir kada je to odgovarajuće, saradnju koja se može obezrediti sa nevladinim organizacijama, posebno one čija je delatnost iz te oblasti;

(f) Da razviju na sveobuhvatan način, preventivne pristupe i sve takve mere pravne, političke, administrativne i kulturne prirode koje unapređuju

zaštitu žena protiv svih oblika nasilja, i obezbede da se ne desi ponovna viktimizacija žena kao rezultat polno nesenzibilnih zakona, prisilnih mera i drugih intervencija;

(g) Da rade na pribavljanju maksimalno primenljivih, u smislu pristupačnosti, sredstava, i gde je potrebno u okvirima međunarodne saradničke mreže, da žene povrgnute nasilju, a gde je to potrebno i njihova deca imaju specijalističku negu, kao što je rehabilitacija, pomoć u nezi dece i njihovom izdržavanju, tretmane, savetovanje, zdravstvene i socijalne službe, pogodnosti i programe, kao i pomoćne strukture, i treba da preduzmu sve druge odgovarajuće mere da unaprede njihovu sigurnost i fizičku i psihološku rehabilitaciju;

(h) Da uključe u vladine budžete sredstva za svoje aktivnosti usmerene ka eliminaciji nasilja prema ženama;

(i) Da preduzmu mere da obezbede da službena lica za primenu pravude i javni službenici odgovorni za primenu politike prevencije, istrage i kažnjavanja nasilja prema ženama, budu adekvatno obučeni i sezibilisani u pogledu potreba žena;

(j) Da usvoje odgovarajuće mere, posebno u oblasti obrazovanja, radi promene društvenih i kulturnih modela ponašanja muškaraca i žena radi eliminacije predrasuda, običaja i svih drugih praksi baziranih na ideji inferiornosti ili superiornosti bilo kog od polova kao i na stereotipnim ulogama muškaraca i žena;

(k) Da unaprede istraživanja, prikupljanje podataka i statistike, koja se posebno odnosi na domaće nasilje, u odnosu na prevladavanje drugih oblika nasilja prema ženama i da ohrabre istraživanje njihovih uzroka, prirode, ozbilnosti i posledice nasilja nad ženama kao i efikasnost primenjenih mera u smislu prevencije i nadoknade nastupele štete usled nasilja; ti statistički rezultati i nalazi istraživanja će biti učinjeni javnim;

(l) Da usvoji mere usmerene ka eliminaciji nasilja prema ženama koje su posebno osetljive na nasilje;

(m) Da uključe u podnetim izveštajima kao što se zahteva shodno relevantnim instrumentima o ljudskim pravima Ujedinjenih Nacija, informacije koje se odnose na nasilje prema ženama i mere za primenu ove Deklaracije;

(n) Da ohrabre unapređenje odgovarajućih smernica radi pomoći primene principa ustanovljenih ovom Deklaracijom;

(o) Da priznaju važnost uloge ženskih pokreta i ne vladinih organizacija širom sveta u podizanju svesti o problemu nasilja prema ženama i njegovom ublažavanju;

(p) Da omoguće i olakšaju rad ženskog pokreta i ne vladinih organizacija kao i da sarađuju sa njima na lokalnom, nacionalnom i regionalnom nivou;

(q) Da ohrabre međuvladine regionalne organizacije u kojima su članovi radi uključivanja eliminacije nasilja prema ženama u svoje programe gde je to moguće.

Član 5.

Organi i specijalizovane agencije sistema Ujedinjenih Nacija treba, u okviru svojih očekivanih polja delatnosti, da doprinesu priznavanju i realizaciji ovih prava i principa ustanovljenih u ovoj Deklaraciji, a do toga treba da između ostalog:

(a) Stimulišu međunarodnu i regionalnu saradnju u pogledu definisanja regionalnih strategija za borbu protiv nasilja, razmene iskustava i finansijskih programa koji se odnose na eliminisanje nasilja prema ženama;

(b) Da uvedu sastanke i seminare sa ciljem stvaranja i podizanja svesti među svim ljudima u pogledu problema eliminacije nasilja prema ženama;

(c) Da stimulišu saradnju i razmenu iskustava u okvirima sistema Ujedinjenih Nacija između tela koja se bave ugovorima o ljudskim pravima da bi efikasno mogli da odgovore problematici;

(d) Da uključe u analize o društvenim trendovima i problemima urađene od strane tela i organa sistema Ujedinjenih Nacija u vidu periodičnih izveštaja o svetskoj društvenoj situaciji, i ispitivanje trendova u pogledu nasilja prema ženama;

(e) Da unaprede formulisanje smernica ili uputstava koja se odnose na nasilje prema ženama, uzimajući u obzir ovde pomenute mere;

(g) Da razmatraju problem eliminisanja nasilja prema ženama kao odgovarajući u ispunjenju svojih ovlašćenja zajedno sa poštovanjem primene instrumenata ljudskih prava;

(h) Da sarađuju sa nevladinim organizacijama u pogledu nasilja prema ženama.

Član 6.

Ništa u ovoj Deklaraciji neće imati uticaja na bilo koju odredbu koja je bolje koncipirana za borbu protiv nasilja prema ženama, a koja može biti sadržana u zakonodavstvu država ili bilo kojoj međunarodnoj konvenciji, ugovoru ili instrumentu na snazi u nekoj državi.

Prevod sa engleskog: Zorica Mršević

3. NAIROBIJSKA PRAVILA O POBOLJŠANJU BUDUĆEG POLOŽAJA ŽENA

(NAIROBI FORWARD-LOOKING STRATEGIES FOR THE ADVANCEMENT OF WOMEN)

(adopted by the World Conference to review and appraise the achievements of the United Nations Decade for Women: equality, development and peace, Nairobi, 15-16 July, 1985).

(usvojena od strane svetske Konferencije za razmatranje i ocenu dostignuća Dekade Ujedinjenih Nacija za žene: ravnopravnost, razvoj i mir, Nairobi, 15.-16. jul 1985).

paragraf 258.

Različiti oblici nasilja prema ženama javljaju se u svakodnevnom životu u svim društvima. Žene tuku, sakate, pale, seksualno zlostavljaju i siluju. Ovakvo nasilje glavna je prepreka postizanju mira i drugih ciljeva Dekade i potrebno mu je posvetiti posebnu pažnju. Ženama žrtvama nasilja trebalo bi posvetiti posebnu pažnju i pružiti sveobuhvatnu pomoć. S toga bi trebalo formulisati zakonske mere u cilju prevencije nasilja i pomoći ženama žrtvama. Svaka država bi trebalo da osnuje organizacije koje bi se bavile nasiljem prema ženama u porodici i društvu. Politiku prevencije bi trebalo detaljno razraditi i obezbediti institucionalizovane oblike pomoći ženama žrtvama nasilja.

paragraf 288.

Rodno specifično nasilje je u porastu, pa bi primarna akcija vlada trebalo da bude afirmisanje dostojanstva žena.

Vlade bi trebalo da intenziviraju svoje napore u pravcu osnivanja ili proširivanja vidova pomoći žrtvama ovakvog nasilja, i to kroz obezbeđivanje skloništa, pomoći, pravnih i drugih usluga.

Pored neposredne pomoći ženama žrtvama nasilja u porodici i društvu, vlade bi trebalo da preduzmu korake u cilju povećanja društvene svesti o nasilju nad ženama kao društvenom problemu, da ustanove takvu politiku i zakonske mere kako bi se saznali njegovi uzroci i sprečilo i eliminisalo ovakvo nasilje, naročito putem suzbijanja degradirajućeg načina predstavljanja žena u društvu i, konačno, da podstakne razvoj vaspitnih i prevaspitnih mera za počinitelje.

Prevod sa engleskog: Sanja Ćopić

4. KONVENCIJA PROTIV MUČENJA I DRUGIH SVIREPIH, NEHUMANIH I DEGRADIRAJUĆIH POSTUPAKA ILI KAŽNJAVANJA

(CONVENTION AGAINST TORTURE AND OTHER CRUEL, INHUMAN OR DEGRADING TREATMENT OR PUNISHMENT (1984))

I DEO

Član 1.

1. Za svrhe ove Konvencije pojam "mučenje" označava svaku radnju kojom se osobi namerno nanosi jak fizički ili psihički bol ili patnja u cilju dobijanja od te ili treće osobe informacije ili priznanja, kažnjavanja te ili treće osobe za učinjeno delo ili zbog sumnje da su delo učinili, ili zastrašivanja ili prinudovanja te ili treće osobe, ili zbog bilo kog razloga baziраног na bilo kom obliku diskriminacije, kada bol ili patnju nanose ili na to podstiču ili su sa tim saglasni ili na to pristaju službena lica ili lica koja u tom svojstvu postupaju. To ne uključuje samo onaj bol ili patnju koji nastaju, nerazdvojno ili uzgredno, pri izvršenju zakonskih sankcija.

2. Ovaj član ne ide na štetu nijednom međunarodnom instrumentu ili nacionalnoj legislaturi koja sadrži ili može da sadrži odredbe za širu primenu.

Član 4.

1. Svaka zemlja potpisnica obezbediće da se svi oblici mučenja smatraju krivičnim delom prema krivičnom zakonu. Isto ovo će se primeniti i u slučaju pokušaja, saizvršilaštva ili uzimanja učešća u radnjama mučenja.

2. Svaka zemlja potpisnica obezbediće adekvatno kažnjavanje za ove prestupe, uzimajući u obzir njihovu ozbiljnu prirodu.

Član 10.

1. Svaka država potpisnica obezbediće obrazovanje i informisanje o zabranjenosti svih oblika mučenja, što u potpunosti obuhvata obuku osoblja kriminalističke službe, civila ili vojske, medicinskog osoblja, državnih funkcionera i drugih osoba koje mogu biti umešane u nadzor, ispitivanje ili tretman nad bilo kojom osobom u slučaju lišenja slobode, zadržavanja ili zatvaranja.

2. Svaka država potpisnica uključiće ovu zabranu u pravila ili instrukcije izdate s obzirom na dužnosti i funkcije svakog od prethodno navedenih lica.

Član 11.

Svaka država potpisnica vršiće sistematsko preispitivanje pravila, instrukcija, metoda i prakse ispitivanja, kao i organizacije nadzora i tretmana nad licima prilikom lišenja slobode, zadržavanja ili zatvaranja, na celokupnoj teritoriji koja je pod njenom jurisdikcijom, a sve u cilju prevencije svih slučajeva mučenja.

Član 12.

Svaka država potpisnica obezbediće da nadležni organi sprovedu brzu i nepristrasnu istragu u slučaju osnovane sumnje da je preduzeta radnja mučenja na bilo kom delu teritorije koji je pod njenom jurisdikcijom.

Član 13.

Svaka država potpisnica obezbediće da svaki pojedinac koji potvrđi da je bio mučen na bilo kom delu teritorije pod njenom jurisdikcijom ima pravo na žalbu i brzu i nepristrasnu parnicu sprovedenu od strane nadležnog organa. Trebalo bi preduzeti mere da se podnosič žalbe i svedoci zaštite od svakog maltretiranja ili zastrašivanja kao posledica podnošenja žalbe ili svedočenja.

Član 14.

1. Svaka država potpisnisa obezbediće u svom pravnom sistemu da žrtva bilo kog oblika mučenja dobije obeštećenje i da ima pravo na pravičnu i adekvatnu kompenzaciju, uključujući sredstva za što je moguće potpuniju rehabilitaciju. U slučaju smrti žrtve kao posledici mučenja, izdržavana lica imaće pravo na kompenzaciju.

2. Ništa iz ovog člana neće uticati na pravo žrtve na kompenzaciju prema drugim licima, ako to predviđa nacionalno zakonodavstvo.

Član 16.

1. Svaka država potpisnica preduzeće, na celokupnoj teritorije koja je pod njenom jurisdikcijom, mere u cilju prevencije drugih oblika surovog, nehumanog i degradirajućeg postupanja ili kažnjavanja koji se ne mogu podvesti pod pojam "mučenje" kako je definisano u članu 1, kada ih preduzimaju, na to podstiču ili su sa tim saglasna ili na to pristaju službena lica ili lica koja u tom svojstvu postupaju. Posebno obaveze sadržane u članovima 10, 11, 12 i 13 važiće i u slučaju drugih oblika surovog, nehumanog ili degradirajućeg postupanja ili kažnjavanja.

2. Odredbe ove Konvencije ne idu na štetu odredaba bilo kog međunarodnog instrumenta ili nacionalnog zakona koji zabranjuju surovo, nehumano ili degradirajuće postupanje ili kažnjavanje ili koji se odnose na ekstradiciju ili isključenje.

Prevod sa engleskog: Sanja Ćopić

5. DODATAK REZOLUCIJE EKONOMSKOG I SOCIJALNOG SAVETA 1990/15: "PREPORUKE I ZAKLJUČCI PROIZAŠLI IZ PRVOG RAZMATRANJA I OCENE PRIMENJIVANJA NAIROBIJSKIH UNAPREĐENIH PRAVILA".

(PREPORUKA XXII (24. maj 1990.)

(APPENDIX TO ECOSOC RESOLUTION 1990/15 "RECOMMENDATIONS AND CONCLUSIONS ARISING FROM THE FIRST REVIEW AND APPRAISAL OF THE IMPLEMENTATION OF THE NAIROBI FORWARD-LOOKING STRATEGIES." RECOMMENDATION XXII (24 May, 1990).

Vlade bi trebalo da preduzmu neposredne mere za ustanavljanje adekvatnih kazni za nasilje prema ženama u porodici, na radnom mestu i u društvu. Vlade i druge relevantne organizacije trebalo bi, takođe, da sprovode politiku prevencije, kontrole i redukovana uticaja nasilja na žene u porodici, na radnom mestu i u društvu. Vlade i relevantne agencije, ženske organizacije, nevladine organizacije i privatni sektor trebalo bi da razvijaju adekvatne popravne, vaspitne i socijalne službe, uključujući skloništa, programe za obuku osoblja kriminalističke službe, pravosuđe i osoblje zdravstvenih i socijalnih službi, kao i adekvatne mere zastrašivanja i popravljanja. Trebalo bi povećati broj žena u kriminalističkim službama, službama pravne pomoći i pravosudnom sistemu.

Ujedinjene Nacije, vlade i nevladine organizacije trebalo bi da prouče vezu između predstavljanja nasilja nad ženama u medijima i nasilja nad ženama u porodici i društvu, uključujući moguće efekte novih transnacionalnih transmisionih tehnologija.

6. REZOLUCIJA EKONOMSKOG I SOCIJALNOG SAVETA 1991/18 O NASILJU NAD ŽENAMA U SVIM NJEGOVIM FORMAMA (1991)

(ECOSOC RESOLUTION 1991/18 ON VIOLENCE AGAINST WOMEN IN ALL ITS FORMS (1991)).

Ekonomski i Socijalni Savet,

Podsećajući na Nairobijska unapređena pravila o poboljšanju položaja žena, u kojima je naznačeno da je nasilje nad ženama bilo glavna prepre-

ka za postizanje ciljeva Dekade Ujedinjenih Nacija za žene: ravnopravnost, razvoj i mir (4).

Imajući na umu preporuke i zaključke proizašle iz prvog razmatranja i ocene primenjivanja Nairobijskih unapređenih pravila, sadržanih u dodatku rezolucije 1990/15 od 24. maja 1990. godine, koji zaključuju da nasilje nad ženama u porodici i društvu prožima sve delove društva bez obzira na ekonomske, klasne ili kulturne razlike, i posebno preporuku XXII, koja poziva na neposrednu akciju vlade, relevantne agencije, ženske organizacije, nevladine organizacije i privatni sektor u suzbijanju nasilja prema ženama,

Uzimajući u obzir rezoluciju 1988/27 od 26. maja 1988. godine, u kojoj Savet poziva na nastavak konsolidovanja napora u cilju iskorenjivanja nasilja nad ženama u porodici i društvu,

Takođe, uzimajući u obzir relevantne preporuke šestog kongresa Ujedinjenih Nacija o prevenciji kriminala i postupanju sa prestupnicima (5) i Engleskog kongresa (6) i relevantna opažanja Sedmog kongresa, (7)

Imajući na umu Konvenciju o eliminisanju svih oblika diskriminacije prema ženama, usvojenu od strane Generalne skupštine u rezoluciji 34/180 od 18. decembra 1979. godine, koja ženama garantuje jednak prava kao i muškarcima,

Imajući u vidu da je u svojim opštim preporukama broj 12 Komitet za eliminisanje diskriminacije prema ženama preporučio državama potpisnicama da u svojim periodičnim izveštajima Komitetu unesu i informacije o merama preduzetim u cilju zaštite žena od svih oblika svakodnevnog nasilja koje se javlja u porodici, na radnom mestu ili u drugim sferama društvenog života, (8) i da je Komitet na svom desetom zasedanju odlučio da na jedanaestom zasedanju razmotri pitanje nasilja nad ženama, (9)

Zapažajući, međutim, da Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije prema ženama nije eksplisitno odredila nasilje prema ženama,

1. Poziva države-članice da uoče da se nasilju prema ženama mora suprotstaviti najrazličitijim merama;

2. Podseća države-članice da nasilje prema ženama, koje spada u domen ostvarivanja jednakih prava, proizilazi iz nejednakе raspodele moći između muškaraca i žena u društvu;

3. Zalaže se da države-članice usvoje, prošire i primenjuju zakone kojima se zabranjuje nasilje nad ženama;

4. Takođe se zalaže da države-članice preduzmu sve administrativne, socijalne i vaspitne mere kako bi se žene zaštitile od svih oblika fizičkog i psihičkog nasilja;

5. Preporučuje da se okvir delovanja međunarodnih instrumenata razvije u saradnji sa Komitetom za eliminisanje diskriminacije prema ženama, koji će eksplisitno odrediti nasilje prema ženama;

6. Traži od Generalnog sekretara, preko Odeljenje za poboljšanje položaj žena Centra za socijalni razvoj i humanitarne poslove Sekretarijata, da 1991. ili 1992. godine sazove sastanak eksperata iz svih regiona, uključujući i predstavnike Komiteta za eliminisanje diskriminacije prema ženama i Komiteta za suzbijanje i kontrolu kriminala, finansiran iz vanbudžetskih izvora, na kome bi se odredilo nasilje prema ženama i razmotrite mogućnosti pripremanja međunarodnog dokumenta i elemenata koje bi on sadržao i da se podnese izveštaj Komisiji za status žena na njenom 36. zasedanju;

7. Traži od vlada na svim nivoima da razviju programe obuke za ljude koji rade u pravosuđu u krivičnim stvarima i sistemu zdravstvene zaštite, uključujući policajce, lekare, medicinske sestre, socijalne radnike i pravnike, kako bi se obezbedilo senzibilisanje i pravičnost pravosuđa;

8. Zalaže se da vlade, međunarodne organizacije, nevladine organizacije, druga relevantna tela i naučnici sprovedu istraživanje o uzrocima nasilja nad ženama.

Prevod sa engleskog: Sanja Ćopić

7. GENERALNA PREPORUKA 19 KOMITETA ZA ELIMINISANJE DISKRIMINACIJE PREMA ŽENAMA (CEDAW)

(jedanaesta sednica, 1992.)

(GENERAL RECOMMENDATION 19 OF THE COMMITTEE ON THE ELIMINATION OF DISCRIMINATION AGAINST WOMEN (CEDAW)) (eleventh session, 1992)

NASILJE PREMA ŽENAMA

Poreklo

1. Rodno specifično nasilje je oblik diskriminacije koji ozbiljno ugrožava mogućnost žena da uživaju prava i slobode bazirane na jednakosti sa muškarcima.

Opšti komentari

6. Konvencija¹⁰ u članu 1 definiše diskriminaciju prema ženama. Definicija diskriminacije uključuje rodno specifično nasilje, tj. nasilje upereno

protiv žene zato što je žena ili koje neproporcionalno pogađa žene. Ono uključuje nanošenje telesnih, psihičkih ili seksualnih povreda ili patnji, pretnje ovim radnjama, prinudu i druge oblike lišenja slobode. Rodno specifično nasilje može da dovede do neispunjena posebnih odredaba Konvencije bez obzira što te odredbe izričito spominju nasilje.

7. Rodno specifično nasilje, koje ženama umanjuje i ukida mogućnost uživanja ljudskih prava i osnovnih sloboda predviđenih međunarodnim pravom i konvencijama o ljudskim pravima, je diskriminacija kako je to određeno članom 1 ove Konvencije.

Ta prava i slobode podrazumevaju:

- a) pravo na život;
- b) pravo da se ne bude podvrнут mučenju ili surovom, nehumanom ili degradirajućem postupanju ili kažnjavanju;
- c) pravo na jednaku zaštitu u vreme međunarodnih ili unutrašnjih oružanih sukoba predviđenu humanitarnim normama;
- d) pravo na slobodu i bezbednost;
- e) pravo na jednaku pravnu zaštitu;
- f) pravo na jednakost u porodicu;
- g) pravo na najveći dostupan stepen zaštite fizičkog i duševnog zdravlja;
- h) pravo na pravične i povoljne uslove za rad.

8. Konvencija se primjenjuje i u slučaju nasilja izvršenog od strane javne vlasti. Ovakvim aktima nasilja krše se obaveze države proklamovane opštim međunarodnim dokumentom o ljudskim pravima i drugim konvencijama, čime se ujedno krši i ova Konvencija.

9. Istaknuto je, međutim, da diskriminacija, kako je predviđa ova Konvencija, nije ograničena samo na akcije vlade ili koje se preduzimaju u njenom ime (vidi član 2(e), 2(f) i 5). Na primer, u članu 2 Konvencija poziva države potpisnice da preduzmu odgovarajuće mere u cilju eliminisanja diskriminacije prema ženama, upućene od strane bilo kog lica, organizacije ili preuzeća. Prema opštem međunarodnom dokumentu i posebnim sporazumima o ljudskim pravima, države su takođe odgovorne i za privatne postupke, ukoliko propuste da postupaju sa dužnom pažnjom u cilju prevencije ugrožavanja prava ili ispitivanja i kažnjavanja za radnje nasilja, kao i obezbeđenja kompenzacije.

Komentari specifičnih članova Konvencije

Članovi 2. i 3.

10. Članovima 2. i 3. uspostavlja se sveobuhvatna obaveza eliminiranja diskriminacije u svim njenim oblicima kao dodatak posebnim obavezama predviđenim u članovima 5-16.

Članovi 2(f), 5. i 10(c).

11. Tradicionalni stavovi o potčinjenosti žene muškarcu ili o stereotipu njene uloge, dovode do široko rasprostranjene prakse koja obuhvata nasilje ili prinudu, kao što su porodično nasilje ili zlostavljanje, prisilni brakovi, ubistvo zbog malog miraza, napadi kiselinom ili obrezivanje žene. Ovakve predrasude i praksa mogu da opravdaju rodno specifično nasilje kao oblik zaštite i kontrole žena. Posledica napada na fizički i psihički integritet žena je njihovo lišavanje jednakog uživanja, primene i poznavanja ljudskih prava i osnovnih sloboda. Dok se ovaj komentar odnosi uglavnom na stvarno ili preteće nasilje, u pozadini se kriju druge posledice ovih oblika rodno specifičnog nasilja, koje omogućavaju držanje žene u potčinjenom položaju u odnosu na muškarce i doprinose njenom mnogo manjem političkom angažovanju, kao i nižem stepenu obrazovanja, veštine i zaposlenosti.

12. Ovi stavovi takođe doprinose propagiranju pornografije i oslikavanju i komercijalnom eksplorativanju žene kao seksualnog objekta. Ovo sa svoje strane povratno deluje na rodno specifično nasilje.

Član 6.

13. Članom 6. od država potpisnica traži se da preduzmu mere za suzbijanje svih vidova trgovine ženama i eksplorativacije ženske prostitucije.

14. Siromaštvo i nezaposlenost povećavaju mogućnosti za trgovinom ženama. Kao dodatak postojećim vidovima trgovine ženama, javljaju se novi oblici seksualne eksplorativacije kao što su seksualni turizam, regрутovanje domaće radne snage iz zemalja u razvoju za rad u razvijenim zemljama i organizovanje brakova između žena iz zemalja u razvoju i stranaca. Ovakva praksa je inkopabilna sa ravnopravnosću žena i poštovanjem njihovih prava i dostojanstva. Time se doprinosi većem stepenu rizika za žene da će biti napadnute ili zlostavljanje.

15. Siromaštvo i nezaposlenost teraju mnoge žene, uključujući i mlade devojke, u prostituciju. Prostitutke su posebno osjetljive na nasilje, jer su zbog svog položaja, koji može biti i nezakonit, marginalizovane. Njima je potrebna jednakopravna zaštita od silovanja i drugih oblika nasilja.

16. Ratovi, oružani sukobi i okupacije često dovode do porasta prostitucije, trgovine ženama i seksualnih nasrtaja na žene, što sve zahteva posebne zaštitne i kaznene mере.

Član 11.

17. Jednakost u zapošljavanju može biti ozbiljno ugrožena kada su žene žrtve rodno specifičnog nasilja, kao što je seksualno uz nemiravanje na radnom mestu.

18. Seksualno uz nemiravanje obuhvata neprihvatljivo seksualno or-

jentisano ponašanje kao što su fizički kontakt i udvaranje, seksualno obojeni komentari, prikazivanje pornografije i seksualnih zahteva bilo rečima ili preduzetom radnjom. Ovakvo ponašanje može biti ponižavajuće i može da doveđe do zdravstvenih i bezbednosnih problema; diskriminacija postoji ako žena osnovano veruje da će njeno protivljenje biti smetnja u pogledu zaposlenja, uključujući i vrbovanje ili napredovanje, ili kada to ima za posledicu neprijatnu atmosferu u sredini u kojoj radi.

Član 12.

19. Članom 12 od država potpisnica traži se da preduzmu mere u cilju obezbeđenja jednakog korišćenja zdravstvene zaštite. Nasilje nad ženama dovodi njihovo zdravlje i život u opasnost.

20. U nekim zemljama, zahvaljujući kulturi i tradiciji, postoji praksa koja je štetna za zdravlje žena i dece. Ta praksa obuhvata dijetalna ograničenja bremenitim ženama, davanje prvenstva muškoj deci i žensko obrezivanje ili sakačenje genitalija.

Član 14.

21. Žene u ruralnim oblastima su izložene većoj opasnosti od rodno specifičnog nasilja zbog tradicionalnog stava o potčinjenom položaju žene, koji se u ovim sredinama održao. Devojke iz ruralnih oblasti izložene su posebnom riziku u pogledu nasilja i seksualne eksploracije kada napuste sredinu i odu u grad tražeći posao.

Član 16. (i Član 5.)

22. Prinudna sterilizacija ili abortus negativno utiču na fizičko i psihičko zdravlje žene i narušavaju njeno pravo da odlučuje o broju dece i razmaku između njih.

23. Porodično nasilje jedan je od najskrivenijih oblika nasilja nad ženama. Prisutan je u svim društvinama. U porodičnim odnosima žene svih godina podložne su svim oblicima nasilja, uključujući batine, silovanje, druge vidove seksualnih napada, psihičko i drugo nasilje, koje se pripisuje tradicionalnim stavovima. Ekonomска zavisnost žene tera je da ostane u vezi u kojoj postoji nasilje. Uskraćivanje porodične odgovornosti ženi od strane muškaraca može biti vid nasilja i prinude. Ovi vidovi nasilja dovode u opasnost ženino zdravlje i umanjuju joj mogućnost učestvovanja u porodičnom i javnom životu na bazi ravnopravnosti.

Posebne preporuke

24. U svetlu ovih komentara, Komitet za eliminisanje diskriminacije prema ženama preporučuje:

a) države potpisnice trebalo bi da preduzmu odgovarajuće i efikasne mere za prevazilaženje svih oblika rodno specifičnog nasilja, bilo javnim ili privatnim aktom;

b) države potpisnice trebalo bi da obezbede adekvatnu zakonsku zaštitu ženama od porodičnog nasilja i zlostavljanja, silovanja, seksualnih nasrtaja i drugog rodno specifičnog nasilja, kao i poštovanje njihovog integriteta i dostojanstva. Trebal bi žrtvama obezbediti odgovarajuću zaštitu i pomoć. Posebna obuka zaposlenih u pravosuđu, kriminalističkim službama i drugim državnim organima neophodna je za efikasnu primenu Konvencije;

c) države potpisnice trebalo bi da obezbede vođenje statistika i vršeće istraživanja o obimu, uzrocima i posledicama nasilja, kao i o efikasnosti mera za prevenciju i bavljenje nasiljem;

d) trebalo bi preduzeti efikasne mере kako bi se obezbedilo da medijski poštuju i unapređuju poštovanje žena;

e) države potpisnice trebalo bi da u svojim izveštajima identifikuju prirodu i obim stavova, običaja i prakse koji podržavaju nasilje prema ženama, kao i vrstu nasilja koje iz toga proizilazi. Trebal bi da podnesu izveštaj o preduzetim merama u cilju prevazilaženja nasilja i o postignutim efektima;

f) efikasne mере trebalo bi preduzeti kako bi se takvi stavovi i prakse iskorenili. Države potpisnice trebalo bi da uvedu obrazovne i javne informativne programe kako bi se pomoglo eliminisanju predrasuda koje ometaju žensku ravnopravnost (preporuka broj 3, 1987);

g) posebne preventivne i represivne mере су neophodne za prevaziлаženje trgovine i seksualne eksploracije;

h) države potpisnice trebalo bi da u svojim izveštajima opišu obim svih ovih problema i mera, uključujući kaznene odredbe, mере prevencije i rehabilitacije koje se preduzimaju radi zaštite žena uvučenih u prostituciju ili onih koje su izložene trgovini ili drugom obliku seksualne eksploracije. Takođe bi trebalo opisati i efekat preduzetih mera;

i) trebalo bi obezbediti efektivne žalbene postupke i pravna sredstva, uključujući i kompenzaciju;

j) države potpisnice trebalo bi da u svoje izveštaje unesu informacije o seksualnom uznemiravanju i merama za zaštitu žena od njega, kao i drugih vidova nasilja ili prinude na radnom mestu;

k) države potpisnice trebalo bi da osnuju ili podrže službe za pomoć žrtvama porodičnog nasilja, silovanja, seksualnog zlostavljanja i drugih vidova rodno specifičnog nasilja, uključujući skloništa, posebno obučene zdravstvene radnike, rehabilitaciju i savetovalište;

l) države potpisnice trebalo bi da preduzmu mере за prevazilaženje takve prakse i trebalo bi da uzmu u obzir preporuku Komiteta o ženskom obrezivanju (preporuka broj 14) prilikom izveštavanja o zdravstvenoj situaciji;

m) države potpisnice trebalo bi da obezbede preduzimanje mera za prevenciju prinude u vezi sa plodnošću i reprodukcijom i omoguće da žene ne bivaju prinuđene da traže nesigurne medicinske postupke, kao što je nezakoniti prekid trudnoće, zbog nedostatka adekvatnih službi s obzirom na kontrolu rađanja;

n) države potpisnice trebalo bi da u izveštajima navedu obim ovih problema i naznače koje su mere preuzete i kakvi su njihovi efekti;

o) države potpisnice trebalo bi da obezbede da službe za pomoći žrtvama nasilja budu dostupne i ženama iz ruralnih oblasti i, tamo gde je potrebno, obezbede ovakve službe i u zabačenim sredinama;

p) mere za njihovu zaštite od nasilja trebalo bi da sadrže i mogućnost obuke i zapošljavanja, kao i praćenje uslova zapošljavanja domaćih radnika;

q) države potpisnice trebalo bi da podnesu izveštaj o opasnosti za žene u nerazvijenim sredinama, obimu i prirodi nasilja i zlostavljanja, njihove potrebe za podrškom i dostupnosti pomoći i drugih usluga i efikasnosti mera preuzetih za prevazilaženje nasilja;

r) mere neophodne za savladavanje porodičnog nasilja trebalo bi da sadrže:

1) krivične sankcije gde je neophodno i građanska pravna sredstva u slučaju domaćeg nasilja;

2) zakonodavstvo koje bi otklonilo odbranu časti u slučaju napada ili ubistva ženskog člana porodice;

3) službe koje bi obezbeđivale zaštitu i bezbednost žrtava porodičnog nasilja, uključujući skloništa, savetovališta i rehabilitacione programe;

4) programe rehabilitacije za počinioce porodičnog nasilja;

5) službe pomoći ženama žrtvama incesta ili seksualnog zlostavljanja;

s) države potpisnice trebalo bi da podnesu izveštaj o obimu porodičnog nasilja i seksualnog zlostavljanja, kao i o preuzetim preventivnim, reprezivnim i popravnim merama;

t) države potpisnice trebalo bi da preduzmu zakonske i druge mere potrebne za obezbeđenje efikasne zaštite žena od rodno specifičnog nasilja, uključujući između ostalog:

1) efikasne zakonske mere, uključujući sankcije, građanska pravna sredstva i kompenzaciju u cilju zaštite žena od svih vidova nasilja, između ostalog, uključujući nasilje i zlostavljanje u porodici, seksualne napade i seksualna uznemiravanja na radnom mestu;

2) preventivne mere, uključujući javno informisanje i obrazovne programe u cilju promene stavova o ulozi i položaju muškaraca i žena;

3) zaštitne mere, uključujući skloništa, savetovališta, rehabilitaciju i službe pomoći za žene žrtve nasilja ili one za koje postoji opasnost od nasilja;

u) države potpisnice trebalo bi da podnesu izveštaje o svim vidovima rodno specifičnog nasilja koji bi trebalo bi sadrže sve raspoložive podatke o svakom pojedinačnom događaju i o posledicama takvog nasilja kod žena žrtava;

v) izveštaji država potpisnica trebalo bi da sadrže informacije o zakonskim, preventivnim i zaštitnim meraima preduzetim u cilju smanjivanja nasilja prema ženama, kao i njihovim efektima.

Prevod sa engleskog: Sanja Ćopić

8. REZOLUCIJA 1992/18 EKONOMSKOG I SOCIJALNOG SAVETA "NASILJA PREMA ŽENAMA U SVIM NJEGOVIM FORMAMA"

(RESOLUTION 1992/18 OF ECOSOC "VIOLENCE AGAINST WOMEN IN ALL ITS FORMS")

Ekonomski i Socijalni savet

Pozivajući se na rezoluciju 1991/18 od 30. maja 1991. godine u kojoj je traženo da se sastane grupa eksperata kako bi odredili nasilje prema ženama i razmotrili mogućnosti pripreme međunarodnog dokumenta o ovom problemu, kao i o elementima koje bi ovaj akt sadržao,

Imajući u vidu Nairobijska unapređena pravila o poboljšanju položaja žena koja nasilje posmatraju kao glavnu prepreku ostvarivanja ciljeva Dekade Ujedinjenih Nacija za žene: ravnopravnost, razvoj i mir,

Uzimajući u obzir generalnu preporuku 19, usvojenu na jedanaestoj sednici Komiteta za eliminisanje diskriminacije prema ženama, u kojoj se rodno specifično nasilje tretira kao oblik diskriminacije koji ozbiljno ugrožava mogućnost ženama da uživaju prava i slobode na bazi jednakosti sa muškarcima,

Takođe imajući u vidu odgovor Komiteta na izveštaj Generalnog sekretara o nasilju prema ženama u svim njegovim vidovima, dodatak sadržanim preporukama i rezime diskusije ekspertske grupe za nasilje prema ženama sa sastanka održanog u Beču od 11. do 15. novembra 1991. godine,

1. poziva vlade da primete da je eliminisanje nasilja prema ženama krucijalno pitanje za postizanje ravnopravnosti polova i predstavlja preduslov punog poštovanja ljudskih prava;

2. podstiče države članice da usvoje, prošire i primenjuju zakone kojima se zabranjuje nasilje prema ženama, kao i da preduzmu sve raspoložive administrativne, socijalne i vaspitne mere za zaštitu žena od svih vidova fizičkog i psihičkog nasilja u skladu sa rezolucijom 1991/18;

3. poziva države potpisnice Konvencije o eliminisanju svih vidova diskriminacije prema ženama da preduzmu korake neophodne za primenu generalne preporuke 18, usvojene od strane Komiteta za eliminisanje diskriminacije prema ženama na njenom jedanaestom zasedanju;

4. beleži izveštaj Generalnog sekretara o nasilju nad ženama u svim njegovim oblicima;

5. donosi odluku o sazivanju radne grupe, između redovnih zasedanja Komisije o položaju žena, otvorenu za sve države članice i države posmatrače, radi daljeg razvoja Nacrta deklaracije o nasilju nad ženama, uzimajući u obzir Nacrt deklaracije sadržan u dodatku izveštaja Generalnog sekretara i Komisije, na svom 37. zasedanju, radi davanja predloga Nacrta deklaracije Generalnoj skupštini preko Ekonomskog i socijalnog saveta;

6. traži od vlada, međunarodnih organizacija, nevladinih organizacija, drugih relevantnih tela i naučnika da nastave sa istraživanjima uzroka nasilja prema ženama;

7. podstiče vlade da iznesu pitanje nasilja prema ženama, kao jednom od glavnih prepreka za poboljšanje položaja žena, na četvrtu svetsku konferenciju o ženama: pokret za jednakost, razvoj i mir, koja bi trebalo da se održi 1995. godine.

Prevod sa engleskog: Sanja Ćopić

9. REZOLUCIJA 1992/20 EKONOMSKOG I SOCIJALNOG SAVETA "POBOLJŠANJE POLOŽAJA ŽENA I LJUDSKA PRAVA" (1992)

(RESOLUTION 1992/20 OF ECOSOC "ADVANCEMENT OF WOMEN AND HUMAN RIGHTS" (1992))

Ekonomski i Socijalni savet

Pozivajući se na Rezoluciju 45/155 Generalne skupštine od 18. decembra 1990. godine u kojoj je odlučeno da se u 1993. godini održi svetska konferencija o ljudskim pravima i da se osnuje odbor za njenu pripremu,

Imajući u vidu da je Generalna skupština u Rezoluciji 46/116 od 17. decembra 1991. godine zamolila organe Ujedinjenih Nacija i specijalizo-

vane agencije da, između ostalih, podnesu preporuke odboru za pripremu svetske konferencije,

Takođe uzimajući u obzir Rezoluciju Generalne skupštine 46/98 od 16. decembra 1991. godine, posebno paragraf 8,

Imajući u vidu njenu Rezoluciju 1990/15 od 24. maja 1990. godine u kojoj su potvrđene preporuke i zaključci proizašli iz prvog razmatranja i ocene primene Nairobijskih unapredenih pravila o poboljšanju položaja žena, pridodati rezoluciji, a posedno oni koji se odnose na de facto održavanje diskriminacije koja sprečava žene u postizanju pune ravnoopravnosti,

Uzimajući u obzir činjenicu su Nairobijska unapredena pravila o poboljšanju položaja žena odredila nasilje prema ženama kao jednu od glavnih prepreka postizanja ciljeva Dekade Ujedinjenih Nacija za žene: jednakost, razvoj i mir,

Prihvatajući generalnu preporuku 19 usvojenu na 11. zasedanju Komiteta za eliminisanje diskriminacije prema ženama i preporuke sa sastanka ekspertske grupe o nasilju prema ženama održanom u Beču od 11. do 15. novembra 1991,

Potvrđujući da su različiti oblici nasilja prema ženama ujedno i napadi na ljudska prava,

1. poziva odbor za pripremu svetske konferencije o ljudskim pravima da, prilikom pripreme dnevnog reda i nacrta za svetsku konferenciju, uzme u obzir postojanje diskriminacije i de facto i de iure, koja ometa žene u potpunom uživanju ekonomskih, socijalnih, kulturnih, građanskih i političkih prava;

2. takođe poziva Odbor za pripremu da, prilikom priprema ispitivanja glavnih prepreka za primenu međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima od strane svetske konferencije, posveti posebnu pažnju problemu nasilja nad ženama uopšte;

3. poziva Centar za ljudska prava i države članice da, prilikom pripreme svetske konferencije, podnesu polno kategorisane podatke, koji ukazuju na postojanje situacije neravnopravnog položaja između muškaraca i žena;

4. moli Generalnog sekretara, pozivajući se na rezoluciju Generalne skupštine 46/98, da garantuje učešće sekretarijata Komisije za položaj žena i Komiteta za eliminisanje diskriminacije prema ženama u pripremnom postupku za svetsku konferenciju, kao i na samoj konferenciji.

5. moli Odeljenje za poboljšanje položaja žena, kao sekretarijata Komisije, da podnese izveštaj Komisiji na njenom 37. zasedanju o pripremama svetske konferencije i o aktivnostima Odeljenja, a u vezi sa Rezolucijom Generalne skupštine 46/98;

6. moli Komisiju da, u toku svog 37. zasedanja, osnuje radnu grupu na neodređeno vreme, koja će dati doprinos svetskoj konferenciji;

7. podstiče države članice da, prilikom priprema za svetsku konferenciju na nacionalnom nivou, vode računa o integrisanju u okvire zahteva konferencije u vezi sa ženskim pravima i da poštuju princip jednakе zastupljenosti muškaraca i žena u svojim delegacijama.

Prevod sa engleskog: Sanja Čopić

10. PREPORUKA Br. R (85) ODBORA MINISTARA DRŽAVA ČLANICA O NASILJU U PORODICI¹¹

(RECOMMENDATION No.R (85) 4 OF THE COMMITTEE OF MINISTERS TO MEMBER STATES ON VIOLENCE IN THE FAMILY)

(Usvojena od strane Odbora ministara 26. maja 1985. godine na 382. sastanku zamenika ministara).

Odbor ministara, prema uslovima iz člana 15.b Statuta Saveta Evrope, uzimajući u obzir da je porodica osnovna organizaciona jedinica demokratskog društva;

uzimajući u obzir da zaštita porodice podrazumeva i zaštitu svih njenih članova protiv bilo kog oblika nasilja, koji se često javlja unutar nje;

uzimajući u obzir da nasilje, činjenjem ili nečinjenjem, ugrožava život, fizički ili psihički integritet ili slobodu pojedinca ili ozbiljno narušava razvoj njegove ili njene ličnosti;

uzimajući u obzir da nasilje, doduše u različitim oblicima, posebno pogoda decu, s jedne, i žene, s druge strane;

uzimajući u obzir da deca uživaju pravo na posebnu zaštitu od strane društva protiv bilo kog oblika diskriminacije ili ugnjetavanja i svakog zlostavljanja od strane autoriteta u porodici ili drugoj instituciji;

uzimajući u obzir da se isto to odnosi i na žene ukoliko su izložene konkretnoj de facto nejednakosti, koja sputava izveštavanje o bilo kom nasilju čije su one žrtve;

imajući u vidu Rezoluciju (78) 37 o jednakosti supružnika u građanskom pravu;

imajući, takođe, u vidu preporuku br.R (79) 17 o zaštiti dece od maltretiranja;

imajući u vidu zapisnike sa 4. kriminološke rasprave Saveta Evrope o maltretiranju dece u porodici;

imajući u vidu preporuku 561 (1969) Savetodavne skupštine Saveta Evrope o zaštiti maloletnika od maltretiranja, preporučuje vladama država članica da:

I u vezi sa zaštitom od nasilja u porodici:

1. upoznaju javnost o obimu, ozbiljnosti i specifičnim karakteristikama porodičnog nasilja sa posebnim osvrtom na dobijanje pomoći za sprovođenje mera u cilju borbe protiv ovog fenomena;

2. promovišu širenje znanja i informacija u porodicama o društvenim i porodičnim odnosima, ranom otkrivanju potencijalnih konfliktnih situacija i rešavanju međuljudskih konflikata i konflikata unutar porodice;

3. obezbede adekvatnu profesionalnu obuku za sve odgovorne u rešavanju slučajeva porodičnog nasilja, posebno onih koji su, zbog svoje funkcije, u poziciji da ih otkriju ili da se bave njihovim žrtvama;

4. organizuju ili podstaknu organizovanje i podrže rad agencija, udruženja ili fondacija čiji je zadatak pružanje pomoći žrtvama porodičnog nasilja, uz dužno poštovanje privatnosti drugih;

5. osnuju administrativna odeljenja ili multidisciplinarnе odbore sa zadatkom da se brinu o žrtvama porodičnog nasilja i da se nose sa ovakvim slučajevima.

U njihovoј nadležnosti bilo bi:

-primanje izveštaja o aktima nasilja u porodici;

-obezbeđivanje medicinskih ispitivanja na zahtev žrtve;

-pomoći, briga i savetovanje različitih strana umešanih u slučajeve nasilja u porodici, kao i sprovođenje socijalnih anketa;

-slanje informacija, bilo porodičnim ili dečijim sudovima ili tužilaštvu, u zavisnosti od toga ko se prema mišljenju odeljenja ili odbora smatra nadležnim u konkretnom slučaju;

6. nametnu striktna pravila ovim odeljenjima ili odborima u vezi sa davanjem informacija do kojih dođu vršeći svoje dužnosti;

II u vezi sa podnošenjem izveštaja o porodičnom nasilju:

7. informišu osobe koje su postale svesne slučajeva nasilja u porodici o korisnosti i izvodljivosti njihovog upućivanja kompetentnim telima, posebno onim spomenutim u paragrafima 4 i 5, ili o direktnom pružanju pomoći osobi u opasnosti;

8. razmotre mogućnost otklanjanja dužnosti čuvanja tajne određenih profesija kako bi im omogućili da otkriju podatke o slučajevima porodičnog nasilja telima spomenutim u paragafu 5;

III u vezi sa državnom intervencijom u slučaju porodičnog nasilja:

9. preduzmu korake, makar samo putem odredaba, kako bi se, u slučaju porodičnog nasilja, obezbedila brza primena odgovarajućih mera za zaštitu žrtava i sprečavanje sličnih slučajeva;

10. preduzmu mere da se u slučaju bilo kakvog konflikta između muškarca i žene obezbedi odgovarajuća zaštita dece od nasilja kojem su izložena i koji može ozbiljno da ugrozi razvoj njihove ličnosti;

11. preduzmu mere da se obezbedi da žrtva ne bude oštećena zbog mešanja građanskih, administrativnih i krivičnih mera, a da se krivične mere primenjuju kao poslednje sredstvo;

12. preispitaju svoje zakonodavstvo po pitanju mogućnosti kažnjavanja dece u cilju ograničavanja ili stvarnog zabranjivanja telesnih kazni, čak i onda kada kršenje ovakve zabrane nužno ne iziskuje primenu krivičnih sankcija;

13. prouče mogućnost poveravanja slučajeva nasilja u porodici specijalizovanim članovima tužilaštva ili istražnih organa, odnosno sudovima;

14. preduzmu korake da se kao opšte pravilo ustanovi srpovođenje psihosocijalnog ispitivanja u ovakvim slučajevima i da se, na osnovu rezultata ispitivanja i u skladu sa kriterijumom koji uzima u obzir interes žrtve, odnosno dece u porodici, obezbedi tužilaštvu ili sudovima da predlože ili primene druge mere, a ne krivične, naročito u situaciji kada osumnjičeni ili optuženi pristaje da se podvrgne nadzoru kompetentnih socijalnih, medicinsko-socijalnih i probacijskih službi;

15. ne pokreću postupak u slučaju porodičnog nasilja ukoliko to žrtva ne traži ili ne zahtevaju društveni interesi;

16. preduzmu mere za obezbeđenje zaštite od svakog spoljašnjeg uticaja na članove porodice koji se javljaju kao svedoci u slučaju porodičnog nasilja. Pre svega, maloletnicima bi trebalo obezbediti pomoć pružanjem odgovarajućih saveta. Osim toga, značaj ovih svedočenja ne bi trebalo da bude umanjen pravilima koja se odnose na zakletvu;

17. razmotre korisnost usvajanja posebnih inkriminacija za prestupe izvršene u porodici.

Prevod sa engleskog: Sanja Čopić

11. DEKLARACIJA O POLITICI SUPROTSTAVLJANJA NASILJU PREMA ŽENAMA U DEMOKRATSKOJ EVROPI

(DECLARATION ON POLICIES FOR COMBATING
VIOLENCE AGAINST WOMEN IN A DEMOCRATIC
EUROPE)

1. Ministri država učesnica 3. evropske ministarske konferencije o jednakosti između muškaraca i žena (Rim, 21.-22. oktobar 1993);

2. Podsećajući da principi pluralističke demokratije, vladavine prava i poštovanja ljudskih prava, koji su i osnovni principi Saveta Evrope, čine osnov njihove saradnje;

3. Podsećajući na rešenost zemalja članica Saveta Evrope na Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i Deklaraciju o jednakosti žena i muškaraca od 16. novembra 1988;

4. Potvrđujući da je potpuno uživanje osnovnih prava i sloboda podjedнако dostupno ženama kao i muškarcima, osnovni princip demokratskog društva;

5. Uzimajući u razmatranje fizičko, seksualno i psihičko nasilje muškaraca nad maloletnim ili punoletnim ženama, u porodici, na radnom mestu ili u društvu, između ostalog: prebijanje, polno sakraćenje, incest, seksualno uznemiravanje, seksualno zlostavljanje, trgovinu ženama i silovanje;

6. Potvrđujući da takvo nasilje nad ženama vodi kršenju prava na život, sigurnost, slobodu, dostoјanstvo i integritet žrtve i, naročito, smetnja je funkcionisanju demokratskog društva, baziranog na vladavinu prava;

7. Osudujući praksu silovanja tokom oružanih sukoba, naročito kada se silovanje koristi kao strategija ratovanja, kao posebno ozbiljno kršenje ljudskih prava i ozbiljno nepoštovanje međunarodnog humanitarnog prava;

8. Pozivajući se u ovom kontekstu na program Ujedinjenih Nacija o prevenciji kriminala i krivičnom pravu, nairobijska unapređena pravila o poboljšanju položaja žena i Nacrt deklaracije Ujedinjenih Nacija o eliminisanju nasilja prema ženama;

9. Pozivajući se, takođe, na Dokument sa moskovskog sastanka Konferencije za ljudske razmere CSCE (1991); Završnu „ečanu“ deklaraciju prve ministarske konferencije o fizičkom i psihičkom nasilju nad ženama (Bruselj, mart 1991); Rezoluciju Evropskog parlamenta o nasilju nad ženama (1986) i Saveta Evropske zajednice o zaštiti dostojaštva žena i

muškaraca na radu (1990); Rezoluciju i pravilnik o postupanju Odbora evropske zajednice za zaštitu dostojanstva žena i muškaraca na radu (1991); kao i Preporuke Saveta Evrope o nasilju u porodici (1985 i 1990) i principe koji se odnose na distribuciju video kaseta sa nasilničkim, brutalnim i pornografskim sadržajem (1989);

10. Primećujući sa velikom zabrinutošću da je nasilje nad ženama univerzalna pojava, prisutna u svim socijalnim slojevima i društвima, nezavisna od stepena njihovog razvoja, političke stabilnosti, kulture ili religije, čije razmere tek počinju da izlaze na videlo;

11. Uočavajući, u ovom kontekstu, hitnost osnivanja evropskih mreža za trgovinu ženama;

12. Ističući da ovakvo nasilje predstavlja glavni politički zahtev evropskih država, i to ne samo zbog njegovog uticaja na žrtvu, već i na celokupno društvo;

13. Ističući da nasilje prema ženama, uključujući uskraćivanje prava na slobodno odlučivanje o materinstvu, može da se posmatra kao sredstvo kontrole žena, koje proizlazi iz nejednakosti raspodele moći između muškaraca i žena koja još uvek preovlađuje i predstavlja prepreku postizanju polne jednakosti;

14. Imajući u vidu da politika borbe protiv nasilja nad ženama mora da sačinjava glavni deo politike ravnopravnosti i obrazovanja u pogledu ljudskih prava, usredsređujući se na stavove, ponašanje i ličnu odgovornost;

15. Ističući odgovornost medija u savremenom društву, kao kreatora društvenih pojmovi, za nasilje upravljeno prema ženama, i ukazujući na neophodnost ravnoteže između slobode izražavanja i poštovanja osnovnih ljudskih prava, koja bi trebalo da preovladava u demokratskom društву;

16. Naročito ističući odgovornost medija za proizvodnju, reprodukciju i distribuciju proizvoda nasilničke, brutalne i pornografske sadržine;

17. Podvlačeći pozitivnu funkciju medija, kada bi se uzdržali od eksploratoričkih i senzacionalističkih reportaža, u obelodanjivanju problema nasilja i silovanja žena u svakodnevnom životu ili u slučajevima konflikata ili zategnute situacije;

18. Ističući odgovornost država za akte nasilja izvršene od strane državnih službenika, kao i moguću odgovornost za privatne akte nasilja ukoliko država ne preduzme sa dovoljno marljivosti akciju za prevenciju kršenja prava ili ako ne istraži akte nasilja, ne sakcioniše ih ili ne obezbedi pomoć žrtvi;

19. Uočavajući važnu ulogu ženskih pokreta, nevladinih organizacija i vlada u stavljanju problema nasilja prema ženama na dnevni red političke scene;

20. Potvrđujući da su primena sveobuhvatnog usaglašenog Plana akcije i intenziviranje međunarodne saradnje u borbi protiv nasilja nad ženama neophodni zadaci Saveta Evrope, kako bi ostvario potpunu misiju u vezi sa zaštitom i unapređenjem ljudskih prava;

21. Osuđuju nasilje prema ženama, koje predstavlja kršenje ljudskih prava i osnovnih sloboda;

22. Donose odluku o borbi protiv nasilja nad ženama, bez obzira gde se ono javlja, u porodici, na radnom mestu ili u društvu i da li je izvršeno ili tolerisano od strane službenih lica ili nije, putem hitne primene usaglašenog Plana akcije, koristeći politička, sudska, administrativna, obrazovna, kulturna i druga sredstva;

23. Saglasni su da strategije Plana akcije moraju biti razvijene u skladu sa politikom uspostavljanja polne jednakosti između muškaraca i žena;

24. Saglasni su da Plan akcije mora da sadrži usklađene mere, koje se tiču istraživanja, prevencije, obrazovanja, zaštite od institucionalizovanog ili domaćeg nasilja, pomoći i podrške žrtvama, represivnih mera, podsticanja krične procedure, kao i inkriminisanja akata nasilja izvršenih u braku, čija lista je dodata ovoj Deklaraciji;

25. Donose odluku da se, prilikom primene ovog Plana, posebna pažnja posveti onim ženama koje se najteže mogu odbraniti u slučaju nasilja;

26. Potvrđuju značaj međunarodne saradnje, posebno u vezi sa izradom statistika, razmenom podataka i upoređivanjem iskustava;

27. Donose odluku o intenziviranju saradnje unutar Saveta Evrope, kao i na međunarodnom nivou uopšte;

28. Preporučuju Odboru ministara Saveta Evrope da preduzmu neophodne mере за postizanje ciljeva proglašenih u ovoj Deklaraciji, a posebno:

a) razrađivanje potencijalnog Protokola Evropske konvencije o ljudskim pravima koji bi predstavljao otelotvorene osnovne pravne žena i muškaraca na jednakost;

b) razrađivanje i primena usklađenog Plana akcije za borbu protiv nasilja nad ženama, uključujući i razrađivanje odgovarajućih pravnih instrumenata;

c) podsticanje država članica da preduzmu neophodne korake u cilju ostvarivanja ljudskih prava, napred navedenih u relevantnim međunarodnim dokumentima, kako bi se svi vidovi nasilja nad ženama osudili i sankcionisali;

d) podržavanje akcija nevladinih organizacija, koje deluju u istom pravcu;

e) unapređenje samostalne unutrašnje organizacije medija;

f) ojačavanje određivanja politike ravnopravnosti u okviru Saveta Evrope.

DODATAK

Elementi strategija intervenisanja sadržani u Planu akcije za borbu protiv nasilja nad ženama

I ISTRAŽIVANJE I OCENA

a) Podsticanje i podrška za istraživanje pojave (posebno, izrada pouzdanih i aktuelnih statistika i podataka o skali ove pojave, prirodi, oblicima, ozbilnosti i posledicama nasilja nad ženama, izvršiocima i o samoj pojavi);

b) Ocena, na državnom i evropskom nivou (pregled višestranih ocena), pozitivnog zakonodavstva, programa koji se sprovode i mera koje se preduzimaju u cilju eliminisanja nasilja prema ženama;

c) Akcija unapređenja dijaloga između istraživača i organizacija koji deluju u različitim državama i olakšavanja razmene rezultata istraživanja,

II ZAKONODAVNI, SUDSKI I POLICIJSKI ASPEKTI

a) Krivične, javne i privatne zakonske sankcije za različite forme nasilja nad ženama, koje se smatraju prestupima. Nasilje nad ženama u porodici (uključujući silovanje u braku) mora biti tretirano podjednako ozbiljno kao nasilje van porodice;

b) Prepoznavanje, u nacionalnom zakonodavstvu, psiholoških i socijalnih potreba žrtve i razmatranje najefikasnijih mera obeštećenja, posebno alternativa suđenju i zatvaranju izvršilaca;

c) Neprekidno usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa strožim normama usvojenim na međunarodnom nivou;

d) Mogućnost besplatne pravne pomoći žrtvi;

e) Adekvatno postupanje policije u slučaju nasilja nad ženama (primjer od strane ženskih policijskih službenika) i pomoći žrtvama: obavezno registrovanje podnosioca žalbe, pozitivno držanje prema žrtvi, upoznavanje žrtve sa njenim pravima i raspoloživoj pomoći; mogućnost brze i efikasne intervencije (tj. uklanjanje izvršioca nasilja iz bračnog doma);

f) Krivični postupak koji žrtvi garantuje zaštitu njenog dostojanstva i privatnosti;

g) Razvoj adekvatnih domaćih zakonskih sankcija i intenziviranje međunarodne saradnje između policije i sudstva sa posebnim osvrtom na gonjenje i rasturanje nadnacionalnih mreža trgovine ženama.

III PREVENCIJA I OBRAZOVANJE

a) Mere za olakšavanje izmena socijalno-kulturnih stavova i ponašanja muškaraca i žena i podizanje svesti o problemima koji se tiču nasilja nad ženama;

b) Javno informisanje i kampanje sprovedene od strane vlasti kako bi se obezbedila javna podrška za mere suprotstavljanja ovoj pojavi;

c) Obrazovanje mlađih, odraslih, kao i osoblja javnih službi u pogledu problema nasilja prema ženama;

d) Podizanje svesti među muškarcima kako bi se podstakli na analizu i odbacivanje mehanizama nasilja, sa osvrtom na iznalaženje alternativnih modela ponašanja, posebno u slučaju sukoba;

e) Podizanje svesti među ženama da prijavljuju akte nasilja čije su žrtve kako bi mogla da se preduzme akcija;

f) Obučavanje onih koji, obavljajući svoj posao, dolaze u dodir sa problemom nasilja prema ženama (državni činovnici odgovorni za sprovođenje politike, lekari, socijalni radnici, policija) u pogledu metoda otkrivanja slučajeva i sprečavanja ponovnog izvršenja;

g) Uticaj na medije da postanu svesni uloge koju mogu da imaju u prevenciji (unapređenje pozitivne slike o ženama) i njihove odgovornosti za ukorenjivanje obrazaca koji proizvode nasilje. Podsticanje na usvajanje pravila profesionalnog ponašanja;

h) Mere za pojačavanje društvene bezbednosti, posebno u kontekstu gradskog planiranja (postavljanje telefonskih govornica, osvetljenje i slično);

i) Osmisliti i sprovesti politiku i praksu u javnom sektoru, da služi kao primer privatnom sektoru, za prevenciju, stopiranje i kažnjavanje nasilja na radnom mestu;

j) Obrazovni programi za roditelje kao sredstvo prevencije nasilja;

k) Posredovanje u porodici kao sredstvo prevencije nasilja.

IV POMOĆ

a) Adekvatna pažnja i socijalna, ekonomski i psihološka pomoći vlasti (uključujući i lokalnu vlast) za žene žrtve nasilja;

b) Saradnja i koordinisano delovanje različitih tela nadležnih za pružanje pomoći (pravosudnih organa, profesionalaca medicinskih i socijalnih službi, policije, organizacija za pomoći žrtvama) u cilju obezbeđenja odgovarajućeg odgovora na raznovrsne potrebe žrtava;

c) Materijalna i druga podrška vlasti za osnivanje i delovanje službi hitne pomoći (skloništa za pretučene žene, grupa za pružanje podrške) i dobrotoljnih organizacija koje pomažu i žrtvi i nasilniku.

Prevod sa engleskog: Sanja Čopić

12. PEKINŠKA DEKLARACIJA I PLATFORMA DELOVANJA (1995)

(BEIJING DECLARATION AND PLATFORM FOR ACTION)

Ženska deca

259. Konvencija o pravima deteta ističe da "države potpisnice trebalo bi da poštuju i obezbeđuju prava, navedena u sadašnjoj Konvenciji, svakom detetu unutar svoje jurisdikcije bez bilo kog oblika diskriminacije, bez obzira na rasu, boju, pol, jezik, religiju, političko ili drugo opredeljenje, nacionalno, etničko ili socijalno poreklo, imivinu, onesposobljenost, poreklo ili status deteta ili njegovih roditelja ili zakonskih zastupnika" (član 2, paragraf 1). Međutim, u mnogim zemljama, raspoloživi indikatori pokazuju da je žensko dete diskriminisano od prvih dana života, kroz detinjstvo i zrelo doba. U nekim delovima sveta muškarci brojno nadmašuju žene i to za 5 na svakih 100 žena. Razlozi ovakve diskrepancije uključuju, između ostalog, štetne stavove i praksu, kao što su sakaćenje ženskih genitalija, давање prvenstva sinu (što rezultira deteubistvom ili prenatalnom polnom selekcijom), rani brakovi, uključujući brakove dece, nasilje prema ženama, seksualna eksploracija, seksualno zlostavljanje, diskriminacija devojčica prilikom dodeljivanja hrane i sve drugo što se odnosi na zdravlje i blagostanje. Kao rezultat, manji broj devojčica nego dečaka doživi zrelo doba.

260. Devojčice se često tretiraju kao inferiorne i uče se da sebe stavljaju na poslednje mesto, potkopavajući tako svoje samopoštovanje. Diskriminacija i zanemarivanje u detinjstvu mogu da prouzrokuju doživotnu silaznu putanju deprivacija i isključenja iz društvenih tokova. Trebalo bi inicirati pripremanje devojčica za aktivno, efektivno i ravноправno učešće sa dečacima na svim nivoima društvenog, ekonomskog, političkog i kulturnog rukovođenja.

261. Rodonosni specifični obrazovni procesi, uključujući nastavni program, nastavnu materiju i praksu, stavove nastavnika i međusobne odnose u učionici, doprinose postojanju polne nejednakosti.

262. Devojčice i adolescenti mogu da dobiju raznovrsne oprečne i zbumujuće poruke o svojoj ulazi od svojih roditelja, nastavnika, vršnjaka i medija. Potrebno je da i žene i muškarci podjednako rade sa decom i mladima kako bi srušili ukorenjeni stereotip o polovima, uzimajući u obzir prava deteta i odgovornosti, prava i dužnosti roditelja predviđenih paragrafom 267.

263. Iako je broj obrazovanih devojčica porastao u nekim zemljama u poslednjih 20 godina, proporcionalno gledano, dečaci imaju bolju prohodnost od devojčica. U 1990. godini, 130 miliona dece nije imalo pristup u osnovnu školu, od čega su 81 milion činile devojčice. Ovo se može pripisati faktorima kakvi su uobičajeni stavovi, dečiji rad, rani brakovi, nedostatak sredstava i nedostatak adekvatnih školskih uslova, tinejdžerske trudnoće i polna nejednakost, kako u društvu uopšte, tako i u porodici, kako je opisano u paragafu 30. U nekim državama, mali broj ženskih nastavnika može da spreči upisivanje devojčica. U mnogim slučajevima devojčice počinju sa obavljanjem teških kućnih poslova kao veoma male i od njih se očekuje da budu podjednako odgovorne i za svoje obrazovanje i za domaćinstvo, što često vodi lošem uspehu u školi i ranom napuštanju školovanja.

264. U mnogim zemljama procenat devojčica upisanih u srednju školu ostaje i dalje veoma nizak. Devojčice se često ne ohrabruju ili im se ne pruža mogućnost da steknu naučnu ili tehničku obuku i obrazovanje, čime im se ograničava znanje potrebno u svakodnevnom životu i mogućnost zapošljavanja.

265. Devojčice se manje podstiču od dečaka da uzmu učešće ili da nešto nauče o društvenom, ekonomskom i političkom funkcionišanju društva, što dovodi do toga da im se ne pružaju iste mogućnosti kao dečacima za učešće u postupku odlučivanja.

266. Postojeća diskriminacija ženske dece u pogledu ishrane i pristupa službama za fizičko i mentalno zdravlje dovode u opasnost njeno sadašnje i buduće zdravlje. Ocenjeno je da je 450 miliona odraslih žena u zemljama u razvoju zakržljalo, što je rezultat nepravilne ishrane u detinjstvu.

267. Međunarodna konferencija o naseljenosti i razvoju uočava, u paragrafu 7.3 Programa delovanja, da bi "punu pažnju trebalo posvetiti međusobnom poštovanju i pravičnom odnosu među polovima i, posebno, obezbeđenju obrazovnih i službenih potreba adolescentima, kako bi im se omogućilo delovanje u skladu sa njihovom seksualnošću", uzimajući u obzir pravo deteta na informisanje, privatnost, poverljivost, poštovanje i saglasnost, kao i odgovornosti, prava i dužnosti roditelja i zakonskih zastupnika da bi se obezbedio, dosledno razvijanju sposobnosti de-

teta, odgovarajući pravac i upravljanje uživanja prava od strane deteta sadržanih u Konvenciji o pravima deteta i u saglasnosti sa Konvencijom o eliminisanju svih vidova diskriminacije prema ženama. U svim akcijama koje se tiču dece interes deteta bi trebalo da su na prvom mestu. Trebalo bi obezbediti celovito seksualno vaspitanje mlađih, uz podršku i usmeravanje od strane roditelja, koje naglašava odgovornost muškaraca za njihovu sopstvenu seksualnost i plodnost i koje im pomaže u uvežbavanju svoje odgovornosti.

268. Svake godine više od 15 miliona devojčica uzrasta od 15 do 19 godina rodi dete. Rano materinstvo dovodi do komplikacija u toku trudnoće i porođaja, a rizik od smrti majke je mnogo iznad proseka. Kod dece mlađih majki nivo morbidnosti i smrtnosti je viši. Rano rađanje dece predstavlja smetnju za poboljšanje obrazovnog, ekonomskog i socijalnog statusa žena u svim delovima sveta. Generalno gledano, rani brakovi i rano materinstvo ozbiljno umanjuju mogućnost obrazovanja i zapošljavanja, što pogoduje dugotrajnom nepovoljniju uticaju na njen život i život njenog deteta.

269. Seksualno nasilje i bolesti koje se prenose seksualnim putem, uključujući sidu, loše se odražavaju na dečije zdravlje, a devojčice su mnogo ranjivije nego dečaci u odnosu na posledice nezaštićenog i prerađenog seksualnog odnosa. Devojčice se često suočavaju sa pritiskom da stupe u seksualni odnos. Zahvaljujući faktorima kao što su mladost, socijalni pritisci, nedostatak zakonske zaštite ili propuštanje da se zakoni primene, devojčice su mnogo podložnije svim vidovima nasilja, posebno seksualnom nasilju, uključujući silovanje, seksualno zlostavljanje, seksualnu eksploraciju, trgovinu, eventualnu prodaju njihovih organa i tkiva i prisilan rad.

270. Devojčice sa nedostacima suočavaju se sa dodatnim preprekama i potrebama za obezbeđenje nediskriminacije i jednakog uživanja svih ljudskih prava i osnovnih sloboda u skladu sa Standardnim pravilima Ujedinjenih Nacija o izjednačavanju mogućnosti osobama sa nedostacima.

271. Neka deca su posebno ranjiva, naročito napuštena deca, deca bez doma, raseljena deca koja žive na ulici, deca sa područja u sukobu, kao i deca koja su diskriminisana zbog pripadnosti etničkoj ili rasnoj manjini.

272. Sve prepreke moraju biti uklonjene kako bi se devojčicama, bez izuzetka, omogućilo potpuno ostvarivanje potencijala i veština kroz jednako dostupno obrazovanje i obučavanje, ishranu, brigu za fizičko i mentalno zdravlje i druge informacije.

273. U određivanju zadataka koji se tiču dece i omladine, vlade bi trebalo da unaprede aktivnu i otvorenu politiku stavljanja polne perspek-

tive u glavne tokove svih politika i programa, tako da se pre donošenja odluka izvrši analiza posledica za devojčice i dečake ponosob.

Strateški cilj L.7. Iskoreniti nasilje prema ženskoj deci.

Akcije koje bi trebalo da preduzmu:

283. vlade i odgovarajuće međunarodne i nevladine organizacije:

a) preduzimanje efektivnih akcija i mera za donošenje i primenu zakona za obezbeđivanje sigurnosti i bezbednosti devojčica od svih vidova nasilja na poslu, uključujući programe obuke i pomoći, kao i preduzimanje mera za eliminisanje slučajeva seksualnog uznenimiravanja devojčica u obrazovnim i drugim institucijama;

b) preduzimanje odgovarajućih zakonskih, administrativnih, socijalnih i obrazovnih mera za zaštitu ženske dece u kući i društvu od svih vidova fizičkog ili psihičkog nasilja, povreda ili zlostavljanja, zamemiranja ili nemarnog postupanja, maltretiranja ili eksploracije, uključujući i seksualno zlostavljanje;

c) preduzimanje rodno osetljive obuke za one koji su uključeni u lečenje, rehabilitaciju i druge programe pomoći za devojčice žrtve nasilja, kao i unapređenje programa informisanja, pomoći i obučavanja za te devojčice;

d) donošenje i primena zakona o zaštiti devojčica od svih vidova nasilja, uključujući deteubistvo ženske dece i prenatalnu polnu selekciju, sačaćenje genitalija, incest, seksualno zlostavljanje, seksualnu eksploraciju, dečiju prostituciju i pornografiju, kao i razvijanje, zavisno od uzrasta, bezbednih i poverljivih programa i službi medicinske, socijalne i psihološke pomoći za devojčice koje su bile izložene nasilju.

Prevod sa engleskog: Sanja Ćopić

13. ŽENSKA DEKLARACIJA O POPULACIONOJ POLITICI (prezentirana na Međunarodnoj konferenciji o populaciji i razvoju 1994).

PREAMBULA

Samo humane i efektivne razvojne politike bazirane na principima socijalne pravde unapređuju dobrobit svih ljudi. Populacione politike kreirane i primenjene shodno tom cilju, treba stručno da se pozabave širokim dijapazonom uslova koji se odnose na reproduktivno zdravlje i prava žena i muškaraca. To se posebno odnosi na nejednaku raspodelu materijalnih i društvenih sredstava među pojedincima i grupama, koja se bazira na polu, uzrastu, rasi, religiji, društvenoj klasi, negradskom prebivalištu, državljanstvu i drugim društvenim kriterijumima; promenu mod-

ela seksualnih i porodičnih odnosa; političke i ekonomske mere koje ograničavaju devojkama i ženama pristup zdravstvenim službama i metodama regulacije fertiliteta; ideologije, zakone i prakse koje uskraćuju ženama osnovna ljudska prava.

Kako postoji značajna regionalna i nacionalna različitost, svaki od tih uslova odražava ne samo biološke razlike između muškaraca i žena, nego i diskriminaciju prema devojkama i ženama, kao i neravnotežu moći između žena i muškaraca. Svaki od pomenutih uslova ima uticaj, a i na njega ima povratni uticaj, sposobnost i voljnost vlada da obezbede zdravlje i obrazovanje i zaštitu osnovnih ljudskih prava svih. Ta sposobnost i voljnost vlada je između ostalih činioца, stalno ugrožavana globalnom ekonomskom krizom, stukturalnim programima prilagođavanja i trendovima ka privatizaciji.

Da bi se osigurala dobrobit svih ljudi, posebno žena, populacione politike i programi moraju biti omeđane i primenjene unutar širih razvojnih strategija, kao njihov sastavni deo, koje treba da ukinu nejednaku podelu sredstava i moći između i unutar pojedinih zemalja, između rasnih i etničkih grupacija i između žena i muškaraca.

Populacione politike i programi većine zemalja i međunarodnih agencija bile su rukovođenje više demografskim ciljevima nego kvalitetom života kao ciljem. Veličina populacije i njen rast često je neadekvatno bio optuživan kao jedini ili glavni uzrok problema kakvi su globalna degradacija čovekove sredine i siromaštvo. Programi za kontrolu fertiliteta su prevladavali kao rešenje uglavnom onda kada su pravi uzroci problema koji bi trebalo da se rešavaju bili zapravo siromaštvo i društvena nepravda. Populacione politike i programi su posebno usmereni na zemlje i grupe sa niskim dohotkom, a često su održavali i rasne i klasne predrasude.

Ženski fertilitet je bio primarni cilj kako pronatalne tako i antinatalne populacione politike. Ponašanje žena a ne ponašanje muškaraca bilo je užiži njihove pažnje. Od žena se očekivalo da snose najviše odgovornosti i rizika u pogledu kontrole rađanja, dok su one istovremeno široko bile isključivane iz svih ličnih odnosa donošenja odluka kao i same populacione politike. Seksualnost i polno zasnovana nejednakost moći široko je ignorisana i tolerisana, a ponekada čak i pojačavana, tim populacionim programima i programima za planiranje porodice.

Kao žene koje su direktno obuhvaćene u organizaciji službi, istraživanja ili advokature, mi upućujemo ovu deklaraciju reproduktivnom zdravlju žena i njihovim pravima. Pozivamo na suštinsku promenu zamisli, strukture i primene populacione politike, radi usvajanja jačanja i dobrobiti svih žena. Zensko jačanje je legitimno i izuzetno značajno za njihova sopstvena prava i to ne samo kao sredstva za rešenje populacionih problema. Pop-

ulacione politike koje odgovaraju ženskim potrebama i pravima moraju biti osnovane na sledećim, međunarodno prihvaćenim, ali tako često ignorisanim, etičkim principima.

OSNOVNI ETIČKI PRINCIPI

1. Žene mogu i čine odgovorne odluke za sebe, svoje porodice i svoje zajednice, a sve više i za države sveta. Žene moraju biti subjekti, a ne objekti bilo koje razvojne politike a posebno one populacione.

2. Žene imaju pravo da odrede kada, da li, zašto, sa kim i kako će da izraze svoju seksualnost. Populacione politike moraju se bazirati na principima poštovanja seksualnog i telesnog integriteta devojaka i žena.

3. Žene imaju lično pravo i društvenu odgovornost da odluče da li, kako i kada će imati decu i koliko će ih imati; ni jedna žena ne sme biti prinudena da zatrudni ili sprecena u tome protiv svoje volje. Sve žene, bez obzira na uzrast, bračni status, ili druge socijalne uslove, imaju prava na informacije i službe neophodne za vršenje njihovih reproduktivnih prava i odgovornosti.

4. Muškarci takođe imaju ličnu i društvenu odgovornost za svoje sopstveno seksualno ponašanje i fertilitet i efekte toga ponašanja na svoje zdravlje i dobrobit svojih partnerki i svoje dece.

5. Seksualni i društveni odnosi između žena i muškaraca moraju biti rukovođeni principima jednakosti, neprinudnosti i uzajamnog uvažavanja i odgovornosti. Nasilje prema devojkama i ženama, njihovo podređivanje ili eksploraciju i druge štetne prakse kao što je genitalno sakraćenje ili nepotrebne medicinske procedure, krše osnovna ljudska prava. Takve prakse takođe štete efektivnim, na zdravlje i prava orijentisanim populacionim programima.

6. Osnovna seksualna i reproduktivna prava žena ne mogu biti potpredena, protiv ženine volje, interesima roditelja, članovima porodice, etničkim grupama, religioznim institucijama, odgovornim za zdravlje, istraživačima, kreatorima politike, državnim interesima ili bilo kojim drugim faktorima.

7. Žene rešene da unaprede žensko zdravlje i prava i povezane u radu u službi žena, moraju biti uključene kao kreatorke politike u primene programa svih aspekata donošenja odluke uključujući definisanje etičkih standarda, tehnološkog razvijta i distribuciju i širenje informacija.

Radi obezbeđenja dobrobiti žena, populacione politike i programi treba da promovišu te principe na nacionalnom i međunarodnom nivou.

MINIMALNI PROGRAMSKI ZAHTEVI

U kreiranju i primeni populacione politike i programa, kreatori politike u međunarodnim i nacionalnim organima treba da:

1. Nastoje da smanje i eliminišu rasprostranjene nepravičnosti u svim aspektima seksualnog, društveno i ekonomskog života, kroz:

- omogućavanja opšteg pristupa informacijama, obrazovanju i diskusiji o seksualnosti, polnim ulogama, kontroli rađanja i reprodukcije, u školama i izvan njih;

- promenu polnih uloga i rodnih stereotipova u mas-medijima i drugim javnim komunikacijama da bi se podržali egalitarniji odnosi ispunjeni s više međusobnog poštovanja;

- donošenje i primenu zakona za zaštitu žena od seksualnog i polno zasnovanog nasilja ili prinude;

- primenu politika koje ohrabruju i podržavaju roditeljsko i domaće izdržavanje muškaraca;

- davanje prioriteta obrazovanju žena, obuci za rad, plaćenim poslovima, pristup kreditima, pravo na vlasništvo na zemlji i drugim imovinskim pravima u društvenim ekonomskim politikama, kroz zakonodastvo jednakih prava;

- davanjem prioriteta investicijama u osnovne zdravstvene službe, sanitarije i čistu vodu.

2. Podrže ženske organizacije koje su namenjene ženskim reproduktivnim pravima i povezane su sa ženama kojima su te službe namenjene, posebno ženama u nepovoljnem položaju zbog klase, rase, etničke pripadnosti ili drugih faktora, da:

- učestvuju u stvaranju, primeni i nadzoru politika i programa za sveobuhvatno reproduktivno zdravlje i prava;

- rade sa zajednicama na službama raspodele, obrazovanja i odbrane.

3. Obezbede opsežne reproduktivne i seksualno zdravstvene službe za žene svih uzrasta, lično i mesno odgovarajuće, lako dostupne i dobrog kvaliteta, kojima korisnice pristupaju na dobrovoljnoj osnovi, sa ili bez stimulansa, uključujući, ali ne ograničavajući se na:

- zakonodavstvo radi omogućavanja sigurnog pristupa svim odgovarajućim sredstvima kontrole rađanja;

- uravnoteženu pažnju svim aspektima seksualnog i reproduktivnog zdravlja, uključujući trudnoću, porodaj i postporođajnu negu; sigurnu i zakonom dozvoljenu abortivnu službu; sigurne mogućnosti izbora između kontraceptivnih metoda uključujući metode sa barijerom; informacije, prevencija i tretman STDa, AIDS, neplodnosti i drugih ginekoloških problema; službe staranja o deci; i politike podržavanja muškog roditeljskog odsustva i kućnih odgovornosti;

- nedirektivno savetovanje radi omogućavanja ženama da potpuno informisano načine slobodne izbore između metoda kontrole rađanja kao i drugih zdravstvenih službi;

- razgovori i informacije o seksualnosti, polnim ulogama i odnosima moći, reproduktivnom zdravlju i pravima;

- uređenje informativnog sistema koji sledi određenu ženu ili muškarca, a ne jednostavno kontraceptivnu metodu ili službu;

- obuka da se osoblje učini polno senzitivnim izvršiocima ugledne službe, zajedno sa postupcima vrednovanja i nagrađivanja radnog učinka na osnovu kvaliteta ostvarene nege, a ne samo kvantiteta ostvarenih usluga;

- program vrednovanja i kriterijum fundiranja koji koristi standarde definisane ovde da se eliminišu nesigurne ili prinudne prakse kao i sekističke, klasne ili rasističke predrasude;

- uključivanje reproduktivnog zdravlja kao centralne komponente svih javnih zdravstvenih programa, uključujući populacione programe, priznavanje da su ženama potrebne informacije i službe ne samo u reproduktivnim godinama nego i pre i posle njih;

- istraživanja koje službe žene žele, kako podržati ženski integritet i kako unaprediti njihovo opšte zdravlje i dobrobit.

4. Razviti i pribaviti najširi mogući dijapazon pristupačnih kontraceptivnih sredstava da bi se izašlo u susret ženskim mnogostrukim potrebama kroz njihove živote:

- davanjem prioriteta razvitu metodu pod kontrolom žena koje ženu štite od seksualno prenosivih infekcija kao i trudnoće u nameri da se prekine sa sadašnjom neravnotežom kontraceptivne tehnologije, istraživanja, razvijanja i raspodele;

- obezbeđenjem pristupačnosti i unapređenjem opšte upotrebe kondoma dobrog kvaliteta;

- obezbeđenjem da tehnološka istraživanja poštuju ženska prava na potpunu informisanost i slobodan izbor i da nisu koncentrisana samo na siromašne ili na drugi način neprivilegovane žene, a posebno ne na određene rasne grupe.

5. Obezbede finansijska sredstva da bi se postigli gore navedeni ciljevi. Širenje javnih fondova za zdravlje, čistu vodu i materinsku zaštitu kao i kontrolu rađanja. Uspostavljanje bolje saradnje i koordinacije između UN, donatorima, vlada i drugih agencija u nameri da se sredstva iskoriste mnogo efektnije za žensko zdravlje.

6. Stvoriti i unaprediti politike za široku društvenu, političku i ekonomsku transformaciju koja će dozvoliti ženama da ugovaraju i upravljaju svojom sopstvenom seksualnošću i zdravljem, čine svoje sopstvene životne izbore i u potpunosti učestvuju na svim nivoima upravljanja društvom.

NEOPHODNI USLOVI

U nameri da žene kontrolišu svoju seksualnost i reproduktivno zdravlje i uživaju svoja reproduktivna prava, sledeće radnje su prioritetne:

1. Žensko doношење odluka:

Korišćenje procesa uzimanja učešća na osnovi majmanje 50 procentnog pariteta u postupku doношења odluka u svim relevantnim agencijama sa ženama koje usvajaju ovde opisane principe, koje imaju očiglednu rešenost da unaprede ženska prava i koje su povezane sa ženama kojima služe, a uzimajući u obzir i njihova primanja, etničku i rasnu pripadnost.

2. Finansijska sredstva

Kako su sadašnji nivo troškova potpuno neadekvatan, potrebno je najmanje učetvorostručiti dostupan novac za primenu programa navedenih u ovoj Deklaraciji.

3. Pokret za žensko zdravlje

Nameniti najmanje 20 procenata raspoloživih sredstava za žensko zdravlje i organizaciju reproduktivnih prava radi jačanja njihovih aktivnosti i rada na ciljevima specifikovanim u ovoj deklaraciji.

4. Mechanizmi odgovornosti

Podržati grupe za ženska prava i odbranu kao i druge nevladine mehanizme, namenjene i odgovorne ženama, na nacionalnom i međunarodnom nivou, radi:

- istraživanja i nastojanja ukidanja zloupotreba i kršenja ženskih i muških reproduktivnih prava;
- analize namene sredstava za reproduktivno zdravlje i prava i sprovođenje revizija gde je to potrebno;
- intenzifikovanje neadekvatnosti ili praznina u politikama, programima, informacijama i službama i preporučivanje poboljšanja;
- dokumentovati i objavljivati postignuta poboljšanja.

Izlaženje u susret tim prioritetnim uslovima će obezbediti žensko reproduktivno zdravlje i njihova osnovna prava da odluče da li će, kada i koliko dece imati. Takva rešenost će takođe obezbediti i humani i efektivan razvitak i populacione politike koje će privući široku osnovu za plitku podršku.

Prevod sa engleskog jezika: Zorica Mršević

14. REZOLUCIJA O JEDNAKIM PRAVIMA HOMOSEKSUALACA I LEZBEJKI U EVROPSKOJ ZAJEDNICI (A3-0028d94)

Evropski Parlament, -imao je u vidu kao pokretače ove Rezolucije: G. Blek i Gđa. Jensen, O diskriminaciji s obzirom na slobodu kretanja (B3-0884/92),

G. Bertini i drugi, O priznavanju građanske zajednice za parove koji se sastoje od lica istog pola (B3-1079/92),

G. Lomas, O građanskim pravima homoseksualaca i lezbejki (B3-1186/93),

imajući u vidu sopstvenu rezoluciju iz marta 1994 o diskriminaciji u radnim odnosima,

imajući u vidu svoju rezoluciju od 13 marta 1991 o planu aktivnosti u kontekstu programa "Evropa protiv AIDS-a" 1991-1992,

imajući u vod svoje preporuke o seksualnom uzinemiravanju ucenjivanju na poslu i odgovarajuće odredbe o zaštiti lezbejki i homoseksualaca,

imajući u vidu izveštaj Komisije, "Homoseksualnost, problem Zajednice", o uticaju lezbejki i homoseksualaca na funkcionisanje evropskog unutrašnjeg tržišta,

imajući u vidu svoju rezoluciju od 8. jula 1992, koja sadrži Evropsku povelju pravima dece,

imajući u vidu da pravna diskriminacija lezbejki i homoseksualaca još uvek postoji u brojnim državama članicama Evropske zajednice,

imajući u vidu Nacrt direktive za suzbijanje diskriminacije na osnovu seksualne orientacije na poslu i drugim pravnim oblastima, predloženom od strane nemačke Gej Unije (SVD),

imajući u vidu zakon o registrovanom partnerstvu u Danskoj i druge antidiskriminativne zakone o homoseksualnim ljudima,

imajući u vidu Klauzulu 28 Povelje o lokalnoj upravi u Ujedinjenom Kraljevству,

imajući u vidu Pravilo 45 svojih Proceduralnih pravila,

imajući u vidu izveštaj Komiteta za građanske slobode i unutrašnje poslove, (A3-0028/94),

imajući u vidu svoje aktivnosti u podržavanju jednakog tretmana za sve građane, bez obzira na njihovu seksualnu orientaciju,

imajući u vidu povećanu javnu vidljivost lezbejki i homoseksualaca, kao i porast pluralizacije životnih stilova,

pošto su lezbejke i homoseksualci često od svoje najranije mладости još uvek izloženi, u najmanju ruku ismevanju, ali i uz nemiravanju, diskriminaciji i nasilnim napadima u mnogim društvenim oblastima,

pošto društvene promene u mnogim državama članicama Zajednice, pozivaju na odgovarajuće prilagođavanje važećih građanskih, kaznenih i upravnopravnih odredaba, u smislu okončanja diskriminacije na osnovu seksualne orientacije, i gde su takva prilagođenja u brojnim zemljama članicama već učinjena;

pošto je primena brojnih diskriminatornih odredaba u državama članicama Zajednice delom pokrivena zakonodavstvom EZ koje se odnosi na kršenje osnovnih principa EZ ugovora i kada je u pitanju Jedinstveni evropski zakon, posebno kada je u pitanju sloboda kretanja, shodno članu 3. EZ ugovora,

imajući u vidu posebnu odgovornost Evropske zajednice da, u okviru svojih aktivnosti i domena odgovornosti, obezbedi svim svojim građanima jednak tretman bez obzira na njihovu seksualnu orientaciju.

OPŠTA RAZMATRANJA

Potvrđuje svoje ubedjenje da svi građani moraju da budu jednakо tređirani, bez obzira na njihovu seksualnu orientaciju;

Smatra da je Evropska zajednica obavezna da primenjuje osnovne principe jednakog tretmana, bez obzira na pojedinačnu seksualnu orientaciju, u svim zakonskim odredbama, koje su već usvojene ili koje će biti usvojene u budućnosti;

Veruje nadalje, da EZ ugovori moraju da sadrže pojačane odredbe o definisanju ljudskih prava i zbog toga poziva institucije Zajednice da se pripreme, u kontekstu institucionalnih reformi predviđenih za 1996, za preuređenje evropskih institucija na taj način da se obezbedi jednak tretman bez obzira na nacionalnu pripadnost, religijsko verovanje, boju kože, pol, seksualnu orientaciju i druge različitosti;

Poziva Komisiju i Savet da primene Evropsku Konvenciju o ljudskim pravima, dobijenu u programu Zajednice iz 1990 godine, kao prvi korak ka mnogo snažnijoj zaštiti ljudskih prava;

DRŽAVAMA ČLANICAMA

Poziva države članice Evropske zajednice da ukinu sve zakonske odredbe koje kriminalizuju ili diskriminisu seksualne aktivnosti između lica istog pola;

Zahteva uvođenje prihvatanja istih godina relevantnih za dobrovoljni pristanak na homoseksualne i heteroseksualne aktivnosti,

. Zahteva da se učini kraj nejednakom tretmanu osoba homoseksualne orientacije po zakonskim i upravnopravnim odredbama posebnog sistema socijalne zaštite, socijalne beneficije, zakonska regulativa usvojenja i nasleđivanja, stambeni odnosi i krivično pravo kao i sve odnosne pravne propise;

. Poziva Ujedinjeno Kraljevstvo da ukine diskriminatore odredbe kojima se obuzdava navodna propaganda homoseksualnosti i da tako ponovo uspostavi slobodu misli, štampe, informacija, nauke i umetnosti za homoseksualne građane i poziva sve države članice EZ da i u budućnosti poštuju takva prava na slobodu misli u pogledu homoseksualnosti kao predmeta izlaganja;

. Poziva države članice EZ, da zajedno sa nacionalnim organizacijama homoseksualaca i lezbejki preduzmu mere i iniciraju kampanje protiv porasta akata nasilja učinjenog prema homoseksulcima i da obezbede krivični progon učinilaca takvih radnji nasilja;

. Podseća države članice EZ da zajedno sa nacionalnim organizacijama lezbejki i homoseksualaca preduzmu mere i iniciraju kampanje protiv svih oblika društvene diskriminacije protiv homoseksualaca;

. Preporučuje državama članicama EZ da preduzmu korake da obezbede društvenim i kulturnim organizacijama homoseksualnih žena i muškaraca pristup nacionalnim fondovima na istoj osnovi kao i drugim društvenim i kulturnim organizacijama, da se njihove prijave na konkurse tretiraju po istim kriterijumima kao i prijave drugih organizacija i da ni na koji način ne budu gore tretirane zbog činjenice da ih podnosi organizacija homoseksualnih žena i muškaraca;

Komisiji Evropske zajednice

Poziva Komisiju da podnese nacrt Preporuka o jednakim pravima za lezbejke i homoseksualce;

Smatra da osnova te Preporuke treba da bude jednak tretman za sve građane EZ bez obzira na njihovu seksualnu orientaciju kao i prekid svih oblika pravne diskriminacije na osnovu seksualne orientacije; poziva Komisiju da podnese izveštaj parlamentu u petogodišnjim intervalima o situaciji homoseksualnih muškaraca i žena u Zajednici;

Ubeđena je da ta Preporuka treba da nastoji minimalno na: prekidu postojanja različitog diskriminatornog uzrasta pravno relevantne dobrovoljnosti za homoseksualne i heteroseksualne radnje;

postojanja krivičnog progona homoseksualnosti kao javne sramote ili nemoralu,

prekidu postojanja svih oblika radne diskriminacije i diskriminacije u zakonima o javnoj službi, kao i diskriminacijama u krivičnom, građanskom, obligacionom i trgovačkom pravu;

prekidu prakse elektronskog prikupljanja podataka koji se odnose na seksualnu orientaciju pojedinaca bez njenog/njegovog znanja i pristanka, nedozvoljeno otkrivanje ili neodgovarajuće korišćenje tih podataka, prekidu zabrane lezbejskim i homoseksualnim parovima da sklapaju brak ili neke druge, pravno regulisane zajednice, pri čemu treba da se garantuje puna prava i beneficije proistekle iz braka, dozvoljavajući registraciju partnerstva,

prestanku bilo kakvih ograničenja prava lezbejki i homoseksualaca da budu roditelji ili da usvoje decu ili ih uzmu u hranjeništvo.

Poziva Komisiju, u smislu sa mišljenjem Parlamenta od 19. Novembra 1993 o predlogu za donošenje Regulative o zaposlenima i službenicima i Uslovima zaposlenja drugih radnika u Evropskoj zajednici u pogledu jednakog tretmana muškaraca i žena da bi se preduzela borba protiv diskriminacije na osnovu seksualne orientacije u sopstvenoj politici u pogledu zaposlenih;

Upućuje Predsednika da prosledi ovu rezoluciju Savetu, Komisiji, vladama i parlamentima država članica EZ kao i država koje su konkurisale za prijem u članstvo.

Prevod sa engleskog: Zorica Mršević

15. PREDLOG KONVENCIJE PROTIV SEKSUALNE EKSPLOATACIJE REVIZIJA IZVRŠENA JANUARA 1995, NACRT

Utvrđivanje potrebe:

Masivna i proširena eksplatacija žena od strane lokalnih i globalne industrije seksa formira suštinsko kršenje ljudskih prava i predstavlja barjeru ženskoj jednakosti. Prostitucija, seks turizam, promet ženama i druge prakse koje svode žene na seksualne usluge imaju posebno razorno dejstvo na žene zemalja u razvoju i ugnjetene žene iz tzv. razvijenih zemalja. Seksualna eksplatacija bilo koje žene je surov, nehuman i degradirajući postupak koji formira standarde postupanja prema svim ženama a nespojiv je sa urođenim dostoanstvom i vrednošću ljudskog bića. Ni jedan postojeći međunarodni instrument o ljudskim pravima ne tretira adekvatno problem seksualne eksplatacije.

Ovaj Nacrt predloga Konvencije protiv seksualne eksplatacije je proizvod produženih konsultacija, sastanaka i konferencija nevladinih organizacija, grupa za ludska prava i za ženska ludska prava u mnogim regionima sveta, kao i grupa koji rade sa ženama i decom prostitutkama

kao i onima koje su preživele prostituciju. Uz pordršku UNESCO i široke međunarodne mreže nevladinih organizacija, Koalicija protiv prometa žena (the Coalition Against Trafficking in Women) nastoji na širokom učeštu međunarodne zajednice zainteresovane za ludska prava da stavi na diskusiju najnoviji nacrt Konvencije. Podstičemo vas da stavite svoje ime, i ime svoje organizacije da bi podržali ovu Konvenciju.

Države potpisnice sadašnje Konvencije:

Smatrajući da, je u saglasnosti sa proklamovanim principima u Povelji Ujedinjenih Nacija priznanje jednakih i neotudivih prava svih pripadnika ludske porodice bez razlikovanja s obzirom na pol, osnova slobode, pravde i mira u svetu,

Priznajući da ta prava izviru iz urođenog dostoanstva ludske jedinke,

Smatrajući da je obaveza država shodno odredbama Povelje, a posebno člana 55, da unapređuju opšte poštovanje i pažnju prema ljudskim pravima i osnovnim slobodama,

Imajući u vidu član 3 Opšte Deklaracije o ljudskim pravima i članove 6 i 9 Međunarodne Konvencije o građanskim i političkim pravima, koje obe afirmišu lično pravo na život, slobodu i sigurnost ličnosti,

Imajući u vidu član 4 Opšte Deklaracije o ljudskim pravima i član 8 Međunarodne Konvencije o građanskim i političkim pravima koje obe zabranjuju ropstvo i prodaju robova u svim mogućim obicima,

Imajući u vidu član 5 Opšte Deklaracije o ljudskim pravima i član 7 Međunarodne Konvencije o građanskim i političkim pravima koje obe priznaju pravo svih lica da ne budu podvrgnuti surovom, nehumanom i degradirajućem tretmanu ili kažnjavanju,

Uočavajući da Opšta deklaracija o ljudskim pravima afirmaše princip nedopustivosti diskriminacije i proklamuje da su sva ludska bića rođena slobodna i jednakna u dostoanstvu i pravima i da je svaki nosilac svih prava i sloboda predviđenih u njih bez ikakve diskriminacije bilo koje vrste, uključujući razlikovanje bazirano na polu,

Uočavajući da države potpisnice Međunarodne Konvencije o građanskim i političkim pravima nastoje da obezbede jednakna prava žena i muškaraca da uživaju sva ekonomska, socijalna, kulturna, građanska i politička prava,

Priznajući da Konvencija protiv mučenja zabranjuje surovo, nečovečno i degradirajuće ponašanje ili kažnjavanje,

Imajući u vidu da Konvencija o suzbijanju prodaje lica i eksplatacije prostitucijom i sličnim načinima iz 1949 u kojoj je navedeno da su prostitucija i njoj pridruženo zlo prodaje lica u cilju prostituisanja nespojivi sa dostoanstvom i vrednošću ljudskog bića i da ugrožavaju dobrobit pojedinca, porodice i zajednice,

Priznajući da Konvencija protiv torture zabranjuje surovo, nehumano i degradirajuće postupanje ili kažnjavanje,

Imajući u vidu takođe Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije protiv žena koja obavezuje države potpisnice da preduzmu odgovarajuće mere, uključujući one zakonskog karaktera da suzbiju sve oblike prodaje i eksploracije žena,

Imajući u vidu takođe Konvenciju o pravima deteta koja obavezuje države potpisnice da zaštite dete od svih oblika seksualne eksploracije i seksualne zloupotrebe i obaveze država potpisnika da preduzmu sve odgovarajuće mere na nacionalnom, bilateralnom i multilateralnom nivou da spreče (a) uvođenje ili proručivanje deteta da se angažuje u bilo kojoj nezakonitoj seksualnoj aktivnosti, (b) eksploratorsko korišćenje dece u prostituciji ili drugim nezakonitim seksualnim praksama i (c) eksploratorsku upotrebu dece u pornografskim predstavama i materijalima,

Uočavajući da Međunarodna Konvencija o eliminaciji svih vrsta rasne diskriminacije osuđuje svaki pokušaj opravdanja ili unapređenja rasne mržnje u bilo kom obliku,

Uočavajući da Generalna skupština u Međunarodnoj konvenciji o zaštiti svih migrantskih radnika i članova njihovih porodica, reafirmiše principe i standarde ustanovljene kao osnovne instrumente u pogledu međunarodne zaštite ljudskih prava,

Svesni da su ljudska prava ozbiljno ugrožena masivnom i rastućom seksualnom eksploracijom žena i dece,

Priznajući da žene imaju pravo na seksualni integritet i autonomiju,

Priznajući dalje da seksualna eksploracija, uključujući prostituciju, ukida ta prava i potičinjava žene kao grupu, zbog čega krši ljudsko dostojanstvo i pravo jednakosti,

Svesni da seksualna eksploracija zadaje teške povrede i često uzima oblike seksualnog ropstva, torture, sakaćenja i smrti,

Svesni da seksualna eksploracija pogađa žene koje su podvrgnute rasnoj dominaciji,

Svesni da seksualno nasilje i prostitucija jesu oblici seksualne eksploracije mada to nisu neizbežno,

Priznajući da seksualna eksploracija bilo koje žene predstavlja seksualnu degradaciju svih žena, lišavajući žene slobode kretanja i preteći ženskoj sigurnosti i bezbednosti ostvarujući tako uslove za seksualni terorizam,

Svesni da je seksualna eksploracija ljudi, uključujući prostituciju, postala integralni deo nacionalnih praksi u porastu koje lišavaju žene njihovih ljudskih prava,

Priznajući da postoji potreba za novom konvencijom koja će da afriže i širi definiciju seksualne eksploracije koja obuhvata nasilje nad ženama i prostituciju kao kršenje ženskih ljudskih prava,

Smatrajući da trenutno ne postoji konvencija koja bi se odnosila na seksualnu eksploraciju odraslih,

Priznajući potrebu za novom konvencijom koja će afirmisati i proširiti definiciju seksualne eksploracije tako da će se pod tim podrazumevati i nasilje nad ženama i prostituciju kao kršenje ženskih ljudskih prava,

Složile su se u sledećem:

PRVI DEO DOMEN PRIMENE OVE KONVENCIJE

Član 1.

Osnovno je pravo na zaštitu od seksualne eksploracije. Države potpisnice ove konvencije predlažu da se preduzmu sve mere radi elminacije svih oblika seksualne eksploracije. Nasilje i povrede nastale putem seksualne eksploracije nisu obuhvaćene pristankom žrtve.

Član 2.

Seksualna eksploracija je seksualno nasilje kojim se narušava ljudsko dostojanstvo, jednakost i fizički i mentalni integritet. To je praksa kojom neki ljudi (primarno muškarci) ostvaruju moć i dominaciju nad drugima (primarno ženama i decom) u cilju seksualnog uživanja, postizanja finansijske dobiti idili napretka.

Član 3.

U smislu sadašnje Kovnencije seksualna eksploracija poprima oblike, mada nije ograničena samo na njih, seksualnog nasilja i lišavanja života, seksualnog zlostavljanja i mučenja uključujući sadističke i osakačujuće prakse, genitalno sakaćenje, prostituciju, seks trgovinu, seks turizam, i naručivanje nevesta putem pošte, silovanje, incest, seksualno uzinemiranje i pornografiju, nevoljnu sterilizaciju i nevoljno rađanje dece, žensko samovanje, miraz i plaćanje neveste, privremeni brak ili brak na probu sa ciljem seksualne eksploracije.

Član 4.

1. Države potpisnice trebalo bi da imaju u vidu da su određene grupe žena i dece naročito izložene seksualnoj eksploraciji: pripadnici etničkih manjina i domorodačko stanovništvo; oni koji su potčinjeni rasnoj diskriminaciji; migranti; radnici u slobodnim trgovinskim zonama; oni koji su uključeni u industriju seksualne zabave; i oni sa fizičkim ili mentalnim nedostacima.

2. Države potpisnice trebalo bi da uzmu u obzir da određene situacije dovode do toga da određene grupe žena i dece bivaju više izložene seksualnoj eksploraciji: oružani sukob i vojna okupacija i prisustvo vojske; prirodna katastrofa; ekonomski razvoj; siromaštvo; zatvaranje i hapšenje; institucionalna briga; seksualno zlostavljanje dece i porodično nasilje, prinudni brakovi i brakovi dece; nedostatak doma i status izbeglice.

DEO DRUGI MERE PREVENCIJE

Član 5.

1. Države potpisnice će inicirati preventivnu politiku i praksu u cilju sprečavanja svih vidova seksualne eksploracije, slažeći se da bi trebalo:

- Odbaciti državnu ekonomsku politiku i praksu razvoja koje po-maju društveni pad osoba u situacije seksualne eksploracije;
- Obezbediti validne pisane ugovore o zaposlenju i da postojeći za-koni o radu štite radnike migrante, kontrolišući odredbe takvih ugovora u cilju zaštite ovih radnika od seksualne eksploracije u domaćoj zemlji;
- Doneti ili primeniti takve propise, kao što je pravo da vlasnik zadrži svoj pasoš ili putnu ispravu, koji su neophodni za zaštitu osoba u proce-su migracije na mestima odlaska, dolaska ili dok su na putovanju;
- Kontrolisati javni prevoz i lučke objekte u pogledu osoba koje se pojavljuju kao gazde, saizvršioci ili mušterije umešane u prostituciju i tr-govinu i zaštititi žrtve prostitucije i trgovine;
- Usvojiti posebne mere zaštite od seksualne eksploracije osoba tokom svih situacija oružanog sukoba. U izbegličkim kampovima i centri-ma za evakuaciju, države potpisnice odredeće poseban tim posmatrača u cilju sprečavanja i kontrolisanja seksualne eksploracije;

2. Države potpisnice će najizloženijim seksualnoj eksploraciji (kako je određeno u članu 4) i žrtvama seksualne eksploracije obezbediti:

- Obrazovne programe i zaposlenje u cilju povećanja ekonomskih mogućnosti i poboljšanja njihovog položaja i vrednosti;
- Skoništa i kućnu pomoć;
- Dobrovoljno i poverljivo savetovanje i medicinske usluge, posebno za prevenciju i tretman bolesti koje se prenose seksualnim putem, HIV i SIDA, i suštinsko zlostavljanje;

DEO TREĆI JAVNE, ADMINISTRATIVNE I ZAKONSKE MERE

Član 6.

Države potpisnice će kazniti učinioce seksualne eksploracije i nadok-naditi štetu učinjenu žrtvama razvijajući kaznene, građanske, radne i ad-ministrativne sankcije.

Član 7.

1. Države potpisnice odbacuju bilo kakvu politiku ili pravo koje le-gitimise prostituciju bilo koga lica i legalizovanje ili regulisanje prosti-tucije na bilo koji način, uključujući legalizaciju nje kao profesije, zanimanja ili seksualne zabave.

2. Države potpisnice će prihvati odgovarajuće zakonodavstvo koje priznaje prostituciju kao oblik seksualne eksploracije, uključujući sledeće:
a) Kažnjavanje bilo kog lica koje podvodi, mami, ili uvodi na bilo ko-ji način u cilju prostituisanja, drugo lice, čak i sa pristankom toga lica; svakog ko sa znanjem drži, upravlja ili finansira ili uzima učešće u finan-siranju bordela; sa znanjem izdaje ili stavlja na raspolaganje zgrade ili druga mesta u cilju vršenja prostitucije.

b) Kažnjavanje mušterija, smatrajući ih kao učinioce koji treba da budu kriminalizovani istovremeno odbacujući bilo koji oblik kažnjavanja prostututki.

c) Kažnjavanje njihovog vojnog osoblja i udruženog građanskog os-oblja, bilo na domaćoj teritoriji ili van države, za bilo koje mešanje (bilo kao mušterija, finansijera, gazda ili podvodača) u prostituciju drugih.

d) Ukipanje krivičnih ili građanskih sankcija, tamo gde postoje, protiv žrtava seksualne eksploracije i prostitucije.

Član 8.

1. Države potpisnice trebalo bi da usvoje mere u cilju zabrane trgovine ženama i decom za svrhe seksualne eksploracije.

2. Države potpisnice uočavaju da su određeni vidovi rada u procesu migracije, kao što su seksualna zabava i rad kod kuće, pogodni za seksu-alnu eksploraciju i mogu da vode seksualnoj trgovini i prostituciji.

3. Države potpisnice trebalo bi da obezbede žrtvama trgovine pomoć prilikom gonjenja izvršilaca, kao i obeštećenje i nadoknadu. Stranci bi trebalo da raspolažu istim sredstvima obeštećenja kao i domaće stanovništvo.

4. Države potpisnice trebalo bi da žrtvama trgovine obezbede sklonište, status izbeglica ili da daju azil i pruže zaštitu, ili vrate one koji žele da budu repatriirani, bez obzira da li su u zemlju ušli legalno ili ilegalno.

5. Države ne mogu ni pod kakvim uslovima da tumače ovaj član u smislu sprečavanja žena da migriraju ili putuju u inostranstvo.

Član 9.

Države članice saglasne su da bi trebalo zabraniti, kažnjavati i sankcionisati pojedince i preduzeća, uključujući mušterije, koji organizuju, profitiraju ili su umešani u seks turizam. Ovakve mere trebalo bi da se usvoje i primene kako u zemlji koja šalje tako i u onoj koja prima prestopnika.

Član 10.

Države članice trebalo bi da zabrane i kazne lica ili preduzeća koja promovišu, profitiraju ili učestvuju u bilo kom poslu koji uključuje povezivanje žena u brak sa strancima putem pošte ili u pseudobrak.

Član 11.

Države potpisnice će kažnjavati proizvođače, prodavce i distributere pornografije, uočavajući da pornografska industrija promoviše, povećava zahteve za i aktivno je umešana u seksualnu eksploraciju.

Član 12.

Države potpisnice trebalo bi da imaju svoje predstavnike, diplomatske službenike, snage za očuvanje mira i povezane kriminalističke i civilne službe odgovorne za seksualnu eksploraciju, uključujući i prostituciju.

Član 13.

Države članice trebalo bi da kazne svakog pojedinca ili svaku organizaciju koja zapošjava radnike, uključujući i radnike migrante, za svrhe seksualne eksploracije.

Član 14.

1. U svakom zakonskom postupku, države potpisnice trebalo bi da obezbede da se istorija prostitucije žrtve, i/ili njen status ilegalnog stranca ili osobe bez državljanstva ne mogu koristiti protiv nje. Kao otežavajuća okolnost, a ne kao odbrana, uzima se to da je izvršilac seksualne eksploracije rodak ili poslodavac žrtve. Odbrana časti ne bi trebalo da se koristi ni u jednom slučaju bilo kog oblika seksualne eksploracije, nasilja ili ubistva.

2. Osuđivanost u stranim zemljama za prestupe na koje upućuje sadašnja Konvencija uzimaće se u obzir kako je regulisano u domaćem zakonodavstvu u cilju:

- a) Utvrđivanja recidivizma;
- b) Diskvalifikacije prestupnika iz korišćenja građanskih prava.

Član 15.

1. Dela na koje upućuje sadašnja Konvencija trebalo bi da se, u svakom ugovoru o ekstradiciji koji je bio ili će tek biti zaključen između bilo kojih država potpisnica Konvencije, odredi kao slučaj u kome je dozvoljena ekstradicija.

2. Države potpisnice koje nisu uslovile ekstradiciju postojanjem ugovora, od sada će dela na koje upućuje ova Konvencija tretirati kao slučajeve za ekstradiciju između sebe.

3. Ekstradicija će biti odobrena u skladu sa zakonodavstvom zemlje kojoj je zahtev upućen.

4. Državljanima države čije domaće zakonodavstvo ne dozvoljava ekstradiciju i koji su se, nakon što su u inostranstvu izvršili neko krivično delo iz ove Konvencije, vratili kući, biće suđeno i biće kažnjeni od strane suda njihove zemlje.

Ova odredba nije obavezna ukoliko, u sličnom slučaju između država potpisnica, ekstradicija stranca nije dozvoljena.

Član 16.

Države potpisnice trebalo bi da osnuju ili održavaju službe snabdevene sa koordinisanim i centralizovanim rezultatima istrage u slučajevima prestupa na koje upućuje sadašnja Konvencija.

Takve službe trebalo bi da sakupe sve informacije predviđene da olakšaju prevenciju i kažnjavanje prestupa na koje upućuje sadašnja Konvencija, kao i da održavaju vezu sa odgovarajućim službama u drugim državama.

DEO ĆETVRTI PROCEDURALNE MERE

Član 17.

Države potpisnice se angažuju da principe i odredbe Konvencije široko propagiraju i učine poznatim po odgovarajućim sredstvima primjenjenim na odrasle i decu.

Član 18.

1. U cilju ispitivanja programa načinjenog od strane država potpisnica za postizanje realizacije obaveza preuzetih sadašnjom Konvencijom, biće formiran Komitet za eliminaciju seksualne eksploracije koji će vršiti ovim predviđene funkcije. Komitet će se sastojati od deset članova, pri čemu će pažnja biti poklonjena pravednoj raspodeli predstavnika onih zemalja iz kojih i u koje se žene prodaju radi seksualne eksploracije. Članovi Komiteta će biti izabrani od strane država potpisnica između njih.

hovih državljana po njihovim ličnim sposobnostima, pri čemu će pažnja biti poklonjena pravednoj geografskoj raspodeli kao i prema pravnim sistemima iz kojih dolaze.

2. Članovi Komiteta će biti izabrani tajnim glasanjem sa liste lica nominovanih od strane država potpisnica. Svaka država potpisnica može imenovati jedno lice od svojih državljana.

3. Izbor članova Komiteta će biti održan na bijenalmom sastanku država potpisnika sazvanog od strane Generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija. Na tim sastancima, za koji kvorum čine dve trećine država potpisnika, u Komitet će biti izabrana ona lica koja su dobila najveći broj glasova i apsolutnu većinu od glasova predstavnika država potpisnika koji su prisutni i glasaju.

4. Inicijalni izbor se neće održati kasnije od datuma stupanja na snagu ove Konvencije. Najmanje četiri meseca pre datuma svakog izbora, Generalni sekretar Ujedinjenih Nacija će se pismeno obratiti državama potpisnicama pozivajući ih da podnesu svoje nominacije u roku od tri meseca. Generalni sekretar će pripremiti listu nominovanih lica uređenu po alfabetском redu, određujući i države potpisnice koje su ih nominovale, i to će podneti državama potpisnicama.

5. Članovi Komiteta će biti izabrani na rok od četiri godine. Oni će imati mogućnost da budu reizabrani ako su ponovo nominovani. Ipak, rok pet članova izabranih u prvom izboru isteći će do kraja druge godine; odmah posle prvog izbora imena tih pet članova će biti izabrana kockom od strane predsedavajućeg sastanka u skladu sa paragrafom 3 ovoga člana.

6. Ako neki član Komiteta umre ili se povuče, ili iz bilo kog drugog razloga ne može da vrši svoje dužnosti u Komitetu, država čiji je državljanin on bio postaviće drugog stručnjaka između svojih državljana da radi u ostaku njegovog roka, što je podyrgnuto odobrenju većine država potpisnika. Saglasnost će se smatrati datom ako polovina ili više država potpisnika ne odgovori negativno u roku od šest nedelja pošto ih je Generalni sekretar Ujedinjenih Nacija obavestio o predloženom postavljanju.

7. Države potpisnice će snositi troškove članova Komiteta dok oni vrše svoju dužnost.

Član 19.

1. Komitet će izabrati svoje činovnike za rok od dve godine. Oni mogu biti reizabrani.

2. Komitet će formirati sopstvena proceduralna pravila, i ta će pravila između ostalog obezbeđivati da:

a) šest članova čini kvorum;

b) Odluke Komiteta će biti donošene većinom glasova prisutnih članova.

3. Generalni sekretar Ujedinjenih Nacija će obezediti neophodno osoblje i opremu za efektivno vršenje funkcije Komiteta shodno ovoj Konvenciji.

4. Generalni sekretar Ujedinjenih Nacija će sazvati inicijalni sastanak Komiteta. Posle tog inicijalnog sastanka, Komitet će se sastajati u vreme kako će biti predviđeno njegovim proceduralnim pravilima.

5. Države potpisnice će biti odgovorne za troškove koje proizilaze iz veze sa održavanjem sastanka država potpisnika i Komiteta, uključujući nadoknadu Ujedinjenim Nacijama svih troškova kao što su troškovi za osoblje i opremu, koja proizilazi iz poštovanja paragrafa 3 ovoga člana od strane Ujedinjenih Nacija.

Član 20.

1. Države potpisnice će podneti Komitetu preko Generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija, izveštaje o merama koje su preduzeli da efektuiraju svoje ponašanje shodno ovoj Konvenciji, u roku od jedne godine od stupanja ove Konvencije na pravnu snagu za državu potpisnicu o kojoj je reč. Posle toga države potpisnice će podneti dodatne izveštaje svake četvrte godine o svim novim merama koje su preuzete kao i takve izveštaje druge vrste koje Komitet može zahtevati od država potpisnica, nevladinih organizacija i drugih odnosnih strana.

2. Generalni sekretar Ujedinjenih Nacija će preneti izveštaj svim državama potpisnicama.

3. Svaki izveštaj će biti razmatran od Komiteta koji može učiniti takve opšte komentare na izveštaj koji može smatrati odgovarajućim i uputiće ih državi potpisnici na koji se on odnosi kao i odnosnoj nevladinoj organizaciji. Država potpisnica i odnosna nevladina organizacija mogu odgovoriti bilo kakvom primedbom Komitetu.

4. Komitet može po sopstvenoj odluci, priključiti bilo koji komentar u saglasnosti sa paragrafom 3 ovoga člana, zajedno sa primedabama primljenim s tim u vezi od strane država potpisnika kao i bilo koje strane na koju se to odnosi, u svom godišnjem izveštaju učinjenom u saglasnosti sa ovim članom. Ako se tako zahteva od strane država potpisnika, Komitet takođe može priključiti kopiju izveštaja podnetog shodno paragrafu 1 ovoga člana.

Član 21.

1. Ako Komitet primi uverljivu informaciju po kojoj proizilazi dobro zasnovana činjenica da se seksualna eksploracija kako je definisano gore, dešava na teritoriji neke države potpisnice, Komitet će pozvati državu

potpisnicu da sarađuje u ispitivanju takvog obaveštenja kao i da prekine te aktivnosti i podnese primedbe u pogledu odnosne informacije.

2. Uzimajući u obzir bilo koju primedbu koja bi mogla biti podneta od strane odnosne države potpisnice kao i druge relevantne, njemu pristupačne informacije, Komitet može da odluči da naloži, jednom ili više svojih članova da sprovedu poverljivu istragu i izveste o tome hitno Komitet.

3. Ako je istraga učinjena u saglasnosti sa paragrafom 2 ovoga člana, Komitet će nastojati na ostvarenju saradnje sa odnosnom državom potpisnicom i odgovarajućom nevladinom organizacijom. U saglasnosti sa državom potpisnicom, takva istraga može uključiti posetu njenoj teritoriji.

4. Posle ispitivanja nalaza svoga člana ili članova, podnetog u saglasnosti sa paragrafom 2 ovoga člana, Komitet će preneti te nalaze državama članicama i svakoj odnosnoj strani zajedno sa bilo kakvim komentarom ili sugestijama koje smatra odgovarajućim u pogledu te situacije.

5. Svi postupci Komiteta koji se odnose na paragafe od 1 do 4 ovoga člana biće poverljivi, i na svim nivoima postupka nastojaće se na saradnji sa državom potpisnicom. Pošto su takvi postupci kompletirani sa istragom učinjenom u saglasnosti sa paragrafom 2, Komitet može, posle konsultovanja sa odnosnom državom potpisnicom, odlučiti da uključi rezime rezultata postupaka u svoj godišnji izveštaj sastavljen u saglasnosti sa članom. Taj izveštaj o takvim postupcima treba da se smatra kao javni dokument.

Član 22.

1. Država potpisnica ove Konvencije može u svako vreme da objavi shodno ovom članu da priznaje nadležnost Komiteta da primi i razmotri saopštenje sa efektom da se država potpisnica žali da druga država potpisnica nije ispunila svoje obaveze shodno ovoj Konvenciji. Ta saopštenja mogu biti primljena i razmatrana samo u saglasnosti sa procedurama predviđenim u ovom članu i samo ako su podneta od strane države potpisnice koja je učinila objavu priznajući u pogledu sebe nadležnost Komiteta. Nikakvim saopštenjem se Komitet neće baviti shodno ovom članu ako odnosna država potpisnica nije učinila takvu objavu. Sa saopštenjima primljenim shodno ovom članu biće postupano u saglasnosti sa sledećom procedurom:

a) Ako država potpisnica smatra da druga država potpisnica ne poštuje odredbe ove Konvencije, to može u vidu pismenog saopštenja da se postavi kao problem toj državi članici. U roku od tri meseca od prijema takvog saopštenja, država koja ga je primila daće na uvid državi koja joj je poslala saopštenje, objašnjenje ili bilo koje drugo tvrđenje u pismenoj

formi čime razjašnjava problem, koji može obuhvatati, u meri kojoj je to moguće i odgovarajuće, izvod iz domaćeg postupaka i preduzetih sredstava, koji su dostupni ili neizvesni u vezi sa tim problemom;

b) Ako problem nije rešen na zadovoljstvo obe odnosne strane, u roku od šest meseci po prijemu inicijalnog saopštenja od strane države prijema, bilo koja država će imati pravo da referiše taj problem Komitetu beleškom datom Komitetu i drugoj državi;

c) Komitet će se baviti problemom koji mu je referisan shodno ovom članu samo posle utvrđivanja da su svi domaći lekovi bili upotrebljeni i iscrpljeni po tom problemu, u saglasnosti sa opšte priznatim principima međunarodnog prava. To neće biti pravilo gde se primena pravnih sredstava nerazumno prolongira ili nema izgleda da će imati efekte pružanja pomoći licu koje je žrtva kršenja odedaba ove Konvencije;

d) Komitet će držati zatvorene sastanke kada ispituje saopštenje shodno ovom članu;

e) Podvrgnuto odredbama potparagrafa c) Komitet će učiniti pristupčnim svoje dobre usluge odnosnim državama članicama u pogledu nalaženja pravednog rešenja problema na osnovi poštovanja obaveza predviđenih ovom Konvencijom. U tom cilju, Komitet može, kada je to odgovarajuće da ustanovi ad hoc komisiju za pomirenje;

f) U svakom slučaju referisanom shodno ovom članu, Komitet može pozvati države potpisnice na koje se odnosi pozivajući se na potparagraf b) da obezbedi bilo koju relevantnu informaciju;

g) Odnosne države potpisnice, pozivajući se na potparagraf b) imaju pravo da budu predstavljene kada se predmet razmatra od strane Komiteta i da podnose usmeno iđili pismeno;

h) Komitet će u roku od dvanaest meseci nakon datuma prijema beleške shodno potparagrafu b) podneti izveštaj:

(1) Ako je rešenje pod uslovima iz potparagrafa a) postignuto, Komitet će ograničiti svoj izveštaj na kratko saopštenje činjenica i postignutog rešenja;

(2) Ako rešenje pod uslovima iz potparagrafa a) nije postignuto, Komitet će ograničiti svoj izveštaj na kratko saopštenje činjenica; pismene podneske i zapise usmenih podnesaka učinjene od odnosnih država potpisnica će biti pridruženi izveštaju. U svakom slučaju, izveštaj će biti poslat državi potpisnicu na koju se odnosi.

2. Odredbe ovog člana će stati na snagu kada pet država potpisnica ove Konvencije učine saopštenje shodno paragrafu 1 ovoga člana. Takve objave će biti deponovane od strane država potpisnica kod Generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija, koji će preneti kopije toga drugim državama potpisnicama. Objava može biti povučena u bilo koje vreme beleškom

Generalnom sekretaru. Takvo povlačenje neće prejudicirati razmatranje svakog problema podnetog u već prenetom saopštenju shodno odredbama ovog člana; nikakvo dalje saopštenje od bilo koje države potpisnice neće biti primljeno shodno ovom članu posle beleške o povlačenju objave koja je primljena od strane Generalnog sekretara, bez da odnosna država potpisnica učini novu objavu.

Član 23.

1. Država potpisnica ove Konvencije može u bilo koje vreme da objavi shodno ovom članu da priznaje nadležnost Komiteta da prima i razmatra saopštenja od ili u korist pojedinačnih subjekata iz njene jurisdikcije koji se žale da su žrtve kršenja odredaba ove Konvencije od strane države potpisnice. Nikakvo saopštenje neće biti primljeno od Komiteta ako se odnosi na državu potpisnicu koja nije učinila takvu objavu.

2. Komitet će smatrati nedopustivim bilo kakvo saopštenje shodno ovom članu koje je anonimno ili za koje se smatra da predstavlja zloupotrebu prava na podnošenje takvog saopštenja ili je nespojiva sa odredbama ove Konvencije.

3. Shodno odredbama paragrafa 1, Komitet će skrenuti pažnju bilo kojoj državi potpisnici ove Konvencije na bilo koje saopštenje podneto njemu shodno ovom članu koja je učinila objavu shodno paragafu, a i za koju je navedeno da krši bilo koje odredbe ove Konvencije. U roku od šest meseci, država prijema će podneti Komitetu pismeno objašnjenje ili izjavu kojom razjašnjava problem kao i pravna sredstva ako ih je primenila, koji su bili primjenjeni od te države.

4. Komitet će razmatrati saopštenje primljeno shodno ovom članu u svetu svih informacija učinjenih pristupačnim njemu od ili u korist pojedinca ili od odnosne države potpisnice.

5. Komitet neće razmatrati ni jedno saopštenje od pojedinca shodno ovom članu bez da je utvrdio sledeće:

a) Da ista stvar nije bila ili nije ispitivana u drugom postupku međunarodne istrage ili utvrđivanja;

b) Da je pojedinac iscrpao sva dostupna domaća pravna sredstva; to neće biti pravilo kada je primena pravnih sredstava nerazumno prolongirana ili nema izgleda da dovede do efektivne pomoći licu koje je žrtva kršenja ove Konvencije.

6. Komitet će držati zatvoren sastanak kada ispituje saopštenje podneto shodno ovom članu.

7. Komitet će uputiti svoje mišljenje odnosnoj državi potpisnici kao i pojedinцу.

8. Odredbe ovoga člana će stupiti na pravnu snagu kada pet država potpisnica ove Konvencije učine objavu shodno paragafu 1 ovoga člana.

Takva objava će od strane država potpisnica biti deponovana kod Generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija, koji će poslati njene kopije drugim državama članicama. Objava može biti povučena u bilo koje vreme beleškom Generalnom sekretaru. Takvo povlačenje neće prejudicirati razmatranje bilo kog problema koje je naznačeno već prenetim saopštenjem shodno ovom članu; nikakva dalja komunikacija od ili u korist pojedinca se neće primati shodno ovom članu pošto je beleške o povlačnju objave primljena od strane Generalnog sekretara, sem ako država potpisnica ne učini novu objavu.

Član 24.

članovi Komiteta i ad hoc mirovnih komisija, koji mogu biti postavljeni shodno članu 22, paragraf 1 e), imajuće prava na opremu, privilegije i imunitete eksperata u misiji Ujedinjenih Nacija kao što je predviđeno dole kod relevantnih sankcija Konvencije o privilegijama i imunitetima Ujedinjenih Nacija.

Član 25.

Komitet će podneti godišnji izveštaj o svojim aktivnostim shodno ovoj Konvenciji državama potpisnicama i Generalnoj skupštini Ujedinjenih Nacija.

Član 26.

1. Ova Konvencija je otvorena za potpisivanje svim državama.
2. Ova Konvencija je predmet ratifikacije. Instrumenti ratifikacije će biti deponovani kod Generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija.

Član 27.

Ova Konvencija je otvorena za pristup svim državama. Pristup će biti izvršen deponovanjem instrumenta pristupa kod Generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija.

Član 28.

1. Ova Konvencija će stupiti na pravnu snagu tridesetog dana po datumu deponovanja kod Generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija dvadesetog instrumenta ratifikacije ili pristupa.

2. Za svaku državu ratifikovanje ove Konvencije ili pristupanje njoj posle deponovanja dvadesetog Instrumenta ratifikacije ili pristupa, Konvencija stupa na pravnu snagu tridesetog dana posle datuma deponovanja sopstvenog instrumenta ratifikacije ili pristupanja.

Član 29.

1. Svaka država može u vreme potpisivanja ili ratifikacije ove Konvencije ili njenom pristupanju, da objavi da ne priznaje nadležnost Komitea koja je predviđena članom 18.

2. Bilo koja država potpisnica koja je načinila rezervu u saglasnosti sa paragrafom 1 ovog člana može u bilo koje vreme povući tu rezervu beleškom upućenom Generalnom sekretaru Ujedinjenih Nacija.

Član 30.

1. Bilo koja država potpisnica ove Konvencije može predložiti amandman i dostaviti ga Generalnom skeretaru Ujedinjenih Nacija. Generalni sekretar će na tom osnovu saopštiti predloženi amandan državama potpisnicama sa zahtevom da mu dostave belešku da li su za konferenciju država potpisnica u cilju razmatranja i glasanja o predlogu. U slučaju da se u roku od četiri meseca od datuma takvog saopštenja najmanje jedna trećina država potpisnica opredeli za konferenciju, Generalni sekretar će sazvati takvu konferenciju pod okriljem Ujedinjenih Nacija. Bilo koji amandman usvojen od strane većine država potpisnica koje su prisutne i glasaju na konferenciji će biti podnet od strane Generalnog sekretara državama potpisnicama na prihvatanje.

2. Usvojeni amandman u saglasnosti sa paragrafom 1 ovoga člana stupaće na pravnu snagu kada ga dve trećine država potpisnica ove Konvencije prihvate beleškom dostavljenom Generalnom sekretaru Ujedinjenih Nacija kojima ga prihvataju u saglasnosti sa svojim ustavnim postupcima.

3. Kada amandman stupa na pravnu snagu, on će biti obavezujući za sve države potpisnice koje su ga prihvatile, druge države potpisnice još uvek ostaju obvezane odredbama ove Konvencije i svim ranijim amandmanima koje su prihvatile.

Član 31.

1. Bilo kakav nesporazum između dve ili više država potpisnica koji se odnosi na tumačenje ili primenu ove Konvencije koji ne može da bude rešen putem pregovora, na zahtev jedne od njih, biće podnet na arbitražu. Ako u roku od šest meseci od dana zahtevanja arbitraže države nisu sposobne da se slože oko organizacije arbitraže, bilo koja od njih može izvestiti o sukobu Međunarodni sud pravde sa zahtevom koji je u saglasnosti sa Statutom suda.

2. Svaka država može u vreme potpisivanja ili ratifikacije ove Konvencije ili pristupa njoj, da objavi da se ne smatra obaveznom paragrafom 1 ovoga člana. Druge države potpisnice neće takođe biti obavezne paragrafom 1 ovoga člana u odnosu bilo na koju državu koja je učinila takvu rezervu.

3. Bilo koja država potpisnica koja je učinila rezervu u saglasnosti sa paragrafom 2 ovoga člana može u bilo koje vreme povući tu rezervu beleženjem kod Generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija.

Član 32.

1. Država potpisnica može otakzati ovu Konvenciju pismenom beleškom Generalnom skeretaru Ujedinjenih Nacija. Otkaz postaje efektivan jednu godinu od datuma prijema beleške od strane Generalnog sekretara.

2. Takav otkaz neće imati efekte oslobođenja države potpisnice od obaveza proizašlih shodno ovoj Konvenciji u pogledu bilo koje radnje ili propuštanja do koje je došlo pre datuma kada je otkaz postao efektivan niti će otkaz prejudicirati na bilo koji način nastavak razmatranja bilo kog problema koji je već pod razmatranjem od Komiteta pre datuma u kome otkaz postaje efektivan.

3. Vodeći računa o datumu u kome otkaz države potpisnice postaje efektivan, Komitet neće započeti razmatranje ni jednog novog pitanja u pogledu te države.

Član 33.

Generalni sekretar Ujedinjenih Nacija će informisati države članice Ujedinjenih Nacija i sve države koje su popisale Konvenciju ili su joj prisupile o sledećem:

1. Potpisima, ratifikacijama i pristupima shodno članovima 26 i 27.
2. Datumu stupanja na pravnu snagu ove Konvencije shodno članu 28 i datumima stupanja na pravnu snagu bilo kog amandmana shodno članu 30.
3. Otkazima shodno članu 32.

Član 34.

1. Konvencija čiji su arapski, kineski, engleski, francuski, ruski i španski tekst podjednako autentični, će biti deponovani kod Generalnog sekretara UN.

Generalni sekretar Ujedinjenih Nacija će preneti overene kopije ove Konvencije svim državama.

Prevod sa engleskog: Zorica Mršević & Sanja Ćopić

16. DAKA DEKLARACIJA¹²

(Izjava Koalicije protiv trgovine ženama Konferencije o "Organizovanju protiv seksualne eksploracije u azijskom regionu", 26-29. jun 1998, Daka, Bangladeš).

Mi, učesnici konferencije došli smo iz 16 zemalja južno i istočnoazijskog regiona, kao i iz severne Amerike kako bismo se sastali ovde u Da-

ki. Organizacije, koje se već duže vremena bave registrovanjem rezulta-ta rada u vezi sa ljudskim pravima, pravima žena i dece, razvojem, kao i suzbijanjem trgovine ženama i prostitucije, dale su doprinos svojim iskustvom i shvatanjima koja se tiču seksualne eksploracije. Žene koje se bave prostitucijom bile su aktivni učesnici tokom cele konferencije.

U godini pedesetogodišnjice donošenja Deklaracije Ujedinjenih Nacija o ljudskim pravima, broj seksualnih delikata protiv žena dostigao je zaprepašćujuće razmere. Trgovina ženama i devojčicama, prostitucija, pornografija i seksualna eksploracija dece dobijaju nove i opasnije vidove i predstavljaju surovu i široko rasprostranjenu realnost. što je još gore, lokalne i globalne seksualne industrije normalizuju širenje seksualnosti.

Globalizacija azijske ekonomije, tobože inicirana porastom azijske privrede, ustvari je dovela do pogoršanja ekonomske, socijalne i političke nejednakosti. Skorašnja ekonomska kriza koja je zahvatila azijski region dovela je do dalje erozije ekonomskih, socijalnih i političkih proizvoda azijskih zemalja. Milioni ljudi su nezaposleni, a stotine hiljada radnika migrantkinja je otpušteno i vraćeno u otadžbinu.

U mnogim delovima Azije, politički, etnički, a ponekad i religijski konflikti rezultiraju potiskivanjem žena i dece. Politička nestabilnost i prirodne katastrofe pospešuju ranjivost žena i dece koja vodi njihovoj trgovini i seksualnoj eksploraciji. Militarizam i građanski nemiri doprineli su pojavama seksualnih napada i silovanje žena i dece u mnogim pogodenim oblastima. Mnoge žene su postale udovice i deca siročad ili su raseljeni. Inferioran položaj žena u mnogim delovima azijskog regiona, pogoršan zbog kulturnih shvatanja, izoštava polnu nejednakost. Prvenstveno u Aziji, svi ovi faktori vode globalizaciji seksualne nejednakosti kroz seksualnu trgovinu, prostituciju, seksualni turizam, industriju naručivanja nevesta putem pošte, pornografiju i seksualno zabavljanje koji se prihvataju i dalje šire.

Svesni ovakve realnosti, mi, učesnici Regionalne azijske konferencije pod nazivom "Organizovanje protiv seksualne eksploracije", sponzorizane od strane Koalicije protiv trgovine ženama, održane u periodu 26-29. juna 1998. godine, ovim proklamujemo sledeće:

- Osnovno ljudsko pravo je biti slobodan od seksualne eksploracije u bilo kom obliku, a seksualna trgovina i prostitucija nisu neizbežni aspekti ljudskog bitisanja.

- Siromaštvo i socio-kulturna ideologija i praksa izlažu žene i decu seksualnoj eksploraciji, čije žrtve oni postaju.

- Prostitucija i trgovina su vidovi seksualne eksploracije i ne mogu se tretirati kao rad jer bitno lišavaju žene i decu njihovog ljudskog dostonstva.

- Vladina politika kreira situacije u kojima ekonomska politika vodi raseljavanju ljudi, stvarajući tako izbeglice i migrante, koji postaju meta seksualne eksploracije.

- Seksualna eksploracija predstavlja kršenje prava svakog onog ko joj je potčinjen, bilo žene ili muškarca, odraslog ili deteta, sa juga ili severa. Lokalna i globalna seksualna industrija i mreža trgovine u većoj meri predstavljaju kršenje ženskih prava.

- Seksualna eksploracija je put u rasizam i dominaciju tzv. prvog sesta, neproporcionalno viktimirajući manjine i žene trećeg sveta.

- Moderna komunikaciona tehnologija, poput Interneta, zloupotrebljena je za promovisanje i zbivanje mnogobrojnih vidova seksualne eksploracije.

- Prostitucija i seksualna trgovina ozbiljno ugrožavaju zdravlje žena i mogu rezultirati infekcijom, povredom, invaliditetom i smrću.

- Seksualna eksploracija erotizuje žensku nejednakost.

- Prostitucija viktimirira sve žene, opravdava prodaju bilo koje žene i vodi sve žene u seks.

- Žene imaju prava na seksualni integritet i autonomiju.

Dalje slede konkretnije prepuruke:

- Vlade bi trebalo da štite i unapređuju ženska ljudska, građanska i ustavna prava koja se tiču seksualne eksploracije i prostitucije i da istovremeno eliminisu uzroke koji do njih dovode.

- Vlade bi trebalo da dekriminalizuju slučajeve u kojima je žena umešana u seksualnu trgovinu ili prostituciju, a da istovremeno kažnjavaju vrbovatele, podvodače i kupce žena za potrebe prostitucije.

- Vlade bi trebalo da odbace svaku politiku ili zakon koji ozakonjuje seksualnu trgovinu ili prostituciju ili ih legalizuje na bilo koji način, uključujući i njihovo definisanje kao profesije, zanimanje ili zabavu.

- Religijski zakoni, kao što je Hudood Ordinance of Pakistan koji ohrađuje izvršioce trgovine, a često i policiju da diskriminiše ili zlostavlja žene, trebalo bi da se ukinu.

- NGO bi trebalo da ima status posmatrača u vrhu državnih sastanova regionalnih foruma kao što su SAARC, ASEAN i drugi.

- Pristanak žena podvedenih za seksualnu trgovinu i prostituciju ne bi trebalo da bude tretiran kao odbrana makroa, podvodača ili kupaca, ili kao obrazloženje za odobravanje institucionalizacije prostitucije kao posla od strane države.

- Vlade i nevladine organizacije trebalo bi da ženama stave na raspaganje sredstva kao što su krediti, kratkoročni zajmovi, obuka u preduzećima i druge potrebne socijalne, medicinske i lične usluge.

-Žene umešane u seksualnu trgovinu i prostituciju imaju prava na seksualni integritet i seksualnu autonomiju i zato mogu da tuže za seksualno uznemiravanje, napad ili silovanje.

U vezi sa ovim, organizacije koje su uzele učešće odlučile su da nastave svoj rad sa ili za žene i decu žrtve trgovine ili prostitucije u cilju eliminisanja ovih oblika kršenja ljudskih prava u težnji za postizanjem humanijeg sveta za nas i za generacije koje dolaze.

Prevod sa engleskog: Sanja Ćopić

17. ŽENEVSKA REZOLUCIJA ZLOUPOTREBA INTERNETA U SVRHU SEKSUALNE EKSPLOATACIJE

Koalicija protiv trgovine ženama

Radna grupa Ujedinjenih Nacija o savremenim oblicima ropstva Ženeva, maj 1998. godine.

RESOLUTION MISUSE OF THE INTERNET FOR THE PURPOSE OF SEXUAL EXPLOITATION

Coalition Against Trafficking in Women

United Nations Working Group on Contemporary Forms of Slavery
Geneva, May 1998.

Priznajući da Internet može da bude veoma korisno sredstvo komunikacije i uočavajući da član 19 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima identificuje pravo na slobodno izražavanje kao jedno od osnovnih ljudskih prava, i da sve preporuke moraju biti usmerene ka zaštiti ovih prava,

Uočavajući da je Internet najneregulisanija komunikaciona mreža u svetu sa novim tehnologijama koje prestavljaju veliki izazov za nacionalno i međunarodno regulisanje i primenu,

Alarmskujući da se promovišu mnogobrojni vidovi seksualne eksploatacije, u cilju seksualne zabave, kao što su prostitucija, seksualni izleti, trgovina nevestama, pornografija, seksualni šou uživo i silovanje; da je Internet sada omiljeni vid promovisanja naručivanja nevesta putem pošte; i da Internet pruža mnogobrojne forume u kojima se promovišu ili sprovođe trgovina, prostitucija ili drugi vidovi seksualne eksploatacije žena i dece,

Uočavajući da su veličina, obim i sadržaj materijala na Internetu koji promovišu ili prikazuju trgovinu, prostituciju ili seksualnu eksploataciju žena i dece nečuveni,

Svesni da sadržaj nekih materijala na Internetu, kao što su dnevni muškaraca o seksualnim izletima, inkriminišu muškarce u aktima silovanja i porobljavanje žena i devojčica za svrhe seksualnog uživanja i dominacije,

Ističući da se trgovina i prostitucija prikazani na Internetu karakterišu toliko ekstremnom dominacijom, kontrolom i nasiljem, da to vodi ropstvu, grubom kršenju ljudskih prava i polnoj diskriminaciji,

Uveravajući da su prostitucija i trgovina ljudima inkopabilni sa ljudskim dostojanstvom i blagostanjem i da su praksa eksploatacije prostitucije drugih i trgovine ljudima inkopabilni sa ljudskim pravima,

Ukazujući da su žene i deca koji su potčinjeni seksualnoj eksploataciji na Internetu uglavnom iz zemalja koje su pogodjene siromaštvom i oružanim sukobima, a muškarci koji koriste Internet za svrhe seksualne eksploatacije žena i dece su često iz razvijenih zemalja,

Uočavajući da su trgovina ljudima i eksploatacija prostitucije drugih visoko profitabilni i ilegalni, kao i da te aktivnosti sve više sprovođe sindikati organizovanog kriminaliteta,

Uveravajući da je podizanje svesti o štetnosti seksualne eksploatacije žena i dece zajedno sa političkom svešću način borbe protiv te štetnosti, i da će to umnogome smanjiti povećanje trgovine, prostitucije i seksualne eksploatacije na Internetu,

1) Preporučuje vladama da, kao prioritet, razmotre, dopune i primene postojeće zakone ili da donesu nove zakone kako bi se sprečila zloupotreba Interneta za trgovinu, prostituciju i seksualnu eksploataciju žena i dece,

2) Preporučuje vladama i nevladinim organizacijama da nastave istragu u vezi sa zloupotrebom Interneta za svrhe promovisanja i/ili sprovođenja trgovine, prostitucije i seksualne eksploatacije žena i dece,

3) Zauzima se da vlade preduzmu energičnije mere u cilju eliminisanja trgovine ljudima, eksploatacije prostitucije drugih i seksualne eksploatacije na Internetu,

4) Preporučuje vladama i nevladinim organizacijama da razviju i primene vaspitne programe u vezi sa štetnošću trgovine, prostitucije i seksualne eksploatacije psihičkog i fizičkog blagostanja žena i dece,

5) Podstiče vlade da, u saradnji sa zainteresovanim nevladinim organizacijama, razviju obrazovne programe, politiku i zakone koji se tiču korišćenja Interneta od strane mušterija prostitucije za svrhe učestvovanja u seksualnoj eksploataciji,

6) Preporučuje da vlade sprovođe istragu i koriste kao evidenciju krivičnih dela i akata diskriminacije reklamiranje, korespondenciju i druge vidove komunikacije preko Interneta koji se koriste u cilju promovisanja seksualne trgovine, prostitucije, seksualnog turizma, trgovine nevestama i silovanja,

7) Poziva na nove nivoe saradnje između vlada i nacionalnih i regionalnih organa kriminalističkih službi u borbi protiv eskaliranja trgovine i prostitucije žena i dece, globalizacije ove industrije i zloupotrebe Interneta za promovisanje i sprovodenje akata seksualne trgovine, seksualnog turizma, seksualnog nasilja i seksualne eksploracije.

Prevod sa engleskog: Sanja Ćopić

18. PROSTITUCIJA - "SEKS KAO POSAO"

- Izjava Koalicije protiv trgovine ženama - ženske grupe pacifičke Azije i Filipina 4. međunarodni kongres o SIDI u pacifičkoj Aziji

ON THE ISSUE OF PROSTITUTION AS "SEX WORK"

- Statement of the Coalition Against Trafficking in Women – Asia Pacific and Philippine Women's Groups 4th International Congress on AIDS in the Asia Pacific.

U regionu pacifičke Azije, verovatno milioni žena i dece su uvučeni u sisteme prostitucije, koji se kreću od ulične prostitucije do luksuznih smeštaja, bordela, seksualne zabave i turističkih mesta. U velikoj većini slučajeva, žene i devojčice su iskusile krajnje ugnjetavačke i eksploratorske uslove, policijsko uznemiravanje i brutalnost klijenata, društvenu stigmu, zdravstvene rizike, nedostatak usluga i pravne pomoći.

Dole potpisane ženske grupe pozivaju na zakonsku reformu u vezi sa dekriminalizacijom žena u prostituciji i uspostavljanje ili podršku programima koje sprovode žene u prostituciji ili su njima namenjeni, kao i za njihovu decu, koji postoje, na primer, na Filipinima. Međutim, dole potpisane ženske grupe odbacuju legalizaciju prostitucije, kao i koncept i termin "seks kao posao" na sledećim osnovama:

1. U prvom redu, ne postavlja se pitanje zašto ovaj "posao" postoji i čini zvaničnim pravo muškaraca da kupuju seks preko tela žena i dece. Kao takav, on ne poseduje kritiku muške seksualnosti u njenim socijalnim okvirima kao dominantne i često nasilničke.

2. On pojačava patrijarhalnu definiciju žene kao obezbedivača seksa i nižeg ljudskog bića i stoga ovekovečava polnu nejednakost.

3. On čini legitimnim i povećava kontrolu preduzetnika i kapitalista seksa. Žene i devojčice će i dalje biti obmanjivane, prodavane i namamljivane da budu sirovina za profitabilnu seksualnu industriju koja je u porastu.

4. On trivijalizuje velike patnje žena i devojčica u regionu - na primer, 7000 devojčica iz Nepala se godišnje proda, a da ni na koji način ne prisnaju na "seks kao posao", već se drže u seksualnom ropstvu. Ovde se mora istaći i to da muški klijenti ne pitaju i ne mare za to kako su žene i devojčice, čija im se tela stavljaju na raspolaganje, dospele u prostitutuciju.

5. On potiskuje i obezvređuje doživljaj ljudske intimnosti pretvarajući je u prostu komercijalnu transakciju.

Termin "seks kao posao" ne može da maskira prostitutuciju kao ekstreman oblik polne diskriminacije, koji vodi jednu grupu ljudskih bića u seks zarad korišćenja i profitiranja druge grupe ljudskih bića. Dalje, prostitutucija se ne odnosi samo na žene koje su u prostitutuciji, već na sve žene, koje se definišu u patrijarhatu kao seksualni objekti i mogu u svakom trenutku biti prodate ili dovedene u takve okolnosti u kojima su izložene seksualnoj eksploraciji. Dole potpisane ženske grupe traže od političke volje da zamisli budući svet bez prostitutucije i da zamisli polnu jednakost, međusobno poštovanje i život koji obogaćuje seksualnost.

Koalicija protiv trgovine ženama - pacifička Azija; BUKAL (Bukluran ng Kababaihan sa Lansangan); BUKLOD, Olongapo City; Conspectus (Opšti pregled); DSWP (Demokratske socijalistkinje Filipina); KAKAMMPI; KALAYAAN (Katipunan ng Kababaihan para sa Kalayaan); NKAC (Nagkakaisang Kababaihan ng Angeles City); WED-PRO (ženska organizacija za obrazovanje, razvoj, produktivnost i istraživanje).

Prevod sa engleskog: Sanja Ćopić

19. MERE EVROPSKOG SAVETA ZA RAVNOPRAVNIJU ZASTUPLJENOST ŽENA (PARLAMENTARNA SKUPŠTINA EVROPSKOG SAVETA Dok. Br. 8423 26. maj 1999).

Evropski Savet priznaje da su u mnogim zemljama članicama Saveta žene uglavnom nedovoljno zastupljene u političkim institucijama.

Istovremeno, Evropski Savet smatra da su iste mogućnosti za žene i muškarce osnovni uslov za funkcionisanje demokratskog društva.

Dosadašnji rezultati pokazuju da je 30% učešća žena u nekim zemljama dovoljno za stvaranje "kritične mase" nakon čega se ostvaruje i viđi jasniji progres uz znatno otvaranje prostora za žene u pogledu kandidovanja i vršenja javnih funkcija.

Konvencija UN o Eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama (usvojena 1979) potvrđuje da žene imaju neotuđivo pravo da biraju i da budu birane.

Parlamentarna skupština ES je preporukom 1008 iz 1985 zatražila od Komiteta ministara da pozovu sve vlade na promovisanje jednakosti kako bi žene bile uključene u politički život uz iste uslove kao i muškarci.

Platforma akcije usvojena tokom Konferencije UN o ženama (Peking 1995) zahteva da vlade zemalja preduzmu sve neophodne akcije radi obezbeđenja jednakosti i punog učešća žena u procesu odlučivanja kroz odgovarajuće strukture vlasti.

Evropska ministarska konferencija o jednakosti između žena i muškaraca (održane u Istanbulu 13. i 14. novembra 1997) kao osnovnog kriterijuma za postojanje demokratije naglasila jednakost dostupnosti političkih funkcija ženama i podsetila da je zadatak vlada i političkih stranaka preduzimanje akcije za promovisanje uloge žene u politici,

Parlamentarna skupština ES uprkos svim ovim zaključima utvrđuje da je ipak učinjen mali napredak unutar zemalja članica u vezi sa ovim pitanjem. Zato se ovim zaključcima utvrđuju sledeće obaveze parlamenta država članica:

Uspostavljanje parlamentarnih komiteta ili delegacija za ženska prava i ostvarivanje istih mogućnosti;

Uspostavljanje jednakosti zastupljenosti između muškaraca i žena u političkim stranakama što postaje jedan od ključnih kriterijusa za njihovo finansiranje unutar države; formiranje i donošenje zakonodavstva radi stvaranja sistema jednakog obrazovanja,

Istovremeno Parlamentarna skupština od Veća ministara traži da:

Pripremi obavezu zemljama članicama u političkom i javnom životu,

Instruira odgovarajuće komitete da započnu edukativni program u tom polju jednakosti kao i da,

implementiraju principe Konvencije UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama kao i da,

implementiraju Platformu akcije donesenu na Pekinškoj konferenciji.

SITUACIJA U PARLAMENTIMA DRŽAVA ČLANICA ES

Ogromna većina parlamentara na svim nivoima ima manje od 30% žena. Jedna trećina ima manje od 10% zastupljenih žena dok samo 12,5 država ima više od 30% žena. U parlamentima švedske, Norveške, Finske, Holandije i Nemačke prosek zastupljenosti žena u donjem domu parlamenta je 16%, a u gornjem domu 12.5%.

SITUACIJA U VLADAMA - IZVRŠNOJ VLASTI DRŽAVA ČLANICA ES

Ovde su disproporcije još snažnije - između 0 i 50%, uz prosek od 15% zastupljenih žena u izvršnoj vlasti u državama članicama ES.

Kada žene i postanu ministri obično dobijaju sledeće resore: ministarstvo za ženska pitanja, socijalnu politiku, zdravstvo, obrazovanje, dok u znatno manjoj meri ministarstva poput regionalnog razvoja, unutrašnjih poslova ili odbrane. Gotovo nikako nema žena kao ministara ekonomije ili finansija.

Žene su uglavnom i kao ministri oslonjene na ostale muškarce koji učestvuju u istom nivou vlasti. Prilikom povećanja kvote žena u parlamentu treba voditi računa i da dobro vođena politika može obezbediti i povećanje broja mesta za žene izvršnoj vlasti;

STEREOTIPI I PREDRASUDE PREMA ŽENAMA

Žene su još uvek u velikoj meri žrtve stereotipne predstave o ženama i predrasude da treba i mogu da zauzimaju potcenjena mesta i igraju sporedne uloge.

U tom smislu potrebno je posvetiti posebnu pažnju kulturnim nasleđu koji služi potvrđivanju i pravdanju takve pozicije. To ne može biti opravданje za podređenu ulogu žene iako je takav stav često pravdan u zakonima nekih delova Francuske, ili paternalističkim kulturama pravoslavnog i katoličkog hrišćanstva Istočne i Centralne Evrope.

Religiozne tradicije kao i kultura i običaji se uglavnom tumače i sprovođe preko muškaraca. Ovo je glavni izvor opasnosti da takve predrasude ostanu dugo očuvane i važeće.

Postoje i druge predrasude koje opravdavaju ovakve stavove - poput onog da "žene ne interesuje politika". Ovim se stavom ipak u priličnoj meri stvara atmosfera kojom su političke stranke amnestirane u pogledu nedovoljnosti svojih aktivnosti na promovisanju aktivnog učešća žena u politici.

Mediji takođe imaju svoju ulogu jer prečesto žene prikazuju samo kao žrtve nasilja. Mediji se moraju uzdržati od senzacionalističkog pristupa kada pišu ovakvim temama kojim se dodatno degradira predstava o ženama i pojačavaju predrasude o njima.

OBRAZOVANJE

Obrazovanje je najvažnije u ovom procesu i ono mora biti posvećeno borbi protiv svih predrasuda i stereotipa. Takvo obrazovanje pretpostavlja i učenje o civilnom društvu i o osnovama politike od osnovne škole uz njeno proširenje i prema obrazovanju odraslih.

IZBORNI SISITEM

Izbomi sistem bi morao biti zasnovan na proporcionalnom sistemu jer je svetska studija Interparlamentarne unije pokazala da sve zemije koje imaju više od 25% žena imaju ili proporcionalni ili mesni izborni sistem, a nikako sistem "prvi koji dobije najviše glasova".

Istovremeno, žene moraju uspostaviti pravilo o zadržavanju određenog broja mesta

- bilo organičenjem na samo jednu funkciju bilo vremenskim ograničenjem ili ograničenjem broja mandata. Ovim potezom bi se povećao i broj žena koje bi imale priliku i time stvaranje "sveže krvi".

Tokom obavljanja svoje funkcije kao člana parlamenta žene moraju imati mogućnost usklađenja ovih obaveza sa svojom profesionalnom karijerom, mogućnošću odsustvovanja i obezbeđenje atributa socijalnog statusa.

ZAKLJUČCI

Državne delegacije se pozivaju da:

Formiraju tela sa specifičnim odgovornostima za pitanja jednakosti sa posebnim akcentom na praćenje stvarne prakse, promene raspoloženja u stavu javnosti. Ovakvo telo ne bi imalo samo obaveze nadgledanja nego bi i stimulisalo i vodilo ove procese.

Procene svrhe i efekte tipa izbornog sistema kojim se obezbeđuje za-stupljenost muškaraca i žena u skladu sa Konferencijom o ženskim pravima održanoj u Pekingu 1995.

Prevod sa engleskog: Zorica Mršević

BELEŠKE:

1 Generalna skupština je usvojila ovu Deklaraciju u decembru 1993.

2 Univerzalna Deklaracija o ljudskim pravima, član 3; Međunarodna Konvencija o građanskim i političkim pravima, član 6.

3 Međunarodna Konvencija o građanskim i političkim pravima, član 26.

4 Univerzalna Deklaracija o ljudskim pravima, član 3; i Međunarodna Konvencija o građanskim i političkim pravima, član 9.

5 Međunarodna Konvencija o građanskim i političkim pravima, član 26.

6 Međunarodna Konvencija o ekonomskim, društvenim i kulturnim pravima, član 12.

7 ibid.

8 Univerzalna Deklaracija o ljudskim pravima, član 23; i Međunarodna Konvencija o ekonomskim, društvenim i kulturnim pravima, član 6 i 7.

9 Univerzalna Deklaracija o ljudskim pravima, član 5; Međunarodna Konvencija o građanskim i političkim pravima, član 7; i Konvencija protiv mučenja i drugih surovih, neljudskih ili degradirajućih postupaka ili kažnjavanja.

10 Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije prema ženama (1979).

11 Kada je ova preporuka usvojena, predstavnica Ujedinjenog Kraljevstva, pri primeni člana 10.2 Pravilnika o radu sastanka zamenika ministara, zadržala je pravo svoje vlade da se sa-glasiti ili ne sa članom 1.5 preporuke.

12 THE DHAKA DECLARATION (A Statement from the Coalition Against Trafficking in Women Conference on "Organising Against Sexual Exploitation in the Asian Region," June 26-29, 1998, Dhaka, Bangladesh).

X Glava

AD SOLUTIONEM QUAESTIONIS¹

1. SANJALA SAM - ŽENSKA LJUDSKA PRAVA ILI NEKE STVARI MORAŠ SAMO JAKO ŽELETI I ONE ĆE SE OSTVARITI²

Ako očekujete da drugi štite vaša prava, znači da ste se odrekle svoga prava da se borite za svoja prava; ako smatrate da samo vi možete da se borite za tuđa prava, onda nekome oduzimate pravo da se bori za sopstvena prava.

Prava žena uskraćena u privatnom životu :

Pravo na odmor, da imam svoju sobu kao autonomni deo svoje teritorije, da imam tajne bez da se moji roditelji u sve mešaju, na samostalni život, jer sada živim sa roditeljima, babom i dedom i u potpunosti mi je uskraćena samostalnost, da vozim auto, koga moja porodica ima, a ja imam dozvolu, ali mi je automobil uskraćen jer sam žensko, da telefoniram kome hoću, da uđem u samouslugu, i stavim sve što želim u kolica, ma koliko to koštalo, 2 hiljade dinara ili dve hiljade maraka, da imam mačku, a da se na to ne gleda kao na niževrednu potrebu ili aktivnost, da me posećuju moje drugarice, da duže spavam, da slobodno živim bez skrivanja i laganja, da se slobodno krećem kroz stan, da jedem, kupam se, koristim wc, i sl. kad ja to hoću, da imam psa.

Prava uskraćena u javnom životu :

Da koristim e-mail na dobrobit svojih kućnih ljubimaca, da koristim regularno e-mail komunikaciju, da vidim porodicu u Sarajevu, da glasam na izborima, koje nemam u Nemačkoj gde živim jer su mi roditelji tamо stranci, da putujem u inostranstvo, da se kao strankinja ne razlikujem u pravima od domaćih ljudi, da posetim svoj grad, da budem u svako doba dana i noći sama na ulici, da na sastanku budem ljuta i da me ne zanima što je to stresogeno za druge ljude, da izražavam i branim svoje mišljenje, bez obzira na one koji/e znaju sve najbolje, da imam pasoš, da igram fudbal, da se bavim bilo kojim sportom bez podele na ženske i muške, da oputujem u Dubrovnik kao nekada za tri sata, a ne kao sada, 36 sati, da me, kada sam u Hrvatskoj ne prate stalno, da imam pravo da popijem kafu, popričam, zastanem s kim želim, uđem u koju ja hoću radnju i da sve to ne bude tumačeno, pravo na adekvatno plaćeni rad, mislim zaista plaćeni, jer ovo što dobijam je milostinja, na bolju atmosferu u ženskim

grupama, na javno iznošenje svoga mišljenja, da budem sama na javnim mestima, da radim na Kubi, da radim kao medicinska sestra, na državljanstvo u ovoj zemlji u kojoj živim već 40 godina, na materijalnu nezavisnost posle dva radna veka, na dečiji dodatak i porodiljsko odsustvo, na pristup svim zgradama, jer je retko gde to omogućeno invalidima, pravo da se vozim sopstvenim automobilom, prvo da ga imam, a zatim da ga koristim, a ne da se ovoliko mučim po prevozu, da prebijem tipove koji se bahato ponašaju na javnim mestima, da upišem fakultet koji volim (geografiju), da letujem na pristojnom moru, a ne crnogorskom, da češće posećujem roditelje i rodbinu koji žive daleko.

Opšte (svuda) uskraćena ženska prava:

Na slobodu izražavanja, na stvarnu slobodu izbora partnera, da pričam o svojim frustracijama, na uvažavanje, da urlam, na orgazam, na ljubav, da budem žena kakva ja hocu, a ne kakvu drugi hoće, da budem mažena, pažena i voljena, da budem slaba, da ugađam malo i sebi, a ne da brinem uvek za druge, da budem bezbrižna, da pišem šta hoću, na prava raznolika, na rad, da se ne osećam kao u zatvoru, na mir i domovinu, na bolju penziju jer mi je ova dovoljna da kupim samo hleb i mleko, na moju opljačkanu uštедevinu koju sam skupljala celog života, na svoj sopstveni život, da živim u svom stanu, da putujem, da imam posao i da dobro zarađujem, da sama odlučujem gde, s kim, kada, kako i koliko će da zimujem i letujem, da živim samostalnim i normalnim životom, da malo gledam u prazno, da volim ljude iz drugih zemalja i da oni vole mene, da čutim, pravo na proleće, sunce i toplinu, da se osećam kao kod kuće, da imam prijatelje uprkos partijskim podelama, na manjak savesti i morala da bih mogla da podnesem uvek svoje postupke, da radim šta hoću, da imam dovoljno novca, na istinu u javnom i privatnom životu, strašno mnogo stvari mi je uskraćeno, da budem zaštićena od nasilja.

2. KOJE MI JE PRAVO SADA USKRAĆENO³

Pravo da se do kraja koncentrišem na jedan posao, jer sada nemam mogućnost ni da studiram ni da budem u potpunosti aktivna u ženskim grupama, jer me materijalna situacija tera da prihvatom razne bezvezne poslove, npr. da radim u dragstoru; ovog leta mi je uskraćeno pravo da odem na more; pravo na sigurnost, na osećaj bezbednosti, zaštićenosti, ekonomski i profesionalne; pravo da radim i živim od svoga rada; da ne moram da radim nešto zašta se nisam školovala, da ne radim nešto što mi izaziva samo bol u duši; da se družim s kim hoću, a ne skim zbog posla moram; pravo na pušenje na predavanjima; pravo na izbor lokacije, tj. da biram gde bih radije živela na ovoj planeti; revoltirana sam jer mi je oduze-

to pravo na sva prava; pravo na prostor, moć, sigurnost, da budem ono što želim; pravo na odgovarajuću materijalnu situaciju; pravo da noću ili u bilo koje doba slobodno šetam sama ulicama moga grada; pravo da ne živim sa roditeljima koje pravo ne bih mogla da ostvarim čak i kada bih se zaposlila; da budem srećan i da živim među srećnim ljudima, na prirodno ponašanje i da živim među ljudima prirodnog ponašanja; pravo da budem neskromna; pravo da zaradim koliko mogu ili jednakso sa muškarcima na mom poslu; pravo na normalan život i normalan rad; pravo na posao koji bih ja htela i na više novca u džepu; pravo da mi sistem ne oduzima pravo na rad; pravo da budem podobna ovom društvu i da mi se dete kupa u moru.

BELEŠKE:

1 Rešenje u pretežnom broju slučajeva.

2 Izvodi iz serije radionica koje su Zorica Mršević i Gordana Ćopić održale tokom 1995. i 1996. u ženskim grupama u Beogradu i Novom Sadu o raznim aspektima ugroženosti i nedostatka ženskih ljudskih prava u nadi da će ih nekako, zajedničkim naporima ostvariti.

3 Niš, 25.jula 1998, predavanje o diskriminaciji i siromaštvo žena, u organizaciji Centra za nenasilno rešavanje konflikata iz Niša.

E P I L O G

-Pakao je za mene da me drugi ljudi ne čuju.
-Kako to?

-Tako, ja da govorim a da me niko ne čuje.
-Kao da nemaš glas - pokušala sam da joj pomognem u objašnjavanju.

-Ne, i bila je odlučna: - Kao da drugi nemaju uši.
-čiji je to onda pakao? - upitala sam.
-Moj - odgovrila je tiho¹

BELEŠKE:

1 Mirjana Novaković: Leni Riftenštal u Bosni, Mostovi, br. 137-137d1995, str. 65-74.

ZORICA MRŠEVIĆ

WOMEN'S RIGHTS IN INTERNATIONAL LAW

This is the eighth book written by Zorica Mršević dealing with human rights. Other works include: Legal Aid in Criminal Procedure (1989), Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, 223 pages; Women's Rights are Human Rights (1994), Center for Women's Studies, SOS Hotline and Autonomous Women's Center Against Sexual Violence, Belgrade (summary in English), 232 pages; Manual for Practical Use of Women's Human Rights (1995), with the group of authors, "Ninety-four", Belgrade, 146 pages; Women's Rights Legal Guide for Battered Women, (with M. Wagner), Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, 91 pages; Comparative Feminist Legal Theory (1997), Iowa City, College of Law, University of Iowa, Supplementary materials (151 pages in English); Incest Between Myths and Reality (1997), Belgrade, Institute of Criminological and Sociological Research (summary in English), 212 pages and Challenges of An Independent Judiciary (1998), Belgrade, Department of Justice of Republic of Serbia (summary in English), 184 pages.

The idea for the book Women's Rights in International Law was born during the author's lectures held in Women's Studies Novi Sad and while lecturing on women's rights within the project, Women's Network, in provincial towns in Yugoslavia.

The Right to Fight for Our Rights is the title of the First Chapter containing six subsections, of which the second, From the worthlessness of women's lives to discrimination against women's creativity: middle age in China, and renaissance in Bologna, deals with some historical examples of negating women's lives and creativity. The subsection contains a further explanation of the term "women's human rights" by reminding the reader that women created the concept of women's human rights through their refusal to accept the reality of violence against women as part of the natural order. The next subsection is a review of the first comprehensive international treaty, The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW), followed by definitions of feminism and gender based violence. The Chapter is ended with an analysis of women's poverty.

The next Chapter deals with violence against women and begins with an analysis of the theoretical basis and practical implications of gender based violence. The review of CEDAW is significant because it is the first

international treaty that provides a definition of gender based violence that includes all violent acts leading to the physical, sexual and psychological damage and suffering of women. The term also includes threats, as well as the unauthorized denial of freedom. CEDAW makes governments primarily responsible for violent acts against women, whether those acts happen in private or public. The responsibility is twofold: 1) for violent acts committed by authorized state servants and officials, and 2) for violent acts committed by any person for whom the government did not act properly to impose sanctions or other measures.

The next section is an analysis of CEDAW's impact on the politics of suppression of violence against women in democratic Europe, adopted in October 1993 by participants of the Third European ministerial Conference on equality between men and women held in Rome. The basic step is making the decision to struggle against violence against women in the public and private domain, whenever it happens, in the family, at work or in various social situations, when it is committed or tolerated by public servants by adopting a plan of action for the use of political, judicial, administrative, educational, cultural and other means. The decision is based on the principles of the Council of Europe, i.e. principles of a pluralist democracy, rule of law and respect for human rights. The complete enjoyment of all basic freedoms and rights should be equally available to women and men; various forms of men's violence against women deny women their right to live, to be free, to have dignity and integrity, thus making impossible the functioning of a democratic society, grounded on rule of law.

The Third Chapter is dedicated to the reproductive rights of women. It begins with an analysis of so-called Women's Declaration on populist politics, a document that is in draft form. The most important part of the Declaration are seven ethical principles affirming that women are able to make responsible decisions for themselves, their families and their communities, and even more for the countries of the world. The next is a review of the right of family planning and abortion, where it is argued that reproductive freedom is based on the right of self-determination which places the issue in the domain of human rights. Finally, the historical genesis of the realization of the legal status of abortion in the world is presented.

Chapter Four addresses protection of women from sexual violence. It begins with a discussion of the International Network for a new Convention on the elimination of all forms of sexual exploitation, again one of the important documents that probably would change and improve many relationships on the international level if it were adopted. It is im-

portant to mention that the Convention contains detailed provisions on the need to punish persons who commit acts of sexual exploitation, which is one step beyond the usual moral condemnation of such behavior. There is a detailed definition of sexual exploitation, i.e. any practice that submits a woman to misuse or violence against her sexuality, physical or mental integrity, to gain power and domination for the purpose of pleasure, financial benefit or other profit. The next section addresses sexual violence in war and times of crisis, where the tragedy of increased sexual exploitation of women during the Yugoslav civil war years was depicted in domestic newspaper fragments.

In Chapter Five the author deals with women in politics. There is analysis of political behavior of women in all women's organization.

"Protection of the Human Rights of Lesbians" is the title of Chapter Six. There is detailed explanation of so-called Lesbian Justice. Further, the Chapter contains a review of the anti-discrimination clauses of the Maastricht treaty which provide protection for European citizens against discrimination based on sexual orientation. Legal regulation to protect the civil rights and freedoms of lesbians as an oppressed and marginalized group is still a young legal discipline. The legal framework provides space for basic protection against discrimination. It also provides a way to enact more detailed domestic provisions about that, still in many countries, controversial domain. Informal groups, NGOs, lesbian clubs, etc., through their activities, significantly contribute to the visibility of the problem, revealing and eventually showing the way to new legal solutions.

"Women and Sport" is the title of the Chapter Seven where the author deals with discrimination of women-athletes, money issue in women's sport, media role, coaches and the situation in USA concerning women in sports. The Chapter is completed with authentic women's words and concluding remarks.

Chapter Eight contains a presentation of parts of the Beijing Declaration, such as women's poverty, the education of women, health protection for women and violence against women. The stress is not only on the role of governments in realizing specific tasks concerning those issues, but also on the importance and necessity of the participation of non-governmental organizations and international organizations.

Chapter Nine was imagined at the beginning of the work on the book, as it is the main part, containing the translation of more than twenty international documents relevant to women's human rights. Among them are the so-called "hard-core" UN documents ratified by many countries including Yugoslavia. There are also many documents of the European

Community or other regional treaties, and the most interesting third group of documents that remain in draft form over many years. Most of those from the third group concern sexual violence or reproductive rights, obviously the most controversial issues, where global consensus is difficult to obtain. There are also documents in a fourth group containing conclusions of conferences or proposals of NGOs. They are not international treaties but the author gives them the status of eventual milestones, as they are now raw material for enacting better and more efficient international law in the future.

Chapter Ten attempts to define a solution to the problems through "dreaming", or a vision of the future that, like the dream of Martin Luther King, depicts a world without violence, discrimination, and poverty mostly directed at the female part of humankind.

Translation: Judith Armatta

LITERATURA

Knjiga "Žnska prava u međunarodnom pravu" nije nastala, kao većina knjiga sa akademskim pretenzijama, na osnovu drugih knjiga i sličnih tekstova, tako da ni spisak korišćene "literature" ne može da bude uobičajenog tipa. Najблиži tom tipu literature su jedino sopstveni tekstovi autorke objavljivani u feminističkoj periodici, ali i u pravnim, kriminološkim, sociološkim, domaćim i stranim revijama i časopisima. Oni su, pak, nastajali na osnovu materijala sa ženskih konferencija i govora držanih na njima, lifleta, pamleta i proglaša stranih i domaćih ženskih grupa i organizacija, međunarodnih dokumenata UN, Evropske zajednice i Evropskog saveta, radionica i predavanja koje je držala autorka ili druge žene na kojima je prisustvala ili učestvovala, kao i niza drugih aktivnosti neposredno vezanih za problematiku ženskih ljudskih prava, kao što je npr. volontiranje na SOS telefonu za žene i decu žrtve nasilja, istraživanje fenomenologije raznih oblika polno zasnovanog nasilja i monitoring propisa koji regulišu neke aspekte realizacije ženskih ljudskih prava.

1. Mršević Z., (1994), Ženska prava su ljudska prava, Beograd, Centar za ženske studije.
2. Mertus J. & Mršević Z., (1995), Ženska ljudska prava u praksi, Devedesetčetvrtka, Beograd.
3. Mršević Z. & Wagner M., (1996), Ženska prava - pravna vodičica za zlostavljanu ženu, Beograd IKSI.
4. Mršević Z., (1997), Comparative Feminist Legal Theory, Iowa City, College of Law, University of Iowa, Supplementary materials (total pages 151).
5. Mršević Z., (1993), Porodično nasilje - mičigensko iskustvo i žene žrtve krivičnih dela - Britanija, Antiratni SOS Bilten, vol. 3, pp. 32-39.
6. Mršević Z., (1993), Bernski model zakonske regulative postupanja sa žrtvama seksualnih delikata, SOS Bilten, vol. 3, no. 6-7, pp. 76-78.
7. Mršević Z., (1993), Šta hoće žene, SOS Bilten, vol. 3. No. 6-7, pp. 39-42.
8. Mršević Z., (1993), Džejn i travno korenje – ideja ženskih civilnih grupa, SOS Bilten, vol. 3. No. 6-7. Pp. 183-190.
9. Mršević Z., (1993), Švajcarsko iskustvo samoorganizovanja žena za pomoć ženama, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, no. 1, pp. 254-269.
10. Mršević Z., (1993), Ideja ženskih civilnih grupa - Džejn i travno korenje, SOS Bilten, vol. 3, no. 6-7, pp. 181-190.

11. Mršević Z., (1993), Samoorganizovanje žena za pomoć ženama, problemi unutrašnje strukture i iskustva, *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, no. 2, pp. 162-180.
12. Mršević Z., (1994), Ženska prava su ljudska prava, *Feminističke sveske*, vol. 4, no. 1, pp. 85-92.
13. Mršević Z., (1994), Međunarodni promet ženama - sex trafficking, *Feminističke sveske*, vol. 4, no. 1, pp. 86-88.
14. Mršević Z., (1994), Armagh - severnoirski zatvor za žene, *Feminističke sveske*, vol. 4, no. 1, pp. 88-91.
15. Mršević Z., (1994), Pravni status abortusa kod nas: razvojni put od drugog svetskog rata do danas, *Feminističke sveske*, vol. 4, no. 1, pp. 92-94.
16. Mršević Z., (1994), Deklaracija o eliminaciji nasilja prema ženama, *Feminističke sveske*, vol. 4, no. 1, pp. 97-100.
17. Mršević Z., (1994), Savremena koncepcija seksualnih delikata, *Krivično zakonodavstvo i pravna država*, IKSI, Beograd, pp. 81-100.
18. Mršević Z., (1994), Anatomija domaćeg nasilja - rezultati istraživanja: "Tri godine rada SOS telefona", *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, no. 2.
19. Mršević Z., (1994), Istraživanje "Tri godine rada SOS telefona za žene i decu žrtve nasilja"-tendencija uskraćivanja pomoći i razumevanja ženama-žrtvama nasilja, *Feminističke sveske*, no. 2, vol. 4, pp. 43-48.
20. Mršević Z., (1994), Međunarodna mreža za novu Konvenciju protiv svih oblika seksualne eksploracije žena, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, no. 3, str. 489-500.
21. Mršević Z., (1995), Incomprehension of Women victims of violence, pp. 43-49, *What can we do for ourselves*, Center for Women's Studies, Research and Communication, Belgrade.
22. Mršević Z., (1995), Zločini protiv čovečnosti, genocid, silovanje: međunarodnopravni okviri, *Problemi reintegracije i reforme jugoslovenskog krivičnog zakonodavstva*, Beograd, pp. 184-191.
23. Mršević Z., (1995), Pravni status abortusa u svetu, *Feminističke sveske*, vol. 5, no. 3-4, pp. 66-71.
24. Mršević Z., (1995), Pravo planiranja porodice i inkriminisanje po баčaja, *Pravni život* (Pravda i postojiće pravo: sud i pravo I tom), br. 9, vol. XLIV, Beograd, Udrženje pravnika Srbije pp. 547-563.
25. Mršević Z., (1995), Deset koraka kroz ratno seksualno nasilje, *Žene protiv rata*, br 3-4, pp. 28-31.
26. Mršević Z., (1995), Dieci passi attraverso la violenza sessuale nella guerra - le donne sono sempre state al di della legge, *Žene protiv rata*, br. 3-4, str. 31-34.
27. Mršević Z., (1995), Sexual harassment - seksualna zloupotreba i ucenjivanje: krivično delo ili civilni delikt, *Jugoslovenska Revija za kriminologiju i krivično pravo*, vol. 33, no. 1-2, pp. 145-158.
28. Mršević Z., (1996), Kontroverze afirmativne akcije, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, vol. CV, no. 1, pp. 405-413.
29. Mršević Z., (1995), Međunarodni promet ženama - sex trafficking, *Žene za život bez nasilja - priručnik za volontere SOS telefona*, pp. 242-244.
30. Mršević Z., Ženska prava su ljudska prava, (1995), *Žene za život bez nasilja - priručnik za volontere SOS telefona*, pp. 327-330.
31. Mršević Z., Čopić S., (1996), Grupa za ženska ljudska prava, *Feminističke sveske*, vol. IV. no. 5d6, pp. 328-30.
32. Mršević Z., (1996), Pekinška deklaracija - dugoročna globalna feministička agenda, *Feminističke sveske*, vol. IV. no. 5-6, pp. 257-266.
33. Mršević Z., (1996), Pekinška Deklaracija o siromaštву žena, *Međunarodna politika*, vol. XLVII, br. 1049, pp. 30-32.
34. Mršević Z., (1997), When the home is where the hurt is - domestic violence in Serbia, *Gender, race and justice*, vol. 1, College of Law, University of Iowa.
35. Mršević Z. & Hughes D., (1997), Violence Against Women in Belgrade, Serbia, *SOS Hotline 1991-1993*, *Violence against women*, vol. 3, no. 2 april 1997, pp. 101-128.
36. Mršević Z., (1997), Domestic Violence in Serbia, *The Journal of the International Institute*, The University of Michigan, Spring/Summer vol. 4, no. 3, 1997, pp. 20 - 21.
37. Mršević Z., (1997), Position of women in transition: experiences of Serbian women, *Transition in Central and Eastern Europe*, vol I, pp. 576-587.
38. Mršević Z., (1997), Domestic Violence Against Women in Serbia, *Working Papers Series - Women's Rights in Central Europe*, Institute for Research on Women and Gender, University of Michigan, Ann Arbor, pp. 1-11.
39. Mršević Z., (1997), Kriminološki aspekti delovanja nevladinih organizacija sa terapijskim pretenzijama, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, vol. 35. no. 2-3, pp. 339-361.
40. Mršević Z., (1997), Zaštita prava na život žena od nasilja, *Pravni život*, vol. XLVI, no. 9, pp. 251-266.
41. Mršević Z., (1997), Registrovano partnerstvo osoba istog pola, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, vol. CVI, no. 4.
42. Mršević Z., (1997), Američko iskustvo u zaštiti žena od domaćeg nasilja, *Feminističke sveske*, vol. V, no. 9, pp. 241-260.

43. Mršević Z., (1997), Američka pravda - nedavne političke aktivnosti i sudske odluke od značaja za zaštitu ženskih ljudskih prava, Feminističke sveske, vol. V, no. 9, pp. 226-240.
44. Mršević Z., (1997), Registrovano partnerstvo kao neophodna civilna opcija i deo feminističke agende, Ženske studije, no. 7, vol. 3, pp. 193-210.
45. Mršević, Z. (1997), Ženska prava i Pekinška Deklaracija: obrazovne mogućnosti žena i zdravstvena zaštita žena, Jugoslovenska Revija za međunarodno pravo, vol. 2-3:330-341.
46. Mršević, Z. (1997), Ženska prava i Pekinška Deklaracija: obrazovne mogućnosti žena i zdravstvena zaštita žena, Jugoslovenska Revija za međunarodno pravo, vol., 2-3:330-341.
47. Mršević, Z. (1998):
Seksualno nasilje prema deci.
U. M. Milosavljević, Nasilje nad decom, 243-276.
Beograd: Fakultet političkih nauka.
48. Mršević, Z. (1998):
Krivičnopravni pristup nasilju nad decom i uloga pravosudnih organa.
U. M. Milosavljević, Nasilje nad decom, 323-348.
Beograd: Fakultet političkih nauka.
49. Mršević Z., Ćopić S., Milivojević S., (1998), Krivičnopravni pristup fenomenu fizičkog nasilja nad decom i uloga sudova, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, vol. 36, 2:71-93.
50. Mršević Z., (1998), Kršenje ljudskih prava žena nasiljem, Ljudska prava, vol.1,1:34-41.
51. Ćopić S., Milivojević S., Mršević Z., (1998), Uloga krivičnih sudova u zaštiti dece od nasilja, Ljudska prava, vol.1,1:65-73.
52. Mršević Z., (1998):
O prostitutkama i prostituciji.
U. N. Božinović, Žene za mir, 175-179.
Beograd, Žene u crnom.
53. Mršević Z., (1998):
About Prostitutes and Prostitution.
U. N. Božinović, Women for peace, 177-180.
Belgrade, Women in Black.
54. Mršević Z., (1998):
Imamo li kostur u ormanu.
U. N. Božinović, Žene za mir, 163-167.
Beograd, Žene u crnom.
55. Mršević Z., (1998):
Kažite mi vi, ko je ikada imao koristi od feminizma.
- U. N. Božinović, Žene za mir, 171-175.
Beograd, Žene u crnom.
56. Mršević Z., (1998):
Da li znate da mi imamo čitav istorijat odnosa sa strankinjama.
U. N. Božinović, Žene za mir, 251-256.
Beograd, Žene u crnom.
57. Mršević Z., (1998):
Do we have skeletons in the closet?
U. N. Božinović, Women for peace, 169-172.
Belgrade, Women in Black.
58. Mršević Z., (1998):
You tell me, Who has ever found Feminism Useful.
U. N. Božinović, Women for peace, 173-176.
Belgrade, Women in Black.
59. Mršević Z., (1998):
Do you know that we have a whole history in our relationship with foreign women.
U. N. Božinović, Women for peace, 248-254.
Belgrade, Women in Black.
60. Mršević Z., (1998):
Incest kao specifičan oblik nasilja prema deci,
U. R. Trajković, Zaštita dece od zlostavljanja i zanemarivanja, 50-68.
Beograd, Ministarstvo za brigu o porodici.
61. Mršević Z., Ćopić S., Milivojević S., (1998):
Kaznena politika i krivični postupak kao mera zaštite dece od nasilja - nedostaci i pravci mogućih promena.
U. R. Trajković, Zaštita dece od zlostavljanja i zanemarivanja, 129-140.
- Beograd, Ministarstvo za brigu o porodici.
62. Mršević Z., (1998), Reproduktivna prava žena protiv "prava na život" fetusa, diskusija sa savetovanja "Pravo i stvarnost", Pravni život, vol. 47,1-2:85-89.
63. Mršević Z., (1998), O smrtnoj kazni, diskusija sa savetovanja "Pravo i stvarnost", Pravni život, vol. 47,1-2:113-114.
64. Mršević Z., (1998), O smrtnoj kazni u Americi, diskusija sa savetovanja "Pravo i stvarnost", Pravni život, vol. 47,1-2:122-124.
65. Mršević Z., (1998), Sindrom naučene bespomoćnosti kod ženazrtava porodičnog nasilja diskusija sa savetovanja "Pravo i stvarnost", Pravni život, vol. 47,1-2:130-137.
66. Mršević Z., (1998), Ko su nasilnici, diskusija sa savetovanja "Pravo i stvarnost", Pravni život, vol. 47,1-2:141.

67. Mršević Z., (1998), Zabрана комуникација и обавезни против као мере превенције домаћег насиља, дискусија са саветовања "Право и стварност", Правни живот, vol. 47,1-2: 240-242.
68. Mršević Z., (1998), О забранама на Интернет-у, дискусија са саветовања "Право и стварност", Правни живот, vol. 47,1-2:359-360.
69. Mršević Z., (1998):
Оtkrivanje i prevencija seksualne zloupotrebe incestnog i paraincestnog tipa
U. Ž. Jašović, Prevencija kriminaliteta, 228-239.
Beograd, Defektološki fakultet.
70. Mršević Z., Ćopić S., Milivojević S., (1998), Delicti na Internet-u – потреба криминализовања трговине белим робљем и других видова сексуалне експлоатације на Internet-у, Југословенска ревија за криминологију и крвиčно право, vol. 36:3, 145-154.
71. Mršević Z., (1998), Karakteristike судских случајева сексуалног зlostavljanja dece, Glasnik Advokatske Komore Vojvodine, vol. 58:10, 391-400.
72. Mršević Z., (1998):
Правне иницијативе.
U: M. Blagojević Ka видljivoj јенској историји - јенски покрет у Београду 90-тих, 277-282.
Beograd, Центар за јенске студије.
73. Mršević Z., (1998):
Митови о инцесту.
U: M. Blagojević Ka видljivoj јенској историји - јенски покрет у Београду 90-тих, 198-203.
Beograd, Центар за јенске студије.
74. Mršević Z., (1998):
Сексуално насиље у кризним временима и просторима,
U: M. Blagojević Ka видljivoj јенској историји - јенски покрет у Београду 90-тих, 165-168.
Beograd, Центар за јенске студије.
75. Mršević Z., (1998):
Incestuirane invalidkinje.
U: A. Savić Od занемаривања и лишавања до зlostavljanja i насиља, 130-134.
Beograd, Завод за cerebralnu paralizu.
76. Mršević Z., Ćopić S., (1998), Угрожавање живота и телесног интегритета деце породићним насиљем, Правни живот, vol. 47:9, 217-224.
77. Mršević Z., (1999):
Место и улога домаћег насиља у кризним периодима.

- U: S. Nedović, Ostvarivanje економских и социјалних права, 426-446
Beograd, Beogradski centar za ljudska prava.
78. Mršević Z., (1999):
Kriminološki аспекти сексуалне delinkvencije sa posebnim osvrтом na maloletna lica.
U: D. Popović, Seksualnost, agresivnost, delinkventnost, 95-120.
Novi Sad, Matica Srpska, Medicinski fakultet, Правни факултет.

PREVODI

1. Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације јена, SOS Bilten, no. 6-7, 1993, pp. 111-122.
2. Конвенција о елиминацији свих облика сексуалне експлоатације јена, SOS Bilten, no. 6-7, 1993, pp. 122-137.
3. Накрат Декларације принципа међународног права о компензацији избеглица и замалја пријема (азила), Feminističke sveske, br. 2, 1994, pp. 159-165.
4. Женска Декларација о популационој политици, Feminističke sveske, br. 3-4, 1995, pp. 71-79.
5. Kerol Vens: Теорија друштвеној конструцији - проблеми у историји сексуалности, Feminističke sveske, 3-4, 1995, pp. 145-161.
6. Džuli Mertus: О јенској jednakosti у практици, Feminističke sveske, 3-4, 1995, pp. 89-95.
7. Deklaracija o eliminaciji насиља према женама, Feminističke sveske, br. 1, 1994, pp. 97-107.
8. Izabel Markus: Правна регулатива силоvanja u SAD, Feminističke sveske, no. 5-6, 1997, pp. 183-186.

Polazeći od toga da građanska prava onako kako se uče u svom tradicionalnom načinu poimanja predstavljaju simbol nemoći zajednice da zaštititi žene od nasilja, diskriminacije i svih drugih oblika kršenja ljudskih prava, autorka ukazuje na neophodnost aktivnosti žena u cilju unapređenja ženskih ljudskih prava na političkom i svakom drugom planu. Posebnu vrednost rada predstavlja objedinjeni tekstovi međunarodnih ugovora relevantnih za ženska ljudska prava.

Prof. dr Slobodanka Konstantinović-Vilić

Najvažniji doprinos ove knjige predstavlja rasvetljavanje odnosa javne vlasti (države) prema ženskim ljudskim pravima. Autorka vispreno i tačno, i lako razumljivim stilom nudí široj publici, ali i profesionalcima različitih struka, instrumentarij koji se u budućnosti neće moći izbeći, za razumevanje ženskih ljudskih prava. Posle čitanja ove knjige niko ko se bavi ljudskim pravima, ma kojoj profesiji pripadao, i ma kojim segmentom ljudskih prava se bavio, neće moći da se odupre potrebi da temu kojom se bavi ne razmotri i sa aspekta ženskih ljudskih prava.

Aleksandar Lojpur, advokat

SADRŽAJ

I Glava

PRAVO DA SE BORIMO ZA SVOJA PRAVA	7
1. PRAVO DA SE BORIMO ZA SVOJA PRAVA	7
2. OD BEZVREDNOSTI ŽENSKOG ŽIVOTA DO DISKRIMINACIJE ŽENSKE KREATIVNOSTI: SREDNJOVEKOVN KINA I RENESANSNA BOLONJA	7
3. KADA I KAKO JE POCELO DA SE GOVORI O ŽENSKIM LJUDSKIM PRAVIMA	9
4. O KONVENCIJI O ELIMINACIJI SVIH OBILKA DISKRIMINACIJE ŽENA	14
5. FEMINIZAM I POLNO ZASNOVANO NASILJE	22
6. ŽENSKO SIROMAŠTVO	23

II Glava

PRAVO NA ZAŠТИTU OD NASILJA	27
1. NASILJE PREMA ŽENAMA: TEORIJSKE OSNOVE I PRAKTICNE IMPLIKACIJE	27
2. O DEKLARACIJI O ELIMINACIJI NASILJA PREMA ŽENAMA	31
3. O POSEBNOJ IZVEŠTACICI	36
4. DEKLARACIJA O POLITICI SUPROTSTAVLJANJA NASILJU PREMA ŽENAMA U DEMOKRATSKOJ EVROPI	38

III Glava

REPRODUKTIVNA PRAVA ŽENA	45
1. ŽENSKA DEKLARACIJA O POPULACIONOJ POLITICI	45
2. PRAVO PLANIRANJA PORODICE I INKRIMINISANJE POBACAJA	49

3. ISTORIJSKA GENEZA IDEJE KONTROLE FERTILITETA.....	51
4. PRAVNI STATUS ABORTUSA U SVETU.....	54
5. PROLAJF POKRET	56

IV Glava

PRAVO NA ZAŠTITU OD SEKSUALNOG Nasilja.....	59
1. MEĐUNARODNA MREŽA ZA NOVU KONVENCIJU O ELIMINACIJI SVIH OBЛИKA SEKSUALNE EKSPLOATACIJE.....	59
2. SEKSUALNO Nasilje u RATNIM, KRIZnim VREMENIMA I PROSTORIMA	66
2.1. CRVENI FENJERI RATA.....	66
2.2. PRODAJA ŽENA.....	68
2.3. SVE SE PRODAJE, SVE SE KUPUJE.....	68
2.4. OSMEHOM ili MINI-SUKNJOM DO POSLA	69
2.5. DEVOJKЕ ZA IZNAJMLJIVANJE	70
2.6. OD IGRACICA DO PROSTITUTKI	70
2.7. JAVNA KUCA KAO JAVNA TAJNA	71
2.8. DAME ZA ČRVENU	71
2.9. OBECANJA, OBECANJA.....	72
2.10. ZENGICE	73
2.11. KO SU ONE?	74
2.12. A KO SU ONI?	77
3. PRAVNI ASPEKTI SILOVANJA I DRUGIH SEKSUALNIH NAPADA	79

V Glava

ŽENSKA POLITIKA KAO MOGUCI PUT KA ŽENAMA U POLITICI	82
1. GRASSROOTS TIP ORGANIZOVANJA GRAĐANA	83
2. O STRUKTURIRANOSTI ŽENSKIH GRUPA I "NEVIDLJIVIM ELITAMA"	84
3. POLITICKA (NE)MOC I OPŠTA (NE)EPIKASNOST	87
4. PRINCIPI DEMOKRATSKEGA STRUKTURIRANJA	90

VI Glava

ZAŠTITA LJUDSKIH PRAVA LEZBEJKI	92
1. LEZBEJSKA PRAVDA	92
2. ANTIDISKRIMINATIVNA KLAUZULA MASTRIHTSKOG UGOVORA	94
3. "POVELJA" LEZBEJSKIH PRAVA	95

VII Glava

ŽENE I SPORT	97
1. ŽENA U SPORTU NIJE SLABIJA VEĆ JE PROSTO DRUGAČIJA.....	97
2. DISKRIMINACIJA SPORTISTKINJA	98
3. NOVAC	99
4. MEDIJI	99
5. TRENERI	100
6. AMERIKA	101
7. ŽENE GOVORE	103
8. ZAKLJUCAK	111

VIII Glava

ŽENSKA PRAVA I PEKINŠKA DEKLARACIJA	112
1. OSNOVNI ZADACI I AKTIVNOSTI PREDVIĐENI PEKINŠKOM DEKLARACIJOM	112
2. ZADACI VEZANI ZA PROBLEM ŽENSKOG SIROMAŠTVA	113
3. ZADACI VEZANI ZA OBRAZOVANJE I OBUCAVANJE ŽENA	117
4. NEJEDNAKOST, NEADEKVATNOST I NEJEDNAKI PRISTUP ŽENA SLUŽBAMA ZDRAVSTVENE ZAŠTITE	119
5. ZADACI VEZANI ZA PROBLEM Nasilja PREMA ŽENAMA	124
6. UMESTO ZAKLJUCKA O PEKINŠKOJ DEKLARACIJI	127

IX Glava

TEKSTOVI MEĐUNARODNIH UGOVORA RELEVANTNIH ZA ŽENSKA LJUDSKA PRAVA.....	129
1. KONVENCIJA O ELIMINACIJI SVIH OBЛИKA DISKRIMINACIJE ŽENA.....	129
2. DEKLARACIJA O ELIMINACIJI NASILJA PREMA ŽENAMA.....	141
3. NAJROBIJSKA PRAVILA O POBOLJŠANJU BUDUCEG POLOŽAJA ŽENA.....	146
4. KONVENCIJA PROTIV MUCENJA I DRUGIH SVIREPIH, NEHUMANIH I DEGRADIRAJUCIH POSTUPAKA ILI KAŽNJAVANJA	147
5. DODATAK REZOLUCIJE EKONOMSKOG I SOCIJALNOG SAVETA 1990/15: "PREPORUKE I ZAKLJUCCI PROIZAŠLI IZ PRVOG RAZMATRANJA I OCENE PRIMENJIVANJA NAJROBIJSKIH UNAPREĐENIH PRAVILA".	149
6. REZOLUCIJA EKONOMSKOG I SOCIJALNOG SAVETA 1991/18 O NASILJU NAD ŽENAMA U SVIM NJEGOVIM FORMAMA (1991)	149
7. GENERALNA PREPORUKA 19 KOMITETA ZA ELIMINISANJE DISKRIMINACIJE PREMA ŽENAMA (CEDAW).....	151
8. REZOLUCIJA 1992/18 EKONOMSKOG I SOCIJALNOG SAVETA "NASILJA PREMA ŽENAMA U SVIM NJEGOVIM FORMAMA"	157
9. REZOLUCIJA 1992/20 EKONOMSKOG I SOCIJALNOG SAVETA "POBOLJŠANJE POLOŽAJA ŽENA I LJUDSKA PRAVA" (1992)	158
10. PREPORUKA Br. R (85) 4 ODBORA MINISTARA DRŽAVA CLANICA O NASILJU U PORODICI	160
11. DEKLARACIJA O POLITICI SUPROTSTAVLJANJA NASILJU PREMA ŽENAMA U DEMOKRATSKOJ EVROPI	163
12. PEKINŠKA DEKLARACIJA I PLATFORMA DELOVANJA (1995)	168
13. ŽENSKA DEKLARACIJA O POPULACIONOJ POLITICI (prezentirana na Međunarodnoj konferenciji o populaciji i razvoju 1994).....	179

14. REZOLUCIJA O JEDNAKIM PRAVIMA HOMOSEKSUALACA I LEZBEJKI U EVROPSKOJ ZAJEDNICI (A3-0028D94).....	177
15. PREDLOG KONVENCIJE PROTIV SEKSUALNE EKSPLOATACIJE	180
16. DAKA DEKLARACIJA	195
17. ŽENEVSKA REZOLUCIJA ZLOUPOTREBA INTERNETA U SVRHU SEKSUALNE EKSPLOATACIJE	198
18. PROSTITUCIJA - "SEKS KAO POSAO" - Izjava Koalicije protiv trgovine ženama - ženske grupe pacifičke Azije i Filipina	200
19. MERE EVROPSKOG SAVETA ZA RAVNOPRAVNITU ZASTUPLJENOST ŽENA (PARLAMENTARNA SKUPŠTINA EVROPSKOG SAVETA Dok. Br. 8423 26. maj 1999).....	201

X Glava

AD SOLUTIONEM QUAESTIONIS	206
1. SANJALA SAM - ŽENSKA LJUDSKA PRAVA ILI NEKE STVARI MORAŠ SAMO JAKO ŽELETI I ONE CE SE OSTVARITI	206
2. KOJE MI JE PRAVO SADA USKRACENO	207
E P I L O G	209
ZORICA MRŠEVIC WOMEN'S RIGHTS IN INTERNATIONAL LAW	211
LITERATURA	215

- према пристојија врсачки грађани
- чланак у којем се објашњавају права и обавезе жене
- Годинама су уређене - врсачки грађани
 /
 / Права и обавезе општинске
 органе Неврсачки грађани су уређене
 неоптешеним начином
- које су је грађани увео у употребу
- творење врсачких грађана, по мишљењу
 / Скупштина
 / грађана

- Механизам:
- чланак који регулише праве
 / бројнији врсачки грађани
 - чланак
 - правовладавни
 / закони
 - чланак
 - чланак
 - чланак
 - чланак
 - чланак
 - чланак

Dr Zorica Mršević
ŽENSKA PRAVA U MEĐUNARODNOM PRAVU

Izdavači:
 Helsinski parlament građana
 Udružene žene
 Banja Luka

Za izdavače:
 Lidija Živanović
 Nada Golubović

Štampa:
 "Grafid" Banja Luka

Za "Grafid"
 Branislav Ivanković

Tehničko uređenje:
 Zvonko Lovrić

Kompjuterska obrada sloga:
 Siniša Vidaković

Štampanje završено januara 2000.

Štampanje knjige omogućila je Švedska fondacija "Kvina til kvina"